

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

11. (121.) évfolyam, 6. szám

Megjelent: 2016. december

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:
Farkas Szabolcs

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:
Plette Péter

Tördelőszerkesztő:
Mányoki Anna

Szerkesztőség:
Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
1081 Budapest, II. János Pál pápa tér 7.
Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415
E-mail: zsuzsanna.bana@hipavilon.hu
Telefon: 474 5554
www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Postacím: 1900 Budapest
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,
a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
e-mailen a hirlapelofigetes@posta.hu címen,
telefonon a 06 1 767 8262 számon,
levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofigetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft
Egy évre: 12 600 Ft

Tipo-Graf – 2016.010/6

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Farkas Szabolcs, a szerkesztőbizottság elnöke

*Bana Zsuzsanna, dr. Baticz Csaba, dr. Botos-Penyigey Krisztina,
Dürr János, dr. Gonda Imre, dr. Jókúti András, dr. Lábod Péter,
dr. Németh Gábor*

11. (121.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

11. (121.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2016. december

Dr. László Áron Márk – Dr. Mező Barnabás
**Csipkerózsika vagy zombi? Szunnyadó védjegyek Magyarországon
és az Európai Unióban**

Dr. Millisits Endre
Védjegyoltalom az Egyesült Királyságban – mi várható a Brexit után?

Dr. Nemessányi Zoltán – Dr. Ujhelyi Dávid
Breaking the news? A kiegészítő (szerzői) jog szerepe és megítélése

Harkai István
Rekonstruált műemlékek szerzői jogi aspektusból

Sándor Eszter Anita
A digitális könyv és az elektronikus kölcsönzés

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jegesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek kb. 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (HIPAvilon Nonprofit Kft., 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipavilon.hu, anna.manyoki@hipavilon.hu, tel.: 474 5554).

TARTALOM

<i>Dr. László Áron Márk – Dr. Mező Barnabás</i>	Csipkerózsika vagy zombi? Szunnyadó védjegyek Magyarországon és az Európai Unióban 7
<i>Dr. Millisits Endre</i>	Védjegyoltalom az Egyesült Királyságban – mi várható a Brexit után? 19
<i>Dr. Nemessányi Zoltán – Dr. Ujhelyi Dávid</i>	Breaking the news? A kiegészítő (szerzői) jog szerepe és megítélése 29
<i>Harkai István</i>	Rekonstruált műemlékek szerzői jogi aspektusból 55
<i>Sándor Eszter Anita</i>	A digitális könyv és az elektronikus kölcsönzés 103
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről 120
	Könyv- és folyóiratszemle 163
	Summaries 200

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Dr Áron Márk László – Dr Barnabás Mező</i>	Sleeping Beauty or zombie? Sleeping trade marks in Hungary and the European Union 7
<i>Dr Endre Millisits</i>	Trade mark protection in the United Kingdom – what can we expect after Brexit? 19
<i>Dr Zoltán Nemessányi – Dr Dávid Ujhelyi</i>	Breaking the news? The role and judgement of ancillary copyright 29
<i>István Harkai</i>	Reconstructed monuments from a copyright point of view 55
<i>Eszter Anita Sándor</i>	E-books and e-book lending 103
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad 120
	Rewiev of books and periodicals 163
	Summaries 200

SOMMAIRE

<i>Dr Áron Márk László – Dr Barnabás Mező</i>	La Belle au bois dormant ou zombie? Marques assoupies en Hongrie et dans l'Union européenne	7
<i>Dr Endre Millisits</i>	La protection des marques dans le Royaume-Uni – à quoi peut-on s'attendre après le Brexit?	19
<i>Dr Zoltán Nemessányi – Dr Dávid Ujhelyi</i>	Révéler la nouvelle? Le rôle et le jugement de la loi (d'auteur) complémentaire	29
<i>István Harkai</i>	Les monuments rétablis de l'aspect du droit d'auteur	55
<i>Eszter Anita Sándor</i>	Le livre numérique et le prêt électronique	103
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	120
	Revue des livres et périodiques	163
	Summaries	200

INHALT

<i>Dr. Áron Márk László – Dr. Barnabás Mező</i>	Dornröschen oder Zombie? Schlummernde Marken in Ungarn und in der Europäischen Union 7
<i>Dr. Endre Millisits</i>	Markenschutz im Vereinigten Königreich – was ist zu erwarten nach dem Brexit? 19
<i>Dr. Zoltán Nemessányi – Dr. Dávid Ujhelyi</i>	Die Nachrichten überbringen? Die Rolle und Beurteilung des zusätzlichen (Urheber-) Rechts 29
<i>István Harkai</i>	Rekonstruierte Denkmäler unter urheberrechtlichem Aspekt 55
<i>Eszter Anita Sándor</i>	Das digitale Buch und die elektronische Ausleihe 103
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland 120
	Übersicht von Büchern und Zeitschriften 163
	Summaries 200

CSIPKERÓZSIKA VAGY ZOMBI? SZUNNYADÓ VÉDJEGYEK MAGYARORSZÁGON ÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

1. BEVEZETÉS – A SZUNNYADÓ VÉDJEGY FOGALMA

Mind a magyar, mind az európai uniós védjegyrendszerben különféle jogkövetkezményei lehetnek annak, ha a jogosult megszakítás nélkül öt éven keresztül elmulasztja védjegye használatát, így pl. az illetékes hivatal kérelemre megállapíthatja a védjegy oltalmának megszűnését. Mivel azonban a védjegy oltalma mindaddig fennáll, amíg az illetékes szerv a megszűnését meg nem állapítja, sok olyan védjegy szerepel a védjegylajstromban, amelyek esetében a használat hiánya miatti megszűnés megállapításának lehetne helye. Ezeket a védjegylajstromban szereplő, de valójában nem használt, és így a megszűnés megállapításával fenyegetett védjegyeket nevezhetjük „szunnyadó védjegyeknek”.¹ Ez még önmagában nem adna okot e sorok megírására, hiszen igény esetén az ilyen védjegyek megszűnésének megállapítása elvileg bármikor kérhető, mégis egészen más a helyzet, ha a megszűnésre érett, szunnyadó védjegy használatát újrakezdi, és az ily módon „feltámasztott” védjegy jogosultja e védjegy alapján egy későbbi – azonos vagy összetéveszthető – védjeggyel szemben fellép. Erre a helyzetre jelenleg ugyanis egészen más választ adnak az európai uniós és a magyar jogszabályok. Az új védjegyirányelv² átültetésével ez a különbség meg fog szűnni.

2. EGY HIPOTETIKUS ESET TÉNYÁLLÁSA

Jelen írásunk egy, a valóságban részben megtörtént, de végül egyezséggel megoldott helyzetet vesz górcső alá.

A Béta társaság 2012-ben új terméket kíván bevezetni a piacra, amelynek az elnevezését mind magyar nemzeti, mind európai uniós védjeggyel oltalmazni kívánja. A védjegy kutatás eredménye szerint ugyan be van jegyezve az Alfa társaság javára egy-egy korábbi, ütköző magyar és európai uniós védjegy, azonban bizonyítható – persze már amennyire ezt bizonyítani lehet –, hogy ezeket az Alfa sem Magyarországon, sem máshol az Európai Unió te-

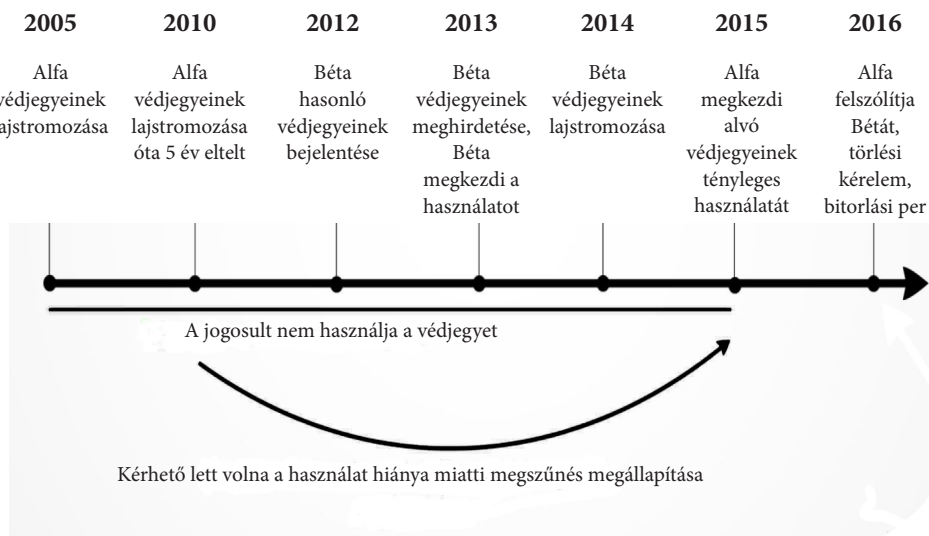
* Mindkét szerző ügyvéd, Oppenheim Ügyvédi Iroda.

¹ A „szunnyadó védjegyek” kifejezés Verena von Bomhardnak a jelen cikk megírását nagyban inspiráló cikkéből származik: *Verena von Bomhard: Dormant Trademarks in the European Union – Swords of Damocles?* The Trademark Reporter, 96. évf. 5. sz., 2006 szeptember–október.

² Az Európai Parlament és a Tanács 2015/2436 irányelve (2015. december 16.) a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről.

rületén nem használja. A korábbi védjegyeket 2005-ben lajstromozták, így a lajstromozástól már bőven eltelt öt év. Mivel több korábbi, nem használt védjegyről van szó, és mindegyik szemben fellépni jelentős összeget emésztene fel, a Béta nem indít eljárást e korábbi, nem használt védjegyek ellen, nem „tisztítja ki” a védjegylajstromot, hanem magyar és közösségi védjegybejelentést nyújt be saját megjelölése oltalmazására. A Béta ezt annak a tudatában is teszi, hogy nem használt védjegyekre felszólalásban, illetve törlési eljárásban – ilyen irányú kifogás esetén – sem a magyar, sem az európai uniós jog szerint nem lehet hivatkozni, így biztonságban tudja saját bejelentéseit. A Béta védjegybejelentését 2013-ban meghirdetik, és a társaság még ebben az évben megkezdja a védjeggyel ellátott termékek forgalmazását, a forgalmazás révén terméke idővel egyre ismertebb és sikeresebb lesz. A Béta bejelentéseit 2014-ban felszólalás nélkül bejegyzi mind a magyar, mind az uniós hivatal.

2015-ben azonban az Alfa, amely egyébként a Béta versenytársa, az azonos megjelölést oltalmazó korábbi magyar és európai uniós védjegyet, amely védjegyek az összetéveszthetőségig hasonlóak a Béta későbbi védjegyeihez, újra használni kezdi. A Béta cég 2016 elején kap az Alfától egy felszólító levelet, amelyben az Alfa azt követeli a Bétától, hogy mondjon le magyar és európai uniós védjegyeiről, és haladéktalanul hagyja abba az Alfa védjegyeihez az összetéveszthetőségig hasonló megjelölés használatát. A Béta nem tesz eleget az Alfa felszólításainak, hiszen jelentős anyagi erőforrásokba került felépíteni a saját brandet, amelyet nem akar egyik napról a másikra megváltoztatni, kivezetni a piacról. Az Alfa ezért mérlegelni kezdi a Béta védjegyeinek a törlését, illetve védjegybitorlási kereset indítását a Bétával szemben. A fent ismertetett tényállást az alábbi idővonalon szemléltetjük:

A jelenlegi szabályozás értelmében egészen más kimenetele lesz az eljárásoknak.

3. MAGYAR SZABÁLYOZÁS

3.1. Jogszabályi háttér

A védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (Vt.) 18. §-a szerint ha a védjegyjogosult a lajstromozástól számított öt éven belül nem kezdte meg belföldön a védjegy tényleges használatát az árujegyzékben szereplő árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatban, vagy ha az ilyen használatot öt éven át megszakítás nélkül elmulasztotta, a védjegy oltalmára alkalmazni kell az e törvényben előírt jogkövetkezményeket, kivéve ha a védjegyjogosult a használat elmaradását kellőképpen igazolja.

E jogkövetkezmények többfélék, így egyebek mellett a nem használt védjegy nem képez lajstromozási akadályt,³ a nem használt védjegyre felszólalás keretein belül hivatkozni nem lehet,⁴ a védjegy megszűnésének megállapítása kérhető,⁵ továbbá a védjegy nem törölhető, ha olyan korábbi védjeggyel ütközik, amelynek használata a törlési kérelem benyújtásakor nem felelt meg a Vt. 18. § előírásainak.⁶

3.1.1. Felszólalás

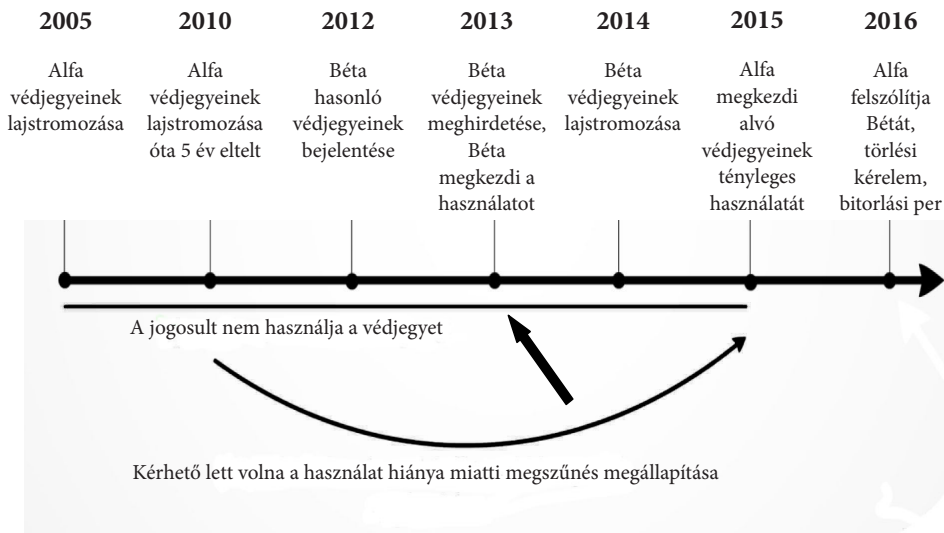
A fenti tényállást végigkövetve tehát az Alfa 2013-ban felszólalás keretei között nem hivatkozhatott volna saját, nem használt védjegyeire, ugyanis a Vt. 4. § (3) bekezdésének szabályát a felszólalási szakba áttöltető Vt. 61/E. § (1) bekezdése értelmében ha a felszólalás korábbi védjeggyel való ütközésen alapul, a felszólalót terheli annak bizonyítása, hogy saját védjegyhasználatát a *védjegybejelentés meghirdetésének napján* megfelelt a 18. § előírásainak. Az SZTNH a bejelentő kellő időben előterjesztett kérelmére ennek bizonyítására felhívja a felszólalót. A (2) bekezdés szerint a védjegybejelentés nem utasítható el olyan felszólalás alapján, amellyel kapcsolatban az (1) bekezdésben szabályozott bizonyítás sikertelen volt. Mivel tehát az Alfa saját korábbi védjegyeit a *védjegybejelentés meghirdetésének napján* nem használta, ezek alapján nem lett volna elutasítható a Béta magyar védjegybejelentése.

³ L. Vt. 4. § (3) bekezdés.

⁴ L. Vt. 61/E. §.

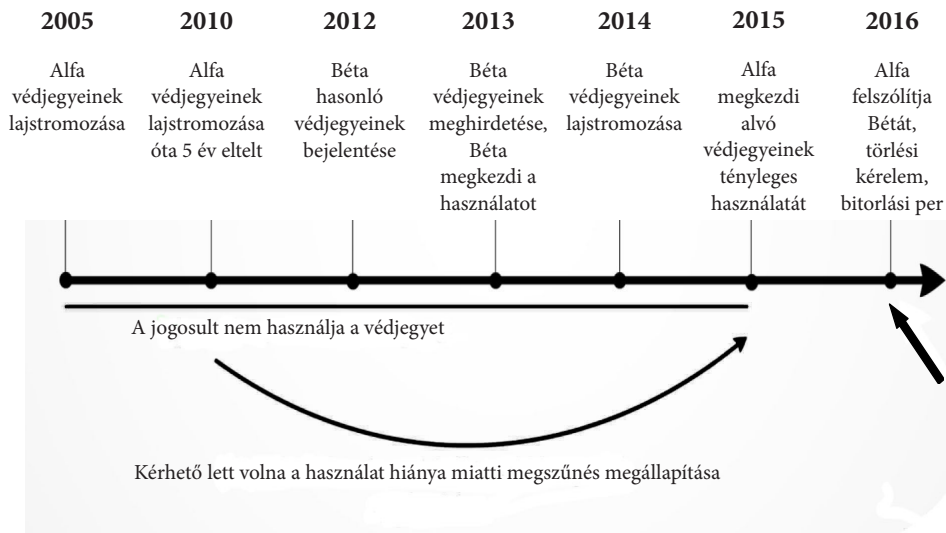
⁵ L. Vt. 34. §.

⁶ L. Vt. 33. § (2) bekezdés a) pont.

3.1.2. Törlés

Egészen más a helyzet, ha az Alfa a saját szunnyadó védjegye használatának megkezdését, azaz „felébresztését” és ezzel „feltámasztását” követően a Béta magyar védjegyének törlését kéri. A védjegy törlésének ugyanis nem lesz akadálya az, hogy az Alfa a védjegyet a Béta *védjegybejelentése meghirdetése napján* nem használta, hiszen a Vt. 33. § (2) bekezdés a) pontja alapján a védjegy akkor nem törölhető, ha olyan korábbi védjeggyel ütközik, amelynek használata a *törlési kérelem benyújtásakor* nem felelt meg a 18. § előírásainak. Márpedig a törlési kérelem benyújtása napjára nézve az Alfa könnyedén igazolni tudja a használatot. Tehát hiába nem lehetett volna sikeres a felszólalása, a védjegy feltámasztását követően mégis sikeres törlési eljárást indíthat.

3.2. Ellentámadás az Alfa magyar nemzeti védjegyével szemben

A Bétánál minden bizonnyal felmerül, hogy az Alfa korábbi védjegye elleni ellentámadással védekezzen, és az SZTNH előtt használat hiánya miatti megszűnés megállapítása iránti eljárást indítson az Alfa magyar nemzeti védjegyével szemben, hiszen álláspontja szerint volt olyan ötéves időszak, amikor az Alfa nem használta a védjegyet.

Feltételezve azonban, hogy az Alfa a saját szunnyadó védjegyének használatát jóhiszeműen kezdte meg – azaz anélkül, hogy értesült volna arról, hogy védjegye használat hiánya miatti megszűnését fogják kérni⁷ – a védjegy használatának újrakezdését, feltámasztását követően már nem törölthető. A Vt. 34. § (2) bekezdés első fordulata alapján ugyanis a védjegyoltalomnak a használat hiánya miatti megszűnése nem állapítható meg, ha a 18. § (1) bekezdésében meghatározott időtartam elteltét követően, de a használat hiánya miatti megszűnés megállapítása iránti kérelem benyújtását megelőzően megkezdik, illetve folytatják a tényleges védjegyhasználatot. Az Alfa védjegye megszűnésének megállapítását a feltámasztását követően tehát egészen addig nem lehet a kérni, amíg nem áll elő az a helyzet, hogy a Vt. 18. §-ának megfelelően ismét megszakítás nélkül öt éven keresztül nem használják.

⁷ L. Vt. 34. § (2) bekezdés második fordulat.

3.3. Konklúziók

Végeredményben tehát hiába bízott a Béta saját védjegye bejelentésekor abban, hogy ez ellen az Alfa nem tud felszólalni, az Alfa saját felébresztett és ezzel feltámasztott védjegye alapján később sikeresen tudja törölni a Béta védjegyet a védjegyajstromból. Adott esetben ez oda is vezethet, hogy az Alfa – a Béta időközben kiválóan pozicionált és jól bevezetett, jó hírű védjegyének ismeretében – már éppen azzal a szándékkal kezdi újra a használatot, hogy a Béta védjegyet töröltesse, majd a törölt védjegy ismertségét, jó hírét kihasználva alapozza meg saját védjegye hírnevét. Nem kizárt, hogy az Alfa tudatosan cselekedett így, és – hacsak a Béta bizonyíthatóan nem tervezett az Alfa védjegyei elleni fellépést⁸ – az Alfa egyébként rosszhiszemű eljárása is eredményre vezethet.

4. EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁS

4.1. Jogszabályi háttér

Az európai uniós védjegyrendelet⁹ 15. cikk (1) bekezdése szerint ha a jogosult a lajstromozástól számított öt éven belül nem kezdte meg az európai uniós védjegy tényleges használatát az Unióban az árujegyzékben szereplő árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatban, vagy ha az ilyen használatot öt éven át megszakítás nélkül elmulasztotta, az európai uniós védjegyoltalomra alkalmazni kell az e rendeletben meghatározott jogkövetkezményeket, kivéve ha a jogosult a használat elmaradását kellőképpen igazolja.

E jogkövetkezmények részben megegyeznek a Vt.-ben szabályozott jogkövetkezményekkel, így a nem használt védjegy a felszólalás során nem képez lajstromozási akadályt,¹⁰ a védjegy megszűnésének megállapítása kérhető,¹¹ megakadályozhatja a későbbi védjegy törölését,¹² bitorlási perben kifogásként felhasználható,¹³ továbbá bitorlási perben megszűnés megállapítása iránti vizontkereset terjeszthető elő. A tényállásban felvázolt helyzet – azaz az Alfa „felébresztett” védjegye alapján a Béta későbbi védjegye ellen benyújtott törlési kérelem – azonban az egyik jogkövetkezmény eltérő szabályozása folytán egészen más előjellel zárul, mint a magyar jogszabályok szerint.

⁸ Vt. 34. § (2) bekezdés második fordulata.

⁹ A Tanács 207/2009/EK számú, az európai uniós védjegyről szóló rendelete (2009. február 26.).

¹⁰ I. m. (9), 42. cikk (2) bekezdés.

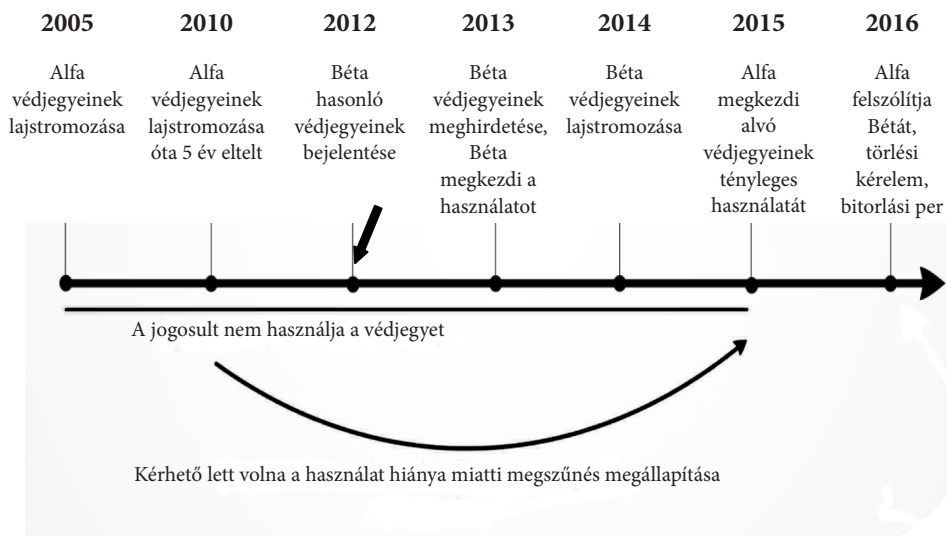
¹¹ I. m. (9), 51. cikk. (1) bekezdés a) pont.

¹² I. m. (9), 57. cikk (2) bekezdés.

¹³ I. m. (9), 99. cikk (3) bekezdés.

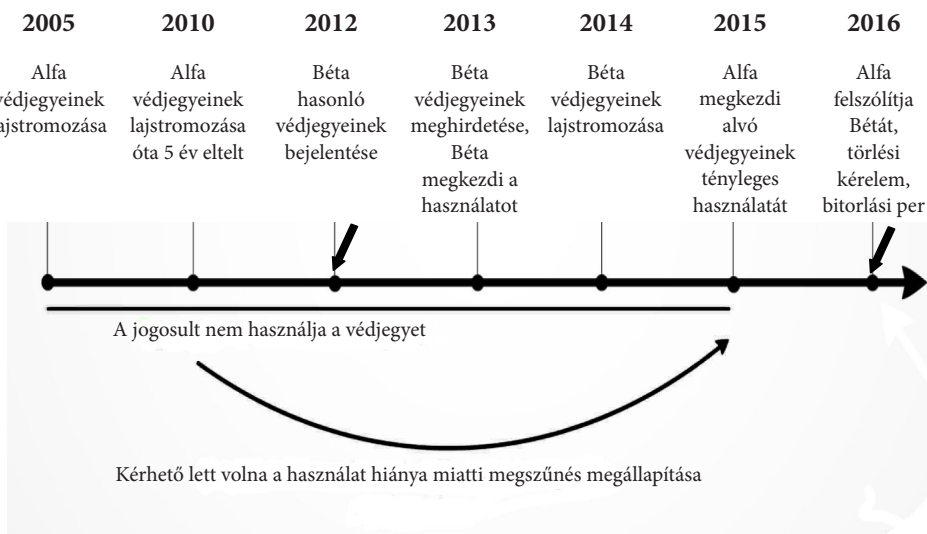
4.1.1. Felszólalás

Az Alfa a Béta védjegyeinek meghirdetésekor felszólalás keretein belül a 207/2009/EK sz. rendelet szerint sem hivatkozhat saját, nem használt védjegyeire, hiszen a 42. cikk (2) bekezdése értelmében ha a felszólalást korábbi európai uniós védjegy jogosultja nyújtotta be, a bejelentő kérelmére igazolnia kell, hogy az európai uniós védjegybejelentés bejelentési napját vagy elsőbbségi napját megelőző öt évben a felszólalás alapjául szolgáló korábbi európai uniós védjegy tényleges használatát az árujegyzékben szereplő és a felszólalásban hivatkozott árukkal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatban az Unióban megkezdte, vagy kellőképpen igazolja a használat elmaradását, feltéve, hogy a korábbi európai uniós védjegyet a szóban forgó időpontnál legalább öt évvel korábban lajstromozták. Ilyen igazolás hiányában a felszólalást el kell utasítani. Ha a korábbi európai uniós védjegyet csak az árujegyzékben szereplő áruk, illetve szolgáltatások egy részével kapcsolatban használták, a felszólalás vizsgálata során úgy kell tekinteni, mintha a védjegyet csak az érintett áruk, illetve szolgáltatások tekintetében lajstromozták volna. E cikk (3) bekezdése a használati követelményt a korábbi nemzeti védjegyekre is kiterjeszti azzal az eltéréssel, hogy az Unióban való használaton az abban a tagállamban való használatot kell érteni, amelyben a korábbi nemzeti védjegy oltalom alatt áll.

4.1.2. Törlés

A hasonló tényállásra adott eltérő válasz oka a rendelet 57. cikk (2) bekezdésében rejlik. Eszerint ugyanis az európai uniós védjegy jogosultja kérheti a törlési eljárásban félként részt vevő, korábbi európai uniós védjegy jogosultjától annak igazolását, hogy *a törlési kérelem benyújtását megelőző öt évben* a törlési kérelem alapjául szolgáló, korábbi európai uniós védjegy tényleges használatát az árujegyzékben szereplő árukkal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatban az Unióban megkezdte, és amelyre a korábbi védjegy jogosultja kérelmében bizonyítékként hivatkozik, vagy a használat elmaradását kellőképpen igazolja, feltéve, hogy a korábbi európai uniós védjegyet a törlési kérelem benyújtásának napjánál legalább öt évvel korábban lajstromozták. Ha az európai uniós védjegybejelentés benyújtásakor vagy az európai uniós védjegybejelentés elsőbbségi napján a korábbi európai uniós védjegy lajstromozása óta legalább öt év eltelt, a korábbi európai uniós védjegy jogosultjának igazolnia kell *továbbá* azt is, hogy a 42. cikk (2) bekezdésében foglalt feltételek az *európai uniós védjegybejelentés benyújtásakor vagy az európai uniós védjegybejelentés elsőbbségi napján* teljesültek. Ilyen igazolás hiányában a törlési kérelmet el kell utasítani. E cikk (3) bekezdése a használati követelményt a korábbi nemzeti védjegyekre is kiterjeszti azzal az eltéréssel, hogy az Unióban való használaton az abban a tagállamban való használatot kell érteni, amelyben a korábbi nemzeti védjegy oltalom alatt áll.

A rendelet 57. cikk (2) bekezdése tehát lényegében kettős használati követelményt állapít meg ahhoz, hogy a korábbi védjegy alapján a későbbi európai uniós védjegy törlését lehessen

sen kérelmezni: mind *(i)* a törlési kérelem benyújtása napjára, mind *(ii)* a töröltetni kívánt későbbi európai uniós védjegybejelentés benyújtásának vagy a védjegybejelentés elsőbbségi napjára nézve szükséges a használat bizonyítása.

Mivel a jelen esetben az Alfa nem tudja mindkét időpontra igazolni korábbi védjegye használatát, nem kérhetné sikeresen a Béta védjegyének törlését.

4.2. Ellentámadás az Alfa európai uniós védjegyével szemben

A 207/2009/EK sz. rendelet a Vt.-hez hasonló szabályokat tartalmaz a használat hiánya miatti megszűnés megállapításával kapcsolatban. A rendelet szerint¹⁴ az európai uniós védjegyjogtalom megszűnése azonban nem állapítható meg, ha az öt éves időtartam elteltét követően, de a megszűnés megállapítására irányuló kérelem vagy viszontkereset benyújtását megelőzően megkezdik, illetve folytatják a tényleges védjegyhasználatot. A Vt. szabályaihoz hasonlóan e rendelkezés nem alkalmazható, ha a jogosult a tényleges védjegyhasználatot a kérelem vagy a viszontkereset benyújtását megelőző, a használat megszakítás nélküli öt éves elmulasztása időtartamának lejártakor kezdődő három hónapban csupán azt követően kezdi meg, illetve folytatja, hogy értesül arról: a használat hiánya miatt a megszűnés megállapítását fogják kérni.¹⁵ A fentiek alapján a magyar szabályokhoz hasonlóan a Béta sem lendülhet támadásba az Alfa védjegyeivel szemben, és nem kérelmezheti használat hiánya miatti megszűnés megállapítását.

4.3. Konklúziók

A megvizsgált esetben ez azt jelenti, hogy az Alfa nem tudja a Béta későbbi európai uniós védjegye törlését kérni, ugyanis nem elegendő, hogy az Alfa *(i)* a törlési kérelem benyújtása napján már használta saját védjegyét, azt is bizonyítania kellene, hogy *(ii)* a Béta védjegye bejelentési napján vagy elsőbbségi napján is használta a védjegyét – hiszen már több mint öt év eltelt az Alfa védjegyének bejegyzése óta. Csakhogy amíg az *(i)* időpontban az Alfa védjegye használatban volt, már feltámadt, a *(ii)* időpontban még nem volt használatban, szunnyadt; márpedig ebben az esetben a Béta európai uniós védjegye törlésére nincs mód.

5. VÉDJEGBITORLÁSI ELJÁRÁSOK

Érdekes eredményre jutunk abban az esetben is, ha megvizsgáljuk, hogy milyen kimenetele lehet a „felébresztett”, szunnyadó nemzeti és európai uniós védjegyben alapuló bitorlási eljárásoknak.

¹⁴ I. m. (9), 51. cikk (1) bekezdés *a*) pont második fordulat.

¹⁵ I. m. (9), 51. cikk (1) bekezdés *a*) pont harmadik fordulat.

5.1. Magyar szabályozás

Képzeliük el azt az esetet, hogy az Alfa úgy dönt, hogy a Béta védjegyhasználatát ellen bitorlási per útján kíván fellépni. A Vt. 27. §-a határozza meg, hogy mi minősül védjegybitorlásnak, a bitorlási eljárás során az Alfa védjegyének oltalomképesége nem vitatható, arra az SZTNH előtt indítható eljárásban, jelen esetben használat hiánya miatti megszűnés megállapítása iránti eljárásban van mód. A fentiekben kifejtettek alapján a magyar szabályok szerint a használat hiánya miatti megszűnés megállapítása iránti eljárás a Béta szempontjából sikertelen lenne, mivel a használat hiánya miatti megszűnés megállapítása iránti kérelem benyújtásakor már az Alfa igazolni tudja a védjegy használatát. Mivel az Alfa védjegyének oltalma fennmarad, az Alfát megilleti a kizárólagos használati jog, illetve felléphet a védjegy engedély nélküli használatával szemben. Mivel a legújabb magyar¹⁶ gyakorlat szerint, amely követi az FCI-ügyben hozott előzetes döntés megállapításait,¹⁷ a saját védjegy használatát már nem zárja ki a bitorlást, a Béta védjegyének előzetes törlése nélkül az Alfa eljárása sikerre vezet, és az Alfa eltilthatja¹⁸ a Bétát a védjegyei által oltalmazott megjelölés használatától. A magyar szabályozás szerint tehát bár az Alfa nem tudná szunnyadó védjegye alapján a Béta védjegyének lajstromozását felszólalás után megakadályozni, az Alfa saját felébresztett védjegye alapján sikeresen tudja törölni a Béta védjegyet, és sikerrel indíthat bitorlási eljárást a Béta ellen.

5.2. Európai uniós szabályozás

Különös eredményre juthatunk viszont, ha az európai uniós szabályozást vesszük górcső alá. Amint a fentiekben kifejtettük, az európai uniós szabályozás árnyaltságának köszönhetően a Béta cég joggal bízott saját európai uniós védjegye bejelentésekor abban, hogy ez ellen az Alfa sem felszólalni nem tud, sem pedig esetlegesen később feltámasztott védjegye alapján törölni sem tudja a Béta védjegyet a védjegylajstromból.

¹⁶ L. pl. a Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.576/2014/6. számú, a Sun System és a Hollandimpex Kft. közötti perben született ítéletét.

¹⁷ L. az Európai Bíróság C-561/11. számú ügyben (Fédération Cynologique Internationale v. Federación Canina Internacional de Perros de Pura Raza) született előzetes döntését.

¹⁸ Álláspontunk szerint e jogkövetkezmény a Vt. 95. § (14a) bekezdésében foglaltak ellenére is alkalmazható. A Vt. 95. § (14a) bekezdése szerint a védjegybitorlás miatt indított perekben a 27. § (2)–(3) bekezdésében foglalt jogkövetkezmények arra az időszakra nézve nem alkalmazhatók, amikor a védjegyoltalom megszűnése megállapításának feltételei – feltéve, hogy az alperes érdemi védekezésében erre hivatkozik – e törvény alapján fennálltak. Bár a Vt. ezen szakasza az alperes számára anyagi jogi kifogás érvényesítését teszi lehetővé arra az esetre és arra az időszakra nézve, amikor a per alapjául szolgáló védjegynek a tényleges használatát elmulasztották, a jelen cikkben felvázolt tényállás szerint a bitorlási per megindításakor már az Alfa igazolni tudja védjegye használatát, így a jogsértéstől való eltiltásnak nincs akadálya.

A rendelet 2016. március 23-án hatályba lépett módosítása új rendelkezésként beiktatta a később lajstromozott védjegy jogosultjának továbbhasználati jogát mint védekezést¹⁹ a védjegybitorlási perben. A rendelet szerint az európai uniós védjegy jogosultja védjegybitorlási perben nem tilthatja meg a később lajstromozott európai uniós védjegy használatát, amennyiben az említett későbbi védjegy az e rendelet 57. cikkének (2) bekezdése értelmében nem lenne törölhető. Tehát a rendelet módosítása bevezetett olyan kifejezett rendelkezést, amely megvédi a Bétát a védjegybitorlás következményeinek alkalmazásától, mivel a rendelet 57. cikk (2) bekezdésében foglalt kettős használati követelményt a bitorlási perekre is tükrözi.

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

Mik tehát a szunnyadó védjegyek? Csipkerózsikák vagy zombik?

Úgy véljük, hogy nem vitás, hogy a jelenlegi magyar szabályozás bár egyszerűbb, mégsem ideális, adott esetben visszaélésekhez vezethet. Az európai uniós szabályozás jelenleg konzisztens, mivel a kettős használati kötelezettség miatt a korábbi védjegy jogosultja nem tudja első körben felszólalás útján megakadályozni a későbbi védjegy lajstromozását, ugyanezen okok miatt nem tudja második körben a védjegyet töröltetni, illetve harmadik körben, bitorlási per útján sem tudja eltíltatni a későbbi védjegy jogosultját a későbbi védjegye által védett megjelölés használatától. Ezzel szemben a jelenlegi magyar szabályozás inkonzisztens, mivel bár a korábbi védjegy jogosultja felszólalás útján nem tudja megakadályozni a későbbi védjegy lajstromozását, azonban mind törlési kérelem benyújtásával, mind védjegybitorlási per indítása útján célt érhet, és fel tud lépni a későbbi védjegy jogosultjával szemben. Úgy véljük, hogy az európai uniós szabályozás a magyarnál igazságosabb, mivel így mindkét védjegy oltalma fennmarad, de egyik jogosult sem tudja eltíltani a másikat védjegye használatától. Álláspontunk szerint ezen megoldás egyensúlyt teremt a korábbi és a későbbi védjegyjogosult jogai és érdekei között, hiszen így méltánylást nyer a korábbi védjegyjogosult elsőbbsége, illetve nem kizárólag a későbbi védjegyjogosult viseli a használat elmulasztásának a következményeit.

¹⁹ 13a cikk, a rendeletet az Európai Parlament és a Tanács 2015/2424 rendeletével módosította.

Ezért is öröndetes, hogy a kettős használati követelmény az új védjegyirányelvbe kötelező szabályként bekerült,²⁰ ezért a jelenlegi eltérő szabályozás az új védjegyirányelv átültetése²¹ folytán hamarosan egységessé válik.

Felmerülhet a kérdés, hogy a koegzisztencia megfelel-e a védjegy jog alapelveinek, ezen védjegyek alkalmasak lesznek-e arra, hogy valamely árut vagy szolgáltatást megkülönböztessenek mások áruitól vagy szolgáltatásaitól, nem vezetnek-e a fogyasztók megtévesztésére, illetve alkalmasak lesznek-e arra, hogy az áruk vagy szolgáltatások származására utaljanak. Úgy véljük, hogy a koegzisztencia nem ellentétes a védjegy jog alapelveivel, hiszen vannak más olyan helyzetek is, amelyek eredményeképpen – akár azonos védjegyek esetén is – koegzisztencia jön létre, gondoljunk csak a belenyugvás szabályaira.

Más kérdés, hogy a fentiekben felvázolt helyzet adott esetben visszaélésre is lehetőséget ad, ezért az adott időpillanatban feleslegesnek tűnő költségek ellenére is érdemes lehet a korábbi, ütköző, nem használt védjegyekkel szemben kellő időben használat hiánya miatt megszűnés megállapítása iránti eljárást kezdeményezni.

²⁰ L. az új védjegyirányelv 18. cikkét és 46. cikk (1)–(3) bekezdését:

18. cikk

A később lajstromozott védjegy jogosultjának továbbhasználati joga mint védekezés a védjegybitorlási perben

(1) A védjegy jogosultja védjegybitorlási perben nem tilthatja meg a később lajstromozott védjegy használatát, amennyiben a későbbi védjegy a 8. cikk, a 9. cikk (1) vagy (2) bekezdése vagy a 46. cikk (3) bekezdése értelmében nem lenne törölhető.

(2) A védjegy jogosultja védjegybitorlási perben nem tilthatja meg a később lajstromozott európai uniós védjegy használatát, amennyiben az említett későbbi védjegy a 207/2009/EK rendelet 53. cikkének (1), (3) vagy (4) bekezdése, 54. cikkének (1) vagy (2) bekezdése vagy 57. cikkének (2) bekezdése értelmében nem lenne törölhető.

(3) Amennyiben a védjegy jogosultja az (1) és (2) bekezdés értelmében nem tilthatja meg a később lajstromozott védjegy használatát, a később lajstromozott védjegy jogosultja még akkor sem tilthatja meg védjegybitorlási perben a korábbi védjegy használatát, ha a korábbi jogra a későbbi védjeggyel szemben már nem lehet hivatkozni.

46. cikk

A használat hiánya mint védekezés a védjegy törlésére irányuló eljárásokban

(1) A korábbi bejelentési nappal vagy elsőbbségi nappal rendelkező lajstromozott védjegy alapján indított törlési eljárásban, a későbbi védjegy jogosultjának kérelmére a korábbi védjegy jogosultjának igazolnia kell, hogy a törlési kérelem benyújtását megelőző öt évben a korábbi védjegy 16. cikkben előírt tényleges használatát az árujegyzékben szereplő árukkal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatban – a kérelemben is hivatkozott módon – megkezdte, vagy a használat elmaradását kellőképpen igazolnia kell, feltéve, hogy a törlési kérelem benyújtásakor a korábbi védjegy lajstromozására irányuló eljárás befejezése óta már legalább öt év eltelt.

(2) Ha a későbbi védjegy bejelentési napján, illetve elsőbbségi napján már eltelt az az ötéves időszak, amelyen belül a korábbi védjegyet a 16. cikkben előírtak szerint ténylegesen használni kellett volna, a korábbi védjegy jogosultjának – az e cikk (1) bekezdésben előírt bizonyítás mellett – igazolnia kell azt is, hogy a bejelentés napját vagy az elsőbbségi napot megelőző öt évben megkezdte a védjegy tényleges használatát, illetve a védjegyhasználat elmaradását kellőképpen igazolnia kell.

(3) Az (1) és (2) bekezdésben említett igazolás hiányában a korábbi védjegy alapján benyújtott törlési kérelmet el kell utasítani.

²¹ Az új védjegyirányelv átültetésének határideje 2019. január 14.

*Dr. Millisits Endre**

VÉDJEGYOLTALOM AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN – MI VÁRHATÓ A BREXIT UTÁN?

A brit uralkodó parlamentet megnyitó beszédéből 2015. május 27. óta tudtuk már, hogy 2017 végéig népszavazást rendeznek arról, hogy az Egyesült Királyság maradjon-e tagja az Európai Uniónak, avagy hagyja el azt. A ténylegesen 2016. június 23-án megrendezett népszavazáson – ha nem is nagy, de elegendő többséggel – úgy döntöttek a brit polgárok, hogy az Egyesült Királyság, amely 1973-ban önkéntesen csatlakozott az EU akkori szervezetéhez, hagyja el az uniós kereteket. Az aktus beceneve, a Brexit, azóta is közszájon forog a „ködös Albionban” és a manapság szintén némileg ködösnek látszó Európában egyaránt.

Theresa May, az Egyesült Királyság első „poszt-Brexit” miniszterelnöke egy mottó tömörségével fogalmazta meg: „Brexit means Brexit”, azaz „a Brexit azt jelenti, hogy Brexit”.

Bár ez a kijelentés az első pillanatra egyszerű tautológiának tűnhet, mögötte eltökélt politikai szándék húzódik a népszavazáson részt vevő brit polgárok kilépési akaratának a megvalósítására.

A védjegykérdésekre fókuszáló elemzések egy része már a Brexit-népszavazás előtt megjelent,¹ majd az eredmény ismeretében az internetes publikációk száma meredeken növekedett.

Megindult hát azoknak a szakmai találgatásoknak a sora, amelyek az internet kihasználásával felvetik, illetve megválaszolni igyekeznek azokat a kérdéseket, amelyekről ugyan biztosat nem tudunk, ám abban biztosak lehetünk, hogy az iparjogvédelmi szakma és a nagy védjegytulajdonosok figyelmét máris magukra vonták.

A megindult eszmecserék a magyar védjegyjogosultak számára sem közömbösek – ma még milliónyi európai uniós védjegy oltalma terjed ki – többek között – az Egyesült Királyságra és Magyarországra egyaránt.

Nem tudhatjuk ma még, milyen tartalmú megállapodásra lesz szükség a Brexit védjegyoltalommal kapcsolatos végrehajtására. Jelenleg csak arra vállalkozhatunk, hogy felvillantunk néhány kérdéskört azok közül, amelyekről a védjegyes szakma a Brexittel kapcsolatban – legalábbis az Egyesült Királyságban – már most is beszél.

* A szerző a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Nemzetközi Védjegyesztályának nyugalmazott osztályvezetője, a Magyar Védjegy Egyesület elnökségi tagja.

¹ Patricia Collis, Mark Holah: Brexit & the Reformed EUTM System, – <http://www.twobirds.com/en/news/articles/2016/uk/brexit-and-the-reformed-eutm-system>.

Az UKIPO (UK Intellectual Property Office, az Egyesült Királyság Szellemi Tulajdoni Hivatala) 2016 augusztusának első hetében adta ki első nyilatkozatát, *Brexit and IP – The UKIPO’s views* címen.²

A közlemény igyekszik megnyugtatni az Egyesült Királyságra vonatkozó jogok jogosultjait, hogy továbbra is oltalmazhatják szellemi tulajdonukat külföldön. Mindaddig, amíg az Egyesült Királyság az Európai Unió tagja marad, az európai uniós védjegy- és formatervezésiminta-oltalmak továbbra is érvényesek lesznek az Egyesült Királyságban. Természetes dolog, hogy az európai uniós védjegyrendszer használói világos válaszokat várnak e jogok hosszú távú fennállásával kapcsolatos kérdéseikre. A brit kormány – hangsúlyozza a nyilatkozat – többféle lehetőséget vizsgál, és konzultálni fog a rendszer használóival arról, hogy vajon melyik megoldás a leginkább előremutató.

Tény, hogy az egyesült királyságbeli vállalkozások az ország kiválása után is jelenthetnek be európai uniós védjegyeket, amelyek oltalma valamennyi „bentmaradó” tagállamra kiterjed majd.

Ezen túlmenően, az Egyesült Királyság a tagja marad a madridi védjegyrajstromozási rendszernek, amely lehetővé teszi a használóknak, hogy egyetlen bejelentéssel, egyetlen nyelven, egyetlen díjfizetési lehetőséggel oltalmazzák védjegyeiket akár 113 területen, beleértve az Európai Uniót.

Az Egyesült Királyság kormánya teljes mértékben elismeri a szellemi tulajdonnal foglalkozó képviselők aggodalmait abban a tekintetben, hogy lesz-e joguk a jövőben képviselni ügyfeleiket az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala előtt, ezért az érdekelteket biztatja, hogy juttassák el erre vonatkozó észrevételeiket.³

Jogvesztés? Lehetséges lenne?

Máris megindultak az olyan találgatások, amelyek nem zárják ki, hogy a jogosultaknak jogvesztéssel kell számolniuk. Messze a népszavazás napja előtt, 2015 októberében jelent meg egy részletes elemzés a Brexitnek a védjegyügyekben várható hatásairól.⁴

Meghökkenítő a cikk egyik alcíme: „Elvileg lehetséges, hogy a közösségi védjegyrajstromozások jogosultjai elveszítik az Egyesült Királyságra vonatkozó jogait.” Bár a szerzők ezt a lehetőséget nem tartják valószínűnek, de nem is zárják ki. Más forrás⁵ ugyancsak egy oltalmi hézagot (gap) feltételez. E sorok szerzője a jogvesztést mint opciót a leghatározottabban kizárja.

² <http://www.managingip.com/Article/3575611/Brexit-and-IP-The-UK-IPOs-views.html>.

³ <https://www.gov.uk/government/news/ip-and-brexit-the-facts>.

⁴ Lee Curtis, Laureen Somers: BREXIT: the implications for an exit of the United Kingdom from the European Union for trade mark law – <http://www.hgf.com/updates/news/2015/10/brexit/>.

⁵ <http://www.fr.com/fishTMCopyrightblog/impact-on-ip-if-the-united-kingdom-exits-the-eu-brexit/>.

Közvetlenül a népszavazás után, június 24-én is felmerült egy elemzésben a jogvesztés elvi lehetősége⁶ az európai uniós védjegy egységes jellegére hivatkozva – ehhez gyorsan hozzátéve, hogy az Egyesült Királyság kormányzata nyilvánvalóan törekedni fog arra, hogy ezt a következményt elkerüljék.

A szellemi tulajdon nemzetközi szintű szabályozása hivatott biztosítani, hogy a jóhiszeműen szerzett jogok védelmet élvezzenek. Jóhiszemű jogszerzés alapján jogos az elvárása a védjegyjogosultnak, hogy védjegyének az oltalma csak és kizárólag olyan okból szűnhessen meg, amelyet a törvény tételesen felsorol a megszűnési jogcímek között. Ezzel nehezen lenne összeegyeztethető az európai uniós védjegyek Egyesült Királyságra vonatkozó oltalmának rendszerszerű megszűnése.

A nemzetközi szintű védjegyjog történetében még nem fordult elő, hogy akár államok egyesülése vagy szétválása, illetve nemzetközi egyezményhez való csatlakozása vagy kilépése tömeges jogvesztést eredményezett volna. A jogbiztonság szempontjai végül is minden esetben érvényesültek, az Írországnak az Egyesült Királyságból való 1921-es kiválását követő ír–angol megállapodástól kezdve az NSZK és az NDK 1993 évi egyesülésén át Cseh–szlovákia 1993 évi szétválásáig, és a sort folytathatnánk. Ezeknek a konverzióknak a közös jellemzőjük volt, hogy megőrizték az érintett védjegyoltalmak szenioritását.

A Brexit számos új típusú dilemmával, nyitott kérdéssel jár. Mindeddig nem volt ugyanis példa arra, hogy egy állam kiváljon az EUTM rendszeréből. A fennálló jogszabályok nem adnak választ számos kérdésre, és ez mindenféle spekulációra ad alapot.⁷

Normatív aktus és egyedi konverzió?

Az európai uniós védjegyrendszer 1996-os elindulásától – máig is – az új európai uniós védjegy bejelentésekor a bejelentő mindig is elvárhatta, hogy védjegyének oltalma az Egyesült Királyságra is kiterjedjen.

A relatív lajstromozást gátló okok között az európai uniós védjegybejelentés elutasításához elegendő volt, hogy olyan korábbi akadályozó jog álljon fenn, amely az Egyesült Királyságban is vagy esetleg kizárólag az Egyesült Királyságban hatályos, ezért minden egyes európai uniós védjegy lajstromozása elvileg azt is jelenti/jelentette, hogy nem érvényesítettek az Egyesült Királyságra vonatkozó akadályozó korábbi jogot.

Az EU-tagság két módon érinti az egyesült királyságbeli védjegyjogokat:

1. a nemzeti védjegyjogok harmonizálva vannak EU-szerte számos kulcskérdésben;
2. az EU-tagság azzal jár, hogy az egységes európai uniós védjegy (EUTM) oltalma az Egyesült Királyságra is kiterjed.

⁶ <http://www.trademarkandcopyrightlawblog.com/2016/06/brexit-potential-consequences-for-european-union-trademarks/>.

⁷ <http://www.twobirds.com/en/news/articles/2016/uk/brexit-and-the-reformed-eutm-system>.

Biztos, hogy a Brexit fogantatását követően bejelentett új európai uniós védjegyek oltalma már nem fog kiterjedni az Egyesült Királyságra. Az is biztos, hogy a brit cégek ugyanúgy jogosultak maradnak ezután is európai uniós védjegyek bejelentésére, mint ahogyan arra jogosultak ma is – a változás természetesen az, hogy a Brexit fogantatását követően uniós úton nem lehet majd oltalmat szerezni az Egyesült Királyság területére.

A legfontosabb nyitott kérdés viszont, hogy mi lesz a fogantatás után az addigi európai uniós védjegyek (több mint 1 millió 200 ezer védjegy!) Egyesült Királyságra vonatkozó oltalmának a sorsa.

A témával foglalkozó tanulmányok jelentős része úgy vélekedik, hogy a korábbi uniós védjegy Egyesült Királyságra vonatkozó részének nemzeti védjeggyé való átalakítása – elvileg – lehet automatikus vagy egy opt-in rendszerű.

A szerzők jelentős része jogi képviselő, akik logikusnak azt tartják, hogy opt-in rendszer működjön, mert különben az Egyesült Királyság védjegylajstroma olyan védjegyekkel lesz tele, amelyeket soha nem használtak az Egyesült Királyságban.⁸ A konverziót a brit szerzők általában költségvonzatúnak tartják.

Ezen a ponton rajzolódik ki először némi érdekellentét egyfelől a brit államnak, illetve a brit jogi képviselőnek a bevételekkel kapcsolatos érdekei, másrészt a jogosultak (mármint a brit jogosultak) érdekei között.

Valószínűleg a konverzió végrehajtásában eljáró EUIPO-nak és a UKIPO-nak is érdeke lenne a normatív szabályozás, azaz annak a kimondása, hogy a fogantatás napján valamennyi európai uniós védjegy oltalma az Egyesült Királyság vonatkozásában átalakul az Egyesült Királyság védjegyjoga szerinti nemzeti lajstromozássá. A normatív megoldás megtakaríthatná a több mint 1 200 000 EU-védjegy egyedi konverziójának rendkívüli munkaterhét mind az EUIPO, mind az UKIPO számára.

Ha az Egyesült Királyság úgy állapodna meg az EU-val, hogy a fordulónapon fennálló valamennyi oltalom automatikusan UK-oltalomnak minősülne, akkor a jogbiztonság nem sérülne (hiszen jelenleg is fennállnak ezek az oltalmak, és ha nem lenne Brexit, ezek az oltalmak elvileg még sokáig fennállhatnának az európai uniós védjegy területi hatályán belül).

Egyedül a normatív megoldás biztosíthatná, hogy az európai uniós keretek között megszerzett minden egyes védjegy oltalma egy csapásra folytatható legyen immár az Egyesült Királyságban lajstromozottnak számító nemzeti védjegyként avagy a Madridi Jegyzőkönyv szerint megjelölt országgént.

A normatív megoldás esetleg lehetővé tehetné, hogy a konverzió akár ingyen vagy csökkentett, kedvezményes költséggel történhessen meg. Márpedig sem a többletköltségeket, sem a többletmunkát nem a védjegyjogosultak magatartása okozta (beleértve a brit jogosultakét), hanem egy meghatározott állam egyoldalú intézkedése.

⁸ Ian Drew, Aparna Watal: Brexit and European Union trade Marks – <http://www.davies.com.au/ip-news/brexit-and-european-union-trade-marks1>.

Ami a konverzió esetleges költségeit illeti, az európai uniós védjegyjogosultak eddig ennek pont az ellenkezőjéhez, az ingyenes bővüléshez szokhattak hozzá: ha egy európai uniós védjegyet mondjuk 2003-ban jelentettek be, az akkor 15 országra fizetendő díjhoz képest a jogosultnak később nem kellett egy centet sem fizetnie azért, hogy a bővítések következtében 28 országra bővült EU-területre szerezzék meg a védjegyjogot. Ha a konverzió költségeit a jogosultnak kell állniuk, akkor új trend indulhat el: az lenne a szabály, hogy amennyiben egy ország kilép, akkor az ezáltal okozott többletköltségeket nem ő, hanem a védjegyjogosult állja majd – miközben ez az ország többletbevételhez jut...

A konverzió kérdésköréhez kapcsolódik az is, vajon mi lesz a sorsa azoknak az európai uniós védjegyjogbejelentéseknek, amelyek folyamatban lesznek a Brexit foganatosításának napján? Van olyan brit vélemény is, hogy ezeket ismételt hivatali vizsgálatnak (re-examination) kellene alávetni az Egyesült Királyság joga alapján.⁹ Ez egyébként összhangban lenne a magyar védjegy törvény 76/E. §-ának rendelkezéseivel is.

Bizonyosnak tűnik, hogy a nyitott kérdéseket az Egyesült Királyság és az EU illetékesei közötti tárgyalásokon megfelelően rendezni fogják.¹⁰

A Brexit és a védjegyjogi harmonizáció jövője

Jelenleg a 28 EU-tagállam nemzeti védjegyjogának vannak bizonyos kulcskérdései, amelyek megoldása közös, mint pl. az ötéves használat hiánya periódus. További harmonizációt hozott, hogy az európai uniós védjegyszoftver megreformálására irányuló jogalkotási folyamat lezárásaként az Európai Parlament 2015. december 15-én jóváhagyta a védjegyjogirányelv és a védjegyjogrendelet átdolgozott, illetve módosított szövegét. A változások kulcsterületei közé tartoznak az alábbiak:

- a grafikai megjelenítés kötelezettségének eltűnése a védjegyjogbejelentéseknél;
- az árujegyzékeknek a szó szerinti értelmezés támogatása a fejezetcímek esetében. (Az Európai Bíróság 2012-es IP Translator-ítéletének hatására az árujegyzékek területén elindult harmonizációs folyamatok tételes joggá érték.)

Az irányelvben foglaltak átültetésére a tagállamoknak a hatálybalépéstől számított három év – egyes rendelkezések tekintetében hét év – áll rendelkezésükre.

Felmerült, hogy mivel az Egyesült Királyság elhagyja az Európai Uniót, többé nem lesz köteles implementálni az új irányelvet. Ugyanakkor az irányelv korábbi szabályai az angol jogba is beépültek már, pl. az 1994-es védjegy törvénnyel. Jó okunk van ezért feltételezni, hogy a harmonizáció fennálló eredményei a Brexit után is fennmaradnak.

Az Európai Bíróság ítéletei a Brexit foganatosítása után nem fogják ugyan kötelezni az egyesült királyságban lévő bíróságokat, azonban hatásuk ezen bíróságokra várhatóan még sokáig fennmarad.

⁹ Drew, Watal: i. m. (8).

¹⁰ Drew, Watal: i. m. (8).

Van-e teendő a Brexit fogantatásáig?

Kell-e tenni valamit? Ha igen, mit? És ha van mit, akkor kell-e nekünk, magyaroknak is? A válasz erre általánosságban az, hogy semmit nem kell tennünk, legalábbis rendszerszinten.

A népszavazás óta is változatlanul fennállnak mind a nemzeti úton, mind a madridi rendszer keretében, mind az Európai Unió Szellemi tulajdoni Hivatalánál szerzett oltalmak, lajstromozások. Meddig? A *Brexit védjegyjogi fogantatása napjáig* bizonyosan. Ha ugyanis a „Brexit means Brexit” mottót komolyan vesszük, akkor azzal számolunk, hogy a Brexit népszavazási napjától a Brexit tényleges, időpont szerint ma még nem ismert fogantatási napjáig terjedő időszak átmeneti jellegű, tehát vége lesz egyszer. Ez a fogantatási nap majd tényleges határvonalat húz az ebben az időpontban európai uniós védjegyjogi minőségükben megszűnő oltalmak, illetve az így megszűnő oltalmak helyébe lépő (vagy más módon folytatódó) nemzeti vagy Madridi Jegyzőkönyvön alapuló oltalmak közé.

Egyes elemzések ezt a fordulónapot a népszavazás napjától legalább két éves távlatba helyezik.¹¹

Mit érdemes tenni?

Érdemes feltérképezni a védjegyállományunkat, védjegyportfóliónkat abból a szempontból is, hogy vajon melyik védjegyjogtalmakat szereztük európai uniós, nemzetközi, illetve nemzeti úton.

Az áttekintés feltárhatja, vannak-e átfedések, azaz van-e azonos megjelölésre azonos árujegyzékkel szerzett több párhuzamos oltalmunk is az Egyesült Királyság vonatkozásában? Ha igen, vannak-e európai uniós védjegyeink, amelyeknél igényeltük nemzeti vagy nemzetközi védjegy Egyesült Királyságra vonatkozó senioritását?

Stratégiai szempontból előnyös lehet, ha a népszavazás napjától a fogantatásig terjedő időszakban fennálló közösségi oltalmaink számát új európai uniós védjegybejelentésekkel gyarapítjuk – ha viszont ezt motiválják rövid távú taktikai céljaink (pl. átruházás), akkor már most is kérhetjük az európai uniós védjegy átalakítását (konverzióját) nemzeti vagy nemzetközi védjegyjogtálommá.¹²

Angol elemzők rámutatnak, hogy sok múlik a védjegyjogosultnak az Egyesült Királysággal kapcsolatos kereskedelmi érdekein. A Brexittel a horizonton abban az esetben, ha a védjegyjogosult kereskedelmi érdekei az Egyesült Királyságra korlátozódnak, az európai uniós védjegy kevésbé látszik kívánatosnak. Először is: a későbbi (jövőbeli) konverzió kétségtelenül bizonyos költségekkel jár, ráadásul az európai uniós védjegyjogtálommá a konverzió

¹¹ Drew, Watal: i. m. (8); Monica Ezsias: The impact of IP if the UK leaves the EU – <https://law.maastrichtuniversity.nl/ipkm/the-impact-on-ip-if-the-uk-leaves-the-eu/>.

¹² Drew, Watal: i. m. (8).

utáni maradéka („the residual rights”) sebezhetővé válik az Egyesült Királyságban használat hiánya miatt (abban az esetben természetesen, ha a lajstromozás óta öt év már eltelt).¹³

Az árujegyzékek

A Brexittel az Egyesült Királyság távozik, de ma már az árujegyzékekkel kapcsolatos felfogása¹⁴ jelentős mértékben érvényesül nemcsak az európai gyakorlatban, hanem immár a tételes jogban is.

Az 2008/95/EK irányelv 39. cikk (5) bekezdésébe az Európai Parlament és a Tanács 2015. december 16-i (EU) 2015/2436 irányelvével beiktatott új rendelkezések szerint az általános kifejezéseket úgy kell értelmezni, hogy azok csak a kifejezés szó szerinti jelentése által egyértelműen megjelölt árukat és szolgáltatásokat foglalják magukban.

Az általános kifejezések használatát – beleértve a Nizzai Osztályozás fejezetcímeiben szereplő általános fogalmakat – úgy kell értelmezni, hogy abba a kifejezés szó szerinti jelentése által egyértelműen jelölt minden áru vagy szolgáltatás beletartozik. E kifejezések és fogalmak használata nem értelmezhető úgy, hogy azok az adott kifejezés vagy fogalom fenti értelmezésének nem megfelelő árukat, illetve szolgáltatásokat is magukban foglalnak [irányelv 39. cikk (5) bek.].

Ennek alapján elmondható, hogy ma sokkal közelebb áll az európai uniós felfogás a brit-hez, mint akár öt évvel ezelőtt.

Szenioritás

A közösségi védjegyrendszer azon az elven alapul, hogy a közösségi és a nemzeti védjegyrendszerek kiegészítik egymást. A két rendszer – többek között – a szenioritási eljárások révén kapcsolódik egymáshoz. Az európai uniós rendszer olyan módon van megalkotva, hogy a lajstromozott jog korábbi bejelentési napja a saját érvényességi területén mindig előnyt élvez, függetlenül attól, hogy a lajstromozott védjegy nemzeti bejelentésből, nemzetközi megjelölésből vagy közösségi védjegybejelentésből származik-e.

Többen hangsúlyozzák a szenioritási kérelmeknek mint a konverzió során figyelembe veendő ténynek a szerepét.

¹³ Vö. Drew, Watal: i. m. (8).

¹⁴ https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/535897/Manual-of-trade-marks-practice.pdf.

A használati kényszer

A használat kérdése az alapkérdések egyike.

Az Európai Bíróság emlékezetes ítéleteiben a közösségi védjegy komoly használatának a megállapításánál nem a használattal érintett EU-tagállamok számából indul ki. Van, aki kiemeli: akár egy országban megvalósuló használat is elegendő lehet.

Ugyanakkor a kilépést követően csak az Egyesült Királyság területén megvalósuló használat számít majd az Egyesült Királyságban induló eljárásokban. A nemzeti védjegy tényleges használatának megállapítása szempontjából csak azon tagállam területén történő használat releváns, amelyben a védjegyet lajstromozták, még akkor is, ha a jogosult azt máshol használja.¹⁵

Abban az esetben, amikor a jelenlegi európai uniós védjegy tényleges használata elsődlegesen az Egyesült Királyság területén valósul meg, az európai uniós védjegyek jogosultjai könnyen azt tapasztalhatják, hogy a Brexit utáni világban képtelenek lesznek fenntartani uniós védjegyhez fűződő jogaikat, mivel nem lesznek képesek elegendő használatot bizonyítani a Brexit után is maradó EU-tagállamokra. És ennek az ellenkezője is igaz lehet: ha a használat csak a Brexit után „bentmaradó” EU-tagállamokban valósul meg, akkor nem lehet majd bizonyítani a használatot a nemzeti védjegyoltalomná váló Egyesült Királyság területére, így ezek a nemzeti oltalmak használat hiányában sebezhetőkké válnak.

Felszólalások

Kevés elemzés foglalkozik a Brexit fogantatásának napján folyamatban levő felszólalásokkal.¹⁶

A Brexit-népszavazás és a fogantatási nap között jogerősen befejezett (befejezendő) felszólalásokra az európai uniós védjegy jog irányadó.

Átmeneti rendelkezésekre lesz viszont szükség mindazon európai uniós védjegybejelentéseket érintő felszólalások tárgyában, amelyek nem fejeződnek be jogerősen a fogantatási napig.

Az átmeneti rendelkezések – remélhetően – mentesítik az ügyfeleket (akár bejelentői, akár felszólalói pozícióban vannak) az ismételt eljárás nyűgétől. Ez a szempont az alábbi megoldásokkal teljesíthető.

– Az EUIPO által az abszolút lajstromozást gátló okok tekintetében elvégzett hivatali vizsgálat eredményét – ha az a lajstromozhatóság szempontjából pozitív – a Brexit után is figyelembe veszik az Egyesült Királyság hivatala előtti eljárásban.

¹⁵ Dr. Vida Sándor: A közösségi védjegy használatával szembeni elvárások – a területi terjedelem kérdése. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 3. sz., 2013. június – <https://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201303-pdf/02.pdf>.

¹⁶ <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=3120541a-89d7-4ba4-83d2-249a68509754>.

Negatív esetben, amennyiben az elutasítás nem jogerős, csak az Egyesült Királyságba való konverzió látszik lehetségesnek.

– A bejelentőt – lehetőség szerint – meg kell kímélni attól, hogy a bejelentésével szemben kétszer nyíljon meg a felszólalás lehetősége lényegében azonos adatbázison. Tekintettel a törlési eljárások törvényes lehetőségére, súlyosan méltánytalan lenne a két felszólalási időszak egy és ugyanazon bejelentés tekintetében.

Elképzelhető lenne egyfajta „eljárási konverzió” lehetősége a Brexit foganatosításának napján folyamatban levő ügyekben. Ezen a napon elvileg megszűnik az érintett védjegybejelentésekkel kapcsolatos valamennyi EU-hatáskör, tehát a függőben levő ügyek intézését ezután majd brit joghatóság uralja. Ugyanakkor a felszólalási időszaknak az EU és az Egyesült Királyság közötti „megosztása” kizártnak tűnik.

Mindenesetre az ügyfélbarát megoldások preferálnák a bejelentők érdekeit, ezért elősegiténnék, hogy az EU előtti, a Brexit foganatosításakor függő eljárásból minél több jogi tény és körülmény a brit hatóság előtt a Brexitet követően lefolytatandó eljárások során is felhasználható legyen. Azonban sokkal több olyan körülmény van, amely kizárja a hipotetikus eljárási konverziót. Nézzünk néhányat ezen körülmények közül!

– A felszólaló védjegyének használata, jó hírű jellege stb. a Brexit előtt az uniós teljes területén fennálló jogokra, tényekre vonatkozik – ezzel szemben a Brexit után már csak az Egyesült Királyságban fennálló jogokra, tényekre.

Angol források rámutatnak, hogy mivel az EUIPO előtti felszólalások átfutási ideje a brit hivatali eljárásokhoz képest hosszabb, ezért már most javasolják az Egyesült Királyság önálló, külön megjelölését a Nemzetközi Irodánál benyújtott nemzetközi védjegybejelentéseknél.¹⁷

Törlési eljárások

A Brexit foganatosításának napján folyamatban levő törlési eljárások sorsát is az EU és az Egyesült Királyság közötti megállapodásban kellene rendezni. Az európai unós védjeggyel szembeni törlési eljárás megindításának ugyan nincs jogvesztő határideje, ám a kérelmezőnek számos vonatkozásban lehet jogos érdeke az eljárás megindítása még akkor is, ha ez a Brexitre tekintettel komplikációkkal járhat.

Jogkimerülés

A Brexitnek lehet hatása a jogkimerülésre is. Ugyanakkor az Egyesült Királyság a Brexit után is tagja maradhat az EFTA szervezetének, így módon az EGT-nek is. Ha így lesz, akkor a jogkimerülés tekintetében nem várható változás.

¹⁷ Lásd pl. <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=3120541a-89d7-4ba4-83d2-249a68509754>.

A képviselet kérdései

Az egyik brit szakmai képviseleti szerv, az ITMA már 2016. márciusban kifejezte azon aggodalmát, hogy a Brexit fogatosításával a brit képviselők képviseleti joga is megszűnhet az EUIPO előtti ügyekben. Megoldásként azt látják, hogy amennyiben az Egyesült Királyság a jövőben az Európai Gazdasági Térség (EEA) tagja maradna, úgy képviseleti jogosultságuk változatlan lenne.¹⁸

Zárszó

Lehetséges persze, hogy minden elemzés ma még túl korai. E kis írás célja az az óhaj volt, hogy a magyar olvasó is részese lehessen annak az együttgondolkodásnak, amely a Brexitnek a védjegyügyekre gyakorolt várható hatásait elemzi.

Bárhogyan lesz is, átmeneti időszakra mindenképpen szükség lesz az érintett jogok konszolidálása érdekében.¹⁹

Bizonyosnak tűnik, hogy a nyitott kérdéseket az Egyesült Királyság és az EU illetékesei közötti tárgyalásokon kell majd rendezni.

Meglátjuk.

¹⁸ What would a 'Brexit' look like for the UK trade mark attorney profession? – http://www.itma.org.uk/membership/resources/eu_referendum.

¹⁹ Brexit: Potential Consequences for European Union Trademarks – <http://www.trademarkandcopyrightlawblog.com/2016/06/brexit-potential-consequences-for-european-union-trademarks/>.

BREAKING THE NEWS? A KIEGÉSZÍTŐ (SZERZŐI) JOG SZEREPE ÉS MEGÍTÉLÉSE

BEVEZETÉS

A hírfogyasztási szokások és szolgáltatások gyökeres változásokon mentek keresztül az elmúlt évtizedekben, amelynek során a nyomtatott sajtóról a digitális híroldalakra tevődött át a hangsúly. Németországban például 2003 és 2011 között az újságeladások száma 30%-kal csökkent,¹ az Egyesült Államokban pedig 2012-re az ebből a tevékenységből származó bevétel alacsonyabb volt, mint 1950-ben.² Más források szerint a nyomtatott sajtó 2000 óta bevételeinek 45%-ától esett el, az itt képződő jövedelemnek mintegy 80%-a pedig a reklámfelületek – nem pedig a hírek, hírlapok – értékesítéséből származik.³

A hírplatformok klasszikus finanszírozása tehát egyrésztől szignifikáns mértékben csökkent, a szolgáltatók bevételeinek összetétele pedig ugyancsak megváltozott. Mindezek fényében érthetőnek – ha a jelenlegi elképzelések szerint nem is feltétlenül megalapozottnak – tűnik azon igény megfogalmazódása, hogy az újságkiadók, hírportálok segítése és a magas minőségű sajtó támogatása érdekében a piac átalakulásával járó bevételkiesést valamilyen módon kompenzálni kell,⁴ különös tekintettel arra, hogy a bevételek csökkenése egyes vélemények szerint az internetnek, különösen pedig a híraggregátor-szolgáltatásoknak (amilyen például a Google News) tudható be.⁵

* Dr. Nemessányi Zoltán PhD, az Igazságügyi Minisztérium nemzetközi igazságügyi együttműködésért felelős helyettes államtitkára, a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdasági Jogi Tanszékének adjunktusa. Dr. Ujhelyi Dávid az Igazságügyi Minisztérium Versenyjogi, Fogyasztóvédelmi és Szellemi Tulajdonjogi Főosztályának munkatársa, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának megbízott oktatója. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerzők saját véleményét tükrözik, nem azonosak a fenti intézmények álláspontjával. Az internetes hivatkozások utolsó elérési ideje egységesen 2016. augusztus 18.

¹ Stefan Lorenz: Some economic aspects of a proposed German ancillary copyright law. University of Jena, Working Paper, 2012, p. 1, elérhető: <http://goo.gl/4gzGuq>.

² Brad A. Greenberg: Tollbooths and Newsstands on the Information Superhighway. Michigan Telecommunications and Technology Law Review, 20. évf. 1. sz., 2013, p. 103, elérhető: <http://goo.gl/2L68VP>.

³ Doh-Shin Jeon, Nikrooz Nasr: News Aggregators and Competition Among Newspapers in the Internet. Toulouse School of Economics, Working Paper, 2012, 12–20. sz., p. 2, elérhető: <http://goo.gl/rIPcrq>.

⁴ Heidi J. S. Tworek, Christopher Buschow: Changing the Rules of the Game: Strategic Institutionalization and Legacy Companies' Resistance to New Media. International Journal of Communication, 10. évf., 2016, p. 2129, elérhető: <http://goo.gl/g2EO2s>.

⁵ Eleonora Rosati: Neighbouring Rights for Publishers: Are National and (Possible) EU Initiatives Lawful? Published Online: 11 July 2016. Max Planck Institute for Innovation and Competition, Munich, 2016, p. 570, elérhető: <http://goo.gl/8d9zjK>.

A hírszolgáltatások digitális környezetben megvalósított felhasználásokhoz kapcsolódó támogatása természetesen több úton is megvalósítható, ezek szerzői jogi szempontból leginkább releváns, újszerű és legtöbb vitát kiváltó formája az ún. *ancillary (copy) right*, vagyis a kiegészítő (szerzői) jog.⁶ Jelen tanulmány I. fejezetében a jogintézmény németországi, spanyolországi és európai uniós előzményeit tekinti át, II. fejezetében megkísérli a kiegészítő jogot szerzői jogi szempontból bemutatni és megvizsgálni, különös hangsúlyt fektetve a Berni Uniós Egyezménynek való megfelelés kérdésének és az USA idevágó szabályozásának. A III. fejezet pedig olyan kiegészítő szempontokat igyekszik felvázolni, amelyek mérlegelésével teljesebb és biztosabb fogódzót kapunk a jogintézmény megítéléséhez. Összességében a tanulmány a releváns esetek és szabályozások, továbbá az ún. *híraggregátorok* megvizsgálásával és bemutatásával arra próbál meg választ keresni, hogy a kiegészítő jog hogyan illeszkedik – ha egyáltalán illeszkedik – a nemzetközi és hazai szerzői jogi rendszer szabályai, keretei közé.

I. A kiegészítő jog kialakulása és története

I.1. Németország – az első kiegészítő jogi szabályozás

A jogintézmény közvetlen előzményének tekinthető a német sajtó-érdekvédelmi, újságkiadókat tömörítő szervezet, a *Bundesverband Deutscher Zeitungsverleger e.V.* (BDZV) által 2009-től kifejtett lobbitevékenység, amelynek során a BDZV több fórumon is kezdeményezte a bevezetőben említett, a sajtó finanszírozása kapcsán fellépő és egyre inkább elmélyülő problémák jogalkotás útján való orvoslásának a lehetőségét.⁷

A *Leistungsschutzrecht*⁸ vonatkozó tervezet 2012 júliusára készült el,⁹ majd 2013-ban elfogadták, és ugyanazon év augusztus 1-jével lépett hatályba a német szerzői jogi törvény¹⁰

⁶ A továbbiakban jelen tanulmány a jogintézményre egységesen kiegészítő jogként vagy ancillary right-ként utal, tekintve, hogy a félrevezető angol elnevezéssel ellentétben nem szerzői jogról, hanem kapcsolódó jogról van szó.

⁷ Tworek, Buschow: i. m. (4), p. 2126.

⁸ L. még: Georg Nolte: Zur Forderung der Presseverleger nach Einführung eines speziellen Leistungsschutzrechts – Eine kritische Auseinandersetzung. Zeitschrift fuer Geistiges Eigentum, 2. évf., 2010, p. 165–195.

⁹ Computer & Communication Association (a továbbiakban: CCIA): Understanding “Ancillary Copy-right” in the Global Intellectual Property Environment. White Paper, 2015, p. 2, elérhető: <http://goo.gl/nGSR9d>.

¹⁰ Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273) (a továbbiakban: UrhG.).

módosításaként.¹¹ A jogszabály¹² kizárólag a sajtótermékek előállítóit (*der Hersteller eines Presseerzeugnisses* / *The producer of a press product*) – mint az újonnan kialakított szomszédos jog jogosultját – ruházza fel a sajtótermékek, újságcikkek (*Presseerzeugnis* / *press product*) vagy azok részeinek gazdasági célból történő közzétételéhez fűződő joggal, a kapcsolódó jogi természetből fakadóan akár a szerzői jog által nem védett tartalmak tekintetében is. E jog alól kivételt képez, ha egyes szavakról vagy rendkívül rövid kivonatokról van szó (*einzelne Wörter oder kleinste Textausschnitte* / *the smallest of text excerpts*), ezzel egy *de minimus* jellegű korlátozást építve a szakaszba, bár fontos kihangsúlyozni, hogy a „rövid kivonatok” fogalma nem került definiálásra a jogszabály szövegében. A jog – egészen egyedi módon – a publikációtól, nyilvánosságra hozataltól számított egy éven át élt, feltételesen megalkotva ezzel az eddigi legrövidebb időn át oltalmat biztosító kapcsolódó jogot. Mivel a korlátozás elsősorban a piacvezető Google „News” elevezésű szolgáltatására szűkíti a kapcsolódó jog gyakorlását,¹³ a jogintézményt több helyen a „Google Tax” (Google-adó) gúnyneven emlegetik.¹⁴

A felhasználással kapcsolatos díjak begyűjtésére és kezelésére a korábban már hivatkozott német szerzői jogi törvény alapján¹⁵ közös jogkezelő szervezet, egészen konkrétan pedig a

¹¹ *Bo Vesterdorf*: The Effect of Failure to Notify the Spanish and German Ancillary Copyright Law. *European Intellectual Property Review*, 37. évf. 5. sz., 2015, p. 1, elérhető: <http://goo.gl/k0yoJ9>. *Bundesgesetzblatt Jahrgang 2013, Teil I Nr. 23*, 2013. május 14., elérhető: <http://goo.gl/nJON27>.

¹² A vizsgálat tárgyává tett angol nyelvű szöveg elérhető: <http://goo.gl/fPzUz6>; német nyelven: <https://goo.gl/KaPXDz>.

§ 87f (1) Der Hersteller eines Presseerzeugnisses (Presseverleger) hat das ausschließliche Recht, das Presseerzeugnis oder Teile hiervon zu gewerblichen Zwecken öffentlich zugänglich zu machen, es sei denn, es handelt sich um einzelne Wörter oder kleinste Textausschnitte. ...

§ 87g (1) Das Recht des Presseverlegers nach § 87f Absatz 1 Satz 1 ist übertragbar. ...

(2) Das Recht erlischt ein Jahr nach der Veröffentlichung des Presseerzeugnisses.

(4) Zulässig ist die öffentliche Zugänglichmachung von Presseerzeugnissen oder Teilen hiervon, soweit sie nicht durch gewerbliche Anbieter von Suchmaschinen oder gewerbliche Anbieter von Diensten erfolgt, die Inhalte entsprechend aufbereiten. ...

87f (1) The producer of a press product (press publisher) shall have the exclusive right to make the press product or parts thereof available to the public for commercial purposes, unless this pertains to individual words or the smallest of text excerpts. ...

87g (1) The right of the press publisher in accordance with Article 87f (1), first sentence, shall be transferable. ...

(2) The right shall expire one year after publication of the press product. ...

(4) It shall be permissible to make press products or parts thereof available to the public unless this is done by commercial providers of search engines or commercial providers of services which process the content accordingly.

¹³ *Guido Westkamp*: The new German publisher's right – a violation of European Law? A comment. *Queen Mary Journal of Intellectual Property*, 3. évf. 3. sz., 2013, p. 243.

¹⁴ L. pl.: *Catherine Stupp*: Fight over 'Google tax' brews ahead of autumn copyright proposal. *EurActiv.com*, 2016. április 7., elérhető: <http://goo.gl/xoFnHJ>; *Greg Sterling*: German "Ancillary Copyright" Law To Go Into Effect, Imposes Limits On Search Results. *Searchengineland.com*, 2013. május 16., elérhető: <http://goo.gl/o3h9kD>.

¹⁵ *UrhG*. 49. § (1) bekezdése.

VG Media jogosult.¹⁶ A Google – mintegy válaszul a jogintézmény bevezetésére – eltávolította keresési találatai közül a német oldalakra mutató linkekhez kapcsolódó – a cikkek-ből vett rövid részletet tartalmazó – ún. *snippeteket*.¹⁷ A VG Media reakcióként 2014-ben versenyfelügyeleti eljárást kezdeményezett a német versenyhatóság, a *Bundeskartellamt* előtt, mivel álláspontja szerint a Google ezen tevékenysége erőfölénnyel való visszaélést valósított meg. Az érvelés nem talált célba, ugyanis a *Bundeskartellamt* álláspontja szerint¹⁸ a VG Media panaszában nem tudott megfelelő bizonyítékot felhozni arra vonatkozóan, hogy a Google valóban visszaélt volna erőfölényével. A Google-nek ugyanis véleménye szerint nincs olyan versenyjogi kötelezettsége, hogy a kiegészítő jogokat visszerhesen szerezze meg, ahogy arra sem köteles, hogy a német kiadók weboldalait a kiegészítő jog által védett mértékben megjelenítse.¹⁹ Ugyanakkor a német versenyhatóság jelezte, hogy a közös jogkezelő panaszától függetlenül közelről nyomon követi a Google kiegészítő joggal kapcsolatos tevékenységét, és ha szükséges, hivatalból is eljárást fog indítani.²⁰

Végül a 2016. évben közzétett eseteírás,²¹ illetve az azt megelőzően, a 2015. évben közzétett sajtóközlemény²² tanúsága szerint a *Bundeskartellamt* végül nem indított eljárást a Google-lal szemben a fentiekben leírt tevékenysége miatt. Andreas Mundt, a versenyhatóság elnökének nyilatkozata szerint „*Ez a vita a kiegészítő szerzői jog kiterjedéséről, hatályáról szól, nem pedig a versenyjogról. Ezt a kérdést pedig elsősorban bíróságoknak kell eldönteni. Ebben az ügyben a versenyjog által megadott határokat léptek át. A Google piaci helyzetéből fakadóan objektív indokra van szükség a találati lista olyan módosításához, ami túlmutat a lekérdezéssel kapcsolatos tiszta relevancián. A konkrét ügyben azonban rendelkezésre állt*

¹⁶ Vesterdorf: i. m. (11), p. 2, a közös jogkezelő szervezet honlapja elérhető: <https://www.vg-media.de/de/>.

¹⁷ Andreas Becker: German publishers vs. Google. DW.com, 2014. október 30., elérhető: <http://goo.gl/dyplX7>.

¹⁸ A *Bundeskartellamt* B6-76/14. sz. döntése, elérhető: <https://goo.gl/LUA6Ru>.

¹⁹ A *Bundeskartellamt* B6-76/14. sz. döntése, p. 4, elérhető: <https://goo.gl/LUA6Ru>; Christian Kersting, Sebastian Dworschak: Leistungsschutzrecht für Presseverlage: Müsste Google wirklich zahlen? – eine kartellrechtliche Analyse. NZKart – Neue Zeitschrift für Kartellrecht, 2013, p. 4, 19, elérhető: <http://goo.gl/iINJk>; Vesterdorf: i. m. (11), p. 2.

²⁰ *Bundeskartellamt*: Beschwerde der VG Media bietet keine hinreichende Basis für Einleitung eines förmlichen Missbrauchsverfahrens gegen Google. Sajtóközlemény, 2014. augusztus 22., elérhető: <http://goo.gl/dYNp8m>.

²¹ *Bundeskartellamt*: Entscheidung nach § 32c GWB in der Auseinandersetzung zwischen Google einerseits sowie diversen Presseverlagen und der VG Media andererseits über den Umgang mit dem Leistungsschutzrecht des Presseverlegers. Esetleírás, B6-76/14, 2016. április 25., elérhető: <http://goo.gl/KhKj8h>.

²² *Bundeskartellamt*: Beschluss des Bundeskartellamts zum Streit um das Leistungsschutzrecht. Sajtóközlemény, 2015. szeptember 9., elérhető: <http://goo.gl/9rS5lu>.

*objektív indok.*²³ A Bundeskartellamt szerint ugyanis még egy erőfölényben lévő piaci szereplő sem köteles a versenyjogi szabályok alapján kockáztatni a potenciális veszteségek viselését, amennyiben a jogi helyzet bizonytalan. Ebből viszont kitűnik a versenyhatóság azon álláspontja is, miszerint a jelenleg is hatályos német szerzői jogi szabályozás bizonytalan helyzetet eredményezett.

A kiegészítő jog bevezetése heves vitákat váltott ki Németországban, és a hatálybalépése utáni fejleményekre tekintettel megállapítható, hogy nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Egyrészt az intézkedés bizonyíthatóan releváns forgalom- és ezáltal bevételkieséseket okozott a sajtószolgáltatók oldalán,²⁴ hiszen ahogy az alábbiakban is kifejtésre kerül, az aggregátorszolgáltatások jelentős forgalmat terelnek a hírportálok irányába. A jogosultak jelentős része a kieső forgalom, és ezzel az elmaradó bevételek visszatérítése érdekében ingyenesen engedélyezte a Google-nak az általuk publikált cikkek felhasználását, ideértve a Springer Kiadót is, mely az eredeti kezdeményezés egyik zászlóvivője volt.²⁵ Továbbá a Max Planck Institut is éles kritikát fogalmazott meg hatástanulmányában a jogintézménnyel szemben, többek között a fentiekben kifejtett negatív utóhatások empirikus levezetésével.²⁶

1.2. Spanyolország kiegészítő jogi szabályozása

A kiegészítő jogot nemzeti jogába helyező második állam Spanyolország volt. A spanyol kiegészítő jogi szabályozást 2014. november 4. napján fogadták el, és 2015. január 1. napján

²³ Uo. német nyelven: „Im Kern dieser Debatte steht eigentlich nicht das Kartellrecht, sondern die Frage der Reichweite des Leistungsschutzrechts. Darüber haben vor allem die Zivilgerichte zu entscheiden. Die Grenzen des kartellrechtlich erlaubten Verhaltens waren in diesem Fall nicht übertreten. Wir gehen davon aus, dass eine Veränderung der Ergebnisliste durch Google, die über die reine Relevanz für die Suchanfrage hinausgeht, aufgrund der Marktstärke des Unternehmens eine sachliche Rechtfertigung erfordern würde. In diesem Fall war ein solcher Grund allerdings gegeben.”

²⁴ Eleonora Rosati: The German ‘Google Tax’ law: groovy or greedy? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 8. évf. 7. sz., 2013, p. 497.

²⁵ I. m. (9), p. 3; Becker: i. m. (17).

²⁶ Max Planck Institut für Immaterialgüter- und Wettbewerbsrecht: Stellungnahme zum Gesetzesentwurf für eine Ergänzung des Urheberrechtsgesetzes durch ein Leistungsschutzrecht für Verleger, 2012, elérhető: <http://goo.gl/Iva6vT>.

lépett hatályba²⁷ a spanyol szellemi alkotásokról egységesen szóló törvény²⁸ módosítása-ként, módosítva az idézés mint szabad felhasználási esetkör szabályozását.

A szabályozás a német jogintézményhez hasonlítva jelentős pontokon mutat egyezéseket: ugyanúgy egy kapcsolódó jogról van szó, amelyet közös jogkezelő szervezet útján lehet gyakorolni, szintén van szerepe a felhasználás kereskedelmi jellegének a díjfizetési igény szempontjából, és ugyancsak védelem alá helyez műnek nem minősülő oltalmi tárgyakat is.²⁹ A spanyol megoldás vizsgálata során azonban több eltérést is megfigyelhetünk. Így a spanyol szabályozás nem csupán a sajtótermékekre terjed ki, hanem a tartalmak jóval szélesebb körét és ezáltal más tárgyú aggregátorszolgáltatásokat is a kiegészítő jogi szabályozás hatálya

²⁷ A vizsgálat tárgyává tett angol nyelvű szöveg elérhető: <http://goo.gl/ZuEKBA>. Az eredeti, spanyol nyelvű előterjesztést l.: <http://goo.gl/nLMvwW>.

Artículo 32.2. La puesta a disposición del público por parte de prestadores de servicios electrónicos de agregación de contenidos de fragmentos no significativos de contenidos, divulgados en publicaciones periódicas o en sitios Web de actualización periódica y que tengan una finalidad informativa, de creación de opinión pública o de entretenimiento, no requerirá autorización, sin perjuicio del derecho del editor o, en su caso, de otros titulares de derechos a percibir una compensación equitativa. Este derecho será irrenunciable y se hará efectivo a través de las entidades de gestión de los derechos de propiedad intelectual. En cualquier caso, la puesta a disposición del público por terceros de cualquier imagen, obra fotográfica o mera fotografía divulgada en publicaciones periódicas o en sitios Web de actualización periódica estará sujeta a autorización.

Sin perjuicio de lo establecido en el párrafo anterior, la puesta a disposición del público por parte de prestadores de servicios que faciliten instrumentos de búsqueda de palabras aisladas incluidas en los contenidos referidos en el párrafo anterior no estará sujeta a autorización ni compensación equitativa siempre que tal puesta a disposición del público se produzca sin finalidad comercial propia y se realice estrictamente circunscrita a lo imprescindible para ofrecer resultados de búsqueda en respuesta a consultas previamente formuladas por un usuario al buscador y siempre que la puesta a disposición del público incluya un enlace a la página de origen de los contenidos.

Article 32.2. The making available to the public by electronic content aggregation service providers of non-significant fragments of aggregated content which are disclosed in periodic publications or on websites which are regularly updated, for the purposes of information, for creation of public opinion or entertainment, shall not require authorization, without prejudice to the editor's right, or if appropriate, other right holders to receive fair compensation. This right shall be unwaivable and will be given effect by means of intellectual property rights management entities. In all cases, the making available to the public by third parties of any image, photographic work or mere photograph disclosed in periodic publications or on websites that are regularly updated, shall be subject to authorization.

Without prejudice to that which is established by the preceding paragraph, the making available to the public by service providers that provide instruments to search for isolated words included in the content indicated in the preceding paragraph shall not be subject to authorization or fair compensation, provided that such making available to the public is produced without commercial purposes and is strictly circumscribed to that which is essential to offer search results in reply to queries previously made by a user on a search engine and provided that the making available to the public includes a link to the page from which the content originated.

²⁸ Ley N° 21/2014, de 4 de noviembre, por la que se modifica el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual aprobado por Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, y la Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil.

²⁹ Electronic content szemben a német press product megjelöléssel. L. még: CCIA: Spanish IP Proposal Targets U.S. Internet Firms. Backgrounder, 2014, p. 1–2.

alá von.³⁰ Emellett a jogszabály kifejezetten rögzíti, hogy a biztosított szomszédos jogról és az ezzel járó díjigényről lemondani nem lehet, megelőzve ezzel a német kiadók fentiekben ismertetett, ingyenes engedélyezésre vonatkozó gyakorlatához hasonló eseteket.³¹

A spanyol kiegészítő jog a német előképéhez hasonlóan sok vitát generált: a Google tiltakozás- és reakcióképpen még a hatálybalépés előtt, 2015 decemberében elérhetetlenné tette Google News szolgáltatását az országban.³² A NERA gazdasági elemző szervezet egy 88 oldalas hatástanulmányban foglalta össze a kiegészítő jog hatálybalépésének többnyire negatív következményeit, így például az online újságok elérési száma átlagosan 6%-al csökkent, míg a kisebb újságoknál ez a szám már 14% volt.³³

1.3. Kiegészítő jog az Európai Unió szintjén

1. Günther Oettinger, az Európai Unió digitális gazdaságért és társadalomért felelős biztos a 2014. évben úgy nyilatkozott, hogy a szerzői művek interneten megvalósuló felhasználásának kompenzálására elképzelhetőnek tartja a Google – illetve más, hasonlóan jelentős online platformok – teherviselésbe való bevonását.³⁴

2015-ben – hivatkozva a minél teljesebb jogharmonizáció elérésére is³⁵ – a fenti kijelentés, kiemelve a spanyol kiegészítő jog bevezetését, már kifejezetten kiegészítő jogi szabályozásra konkretizálódva ismétlődött meg,³⁶ majd 2016-ban legalább két alkalommal is megerősítést nyert.³⁷ Az Európai Bizottság a jogintézmény bevezetésére való hajlandóságát mutatja még az is, hogy a 2016. március 23. napján útjára indított, szomszédos jogokkal és panorámaszabadsággal kapcsolatos konzultációs kérdőív is tartalmaz ezzel, egészen konkrétan egy új szomszédos jog bevezetésével kapcsolatos kérdéseket,³⁸ egyértelműen a német és a spanyol

³⁰ Raquel Xalabarder: The Remunerated Statutory Limitation for News Aggregation and Search Engines Proposed by the Spanish Government – Its Compliance with International and EU Law. IN3 Working Paper Series, 2014, p. 7, elérhető: <http://goo.gl/IIRoqm>.

³¹ Vesterdorf: i. m. (11), p. 3.

³² Tóth Andrea: A linkelés jelene és jövője az Egyesült Államok és az Európai Unió joggyakorlata alapján. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (121.) évf. 1. sz., 2016. február, p. 77.

³³ Pedro Posada de la Concha, Alberto Gutiérrez García, Hugo Hernández Cobos: Impacto del Nuevo Artículo 32.2 de la Ley de Propiedad Intelectual – Informe para la Asociación Española de Editoriales de Publicaciones Periódicas. NERA, 2015, p. 9, elérhető: <http://goo.gl/lkl84d>; Joe Mullin: New study shows Spain's "Google tax" has been a disaster for publishers. ArsTechnica.com, 2015. július 30., elérhető: <http://goo.gl/QdXbWw>.

³⁴ Harro ten Wolde: EU's Oettinger mulls levy on Google. Reuters.com, 2014. október 28., elérhető: <http://goo.gl/N9ANwa>.

³⁵ Sebastian Haunss: Enforcement vs. access: wrestling with intellectual property on the internet. Internet Policy Review, 2. évf. 2. sz., 2013, p. 4, elérhető: <http://goo.gl/JVbTq>.

³⁶ Glyn Moody: EU Commissioner says he's still open to a "Google tax" on snippets. ArsTechnica.co.uk, 2015. július 15., elérhető: <http://goo.gl/VrX6rt>.

³⁷ David Meyer: EU Lawmakers Are Still Considering This Failed Copyright Idea. Fortune.com, 2016. március 24., elérhető: <http://goo.gl/rWKPWI>; Catherine Stupp: Fight over 'Google tax' brews ahead of autumn copyright proposal. EurActive.com, 2016. április 7., elérhető: <http://goo.gl/xoFnHJ>.

³⁸ A kérdőív elérhető: <https://goo.gl/xZxgVC>.

kiegészítő jogi szabályozásra utalva. A legfrissebb fejleményként pedig felmerült, hogy a 2016 szeptemberére tervezett szerzői jogi reformtervezetnek már akár részét is képezhetné egy uniós kiegészítő jogi szabályozás.³⁹

A fentiekből látható, hogy a kiegészítő jog bevezetése – akkor még csak gondolati szinten – már ebben az időben megfogalmazódott az Európai Bizottság előtt. A fent hivatkozott sajtóforrások általánosan ellenséges hangvétele vagy a számos kiadó (mint a *The European*, a *Spiil* vagy a *Dennik*) által megfogalmazott, a jogintézmény ellen tiltakozó nyílt levél⁴⁰ – pontosabban az azokból következő, a jogintézménnyel kapcsolatos társadalmi támogatottság hiánya – könnyen az ACTA nemzetközi egyezmény⁴¹ gyászos pályájára állíthatja a kiegészítő joggal kapcsolatos elképzeléseket, törekvéseket. Emellett egy ilyen intézkedés ellentétesnek látszana a Bizottság „*License for Europe*” elnevezésű kezdeményezésének 6. pontjával is, amely szerint a résztvevők elköteleződtek amellett, hogy megfelelően tájékoztatják a végfelhasználókat a tartalmak felhasználhatóságával kapcsolatban, illetve általánosságban növelik a felhasználók közreműködését az online sajtó világában.⁴²

Ugyancsak megemlíthető az Európai Bizottság *Digital Single Market* (digitális egységes piac, a továbbiakban: DSM-) stratégiája,⁴³ amely bár kifejezetten nem beszél a hírekkel kapcsolatos szerzői jogi kérdésekről, de a kitűzött célokat pontosító kapcsolódó anyagok⁴⁴ már tesznek említést a híraggregátorokról, illetve az online elérhető tartalmakkal kapcsolatos szerzői kompenzációról. A stratégia szól továbbá a keresőmotorok egyre inkább központi szerepéről, illetve arról, hogy adott esetben piacralépési akadályt is képezhetnek pl. a kis- és középvállalkozások számára. Ezt látszik alátámasztani, hogy a Bizottság felmérése szerint az európai embereknek csupán 22%-a bíz meg a keresőmotorok mögött álló társaságokban.⁴⁵

A Bizottság a DSM-stratégiában foglalt célkitűzések megvalósításáról szóló, 2015. december 9-én napvilágot látott sajtóközleménye⁴⁶ szintén említést tesz arról, hogy a híragg-

³⁹ Juliette Garside: EU proposals could see news publishers paid by Google and Facebook. *The Guardian*, 2016. augusztus 25., elérhető: <https://goo.gl/psClyL>.

⁴⁰ Elérhető: <http://goo.gl/zpKQpA>.

⁴¹ Anti-Counterfeiting Trade Agreement. Célja a jogérvényesítési eszköztár szélesítése volt a fejlődő országokban, de – többek között – a rossz kommunikáció miatt az egyezmény megbukott. L. Ujhelyi Dávid: Válságjelek és megoldásaik a digitális szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 8. (118.) évf. 6. sz., 2013, p. 88–90.

⁴² European Commission: *Licences for Europe – Ten pledges to bring more content online*. 2013, elérhető: <http://goo.gl/KGQERD>.

⁴³ European Commission: *A Digital Single Market Strategy for Europe*. COM(2015) 192 final, elérhető: <http://goo.gl/3nZ1Ti>.

⁴⁴ European Commission: *Creating a Digital Single Market – Bringing down barriers to unlock online opportunities*. Factsheet, 2016. április 8., elérhető: <http://goo.gl/L9zkWz>.

⁴⁵ COM(2015) 192 final, p. 11, 13.

⁴⁶ European Commission: *Commission takes first steps to broaden access to online content and outlines its vision to modernise EU copyright rules*. Sajtóközlemény, 2015. december 9., elérhető: <http://goo.gl/B8mqQd>.

regátorok szerepét szükséges alaposabban is megvizsgálni, illetve leszögezni, hogy a linkelés „megadóztatása” a továbbiakban sem szerepel a kitűzött célok listáján.

Több más, az Európai Unió szerzői jogi reformját érintő dokumentum mellett 2016. augusztus 31. napján kiszivárgott⁴⁷ a DSM-irányelv tervezete is. A nyilvánosságra került tervezet⁴⁸ (32)–(36) preambulumbekzdése a sajtónak az információ közvetítésében betöltött kiemelt szerepének elismerése után – jelen tanulmány bevezető fejezetéhez hasonlóan – megállapítja, hogy a nyomtatott sajtóról való digitális átállás komoly terheket rótt az iparág szereplőire. A tervezet szerint a kialakult helyzet orvosolható egy új szomszédos jogi jogintézmény bevezetésével, amely a kiadók számára kizárólagos jogot biztosít a cikkek online környezetben való többszörözésére és nyilvánossághoz közvetítésére. A (34) preambulumbekzdés szerint a tudományos és akadémiai folyóiratok nem tartoznak az új kapcsolódó jog hatálya alá, akárcsak a hírek és az azok alapját képező tények, amelyek nem kifejeződései a szerző szellemi alkotótevékenységének (*not constitute the expression of the intellectual creation of their authors*), vagyis nem bírnak egyéni-eredeti jelleggel. A megadott jogok az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szó 2001/29/EK irányelvben (Infosoc-irányelv) rögzített jogokhoz igazodnak, és nem érintik a szerzők és kapcsolódó jogi jogosultak egyéb jogait.

Az új szomszédos jogi jogintézményt az irányelvtervezet 11. cikke tartalmazza.⁴⁹ Az uniós kiegészítő jog – összhangban a preambulumbekzdésekben foglaltakkal – biztosítja a kiadók számára a többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés azon formájához kapcsolódó kizárólagos jogot, amelynek során a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg (*on-demand hozzáférés*). A cikk második bekezdése külön hangsúlyozza, hogy az új szabályozás nem érinti a szerzők és kapcsolódó jogi jogosultak egyéb jogait, a harmadik cikk pedig kiemeli, hogy az Infosoc-irányelv 5. és 8. cikkét (kivételek és korlátozások; szankciók és jogorvoslatok) ezen új jogintézmény tekintetében is alkalmazni kell. Ami igazán figyelemre méltó, hogy a negyedik bekezdés értelmében a jog a kiadókat az első nyilvánosságra hozataltól – a tervezet szóhasználata szerint publikációtól – számított húsz éven keresztül illeti meg, ami a német kiegészítő jogi szabályzás egyéves védelmi idejéhez mérten szélsőséges intervallumnak tűnik.

Végül 2016. szeptember 14. napján hivatalosan is nyilvánosságra került a DSM-irányelv tervezete.⁵⁰ Az anyag kiegészítő jogra vonatkozó részei szinte változtatás nélkül kerültek átemelésre a kiszivárgott verzióból, így a bevezető részben ugyancsak említésre kerültek

⁴⁷ The IPKat: Here's draft Directive on copyright in the Digital Single Market. 2016. augusztus 31., elérhető: <http://goo.gl/zNRC2z>.

⁴⁸ A nyilvánosságra került tervezet elérhető: <https://goo.gl/eEiYtj>.

⁴⁹ A tervezet 11. cikk (1) bekezdése szerint: „Member States shall provide publishers of news publications with the rights provided for in Articles 2 and 3(2) of Directive 2001/29/EC for the online use of their news publications.”

⁵⁰ European Commission: Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the Digital Single Market. COM(2016) 593 final, 2016. szeptember 14., elérhető: <https://goo.gl/623dyF>.

általánosságban a sajtó számára a digitális átállás által okozott nehézségek, a kiadók alkupozíciójának erősítése és az arányosság követelményének való megfelelés, illetve az, hogy az új kapcsolódó jog az egyensúly követelményét szem előtt tartva csupán korlátozottan érinti a vállalkozás, az információhoz jutás és a véleménynyilvánítás szabadságát. A (31)–(35) preambulumbekkezdés a kiszivárgott tervezet (32)–(36) preambulumbekkezdésével összhangban szól a fentiekben kifejtettek szerint, a 11. cikk, és így az új jogintézmény, pedig ugyancsak módosítás nélkül került beépítésre.

Az Európai Bizottság végül szintén 2016. szeptember 14-én, sajtóközleményben⁵¹ erősítette meg az új jogintézmény bevezetésével kapcsolatos, a fentiekben már kifejtett érveit és céljait.

2. A fentiek fényében különösen indokolt említést tenni az Európai Unió Bíróságának a kiegészítő jog megítélése kapcsán releváns esetjogáról. A linkelés európai uniós – és ezáltal hazai – megítélésének egyik jelenlegi sarokpontja a sokak által vitatott *Svensson-döntés*.⁵² Az Európai Unió Bírósága az Infosoc-irányelv 3. cikk 1) bekezdésének értelmezése kapcsán mondta ki, hogy a nyilvánossághoz közvetítés felhasználásának megvalósulásához *új nyilvánosságra* van szükség, így ha egy tartalom már a korábbiakban mindenki számára elérhető volt az interneten, akkor a további linkelés nem valósít meg nyilvánossághoz közvetítést.⁵³ A linkelés – mint az internet működésének alappillére – védelmében való fellépés gondolata alapvetően üdvözlendő, de a Bíróság az esetben⁵⁴ született döntése figyelmen kívül hagyja az irányadó nemzetközi jogi egyezményeket,⁵⁵ és lényegében új jogot alkotva korlátoz egy felhasználási módot.⁵⁶

A linkelés uniós jogi megítélésével kapcsolatban legutóbb az Európai Unió Bírósága a *GS Media*-ügyben hozott döntést.⁵⁷ A Bíróság ezúttal tovább cizellálta az új nyilvánossággal kapcsolatban a korábbiakban tett megállapításait. Eszerint a linkelés abban az esetben nem jogsértő, ha a) a linkelő „nem tudott vagy nem tudhatott e műveknek a másik internetes oldalon történt közzétételének jogellenes mivoltáról”, vagy pedig b) nem áll fenn az új nyilván-

⁵¹ European Commission: State of the Union 2016 – Commission proposes modern EU copyright rules for European culture to flourish and circulate. Sajtóközlemény, 2016. szeptember 14., elérhető: <https://goo.gl/aeCqGX>.

⁵² C-466/12. *Svensson v. Retriever Sverige AB*, elérhető: <http://goo.gl/SpD6Ls>. Hasonló gondolatokat fogalmaz meg a C-348/13. sz. *BestWater International GmbH v. Michael Mebes*-döntés, elérhető: <http://goo.gl/ydqSVU>.

⁵³ *Mezei Péter*: A linkelés szerzői jogi vonatkozásai – négyszögletes dugó a hatszögű lyukba? Infokommunikáció és Jog, 12. évf. 61. sz., 2015, p. 31–32.

⁵⁴ L. még: *Eleonora Rosati*: Copyright in the EU: In Search of (In)Flexibilities. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Forthcoming, 2014, p. 7, elérhető: <http://goo.gl/xFBDk2>.

⁵⁵ L. még: *Ficsor Mihály*: Svensson: honest attempt at establishing due balance concerning the use of hyperlinks – spoiled by the erroneous “new public” theory. *Copyright See-Saw*, 2014, elérhető: <http://goo.gl/mcnl6Z>.

⁵⁶ *Mezei*: i. m. (53), p. 35.

⁵⁷ C-160/15. *GS Media BV v Sanoma Media Netherlands BV*, elérhető: <http://goo.gl/9UjpHx>.

nosság, de a jogosult engedélyével megelőzőleg elérhetővé tették a nyilvánosság számára a művet egy másik internetes oldalon. Ellenben a linkelés jogsértőnek fog minősülni, ha teljesül az új nyilvánosság követelménye, de a) a linkeket hasznoszerzési célból helyezték el; b) a link műszaki intézkedéseknek a megkerülését szolgálja; illetve ha c) a felhasználó tudta vagy tudnia kellett, hogy az általa alkalmazott link az interneten jogellenesen közzétett műhöz nyújt hozzáférést. A Bíróság összefoglaló olvasatában tehát az Infosoc-irányelv 3. cikkének (1) bekezdését annak fényében kell értelmezni, hogy „*e linkeket olyan személy helyezte-e el hasznoszerzési cél nélkül, aki nem tudott vagy nem tudhatott e műveknek a másik internetes oldalon történt közzétételének jogellenes mivoltáról, vagy épp ellenkezőleg, e linkeket hasznoszerzési célból helyezték el, amely esetben azt kell vélelmezni, hogy erről e személynek tudomása volt.*”⁵⁸ Így bár maga az érvelés észszerűnek hangzik, a Bíróság lényegében mégis visszalép a szellemi alkotások jogában is ismert, elismert és alkalmazott objektív felelősség kategóriájától, amelyre ismételten kétséges, hogy rendelkezik-e megfelelő felhatalmazással.⁵⁹

A Svensson-döntés emellett más szempontból is releváns lehet. Az ügyben kérdést előterjesztő bíróság ugyanis negyedik kérdésében arra keresett választ, hogy az Infosoc-irányelv már említett szakaszát úgy kell-e értelmezni, hogy az uniós jogba ütközik, ha egy tagállam a nyilvánossághoz közvetítés fogalmát az irányelvben lefektetettektől szélesebb körben határozza meg. A Bíróság álláspontja szerint az Infosoc-irányelv (1), (6) és (7) preambulumbekkezdését alapul véve az irányelv célja többek között az egyes tagállamok szerzői joga által biztosított védelem közötti különbségek és bizonytalanságok feloldása, így az uniós jogba ütközik, és a kérdéses rendelkezés nem értelmezhető úgy, hogy a tagállamok a nyilvánossághoz közvetítés jogának szélesebb meghatározásával új felhasználási módokat és jogosulti kört vesznek oltalom alá.⁶⁰

Ezzel részben összecsengően a Repobel-ügyben,⁶¹ az Infosoc-irányelv 2. cikkének értelmezése kapcsán mondta ki a Bíróság, hogy a kiadók nem szerepelnek a kizárólagos többszörözési jog jogosultjaiként az irányelvben, a jogosulti kör tagállami, egyoldalú kiterjesztése pedig az uniós jogba ütközik.

A fenti bekezdésekben foglaltakra tekintettel pedig levonható egyrésről az a következtetés, hogy a kiszivárgott DSM-irányelvtervezetben foglalt kiegészítő jog – tekintettel az Európai Unió Bíróságának linkeléssel kapcsolatban többször is megerősített álláspontjára – valószínűleg nem lenne konform az Infosoc-irányelvben foglalt nyilvánossághoz közvetítési jog értelmezésével, tekintettel arra, hogy a megcélzott aggregátorszolgáltatások jellemzően nem új nyilvánossághoz közvetítik a jogosult engedélyével már nyilvánosságra került tartalmakat.

⁵⁸ C-160/15. GS Media 48–56. bekezdés.

⁵⁹ Mezei Péter: GS Media ügy – akkor most hogyan is szabad linkelni? Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2016. szeptember 19., elérhető: <https://goo.gl/sU6mYw>.

⁶⁰ C-466/12. Svensson 33–37. bekezdés.

⁶¹ C-572/13. Hewlett-Packard Belgium SPRL v. Repobel SCRL, elérhető: <http://goo.gl/cJHbyZ>.

Másrészről megállapítható, hogy az uniós nyilvánossághoz közvetítés mint kizárólagos jog hatálya az Infosoc-irányelv 3. cikk (1) bekezdésében foglaltakon túl nem terjeszthető ki, továbbá az 2. és 4. cikkben szereplő jogosultak zárt kört, egyfajta *numerus clausus*-t alkotnak, így az irányelv nem teszi lehetővé, hogy a nemzeti jogalkotás új jogosultakat kreáljon.⁶² Mindez pedig feltehetően uniós jogi akadályát képezné egy kiegészítő jogi szabályozás bevezetésének, a kiadók jogosulti státuszba való emelésének, illetve uniós jogba ütközővé teheti a jelenleg hatályban lévő, német és spanyol jogszabályi rendelkezéseket is.⁶³

A teljesség kedvéért ugyanakkor szükséges említést tenni arról, hogy a C More-ügyben,⁶⁴ a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló 2006/115/EK-irányelv értelmezése kapcsán az Európai Unió Bírósága kimondta, hogy az irányelv „*elismeri a tagállamok számára annak lehetőségét, hogy az ezen irányelv 8. cikkének (3) bekezdése szerint előírtnál szélesebb körű védelmet nyújtsanak a műsorsugárzó szervezetek sugárzott műsorainak sugárzása és a nyilvánossághoz közvetítése tekintetében, mint amelyet az említett irányelv 8. cikkének (3) bekezdésével összhangban létre kell hozni.*”⁶⁵ A Bíróság ezen álláspontja viszont ellentmondani látszik a Svensson-ügyben a nyilvánossághoz közvetítés kapcsán már kifejtetteknek.

II. Kiegészítő jog szerzői jogi szemszögből

II.1. Magyar megközelítés

A technológiaspecifikus szerzői jogi kérdések megítélésekor elengedhetetlen a vizsgálat tárgyává tett folyamatok, ezúttal a Google News, illetve más híraggregátorok tevékenységének részletes, a működésüket a pontos jogi elemzés érdekében a megfelelő mélységig feltáró bemutatása.

A Google News szolgáltatás röviden összefoglalva hírekre, a híreket feldolgozó cikkekre⁶⁶ mutató linkeket gyűjt össze – egy ún. *scraping* algoritmus segítségével –,⁶⁷ illetve tematikus alapon rendszerezi azokat, amit a hírek első pár mondatából összeállított rövid részlettel, illetve általában az eredeti cikkből vett képpel egészít ki.⁶⁸

⁶² Rosati: i. m. (5), p. 577.

⁶³ Habár a jelen tanulmány szerzőinek ezen sorok írásakor nincs arról tudomásuk, hogy a német és spanyol ancillary rightra vonatkozó szabályozásokat az uniós jogba való ütközés miatt támadták volna meg bármely uniós fórum előtt.

⁶⁴ C-279/13. C More Entertainment AB v. Linus Sandberg, elérhető: <http://goo.gl/tTGZ06>.

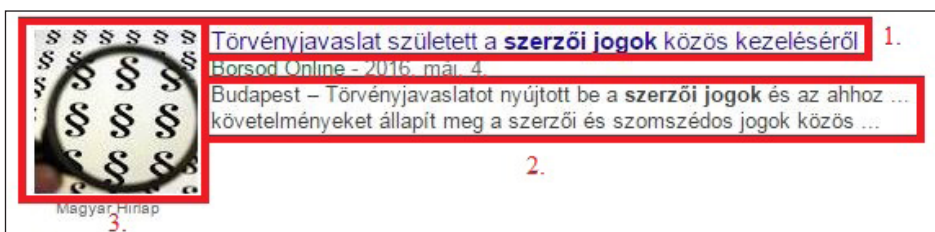
⁶⁵ I. m. (64), 35–36. bekezdés.

⁶⁶ A hírek szerzői jogi megítélésével kapcsolatban l. a Szerzői Jogi Szakértő Testület-25/2000 sz. állásfoglalását.

⁶⁷ Alexander Weaver: Aggravated with Aggregators: Can International Copyright Law Help Save the News Room? Emory International Law Review, 26. évf. 2. sz., 2013, p. 1163, elérhető: <http://goo.gl/d66D8>.

⁶⁸ Joan Calzada, Guillem Ordóñez: Competition in the News Industry: Fighting Aggregators with Versions and Links. NET Institute, Working Paper, No. 12–22, 2012, p. 1, elérhető: <http://goo.gl/xsxS6Y>.

Ezek alapján egy keresési találat szerzői jogi szempontból három fő részből áll. Egyrésről adott egy link, ami az eredeti hír forrására mutat, és rendszerint a cikk címeként jelenik meg (a lenti ábra 1. pontja), másodsorban az ún. *snippet* vagy *excerpt*, ami szerzői jogi szempontból egy rövid idézet a találat mögött álló szerzői műből (2. pont), végül egy kép, ami szintén az eredeti cikkből került átemelésre (3. pont). Ehhez kapcsolódóan érdekes jelenség, hogy a hatályos kiegészítő jogi szabályozások közül a német megoldás a linkelés, nyilvánossághoz közvetítés eleméből kiindulva építette fel a kapcsolódó jogi szabályozást, míg a spanyol példa az idézés kivétele alóli kivételként közelítette meg a problémát.

Találat a Google Hírek keresőjében

1. Tisztán a magyar szabályozást alapul véve a linkelés – estünkben egyébként mély vagy *deep link* –⁶⁹ a nyilvánossághoz közvetítés a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 26. § (8) bekezdésében található egyedi lehívásra történő hozzáférhetővé tétel formáját valósíthatja meg. Emellett ha a mű – esetünkben a cikk – címe az Szjt. 16. § (2) bekezdése alapján maga is egyéni-eredeti jellegű, sajátos, akkor annak felhasználásához a szerző engedélyére van szükség. A Szerzői Jogi Szakértő Testület 22/2012 számú, kapcsolódó szakvéleményében kimondta, hogy nem minden cím élvez szerzői jogi védelmet, hanem az oltalom megszerzéséhez az egyéni-eredeti jelleg egy speciális válfájával kell rendelkeznie: „A védelemre érdemességet a 'sajátos' jelző fejezi ki, amely leképezi a címre az egész mű védelme feltételét jelentő egyéni-eredeti jelleget”⁷⁰ A testület SZJSZT-25/2010 sz. szakvéleményében ugyancsak leszögezi, „hogy a cím ritkán felel meg az egyéni, eredeti gondolat kifejtés ismérvének. Ezért a szerzői jog eme általános feltétele helyébe a mű ... 'sajátos' voltának követelménye lép. Ez a szűkítő, korlátozó feltétel azt is jelzi, hogy a védelemképes kifejezések körét nem lehet kiterjesztően értelmezni, ezt az SZJSZT gyakorlata és a bírói gyakorlat is igazolja.”⁷¹ Továbbá az SZJSZT-6/2005 számú szakvélemény egy sajtókiadvánnyal kapcsolatban megállapítja, hogy „Ezek a címek leíró jellegűek, s nem tekinthetők egyéni, eredeti jellegűnek; a kiadvány tartalmából egyszerűen ez a cím – annak a fent említett

⁶⁹ Tóth: i. m. (32), p. 63.

⁷⁰ SZJSZT-22/2010 sz. szakvélemény, p. 3, elérhető: <https://goo.gl/56yQtd>.

⁷¹ SZJSZT-25/2010 sz. szakvélemény, p. 2, elérhető: <https://goo.gl/SsQPO9>.

*valamelyik változata – következik.*⁷² A külföldi források jelentős része ezzel párhuzamosan hangsúlyozza, hogy mivel a sajtótermékek címei jellemzően valamilyen tényközlésen alapulnak, ezért vagy nem, vagy pedig igen ritkán lehet arra a következtetésre jutni, hogy azok szerzői jogi védelmet élveznek.⁷³ Így például a fenti ábrában található cikk címe, miszerint „*törvényjavaslat született a szerzői jogok közös kezeléséről*” feltehetően nem tartalmaz olyan egyéni-eredeti tartalmat, ami alapján megtagadható lenne annak további felhasználása.⁷⁴

2. A cikkekből kiragadott rövid részletek vagy *snippetek* vélhetően minden további nélkül az Sztj. 34. § (1) bekezdésében foglalt idézés szabad felhasználási esetkörébe tartoznak, ha egyáltalán szerzői jogi szempontból releváns felhasználásról beszélünk. A Google ugyanis – ahogy az a fenti ábrán is látható – igyekszik nyolc-nyolc szóban maximalizálni a *snippetek*ben megjelenő idézetek terjedelmét, ez pedig gyakran olyan mondatrészletek kiemelését jelenti, amelyek nem feltétlenül bírnak önmagukban egyéni-eredeti jelleggel,⁷⁵ átvételük nem feltétlenül számít szerzői jogi szempontból releváns felhasználásnak. A fenti ábrán az is látszik, hogy az átvétel egyébként megfelel az idézés nemzetközi követelményeinek,⁷⁶ így terjedelme indokolt, hű az eredeti műhöz, és tartalmazza a forrás és a jogosult megjelölését is. A spanyol szabályozás feltehetően emiatt határozza meg a kiegészítő jog jogintézményét az idézés szabad felhasználása alóli kivételként, lehetőséget teremtve egy egyébként engedélyezés és díjfizetés nélkül gyakorolható felhasználás díjkötelessé tételére.

3. A szerzői jogi megítélés leginkább bizonytalan pontja a keresési eredmények mellett megjelenő, az eredeti cikkekből átemelt képek, fotóművészeti alkotások kérdése. Annyi mindenesetre biztosan kijelenthető, hogy az Sztj. 67. § (5) bekezdése alapján képeket idézni nem lehet, de a híraggregátor-szolgáltatásokkal foglalkozó, általunk vizsgálat tárgyává tett tanulmányok nem foglalkoznak a kérdéssel. A keresési találatok mellett megjelenő képek kivétel nélkül kicsinyített, képes linkek – emellett pedig nem az egész kép, hanem annak egy része kerül átvételre –, így a probléma feloldását feltehetően az adja, hogy az ún. *thumbnail*ekkel⁷⁷ esnek egy tekintet alá a jogi megítélés szempontjából.

⁷² SZJSZT-6/2005 sz. szakvélemény, p. 5, elérhető: <https://goo.gl/3qI9Li>.

⁷³ Kimberly Isbell: The Rise of the News Aggregator: Legal Implications and Best Practices. The Berkman Center for Internet & Society Research Publication, 2010. 10. sz., p. 8.

⁷⁴ L. még az SZJSZT-15/2013, -25/2010, -22/2010, -11/2011. és -13/2003 sz. szakvéleményét.

⁷⁵ Mihajlo Babovic: The Emperor's New Digital Clothes – The Illusion of Copyright Rights in Social Media. *Cybaris Intellectual Property Law Review*, 6. évf. 138. sz., 2015, p. 147.

⁷⁶ L. pl. a Berni Unió's Egyezmény 10. cikk (1) és (3) bekezdését.

⁷⁷ Hepp Nóra: Keresőmotor. Egy újabb eset a szerzői jog szabályozásán felül? *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 4. (114.) évf. 2. sz., 2009, p. 64–67, elérhető: <http://goo.gl/Zm2LP2>; Eugene Goryunov: All Rights Reserved: Does Google's 'Image Search' Infringe Vested Exclusive Rights Granted Under the Copyright Law? *John Marshall Law Review*, 41. évf. 2. sz., 2008, elérhető: <http://goo.gl/YYtdrB>.

4. Ezen túlmenően fontos kiemelni, hogy a híraggregátor-szolgáltatások több típusa és a típusok több csoportosítása is ismert a jogirodalomban. A legerterjedtebb csoportosítás alapján megkülönböztethetünk *a)* a Google News-hoz hasonló, híreket összegyűjtő és linkelés útján közléstevő *feed*-aggregátorokat, *b)* azonos tevékenységet a hírek meghatározott körében végző *speciality*-aggregátorokat, *c)* kifejezetten blogok tartalmait gyűjtő *blog*aggregátorokat és *d)* végfelhasználók által üzemeltetett *user*aggregátorokat.⁷⁸ Am ezen csoportosítás lényegében azonos tevékenység különböző változatait tömöríti, a minősítés szempontjából – különösen az első három tekintetében – nem mutatható ki releváns különbség.

Ennek okán sokkal célravezetőbb egy másik csoportosítást alapul venni, ami szerint a híraggregátoroknak két nagy köre különíthető el egymástól, egyrésztől amelyek egy algoritmus segítségével tematizáltak vagy anélkül híreket gyűjtenek össze, és egy honlapon linkek és excerptek segítségével – ingyenesen vagy jellemzően reklámbevételek útján haszonszerzés végett – közléstevőket azokat, illetve azokat, amelyek szintén híreket gyűjtenek, de azokat hozzáadott tartalommal vagy anélkül, visszatérően juttatják el email formájában előfizetők számára.⁷⁹ Az utóbbi eset szerzői jogi minősítése teljesen más, hiszen nem linkek útján történik a nyilvánossághoz közvetítés, és nem rövid részletek kerülnek közzétételre a szerzői művekből, hanem az aggregátortársaság e-mail útján többszörözi, esetleg átdolgozza és közvetíti a cikkek teljes tartalmát.⁸⁰ Ebben az esetben egyértelműen beazonosítható, engedély és díjköteles szerzői jogi felhasználásokról van szó, nyilvánvalóan ezért nem erre az aggregátortevékenységre került kidolgozásra a kiegészítő jog intézménye.

5. A hatályban lévő kiegészítő jogra vonatkozó szabályozások a jogintézményt egységesen kapcsolódó jogként kezelik. Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy a jogintézmény miért nem nevesített szerzői jogként került kialakításra – adott esetben erre is lett volna lehetőség –, hanem szomszédos jogként. A fentiekben kifejtettek fényében erre elsősorban azért volt szükség, mivel a jogalkotók jellemzően szerzői jogi szempontból irreleváns vagy szabad felhasználásnak minősülő felhasználásokat kívántak szerzőijog-szerű védelemben részesíteni. A tisztán szerzői jogi védelem megalkotása esetében a szerzői mű fogalma nem lett volna megfelelő jogalap tehát a sajtótermékhez, azok részeihez, címeihez kapcsolódó díjigények érvényesítésére, míg a kapcsolódó jogok a szerzői joghoz hasonló, de az egyéni-eredeti jellegét meg nem kívánó természete sokkal alkalmasabb táptalajnak mutatkozik az elérni kívánt cél megvalósítására. Így a híraggregátor-szolgáltatás során megvalósuló felhasználások

⁷⁸ Robert G. Larson: Online News Aggregators, Copyright and the Hot News Doctrine. UB Journal of Media Law & Ethics, 4. évf. 1–2. sz., 2014, p. 95.

⁷⁹ Greenberg: i. m. (2), p. 103.

⁸⁰ Hasonló, bár bizonyos pontokon eltérő ügyben született döntés az Európai Bíróság előtt az Infopaq v. Danske Dagblades Forening (C-5/08.)-ügyben. Ott napilapok cikkei digitalizáltak, dolgozták át és küldték ki az előfizetőknek. Elérhető: <http://goo.gl/TcnnXx>. Szintén idevág az Európai Unió Bíróságának Public Relations Consultants Association v Newspaper Licensing Agency (Meltwater - C-360/13.)-ügyben hozott döntése, elérhető: <http://goo.gl/WWGuqs>.

abban az esetben is díjigényt fognak keletkeztetni a jogosultak oldalán, ha a hír vagy cikk egyébként nem bír egyéni-eredeti jelleggel, nem felel meg a szerzői mű feltételeinek.⁸¹ A jogosult – tekintettel arra, hogy a kiegészítő jogi igényeket a jogintézményt már alkalmazó két ország közös jogkezelés útján tette érvényesíthetővé – ezen megoldás keretei között engedélyezési jogkörrel nem rendelkezik, de a díjigény ettől függetlenül megilleti. Ugyanakkor felmerülhet, hogy mennyire felel meg a szerzői jog céljának, logikájának, ha a kapcsolódó jogok jogosultjai számára olyan jogokat biztosítunk, amelyek más jogosultakat egyéni-eredeti jelleg hiányában nem illetnek meg.

II.2. A kiegészítő jog a Berni Unió Egyezmény tükrében

Röviden szükséges megemlíteni, hogy az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Unió Egyezmény⁸² (a továbbiakban: BUE) mely szakaszai relevánsak a kiegészítő jog megítélésekor, illetve azok alapján hogyan minősíthető a jogintézmény.

Mindenekelőtt fontos kiemelni a BUE 2. cikk (8) bekezdését, amely szerint – összhangban az Szjt. 1. § (5) bekezdésével – a szerzői jogi védelem nem terjed ki az egyszerű, sajtóközlemény jellegű napi hírekre, a sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgáló tényekre vagy a napi hírekre. Ebből fakadóan a kiegészítő jogi szabályozás által oltalom alá vett tartalmak egy része a szerzői jogi jogforrások által a védelem alól kifejezetten kivett tény vagy hír.

Továbbá le kell szögezni, hogy a kiegészítő jogi szabályozások ellentétben állhatnak a BUE 10. cikk (1) bekezdésével, amely lehetővé teszi a már jogszerűen nyilvánosságra hozott művekből történő, indokolt terjedelmű, a bevett szokásoknak megfelelő idézést, ideértve a periodikákból való idézést is.

A kapcsolódó jogi jogintézmények ugyanakkor a BUE fenti szakaszaiban foglalt, a sajtóközleményekkel kapcsolatos megközelítéssel ellentétes hangvételűek, hiszen szerzőijogszerű oltalmat biztosítanak olyan felhasználásoknak is, amelyek jellemzően nem tartoznak a szerző engedélyezési jogkörébe, vagy olyan tartalmak – vagy a tartalmak részei – vonatkozásában, amelyek nem merítik ki a szerzői mű fogalmát. Továbbá – különösen a spanyol szabályozás – a szerzői jogi oltalmat élvező oltalmi tárgyak és releváns felhasználások tekintetében figyelmen kívül hagyja az idézés évtizedek alatt kialakult kereteit, és részben ellehetetleníti a szabad felhasználási esetkör gyakorlását, kiüresíti annak tartalmát. Mindezek alapján a jogintézmény feltehetően ellentétben áll a Berni Unió Egyezményben lefektetett jogokkal és szerzői jogi korlátokkal.⁸³

⁸¹ A filmalkotások tekintetében l. az SZJSZT-08/2002 sz. szakvéleményt.

⁸² Az egyezmény vizsgálat tárgyává tett szövege elérhető: <http://goo.gl/VyswHS>.

⁸³ A WIPO Copyright Treaty nem tartalmaz ettől eltérő rendelkezéseket.

II.3. Hot News Misappropriation – az Egyesült Államok kiegészítő joga

A szellemi alkotásokhoz hasonló védelmet biztosító Hot News Misappropriation doktrína az 1918-as *International News Service v. Associated Press*-esetben⁸⁴ került kidolgozásra.⁸⁵ A második világháború során a német szimpatizáns Associated Press-t a brit hírügynökségek nem látták el a működéséhez szükséges sajtóközleményekkel, így versenytársától, az International News Service társaságtól vett át és közölt le híreket. Az eljáró bíróság a felhasználást – tekintettel arra, hogy a peres felek versenytársak voltak, és az alperes a híreket még azok megtérülése előtt átvette – jogellenesnek minősítette.⁸⁶

A doktrína modern változata a *National Basketball Association v. Motorola, Inc.*-esetben⁸⁷ került kimunkálásra. Az ügyben alperes a felperes által szervezett kosárlabda-mérkőzések eredményeit továbbította az általa üzemeltetett személyhívó eszközökre⁸⁸ (ún. „csipogó”). A bíróság öt szempontot dolgozott ki arra nézve, hogy mely, a hírek utánközlésével kapcsolatos tevékenység minősül jogellenesnek. Így amennyiben 1. a felperes ellenérték fejében adatokat, híreket gyűjt, 2. a gyűjtés tárgyát képező adat időérzékeny (*time sensitive*), 3. az alperes ezt ellenérték nélkül használja fel (*free riding*), 4. a felperes és az alperes versenytársak és 5. az alperes tevékenysége csökkenti a felperes tevékenységének piacképességét, ösztönzőerejét, megtérülési valószínűségét, a felhasználás jogellenes.⁸⁹ Az eljáró bíróság végül úgy határozott, hogy az alperes tevékenysége a fent ismertetett öt szempont figyelembevételével és mérlegelésével nem volt jogsértő.

A Hot News Misappropriation doktrínát elsőként a *Barclays Capital, Inc. v. Theflyonthewall.com, Inc.*-esetben alkalmazták kifejezetten híraggregátor szolgáltatásokra.⁹⁰ A felperes egy tőzsdei szakértői tevékenységet folytató társaság, amelyik a tőzsdenyitás előtt piaci előnyt jelentő szakvéleményeket küldött ügyfeleinek. A Theflyonthewall.com tőzsdei hírekre

⁸⁴ *International News Service v. Associated Press*. 248 U.S. 215 (39 S.Ct. 68, 63 L.Ed. 211) 1918, elérhető: <https://goo.gl/PaFgUp>.

⁸⁵ *Rosalind Jane Schonwald*: *Associated Press v. Meltwater US Holdings, Inc. – Fair Use, a Changing News Industry, and the Influence of Judicial Discretion and Custom*. *Berkeley Technology Law Journal*, 29. évf. 4. sz., 2014, p. 811.

⁸⁶ *John C. McDonnell*: *The Continuing Viability of the Hot News Misappropriation Doctrine in the Age of Internet News Aggregation*. *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*, 10. évf. 3. sz., 2012, p. 258.

⁸⁷ *National Basketball Association v. Motorola, Inc.* 105 F.3d 841, 1997, elérhető: <https://goo.gl/vNVwU0>.

⁸⁸ *Nancy J. Whitmore*: *Extending Copyright Protection to Combat Free-Riding by Digital News Aggregators and Online Search Engines*. *The Catholic University Journal of Law & Technology*, 24. évf. 1. sz., 2015, p. 12.

⁸⁹ *Shelly Rosenfeld*: *How Far Will News Organizations Go to Take the „Lede?” Hot News Misappropriation in the Digital Age*. *Berkeley Journal of Entertainment and Sports Law*, 3. évf. 1. sz., 2014, p. 89.

⁹⁰ *Barclays Capital, Inc. v. Theflyonthewall.com, Inc.* (fellebbviteli eljárás), 650 F.3d 876 (2d Cit. 2011), elérhető: <https://goo.gl/Tlo122>. *Barclays Capital, Inc. v. Theflyonthewall.com.* (elsőfokú eljárás), 700 F. Supp. 2d 310 (S.D.N.Y. 2010).

szakosodott, előfizetési rendszerben működő aggregátorszolgáltatás, amely többek között a felperes által közzétett szakvéleményeket is indexelte. Az első fokon eljáró bíróság az alperes elmarasztalta az *NBA v. Motorola*-ügyben kidolgozott tesztre hivatkozva.⁹¹ A másodfokú bíróság ellenben a teszt újbóli körülményei után kijelentette, hogy egyrészt kifejezett összefüggést kell bizonyítani a bevételkiesés – és ezáltal az ösztönzőerő csökkenése – és az aggregátor tevékenysége között, amit felperes elmulasztott,⁹² másrészt a doktrína eredeti formája tartalmak előállítására, és nem azok gyűjtésére vonatkozik,⁹³ így a konkrét ügyben az alperes nem követett el jogsértést annak ellenére, hogy a teszt többi feltétele teljesült. Megállapítást nyert továbbá, hogy a doktrína a szerzői jogi igényhez képest kiegészítő jellegű, így csak akkor alkalmazható, ha az alperes a felperes által összegyűjtött, szerzői műnek nem minősülő tényeket, híreket vesz át.⁹⁴

II.4. Egyéb, híraggregátorokat érintő eljárások

A fent bemutatott eseteken túlmenően számos peres eljárás volt globális viszonylatban, amely bár nem közvetlenül, de érintette a híraggregátor-szolgáltatók tevékenységét, így közvetetten a kiegészítő jog előzményének is tekinthető.

Ilyen volt a belga *Copierpresse v. Google News*-döntés,⁹⁵ ahol a bíróság azért marasztalta el az alperest, mert a keresési találatok között a cikkek *cache* formájában az eredeti oldalról való eltávolítás után is elérhetőek voltak, illetve mivel az ellenérték fejében elérhető, ún. *paywall*al védett tartalmakat is el lehetett érni a keresőn keresztül,⁹⁶ amely problémákat egyébként a szolgáltató azóta orvosolt.

Ausztráliában a *Fairfax Media v. Reed*-esetben⁹⁷ mondta ki az eljáró bíróság, hogy a sajtótermékek címeinek szisztematikus gyűjtése híraggregátor-szolgáltatások esetében nem minősül szerzői jogi szempontból releváns felhasználásnak.⁹⁸ Ugyancsak idevágó az Egyesült Államokban hozott, *Easter Seal v. Playboy*-ügyben⁹⁹ ügyben hozott döntés, ahol a bíróság

⁹¹ Zachary Davidson: The Next Balancing Act – Can the Law Save the Traditional News Media Without Eliminating News Aggregators? Southern California Law Review Postscripts, 85. évf. PS 88, 2012, p. 104.

⁹² McDonnell: i. m. (86), p. 270.

⁹³ Luis Zambrano: Still an Alternative Way to Protect Traditional News – Why Barclays Did Not Kill the „Hot News” Tort. Berkeley Technology Law Journal, 27. évf. 4. sz., 2012, p. 971.

⁹⁴ Rosenfeld: i. m. (89), p. 91.

⁹⁵ Copierpresse v. Google News, 2007/AR/1730, elérhető: <http://goo.gl/fkedP1>.

⁹⁶ Tatiana-Eleni Synodinou: Google versus the Law – Google’s legal adventures and their impact to the evolution of European information law. University of Cyprus, 2008, elérhető: <http://goo.gl/axKVF3>.

⁹⁷ Fairfax Media Publ’ns Propriety Ltd. v Reed Int’l Books Austl. Propriety Ltd. (2010) 189 FCR 109, 113 (Austl.), elérhető: <http://goo.gl/FlSbQa>.

⁹⁸ Weaver: i. m. (67), p. 1167.

⁹⁹ Easter Seal Soc’y for Crippled Children & Adults of La., Inc. v. Playboy Enters., 815 F.2d 323, 325 (5th Cir. 1987).

álláspontja szerint a hírek rövid összefoglalókká alakítása és ellenérték fejében való közzététele nem fér meg a *fair use*-kivétel keretei között.¹⁰⁰

III. A kiegészítő jog megítélésének egyéb szempontjai

A kiegészítő jog szerzői jogi megítélésének tisztázását követően szükséges kihangsúlyozni egyes olyan, nem szerzői jogi vagy jogon kívüli, metajurisztikus szempontokat, amelyek teljesebb képet adhatnak a jogintézmény megfelelő megítéléséhez.

Kiindulópontként lehet említeni a *Computer & Communication Association* által nyilvánosságra hozott rövid összefoglaló anyagot, amely a kiegészítő jog esetleges bevezetésével kapcsolatban fogalmazott meg ellenérveket. Így az ancillary right francia, német, spanyol és brit jogrendszerbe való átültetése éves szinten mindösszesen 746 millió euró, a látogatottságból származó bevételt terelhet el a hírportáloktól (abból kiindulva, hogy az elérések 66%-a aggregátorszolgáltatókon keresztül érkezik). Emellett a kiegészítő jog piacralépési akadályt is jelent, veszélyezteti a médiapluralizmust, megnehezíti a Creative Commons-licenciák¹⁰¹ igénybevételét, és az *open access*¹⁰² tartalmak hozzáférhetőségét, szembehelyezkedik az Európai Unió Bíróságának a fentiekben ismertetett Svensson-döntésével, a Berni Unió Egyezmény 2. cikk (8) bekezdésébe és 10. cikk (1) bekezdésébe ütközhet, végül pedig akár alapvető jogokat is korlátozhat.¹⁰³

Ezenfelül a kiegészítő jog abból a szempontból sem igazán indokolható, mivel a híraggregátor-szolgáltatások jellemzően adnak lehetőséget *opt-out* nyilatkozatok megtételére, így ha egy hírportál nem kívánja, hogy tartalmait indexálja egy adott szolgáltató, akkor könnyen kiléphet a szolgáltatás alól.¹⁰⁴ Emellett számos szerző egyetért abban, hogy a jogintézmény jelentősen rontja a hírekhez való hozzáférést,¹⁰⁵ és a német, illetve spanyol példák alapján látható, hogy maguk a kiadók sem elégedettek az elért eredményekkel.

¹⁰⁰ Greenberg: i. m. (2), p. 101.

¹⁰¹ Sár Csaba: A szerzői jog kihívásai a XXI. században. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2. (112.) évf. 1. sz., 2007. február, p. 39–40, elérhető: <http://goo.gl/iEPOIS>.

¹⁰² Lawrence B. Solum: Download While Its Hot – Open Access and Legal Scholarship. Illinois Public Law and Legal Theory Research Papers Series, Research Paper, No. 07-03, 2006, p. 856, elérhető: <http://goo.gl/OP0dxG>.

¹⁰³ CCIA: The Ancillary Copyright for News Publishers – Why It's Unjustified and Harmful. Barckgrunder, 2016, elérhető: <http://goo.gl/UW0ro5>.

¹⁰⁴ Thomas Höppner, Lucy J. Davies: The EU Competition Investigation of Internet Search – Why Google's Market Tested Proposals for Re-Labeling and Opt-out solutions do not suffice. Computer Law Review International, 2013. 3. sz., p. 111, elérhető: <http://goo.gl/kT069b>.

¹⁰⁵ Luigi Bernardi: Internet and taxation in European Union. Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 65638, 2015, p. 4, elérhető: <https://goo.gl/V6ixAq>.

IV. Konklúzió

A kiegészítő jogi szabályozással elérni kívánt cél teljes mértékben érthető. Ahogy a bevezetőben is hangsúlyoztuk, a sajtótermékek előállítói az elmúlt évtizedekben jelentős bevételektől estek el, emellett az iparág finanszírozása is teljesen átalakult, a híreket közvetítő szolgáltatások saját forrásokból való fenntartása komoly átalakításokat kíván meg,¹⁰⁶ emellett pedig a nagy, nemzetközi közvetítő szolgáltatók – mint a Google vagy Facebook – a teherviselésbe való bevonása is időszerű követelmény lehet.¹⁰⁷

Ettől függetlenül a jogintézmény alaposabb vizsgálata során arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az nem a megfelelő eszköz az elérni kívánt célok megvalósítására.¹⁰⁸ A hír-aggregátorok jelentős forgalmat irányítanak a híroldalak felé,¹⁰⁹ ezért a szolgáltatás kapcsolódó jogokkal való megterhelése olyan, mintha a faház oldalának eltüzelésével próbálnánk meg átvészelni a telet: rövid távon látszólagos megoldást nyújthat, ám hosszú távon pontosan az ellenkező hatást fogja kiváltani.

A szerzői jogi dogmatikai vizsgálat azt is megmutatta, hogy a kiegészítő jog csupán formálisan igazodik a jogterület logikájához, tartalmában attól idegen, a szerzői jogban elvárható egyensúlyteremtést nem szolgálja, hatásában pedig inkább akadályozza a kreativitást, semmint támogatja azt. Sokkal inkább tűnik egy elavult disztribúciós rendszer¹¹⁰ nehézkes fenntartására irányuló, semmint egy újszerű, a digitális környezet kihívásaihoz és lehetőségeihez igazodó megoldásnak.

Összességében kétségtelen, hogy a híreket szolgáltató jogosultak finanszírozása megoldandó feladat – különben az aggregátorszolgáltatásoknak sem lesz mit összegyűjteni¹¹¹ –, de a kiegészítő jog hatásában és alátámasztottságában álláspontunk szerint alkalmatlan erre a feladatra.

¹⁰⁶ *Susanne Behnk, Stefan Lücking*: Union responses to recent transformations and conflicts in the journalistic field. ILERA World Congress, 2012, p. 6, elérhető: <https://goo.gl/XwJSNN>.

¹⁰⁷ Összhangban a Digitális Jólét Programjáról szóló 2012/2015. (XII. 29.) Korm. határozat 10. e) pontjában („a globális internetes vállalkozások a hazai jogosultak műveinek felhasználása után megfelelő jogdíjakat fizessenek meg”) és f) pontjában (az Európában tevékenykedő globális internetes vállalkozások adóelkerülésének gyakorlata megszűnjön, és kiküszöbölhetőek legyenek azok a piactorzító hatások, amelyeket e vállalatok jelenléte a nemzeti tartalomszolgáltatási, elektronikus hírközlési és reklámpiacokon okoz”) található célkitűzésekkel.

¹⁰⁸ Különös tekintettel arra, hogy Franciaországban, Belgiumban és Olaszországban a Google-lal való megállapodások útján jogalkotás nélkül is rendezni tudták a felmerülő problémákat. L. *Rosati*: i. m. (5). 1.1 alfejezet, „Consensual Solution”.

¹⁰⁹ *Rebecca Lowe*: Head in the cloud. In-House Perspective, 9. évf. 4. sz., 2013, p. 11.

¹¹⁰ *Rosati*: i. m. (24), p. 497.

¹¹¹ *Anjali Dalal*: Protecting Hyperlinks and Preserving First Amendment Values on the Internet. *Journal of Constitutional Law*, 13. évf. 4. sz., 2011, p. 1064–1065.

Forrásjegyzék

Felhasznált irodalom

- Mihajlo Babovic*: The Emperor's New Digital Clothes – The Illusion of Copyright Rights in Social Media. *Cybaris Intellectual Property Law Review*, 6. évf. 138. sz., 2015
- Susanne Behnk, Stefan Lücking*: Union responses to recent transformations and conflicts in the journalistic field. ILERA World Congress, 2012, elérhető: <https://goo.gl/XwJSNN>
- Luigi Bernardi*: Internet and taxation in European Union. Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 65638, 2015, elérhető: <https://goo.gl/V6ixAq>
- Joan Calzada, Guillem Ordonez*: Competition in the News Industry: Fighting Aggregators with Versions and Links. NET Institute, Working Paper, No. 12–22, 2012, elérhető: <http://goo.gl/xsxS6Y>
- Anjali Dalal*: Protecting Hyperlinks and Preserving First Amendment Values on the Internet. *Journal of Constitutional Law*, 13. évf. 4. sz., 2011
- Zachary Davidson*: The Next Balancing Act – Can the Law Save the Traditional News Media Without Eliminating News Aggregators? *Southern California Law Review Postscripts*, 85. évf. PS 88, 2012
- Eugene Goryunov*: All Rights Reserved: Does Google's 'Image Search' Infringe Vested Exclusive Rights Granted Under the Copyright Law? *John Marshall Law Review*, 41. évf. 2. sz., 2008, elérhető: <http://goo.gl/YYtdrB>
- Brad A. Greenberg*: Tollbooths and Newsstands on the Information Superhighway. *Michigan Telecommunications and Technology Law Review*, 20. évf. 1. sz., 2013, elérhető: <http://goo.gl/2L68VP>
- Hepp Nóra*: Keresőmotor. Egy újabb eset a szerzői jog szabályozásán felül? *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 4. (114.) évf. 2. sz., 2009, elérhető: <http://goo.gl/Zm2LP2>
- Thomas Höppner, Lucy J. Davies*: The EU Competiton Investigation of Internet Search – Why Google's Market Tested Proposals for Re-Labeling and Opt-out solutions do not suffice. *Computer Law Review International*, 2013. 3. sz., elérhető: <http://goo.gl/kT069b>
- Kimberly Isbell*: The Rise of the News Aggregator: Legal Implications and Best Practices. The Berkman Center for Internet & Society Research Publication, 10. sz., 2010
- Doh-Shin Jeon, Nikrooz Nasr*: News Aggregators and Competition Among Newspapers in the Internet. Toulouse School of Economics, Working Paper, 2012, 5. 12–20. sz., elérhető: <http://goo.gl/rlPcrq>
- Robert G. Larson*: Online News Aggregators, Copyright and the Hot News Doctrine. *UB Journal of Media Law & Ethics*, 4. évf. 1–2. sz., 2014
- Stefan Lorenz*: Some economic aspects of a proposed German ancillary copyright law. University of Jena, Working Paper, 2012, elérhető: <http://goo.gl/4gzGuq>
- Rebecca Lowe*: Head in the cloud. In-House Perspective, 9. évf. 4. sz., 2013

- John C. McDonnell*: The Continuing Viability of the Hot News Misappropriation Doctrine in the Age of Internet News Aggregation. *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*, 10. évf. 3. sz., 2012
- Mezei Péter*: A linkelés szerzői jogi vonatkozásai – négyszögletes dugó a hatszögű lyukba? *Infokommunikáció és Jog*, 12. évf. 61. sz., 2015
- Georg Nolte*: Zur Forderung der Presseverleger nach Einführung eines speziellen Leistungsschutzrechts – Eine kritische Auseinandersetzung. *Zeitschrift fuer Geistiges Eigentum*, 2. évf., 2010
- Eleonora Rosati*: Copyright in the EU: In Search of (In)Flexibilities. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Forthcoming, 2014, elérhető: <http://goo.gl/xFBDk2>
- Eleonora Rosati*: Neighbouring Rights for Publishers: Are National and (Possible) EU Initiatives Lawful? Published Online: 11 July 2016. Max Planck Institute for Innovation and Competition, Munich, 2016, elérhető: <http://goo.gl/8d9zjK>
- Eleonora Rosati*: The German ‘Google Tax’ law: groovy or greedy? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 8. évf. 7. sz., 2013
- Shelly Rosenfeld*: How Far Will News Organizations Go to Take the „Lede?” Hot News Misappropriation in the Digital Age. *Berkeley Journal of Entertainment and Sports Law*, 3. évf. 1. sz., 2014
- Sár Csaba*: A szerzői jog kihívásai a XXI. században. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2. (112.) évf. 1. sz., 2007. február, elérhető: <http://goo.gl/iEPOIS>
- Rosalind Jane Schonwald*: Associated Press v. Meltwater US Holdings, Inc. – Fair Use, a Changing News Industry, and the Influence of Judicial Discretion and Custom. *Berkeley Technology Law Journal*, 29. évf. 4. sz., 2014
- Sebastian Haunss*: Enforcement vs. access: wrestling with intellectual property on the internet. *Internet Policy Review*, 2. évf. 2. sz., 2013, elérhető: <http://goo.gl/JVbTq>
- Lawrence B. Solum*: Download While Its Hot – Open Access and Legal Scholarship. *Illinois Public Law and Legal Theory Research Papers Series*, Research Paper, No. 07-03, 2006, elérhető: <http://goo.gl/OP0dxG>
- Tatiana-Eleni Synodinou*: Google versus the Law – Google’s legal adventures and their impact to the evolution of European information law. University of Cyprus, 2008, elérhető: <http://goo.gl/axKVF3>
- Tóth Andrea*: A linkelés jelene és jövője az Egyesült Államok és az Európai Unió joggyakorlata alapján. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 11. (121.) évf. 1. sz., 2016. február
- Heidi J. S. Tworek, Christopher Buschow*: Changing the Rules of the Game: Strategic Institutionalization and Legacy Companies’ Resistance to New Media. *International Journal of Communication*, 10. évf., 2016, elérhető: <http://goo.gl/g2EO2s>
- Ujhelyi Dávid*: Válságjelek és megoldásaik a digitális szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 8. (118.) évf. 6. sz., 2013

- Bo Vesterdorf*: The Effect of Failure to Notify the Spanish and German Ancillary Copyright Law. *European Intellectual Property Review*, 37. évf. 5. sz., 2015, elérhető: <http://goo.gl/k0yoJ9>
- Alexander Weaver*: Aggravated with Aggregators: Can International Copyright Law Help Save the News Room? *Emory International Law Review*, 26. évf. 2. sz., 2013, elérhető: <http://goo.gl/d66D8>
- Guido Westkamp*: The new German publisher's right – a violation of European Law? A comment. *Queen Mary Journal of Intellectual Property*, 3. évf. 3. sz., 2013
- Nancy J. Whitmore*: Extending Copyright Protection to Combat Free-Riding by Digital News Aggregators and Online Search Engines. *The Catholic University Journal of Law & Technology*, 24. évf. 1. sz., 2015
- Raquel Xalabarder*: The Remunerated Statutory Limitation for News Aggregation and Search Engines Proposed by the Spanish Government – Its Compliance with International and EU Law. *IN3 Working Paper Series*, 2014, elérhető: <http://goo.gl/IIRoqm>
- Luis Zambrano*: Still an Alternative Way to Protect Traditional News – Why Barcleys Did Not Kill the „Hot News” Tort. *Berkeley Technology Law Journal*, 27. évf. 4. sz., 2012

Hatástanulmányok, háttéranyagok

- Bundeskartellamt: Beschwerde der VG Media u.a. gegen Google Inc. und Google Germany GmbH Ihr Schreiben vom 28. Mai 2014. Esetleírás, B6-76/14, 2016. április 25.
- Computer & Communication Association: Spanish IP Proposal Targets U.S. Internet Firms. Backgrounder, 2014
- Computer & Communication Association Understanding “Ancillary Copyright” in the Global Intellectual Property Environment. White Paper, 2015
- Computer & Communication Association: The Ancillary Copyright for News Publishers – Why It's Unjustified and Harmful. Backgrounder, 2016, elérhető: <http://goo.gl/UW0ro5>
- Pedro Posada de la Concha, Alberto Gutiérrez García, Hugo Hernández Cobos*: Impacto del Nuevo Artículo 32.2 de la Ley de Propiedad Intelectual – Informe para la Asociación Española de Editoriales de Publicaciones Periódicas. NERA, 2015, elérhető: <http://goo.gl/lkl84d>
- European Commission: A Digital Single Market Strategy for Europe. COM(2015) 192 final, elérhető: <http://goo.gl/3nZ1Ti>
- European Commission: Commission takes first steps to broaden access to online content and outlines its vision to modernise EU copyright rules. Sajtóközlemény, 2015. december 9., elérhető: <http://goo.gl/B8mqQd>
- European Commission: Creating a Digital Single Market – Bringing down barriers to unlock online opportunities. Factsheet, 2016. április 8., elérhető: <http://goo.gl/L9zkWz>

- European Commission: Licences for Europe – Ten pledges to bring more content online. 2013, elérhető: <http://goo.gl/KGQERD>
- European Commission: Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the Digital Single Market. COM(2016) 593 final, 2016. szeptember 14., elérhető: <https://goo.gl/623dyF>
- European Commission: State of the Union 2016 – Commission proposes modern EU copyright rules for European culture to flourish and circulate. Sajtóközlemény, 2016. szeptember 14., elérhető: <https://goo.gl/aeCqGX>
- Max Planck Institut für Immaterialgüter- und Wettbewerbsrecht: Stellungnahme zum Gesetzesentwurf für eine Ergänzung des Urheberrechtsgesetzes durch ein Leistungsschutzrecht für Verleger, 2012, elérhető: <http://goo.gl/Iva6vT>

Jogforrások

- A Digitális Jólét Programjáról szóló 2012/2015. (XII. 29.) Korm. határozat
- A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény
- Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv
- Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Unió Egyezmény (hazánkban kihirdette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet)
- Ley de Propiedad Intelectual aprobado por Real Decreto Legislativo 1/1996
- Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273)

Bíróági döntések

- Agence France Presse v. Google News. Civil Action No. 1:05CV00546 (GK), 2005
- Barclays Capital, Inc. v. Theflyonthewall.com, Inc. (fellebbviteli eljárás), 650 F.3d 876 (2d Cit. 2011)
- Barclays Capital, Inc. v. Theflyonthewall.com. (elsőfokú eljárás), 700 F. Supp. 2d 310 (S.D.N.Y. 2010)
- Bundeskartellamt B6-76/14. sz. döntése
- C-279/13. C More Entertainment AB v. Linus Sandberg
- C-348/13. sz. BestWater International GmbH v. Michael Mebes
- C-360/13. Public Relations Consultants Association v. Newspaper Licensing Agency (Meltwater)
- C-466/12. Svensson v. Retriever Sverige AB
- C-160/15. - GS Media BV v. Sanoma Media Netherlands BV
- C-5/08. Infopaq v. Danske Dagblades Forening
- C-572/13. Hewlett-Packard Belgium SPRL v. Reprobel SCRL

Copierpresse v. Google News, 2007/AR/1730
 Easter Seal Soc’y for Crippled Children & Adults of La., Inc. v. Playboy Enters., 815 F.2d 323, 325 (5th Cir. 1987)
 Fairfax Media Publ’ns Propriety Ltd. v Reed Int’l Books Austl. Propriety Ltd. (2010) 189 FCR 109, 113 (Austl.)
 GateHouse Media Massachusetts I, Inc. v. The New York Times Co., 1:08-cv-12114-WGY, 2009
 International News Service v. Associated Press. 248 U.S. 215 (39 S.Ct. 68, 63 L.Ed. 211) 1918
 National Basketball Association v. Motorola, Inc. 105 F.3d 841, 1997

A Szerzői Jogi Szakértői Testület szakvéleményei

SZJSZT-25/2000 – Tények, hírek a szerzői jog tükrében
 SZJSZT-08/2002 – Videofelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok
 SZJSZT-13/2003 – Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmben
 SZJSZT-6/2005 – Sajtótermékek összehasonlító vizsgálata és a kapcsolódó szerzői jogi kérdések
 SZJSZT-22/2010 – Cím szerzői jogi védelme
 SZJSZT-25/2010 – A címhez a társított műfaji megjelölés szerzői jogi megítélése
 SZJSZT-11/2011 – Cím szerzői jogi védelme
 SZJSZT-15/2013 – Televíziós műsorsorozat címének védelmével és a sorozat folytatásával kapcsolatos szerzői jogi kérdések

Internetes források

Andreas Becker: German publishers vs. Google. DW.com, 2014. október 30., elérhető: <http://goo.gl/dyplX7>
 Bundeskartellamt: Beschluss des Bundeskartellamts zum Streit um das Leistungsschutzrecht. Sajtóközlemény, 2015. szeptember 9., elérhető: <http://goo.gl/9rS5lu>
 Bundeskartellamt: Beschwerde der VG Media bietet keine hinreichende Basis für Einleitung eines förmlichen Missbrauchsverfahrens gegen Google. Sajtóközlemény, 2014. augusztus 22., elérhető: <http://goo.gl/dYNp8m>
Ficsor Mihály: Svensson: honest attempt at establishing due balance concerning the use of hyperlinks – spoiled by the erroneous “new public” theory. Copyright See-Saw, 2014, elérhető: <http://goo.gl/mcnl6Z>
Juliette Garside: EU proposals could see news publishers paid by Google and Facebook. The Guardian, 2016. augusztus 25., elérhető: <https://goo.gl/psCIyL>

- The IPKat: Here's draft Directive on copyright in the Digital Single Market. 2016. augusztus 31., elérhető: <http://goo.gl/zNRC2z>
- Mezei Péter: GS Media ügy – akkor most hogyan is szabad linkelni? Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2016. szeptember 19., elérhető: <https://goo.gl/sU6mYw>
- David Meyer: EU Lawmakers Are Still Considering This Failed Copyright Idea. Fortune.com, 2016. március 24., elérhető: <http://goo.gl/rWKPW1>
- Glyn Moody: EU Commissioner says he's still open to a "Google tax" on snippets. ArsTechnica.co.uk, 2015. július 15., elérhető: <http://goo.gl/VrX6rt>
- Joe Mullin: New study shows Spain's "Google tax" has been a disaster for publishers. ArsTechnica.com, 2015. július 30., elérhető: <http://goo.gl/QdXbWw>
- Greg Sterling: German "Ancillary Copyright" Law To Go Into Effect, Imposes Limits On Search Results. Searchengineland.com, 2013. május 16., elérhető: <http://goo.gl/o3h9kD>
- Catherine Stupp: Fight over 'Google tax' brews ahead of autumn copyright proposal. EurActiv.com, 2016. április 7., elérhető: <http://goo.gl/xoFnHJ>
- Harro ten Wolde: EU's Oettinger mulls levy on Google. Reuters.com, 2014. október 28., elérhető: <http://goo.gl/N9ANwa>

Harkai István*

REKONSTRUÁLT MŰEMLÉKEK SZERZŐI JOGI ASPEKTUSBÓL

„... kegyelmetek mentül hamarébb lehet lásson hozzá, mert az töröktől nem félek úgy mint az kötü, azt sem tudom honnan szakat nyakamba vagy pedig házam népének nyokokban...”

*Pap János diósgyőri várkapitány
1662. december 29.¹*

Az épített örökség állandó változását jól szemlélteti, hogy amit egy adott korszakban élők látnak, az jóformán pillanatkép. Az épületek állandóan változnak, felépülnek, kiegészülnek, átépülnek, visszabontatnak, leromboltatnak vagy gondozás hiányában elpusztulnak. Védelmük nemcsak kötelezettség, hanem különböző szemléletmódok találkozási pontja. Ezekben a műemlékes szakma (régészek, építészek, művészettörténészek) érvkészlete mellett megbújnak komoly szerzői jogi kérdések.

Hogyan kell tekintenünk azokra az építményeinkre, emlékhelyeinkre, amelyek ma romjaikból épülnek újjá? Hogyan és kit véd a szerzői jog a diósgyőri, a füzéri vár rekonstruált építményei, illetve a Közlekedési Múzeum és a Budavári Palota esetében? Új építmény jön létre, vagy a régi, még álló maradványok átdolgozásáról beszélhetünk egy-egy várrom helyreállítása esetében? Amennyiben az eredeti tervek ismertek, figyelembe lehet, illetve kell őket venni a rekonstrukció során? Egyáltalán, meddig terjed a helyreállításokat tervező mérnökök mozgástere? Beszélhetünk-e a tervek és a kivitelezett építészeti alkotások esetében egyéni, eredeti jellegről akkor, ha a mérnök tollát nemcsak a helyszín fizikai adottságai, a megrendelő elvárásai, hanem a régészeti, művészettörténeti és történeti kutatások eredményei is kötik, „vezetik”? Jogában áll-e a tulajdonosnak egy sokak által használt közösségi teret akár lebontani, vagy oly mértékben megváltoztatni, hogy a régi helyén egy attól lényegesen eltérő, új építészeti alkotás szülessen? Amennyiben a megváltoztatott alkotáson a tervező szerzői joga még fennáll, meddig köteles túrni a tulajdonos azon beavatkozásait, amelyek a mű egységét, integritását sértik?

Az épített környezet fényképészeti úton történő többszörözése a fényképezőgép feltalálása óta ismert jelenség. Célja minden korban a saját célú gyönyörködtetéstől az emlékek visszaidézésén át a kereskedelmi forgalomban történő terjesztésig terjed. Felmerül tehát

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudomány Doktori Iskolájának hallgatója, fő kutatási területe az Európai Unió szerzői joga, különös tekintettel a digitális kor kihívásaira, a Copy21 szerzői jogi szakmai blog tagja.

¹ Gáspár Ibolya: Diósgyőr: ragyogás és újjászületés – <http://archeologia.hu/diosgyor-ragyogas-es-ujjaszuletes> (letöltés ideje: 2016. május 1.)

a kérdés, hogy az építészeti alkotások többszörözhetők-e fényképészeti vagy más vizuális módon, majd ezt követően terjeszthetők-e a képek? Létezik panorámaszabadság Magyarországon?

Noha a jelen tanulmány homlokterében a műemléki helyreállítások, rekonstrukciók szerzői jogi vonatkozásai állnak, az első fejezet rövid, talán kissé bölcsekedő, ám a téma komplex tárgyalása szempontjából nem nélkülözhető felvezetőt ad a rekonstrukciók történeti háttéréről, illetve a műemlékvédelem néhány alapvető rendelkezéséről.

1. Romok, rekonstrukciók

Magyarország épített örökségállománya a mohácsi katasztrófaig szervesen fejlődött és folyamatosan változott. Az ország hadszínterré válásával a harcok által érintett településeken ez az örökség vészesen leromlott, majd a romokat vagy barokk stílusban építették át, újjátolták fel, vagy pedig kőbányaként használva teljesen lerontották.

Az épületek történetében a bontás – hacsak nem a pusztító szándék vezeti – gyakran egy új építmény felépítését hozza magával, amelybe történelmi példákkal igazolhatóan belefoglatatnak mindazon építőanyagok, amelyek a korábbi épület alkotórészei voltak. Erre példát nem kizárólag a régmúlt századok, hanem – amint azt később látni fogjuk – a modern szerzői jogi gyakorlat is ismer.²

Az idejélt múlt épületek lebontása vagy átdolgozása egy új épületté már a magyar állam első századában ismert volt. A Pannónia területén fellelhető római kori romokat a korai Árpádok foglalták bele az új központok építményeibe. A *Medium Regni*³ legfontosabb királyi székhelyei (Visegrád, sibrik-dombi ispánsági vár, Aquincum-Óbuda) a középkorban is tudták hasznosítani a rómaiak épületeit. Óbudát még a 14. században is friss forrásvízzel látta el az egykori légiós tábor vízvezetéke,⁴ a város prépostságához pedig felhasználták a korábbi erőd romjait.⁵ Pécs 1543-ban történő oszmán megszállása után a város új ura, Gázi Kászim pasa a harcokban megrongálódott, korábban dzsámiként is használt Szent Bertalan

² Lásd később az SZJSZT-05/13 számú szakvélemény ismertetését. Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből: SZJSZT-05/2013 – Uszoda fejlesztésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 5. sz., 2013. október, p. 114.

³ A királyság központja az a Pilis-hegységet közrefogó tájegység volt, amelyet a három igen fontos királyi/főpapi székhely, Esztergom, Székesfehérvár és Óbuda/Buda határolt. A magyar középkor uralkodói itt rendezték be székhelyüket. Esztergom korábban királyi, majd főpapi központ lett, Óbuda vesztett jelentőségéből, szerepét a közeli Buda vette át, míg Székesfehérvár a középkor során végig megmaradt a királyság szakrális központjának, ahol az uralkodókat nemcsak felkenték, hanem sokukat ide is temették. Lásd: *Kubinyi András*: Buda, Magyarország középkori fővárosa. Tanulmányok Budapest múltjából, 2001. 29. sz., p. 11.

⁴ Kő nem vész el, csak átalakul – <http://archeologia.hu/ko-nem-vesz-el-csak-atalakul> (letöltés ideje: 2016. április 20.).

⁵ Ahol többet ér a kő, mint a történelem – <http://archeologia.hu/ahol-tobbet-er-a-ko-mint-a-tortenelem> (letöltés ideje: 2016. április 21.).

templomot lebonttatta, majd köveiből felépíttette a ma is álló dzsámit, amelynek falaiban jól kivehetők a korábbi templom középkori faragványai.⁶

Modern korunkban ismét felmerült a kérdés, hogy mit kellene kezdeni az objektumokkal, amelyekhez jelentős történelmi emlékek és események kapcsolódnak, de mára már szinte teljesen vagy jelentős mértékben elpusztultak? Rekonstruálhatunk-e egy összedőlt épületet? Kellő biztonságot nyújtanak-e ehhez a munkához a régészeti feltárások során felszínre hozott leletek és az esetleges analógiák, illetve a stílusirányzatok mértani alapelvei?

A műemlékvédelemben végbemenő szemléletmódváltásnak, a turisták igényeinek, valamint az Európai Uniónak köszönhetően a magyar történelem szempontjából jelentős, ám sokszor elhanyagolt állapotú kastélyokat, várakat, sőt városképi jelentőségű épületegyütteseket rekonstruálnak. A *Nemzeti Kastélyprogram*⁷ részeként 2015-től a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ irányításával 19 kastély felújítása, illetve rekonstrukciója kezdődött meg, valamint folytatódott. Ugyanezt a programot kiterjesztették az ország területén található álló vagy romváarakra. A *Nemzeti Várprogram*⁸ összetettségét jól szemlélteti, hogy a végső törekvés egy komplex turisztikai fejlesztés, amely nemcsak a szűken vett műemlékvédelmi feladatokat – régészeti feltárás és előzetes tudományos kutatás, helyreállítás, részleges vagy teljes rekonstrukció – foglalja magába.

2. Szemléletváltás a műemlékvédelemben a nemzetközi szabályok tükrében

A rekonstrukciók lehetővé válását a korábbi szigorú műemlékes szemléletmód enyhülése és a nemzetközi szabályozás változása teszi lehetővé. Magyarország sokáig az egyik leghűségesebb követője volt a *Velencei Charta*⁹ előírásainak. A charta amellest, hogy meghatározza a műemlékek fogalmát, különbséget tesz *konzerválás* és *restaurálás* között. A konzerválás során szem előtt kell tartani a megkötést, miszerint nem lehet megváltoztatni az épület eredeti elrendezését és díszítését.¹⁰ Restaurálás esetén meg kell őrizni a műemlék kivételes jellegét. Addig, amíg a régi állapot és a hiteles dokumentumok – írott és képi források, tervrajzok – lehetővé teszik, mód van a restaurálásra, ám a hipotézis határán meg kell állni. Ha mégis szükség van a feltevésen alapuló beavatkozásra, az *építészeti alkotásnak minősül*, és „*korának jegyeit kell magán viselnie*”.¹¹ A hiányzó részeket úgy kell hozzáépíteni, hogy azokat egyértelműen meg lehessen különböztetni az eredeti maradványoktól.¹²

⁶ Faragványok vándorútja – <http://archeologia.hu/faragvanyok-vandorutja> (letöltés ideje: 2016. április 21.).
⁷ 1663/2014 (IX. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Kastélyprogramról.

⁸ 1483/2015. (VII. 21.) Korm. határozat a Nemzeti Várprogramról.

⁹ Nemzetközi charta a műemlékek és műemlékhelyszínek konzerválására és restaurálására, Velence, (Olaszország), 1964 – http://www.icomos.hu/data/documents/velencei_charta_1964.pdf (letöltés ideje: 2016. május 14.).

¹⁰ Uo. 5. cikk.

¹¹ Uo. 9. cikk.

¹² Uo. 13. cikk.

A Velencei Charta rendelkezései és a belőle sarjadó szemléletmód mára idejétmúlttá vált. Szakszerűtlenségek azonban nemcsak a 20. századból, hanem a műemlékvédelem hajnalaról, a 19. századból is ismertek. A menteni igyekvő szakemberek sokszor teljes épségben megmaradt középkori emlékeket semmisítettek meg. Erre a sorsra jutott többek között a visegrádi Salamon-torony, a pécsi bazilika gótikus boltozata, továbbá azon alkotások, amelyek a pillanatnyi politikai-gazdasági és egyéb érdekek diktálta hibás döntések következtében pusztultak el.¹³

Az egyébként hírneves Henszlmann Imre művészettörténész, régész a Salamon-tornyot valósággal megfosztotta középkori árnyékszékornyától, gótikus válaszfalaitól és boltozataitól. A 20. század vészterhes első felében további szakszerűtlen beavatkozások történtek, majd az 1950-es és 1970-es évek vasbeton megoldásai még a középkori gerendafödémek fészkeit is elpusztították, miközben a még meglévő eredeti épületrészeket nemhogy megvédenék, hanem tovább rombolják.¹⁴

Nemcsak az építészeti alkotások, épületegyüttesek, városképek érdemelnek védelmet, hanem az azokat körülvevő természeti vagy konstruált természeti kincsek is, nevezetesen a kertek, parkok. Ezek védelmére is született nemzetközi dokumentum, a *Firenzei Charta*.¹⁵ Ennek 3. cikke akként rendelkezik, hogy a történeti kertek megóvását a Velencei Charta rendelkezéseivel – megelőző feltárás, dokumentáció stb. – összhangban kell elvégezni azzal, hogy „élő” jellegére tekintettel különleges tulajdonságokat – az ültetett fajok jellemzői, színük, térigényük, öntözésük – is szem előtt kell tartani.¹⁶ A *Narai dokumentum a hitelességről*¹⁷ kiemeli a kulturális örökség diverzitásának fontosságát. A konzerválásoknak ezt az örökséget kell óvni. Ehhez a hiteles történeti források adják a legtöbb támpontot.¹⁸ A hitelesség tartalmi elemeit a dokumentum szövegezői itt is a Velencei Chartára való hivatkozással adták meg.¹⁹

A Velencei Charta megkötéseit a *Krakkói Charta* oldotta fel.²⁰ Azok a szakemberek, akik a rekonstrukciók mellett érvelnek, előszeretettel hivatkoznak a dokumentum újító szellemére. Noha a Krakkói Chartát a Velencei ellentettjének tekinthetnénk, mégis sokban merít elődjéből. Előírja ugyanis, hogy minden helyreállítást szisztematikus kutatás előz meg, erre az átfogó tudásra kell aztán a helyreállítási terveket alapozni. Ez a kutatás nemcsak magára az épületre vagy annak maradványaira terjed ki, hanem a környezetére is.²¹ A megelőző,

¹³ I. m. (5).

¹⁴ Salamon-torony: középkor a vasbeton fogságában – <http://archeologia.hu/salamon-torony-kozepkor-a-vasbeton-fogsagaban> (letöltés ideje: 2016. április 21.).

¹⁵ Történeti Kertek Chartája, Firenze (Olaszország), 1982 – http://www.icomos.org/charters/gardens_e.pdf (letöltés ideje: 2016. május 14.).

¹⁶ Uo. 4. cikk.

¹⁷ A Narai dokumentum a hitelességről, Nara (Japán), 1994 – <file:///C:/Users/Pisti/Downloads/event-443-1.pdf> (letöltés ideje: 2016. május 14.).

¹⁸ Uo. 9. cikk.

¹⁹ Uo. 10. cikk.

²⁰ Krakkói Charta az épített környezet védelmének és restaurálásának alapelveiről, Krakkó (Lengyelország), 2000 – <https://www.e-epites.hu/2144> (letöltés ideje: 2016. május 14.).

²¹ Uo. 3. cikk.

interdiszciplináris feltárások során a korabeli és fennmaradt anyaghasználatot feltétlenül figyelembe kell venni, ahogyan tiszteletben kell tartani az építmény eredeti funkcióját, szerkezetét és építészeti értékeit.²²

Érdekesség, hogy a hivatkozási alap tartalmaz egy kitételt, miszerint az „*épület eredeti stílusának*” rekonstrukcióját el kell kerülni. A teljes újjáépítés csak fontos építészeti jelentőséggel bíró egységek esetében elfogadható, ha a munka vitathatatlanul pontos dokumentáción alapszik. A nagyobb egységek helyreállítására a charta a kortárs megoldásokat részesíti előnyben. A háborúban vagy természeti csapásban elpusztult épületek teljes visszaépítése elfogadható, ha az egész közösség önazonosságára van hatása.²³

E kitétel – még ha adott esetben több száz év is telt el a háborús vagy azzal kapcsolatos pusztítás óta – biztos támpont lehet a Budavári Palota, a visegrádi Salamon-torony, az egri, a visegrádi, a tatai és az esztergomi vár, illetve a székesfehérvári Szűz Mária prépostság esetében. A háborús pusztítás csak közvetve igazolható Diósgyőrben és a visegrádi palotával kapcsolatban, amelyek sokkal inkább a gondatlanság következtében dőltek romba, bonttattak el. A rombolás sebeinek begyógyítása az idő múlása miatt azonban rendkívül nehéz. Pontos dokumentáció csak a Budavári Palota esetében áll rendelkezésre, ahol megvannak a korabeli tervek és feljegyzések, valamint számos fénykép. A török háborúk következtében elpusztított épületek azonban már nem rekonstruálhatók ilyen meggyőző pontossággal. Igaz ugyanakkor, ahogy arra fentebb már történt utalás, hogy a régészeti leletek, a faragványok mennyisége és állapota, a térszerkezet és az analógiák legalább tömegi rekonstrukciót²⁴ sok helyen lehetővé tehetnek. Ezeket a lehetőségeket pedig, ha mód kínálkozik rá, érdemes kihasználni.

A magyarországi műemlékek és a kulturális örökség védelméről a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezik. Az értelmező rendelkezések között megtalálható a *helyreállítás* fogalma is, amely nemcsak a karbantartást és fenntartást, hanem a műemlék egészét érintő felújítást, meghatározott állapotba való visszaállítást célzó építészeti, képző- és iparművészeti beavatkozást is magában foglalja.²⁵ A helyreállítás során biztosítani kell a fizikai megőrzést. Ennek során a hagyományos építészeti megoldásokat és anyaghasználatot, a restaurátori módszerekkel történő konzerválást, esztétikai helyreállítást, restaurálást kell előnyben részesíteni.²⁶

²² Uo. 10. cikk.

²³ Uo. 4. cikk.

²⁴ A tömegi rekonstrukció alatt olyan újjáépítést kell érteni, ahol a felépítménnyel a valaha ott állt épület arányait, tömegét kívánják érzékelteni. Erre akkor kerülhet sor, ha nem áll rendelkezésre kellő információ az egykor ott állt épület pontos, részletes képéről.

²⁵ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, 7. § 18. pont.

²⁶ Uo. 45. § (5) bekezdés.

Az alkotófolyamat során fel kell mérni a romok, a meglévő vagy álló épületrészek állapotát, összegyűjteni a fellelhető írott és képi forrásokat.²⁷ A helyreállítás során törekedni kell arra, hogy megőrizzzék azokat a részleteket, amelyek eredeti helyükön, eredeti állapotukban maradtak fenn (*in situ*). Azokat a töredékeket, amelyekről megnyugtató bizonyossággal sikerült bebizonyítani eredeti helyüket, oda vissza kell helyezni (*anastylosis*). A hézagos tudás analógiákkal és hipotézisekkel pótolható annak érdekében, hogy a kiépítés minél teljesebb legyen.²⁸

A műemlékvédelem feladatai közé nemcsak a kutatás, értékelés, számbavétel, dokumentálás és nyilvántartás tartozik, hanem a műemlékek és környezetük fenntartása, védelme, helyreállítása és hasznosítása is.²⁹ Műemlék nemcsak egy épület lehet, hanem a történeti kert,³⁰ a temető, a temetkezési emlékhely,³¹ sőt, a komplett műemléki terület.³²

Ha korábban negatív példáról emlékeztünk meg akkor e helyütt ki kell emelni az elmúlt két évtized legfontosabb és követendő rekonstrukcióit. A visegrádi királyi palota romjai hirdetik, hogy új szelek fújnak a műemlékvédelemben. A munka még messze nem ért véget, de az omladékok között kialakított új terek képesek megidézni, milyen is lehetett Visegrád fénykorában.³³ A nyírbátori várkastély újjáépítői már jóval tovább merészkedtek a rekonstrukció terén. Az egykori várkastélyt magtár mivoltából teljes egészében újjávarázsoló tervezők és kivitelezők egyaránt kaptak pozitív és negatív kritikákat, ami jelzi a paradigmaváltás körüli szakmai viták hevesességét.³⁴

Visegrád és Nyírbátor mellett két igen jelentős rekonstrukcióra került sor. Az egyik Diósgyőrben, a másik pedig Füüzéren. Ahogy Visegrád befejezetlen maradt, így e két vár helyreállítása sem ért még véget, ám amíg az előbbi esetben a folytatás egyre késik, az utóbbiaknál a teljes kiépítés a cél.

²⁷ A tervezést és kivitelezést megelőző, alátámasztó kutatómunkára kitűnő példa a füüzéri vár esete. A romok iránti érdeklődés már a 19–20. század fordulóján megkezdődött. A munkálatokat a második világ-háború megszakította. Újabb átfogó feltárára csak 1977-től kerülhetett sor. Az itt kinyert leletanyagokat felbecsülhetetlen és a rekonstrukció teljessége szempontjából nélkülözhetetlen levéltári anyagok egészítették ki. Az öt, forráskiadványként is megjelent leltárjegyzék közül kiemelkedik az 1623. évi inventárium, amely részletes leírást adva pillanatképként őrzí meg a vár adott korabeli állapotát. Lásd: *Simon Zoltán: A füüzéri vár 1623. évi inventárium. Műemlékvédelmi Szemle, 8. évf. 1. sz., 1998, p. 33.*

²⁸ *Botos Judit: Királynék vára, várak királynéja – a Diósgyőri vár – <http://epiteszforum.hu/kiralynek-vara-varak-kiralyneja-a-diosgyori-var2> (letöltés ideje: 2016. május 7.).*

²⁹ I. m. (25), 28. §.

³⁰ I. m. (25), 36. §.

³¹ I. m. (25), 37. §.

³² I. m. (25), 38. §.

³³ XX. századi építészeti gondolatok a visegrádi királyi palota helyreállításának történetében – http://arch.et.bme.hu/arch_old/korabbi_folyam/18/18darago.html (letöltés ideje: 2016. április 21.).

³⁴ Vita egy nyírbátori építményről – <http://epiteszforum.hu/vita-egy-nyirbatori-epitmenyrol> (letöltés ideje: 2016. április 21.).

3. Az építészeti alkotások és a szerzői jog

A műemlékvédelmi szemléletmódváltás és a rekonstrukciók, helyreállítások garmadája felteszi a kérdést: mi a jogi megítélése a rekonstrukciók egyes fázisainak – megrendelés, tervezés, kivitelezés – szerzői jogi aspektusból? Megilleti-e a szerzői jogi védelem az épületeket kutató vagy feltáró, elméleti rekonstrukciókat készítő műemlékes szakembereket, régészeket, a helyreállítások kiviteli terveit készítő építészmérnököket, a restaurátorokat, ipar- és szobrászművészeket? Számot tarthat-e védelemre azon terv készítője, akinek munkáját nemcsak a szigorú jogszabályi előírások, hanem a régészeti és művészettörténeti kutatások eredményei szorítják „párhuzamvonalzók” közé? Szóba jöhet-e szerzői jogi védelem olyan művek esetében, amelyek egy korábbi terv alapján készülnek, így a tervek készítői csak korlátozott mértékben adhatják hozzá az egyéni, eredeti jelleget.

Amennyiben szükséges például egy 19. századi terv módosítása akár térszerkezeti, akár más modernizációs megfontolások okán, az mely pillanattól tekinthető átdolgozásnak? A kivitelezés egyes részfázisaiba a tervezőkön kívül bekapcsolódó mesterek és a díszítéseket, belső- és akár kertépítészeti munkákat készítő kivitelezők, a szobrokat és más domborműveket, bútorokat készítő iparművészek mi módon védettek a szerzői jog által? Végül pedig miként kell értelmeznünk a *panorámaszabadságot* egy korábban romként létezett, a megfelelő védelmi idő elmúltával közkinccsé vált rom esetében, és hogyan egy rekonstruált, újjáépített épület esetében?

3.1. Az építészeti alkotások a középkori Magyarországon

Azt előre kell bocsátani, hogy a középkori kőművesmestereket a mai értelemben véve nem illette meg szerzői jogi védelem, ahogyan azok a szobrászmesterek és festők sem tarthattak erre számot, akik fejedelmi, egyházi vagy éppen világi építkezéseken dolgoztak. A szerzői jog fejlődéstörténete a nyomdászattal kezdődik, elsőként tehát az irodalmi művek nyertek oltalmat.³⁵ A kőfaragók tevékenysége azonban többé-kevésbé nyomon követhető, munkájuk joggal nevezhető alkotásnak, amely szinte minden esetben – a korszak építészeti stílusa szerkesztési szabályainak betartása mellett – hordozott egyéni, eredeti jelleget.

A magyar középkor századainak egyik, mára jórészt feltárt és dokumentált emléke a vi-segrádi királyi palota, amelyen egyszerre dolgoztak külhoni és honi mesterek. A palotát díszítő híres kőfaragványok, kutak, ablak- és ajtókeretek, loggiák, erkélyek, kályhák, a pad-

³⁵ A védelmet egyenként, privilégiumok (kiváltság, szabadság) formájában az uralkodók biztosították főként a kiadóknak, kevésbé a szerzőknek. A privilégiumoknak két nagy formája ismert, az általános és a konkrét (egyedi). Az előbbi a kiadót a nála kiadott művek kiadására jogosította, egyúttal mindenki mászt tiltott e magatartás tanúsításától. Az utóbbi egyedileg meghatározott művek kiadását engedélyezte a kiadónak. Lásd: Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884:XVI. tc.). Jogelméleti Szemle, 2004. 3. sz. – <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html> (letöltés ideje: 2016. május 31.).

lőzat és a tetőfedés olasz alkotók nevét dicséri. A leghíresebb, ma rekonstrukcióként eredeti helyén látható Herkules-kút, a Múzsák kútja vagy a kápolna szentségházának vörösmárvány, Madonnát ábrázoló lunettája a dalmát származású Giovanni Dalmata és az irányítása alatt dolgozó olasz és dalmát kőfaragók munkája. A palota méltán művészi tetőfedésén Chimenti Camicia dolgozott.³⁶

Mátyás a fejedelmi reprezentációt erősítő munkálatok elvégzésére nem véletlenül hívott itáliai építő- és szobrászművészeket, akik a legújabb és legdivatosabb korstílus, a reneszánsz elemeit hozták el. Rajtuk kívül a munkálatok zömét magyar mesterek végezték. Nevezetesen a palota tözsomszédságában – a mára már csak romjaiban – álló ferences kolostor lakói. A kolostor gazdasági udvarán működött az a kovácsműhely és kőfaragószín, ahol a késő gótikus stílusban, feltehetően János testvér irányítása alatt dolgozó kőfaragók a faragványokat elkészítették. Ezeket aztán a palota csillagboltozatos kerengőjébe, az Oroszlános udvar oszlopcsarnokába, a kápolnába és a délkeleti palotaépületbe építették be. A munka színvonaláról árulkodik, hogy később Mátyás Kolozsvárra küldte Jánost és páholyát, ahol az obszerváns ferences kolostor kivitelezésén dolgoztak.

A ferences szerzeteseken kívül más mesterek is közreműködhettek a visegrádi építkezéseken. Az Oroszlános udvar falikútját – amely ma szintén rekonstruált változatban eredeti helyén látható – olyan budai márványfaragók készíthették, akik gyakorlatukat sírkövek előállításában szerezték.³⁷ Az ablaknyílásokba szintén egy magyar mesterember készíthette az üveget. János mester üveghutáját fel is tárták a régészek Visegrádon. A munka végeztével ő is új megbízás után nézett, amelyet Estei Hippolit esztergomi érsektől kapott, az ő építkezéseire szállított ablakszemeket.³⁸

A király mellett az ország leggazdagabb főpapjai is törekedtek székhelyük pompájának emelésére. Estei Hippolit nevéhez köthetjük az egri Hippolit-kaput, rajta ma is látható és éppen restaurálás alatt álló címerével.³⁹ Bakócz Tamás pedig az esztergomi főszékesegyházban ma is megtekinthető reneszánsz Bakócz-kápolnát építtette.⁴⁰

Az Esztergomban, az egykori Fehér-torony első emeletén található, Zrednai Vitéz János érsek nevéhez fűződő *studiolo* (dolgozószoba) azért izgalmas, mert fennmaradt ott egy négy nőalakos alkotás, amely a quattrocento egy igen neves alakját, Sandro Botticellit di-

³⁶ Buzás Gergely: Mátyás király visegrádi palotája. Rubicon Történelmi Magazin, 2016. 4. sz., p. 54.

³⁷ Buzás: i. m. (36), p. 54–55.

³⁸ Buzás: i. m. (36), p. 56.

³⁹ Restaurálják a vár déli falán lévő freskót – <https://www.youtube.com/watch?v=Kac6FdHbi-c> (letöltés ideje: 2016. május 19.).

⁴⁰ A kápolna sorsa a műemlékvédelem ékes példáját szolgáltatja. A kápolna korábban a mára elpusztult középkori Szent Adalbert székesegyházban állt. Amikor annak romjait a mai bazilika építését megelőzően lebontották, a kápolnát oly módon őrizték meg, hogy előbb apró darabokra szétfűrészelték, majd a darabokat gondosan megőrizve beépítették az új templomba.

cséri, legalábbis ezt vélik a *Négy erény*⁴¹ freskón dolgozó régészek. A munkát Vitéz János (vagy Aragóniai János, esetleg Estei Hippolit?) esztergomi érsek megrendelésére készítette egy olyan alkotó, aki minden bizonnyal Firenzéből érkezett, és Filippo Lippi festőiskolájában (*bottega*) tevékenykedett.⁴² De hogyan is lehetne egyértelműen megállapítani egy-egy középkori festészeti alkotás készítőjét, amikor M. S. mester kilétét sem sikerült hitelt érdemlően bizonyítani?⁴³

Könnyebb a helyzetünk a szobrászokkal, akiket név szerint is ismerünk. A visegrádi munkákon dolgozó itáliai szobrászokat már említettük. A 14. században éltek és alkottak a Kolozsvári testvérek, Márton és György, akik Prága egyik híres köztéri szobrát, a Sárkányölő Szent Györgyöt alkották. A fivérek egy kolozsvári festő, Miklós fiai voltak, és a váradi püspök megrendelésére készítették a Szent Istvánt, Szent Imrét és Szent Lászlót ábrázoló szoborcsoportot, amelynek sorsát a török háborúk pecsételték meg.⁴⁴

Az érsekekről, püspökökről eszünkbe jutó másik építészeti mű Egerben állt. Utolsó példánk egy hosszan és organikusan fejlődő mű volt, amely csúcspontját a 16. század első évtizedeiben érte el.⁴⁵

A magyarországi egyházi építészet jellemzője, hogy minden püspöki és érseki központ egyházai rendelkeznek kora Árpád kori gyökerekkel, sőt néhol római kőanyaggal. A román korban megkezdett és sok helyen befejezett bazilikákat több korszakban – jellemzően

⁴¹ Prudentia, Temperantia, Fortitudo, Iustitia. A festmény nemcsak azért felbecsülhetetlen műkincs, mert feltehetően Botticelli festette, hanem azért is, mert ilyen jellegű, eredeti reneszánsz freskó Itálián kívül nem maradt fenn Európában ebből a korszakból oly módon, hogy azt eleve oda, megrendelésre készítették.

⁴² Ugyan a műkincsen dolgozó restaurátor meggyőző bizonyítékokkal állt elő a festő kilétét illetően, sokan vitatják tézisét. A döntést megnehezíti, hogy nincs konkrét dátum, név, ami a vitát eldönthetné, egyedül az ecsetvonások sajátosságaiban lehet bízni. Lásd: A pannon Botticelli – interjú az esztergomi studio restaurátorával, Wierdl Zsuzsannával – http://www.artmagazin.hu/artmagazin_hirek/a_pannon_botticelli_interju_az_esztergomi_studio_restauratoraval_wierdl_zsuzsannaval_703.html (letöltés ideje: 2016. május 19.).

⁴³ Az alkotó – Albrecht Dürerhez (akinek az édesapja a Békés megyei Ajtós községből vándorolt Nürnbergbe) hasonlóan – magyar származású lehetett, de ezen állítás vitatott. Személye feltehetően azonos azzal a Sebestyénnel, akinek neve egy 1507-es selmecbányai oklevélben bukkant fel. Ugyanakkor a korszakból fennmaradt egy teljes selmecbányai polgárnévsor, amely nem tartalmazott M. S. kezdőbetűkkel tulajdonnevet. A festő ma ismert hét munkája közül a leghíresebb a Vízitáció. Lásd: M. S. mester életrajza. Képzőművészet Magyarországon a kezdetektől a XX. századig – <http://www.hung-art.hu/frames.html?/magyar/m/ms/>, valamint: Ki volt M. S. Mester? – <http://www.esztergom.hu/wps/portal/historiak?docid=AAMN-7K8F5E> (letöltés ideje: 2016. július 15.).

⁴⁴ Prokopp Mária: Márton és György Sárkányölő Szent György-szobra: 1373 – <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00043/marton.htm> (letöltés ideje: 2016. május 19.).

⁴⁵ Feltehető, hogy egy olyan további fejlődési pályát futhatott volna be, mint a prágai Szent Vitus székesegyház, amelynek hosszaházát csak a 19–20. században építették hozzá a középkori gótikus szentélyhez és egyéb egykorú építményekhez, befejezve ezzel a templom építését. Lásd: St. Vitus Cathedral – <https://www.hrad.cz/en/prague-castle-for-visitors/objects-for-visitors/st-vitus-cathedral-10330> (letöltés ideje: 2016. május 19.).

egy-egy hosszan regnáló király uralkodása vagy egy-egy hosszú ideig fungáló főpap megbízásából – átépítették.⁴⁶ A gótikában többször is, amit nemcsak a korstílus hosszú tartama, hanem a tatárok, husziták, magyarországi felkelők vagy más elemek (pl. villámcsapás, tűzvész) pusztítása is indokolt. Tudjuk, hogy Székesfehérváron I. Károly és I. Lajos éppúgy végeztetett munkálatokat, mint Luxemburgi Zsigmond vagy Hunyadi Mátyás. Nagyváradon, Vácon, Pécsen, Egerben, Gyulafehérváron ugyanez elmondható.

Egerben Szent János román kori bazilikáját a tatárjárás után építették át első ízben, szinte teljes mértékben. A háromhajós hosszház a 14. század első évtizedeiben készült el.⁴⁷ Elé egy toronypárral tagolt, bélletes kapuzattal ellátott előcsarnokot építettek.⁴⁸ Bővítések nemcsak nyugat felé, hanem a román kori apszis felé is megtoldották a templomot egy páratlan szentélykörüljárós, kápolnakoszorús szentéllyel.⁴⁹ A pazar templom újabb átépítését az a Nagylucsei Dóczi Orbán kincstartó határozta el, aki a székesfehérvári bazilika újjáépítésének munkálatait irányította. Az új építmény terveit egy Demeter nevű kőfaragómester készítette, akit az Egerben főpapi stallumot nyerő Nagylucsei a fehérvári építkezések mellől hívhatott Egerbe. Demeter mester mecénása halála után is Egerben maradt, mert a székesegyházon végzett állandó jellegű tevékenysége kimutatható azokról a számadáskönyvekből, amelyek már Bakócz Tamás püspöksége idején készültek. A székesegyház a 16. század első évtizedeiben már nem épült tovább, pedig tervek minden bizonnyal voltak. Az új hosszház déli alapozását is megkezdték.⁵⁰

A szerzői jog szempontjából is releváns munkásság Eger után Pécsen folytatódott tovább, ahová Ernuszt Zsigmond püspök hívta. Itt bizonyosan nevéhez fűzhető a székesegyház későgótikus beboltozása, amelyet alátámaszt, hogy *Demetrius lapicida* 1505-ben felvéselte nevét a templom főapsziséban a főoltár fölé.⁵¹

⁴⁶ Buzás Gergely: Az egri székesegyház XIII–XIV. századi gótikus épülete. Archeológia – Altum Castrum Online, 2012, p. 26. – <http://archeologia.hu/content/archeologia/66/buzas-gergely-az-egri-szekesegyhaz.pdf> (letöltés ideje: 2016. július 15.).

⁴⁷ Buzás: i. m. (46), p. 12.

⁴⁸ Buzás: i. m. (46), p. 16.

⁴⁹ Érdekeség, hogy a román kori apszist nem bontották el, hanem meghagyták szentélyrekesztőként, két részre osztva így a templomot. A régi hosszházban ezentúl Eger népe, a szentélyben pedig a püspökök és a kanonokok imádkoztak. Lásd: Buzás Gergely: Egy néhai katedrális emléke – <http://archeologia.hu/egy-nehai-katedralis-emleke> (letöltés ideje: 2016. május 20.).

⁵⁰ Buzás: i. m. (49).

⁵¹ Buzás: i. m. (49).

3.2. Az építészeti alkotások megítélése a szerzői jog magyarországi és nemzetközi fejlődésének tükrében

Az igen hosszas előkészítések után, több tervezetet is megért első hazai szerzői jogi törvény 1884-ben született.⁵² Az 1884. évi XVI. törvénycikk a bizonyos formában megjelent gondolatot részesítette védelemben. E mondat két konjunktív kitévelt tartalmaz, nevezetesen a gondolatot és a formát. Vagyis a törvény az ötletet önmagában nem részesítette védelemben, ahhoz ugyanis kellett, hogy a produktum fizikai formájában is megjelenjen.⁵³ Ebbe a feltételrendszerbe a föld- és térképek, a természettudományi, mértani, építészeti és más műszaki rajzok és ábrák kétféleképpen illeszkedtek. A tervek részére a törvény az írói műveknek megfelelő oltalmat biztosított. A kivitelezés során a homlokzat művészi kialakítása viszont képzőművészeti alkotásként nyert védelmet.⁵⁴ Amíg tehát a tervek és a homlokzat művészi kialakítása védett volt, addig a törvény az építészeti műveket kizárta a védelem köréből.⁵⁵

Második szerzői jogi törvényünk, az 1921. évi LIV. törvénycikk a honi szerzői jogot igyekezett felzárkóztatni a korszak technológiai követelményeihez két új védett alkotás, a fényképészeti művek,⁵⁶ illetve a mozgófényképészeti művek beépítésével.⁵⁷ Nemcsak az új találmányok, hanem a szellemi alkotások nemzetközi színpadán lezajlott változások is reformot sürgettek. A Berni Unió Egyezmény normaanyagát a magyar jogba az 1921. évi LIV. törvény ültette át. E kötelezettséget a trianoni békeszerződés 222. cikke írta elő.⁵⁸ A teljesítésre Magyarország 12 hónapot kapott. A kényszer azonban csak látszólagos. Hazánk már korábban tett előkészítő lépéseket az egyezményhez való csatlakozásra, amit az első világháború kitörése elodázott.⁵⁹

Az építészeti alkotások vonatkozásában a törvény megtartotta az 1884. évi törvénycikk kettős „osztását”. Az építészeti, mérnöki és más műszaki, valamint tudományos vonatkozású tervrajzokat, ábrákat, vázlatokat és plasztikákat, ha azok rendeltetésük szerint képzőművészeti vagy iparművészeti alkotásoknak nem voltak tekinthetők, a törvény külön részesítette

⁵² A reformkori Magyarországon a szerzői jog kodifikálására többször törekedtek. Végleges sikert a Kisfaludy-társaság 1876-os kezdeményezése ért el. A tervezetet Arany János költő fia, Arany László átdolgozás után nyújtotta be a Magyar Tudományos Akadémia elé. Az Országgyűlésben az Igazságügyi Bizottság terjesztette a honatyák elé, ahol a tervezet mindkét házban elfogadást, majd a király által 1884. évi XVI. törvénycikk néven szentesítést nyert. Lásd: *Mezei*: i. m. (35).

⁵³ *Bakos Kitti, Nótári Tamás*: Szellemi tulajdon – építészeti alkotás. Lectum Kiadó, Szeged, 2011, p. 22.

⁵⁴ 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról, 67. § – <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6140> (letöltés ideje: 2016. május 31.).

⁵⁵ Uo. 66. §.

⁵⁶ 1921. évi LIV. törvénycikk a szerzői jogról, 68–72. § – <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7510> (letöltés ideje: 2016. május 31.).

⁵⁷ Uo. 73–76. §.

⁵⁸ A trianoni békeszerződést az 1921. évi XXXIII. törvénycikk cikkelyezte be.

⁵⁹ *Dr. Szalai Emil*: Az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult nemzetközi Berni Unió (1922. évi XIII. t.-cikk). Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1922, p. 9.

szerzői jogi ortalomban. Palágyi Róbert szerint ezen művekben a „*művészi vagy tudományos gondolat és a megvalósított egyéni forma*” volt ortalomra érdemes.⁶⁰ A rajzolt terveken túl ide kell érteni az építészet és könyomás alkotásait is. Annnyiban is megtartotta az 1921-es törvény elődje szemléletmódját, hogy csak a művészi elemek részesülhettek védelemben, a sablonok, „skiccek” nem.⁶¹

Mint a szerzői jog által védett produktumok alkotója, a szerző kizárólagos jogot élvezett a tervek többszörözésre, közzétételére, forgalomba hozatalára. Ugyanez igaz volt a már álló épületek utánépítésére, újbóli megvalósítására.

A sorban következő szerzői jogi törvény, az 1969. évi III. törvény Európában a haladó szellemiségű szerzői jogi kódexek közé tartozott. Az 1999-ig terjedő harminc év során olyan vívmányokat vezetett be, mint a szoftver szerzői jogi védelme, az üres hordozók után fizetendő jogdíj, valamint rendezte a kábeltelevíziózás egyes kérdéseit.⁶² Az építészeti alkotásokra vonatkozó szabályozás szakított a fentebb bemutatott dichotómiával, kimondva, hogy az építészeti alkotások és egyéb műszaki létesítmény alkotásához fűződő szerzői jog a tervezőt illeti.⁶³ Azok a műszaki rajzok, építészeti, mérnöki vázlatok, rajzok, makettek, amelyek nem érik el a művészi alkotás színvonalát, kívül rekednek a védelem körén.⁶⁴ A törvény lehetővé tette, hogy a tervező-szerző a nevét ne csak a terven, hanem magán az épületen is feltüntesse.⁶⁵ A védelem köre nemcsak a tervekre terjedt ki, hanem az épületre, a tér egyéni, eredeti jellegű alakítására is, azonban az építési technológiára nem.⁶⁶ A mű egységéhez való jog tekintetében tilos volt minden olyan változtatás, amely az épület rendeltetészerű használatát, üzemeltetését és külső használatát módosította.⁶⁷

Az építészeti alkotások speciális megítélése nemcsak a magyar szerzői jogi normaanyagból, hanem a Berni Unió Egyezményéből is kitűnik. Az egyezmény értelmében az épület az építészeti terv többszörözésének tekinthető, tehát másolat, amely elsősorban funkcionális rendeltetésű, csak másodsorban bír esztétikai értékkel. Az esztétikum pedig a művészeti alkotások között tarthat számot a védelemre.⁶⁸ Az építészeti művek eddig is hangsúlyozott specifikája, hogy a terv az épület megépítésével nem válik a nyilvánosság számára általa-

⁶⁰ Palágyi Róbert: A magyar szerzői jog zsebkönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1957, p. 21.

⁶¹ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 25–26.

⁶² Nótári Tamás: A magyar szerzői jog fejlődése. Lectum Kiadó, Szeged, 2010, p. 32–33.

⁶³ 1969. évi III. törvény, 44. § (1) bekezdés.

⁶⁴ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 31.

⁶⁵ 1969. évi III. törvény, 44. § (2) bekezdés.

⁶⁶ Faludi Gábor: Az építészeti művek a szerzői jogi szakértő testület gyakorlatában. In: Legaza Dénes (szerk.): A szerzői jog gyakorlati kérdései – Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, p. 123.

⁶⁷ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 32.

⁶⁸ Faludi: i. m. (66), p. 119.

nosan hozzáférhetővé, hiszen valakinek a tulajdonába kerülve a szerzői jogi jogosult jogai a tulajdonba adás pillanatától kezdve csak korlátozottan érvényesülhetnek. Az egyezmény kimondja azt is, hogy az építészeti mű származási országának azt kell tekinteni, ahol az épület felépítésre kerül (első kiadás helye), és nem azt, ahol a tervet megrajzolták.⁶⁹ Egy magánépületbe a nyilvánosság csak engedéllyel teheti be a lábát, azonban ez a megállapítás a középületekre kevésbé igaz, hiszen azok a nyilvánosság számára nyitva állnak.

A szerzői jog szilárdan területiális jellege az építészeti alkotások tükrén át is megmutatkozik. A Berni Unió Egyezmény rendelkezéseit nem fogadta el az Egyesült Államok, hanem olyan megoldást alkalmaz, amely a védelmet leszűkíti azon létesítményekre, amelyek kizárólag alkalmasak arra, hogy az ember életvitelszerűen bennük tartózkodjon, ami alatt nemcsak a lakóházakat, hanem az üzleteket, irodákat, közlekedési célra hasznosítható objektumokat, múzeumokat, templomokat és mindazon építményeket kell érteni, amelyeket tartós és állandó jelleggel hoztak létre.⁷⁰ A hidak, gátak nem tartoznak ebbe a kategóriába.⁷¹ A tervezőkre és műveikre kiterjedő védelmet sem az 1909-es, sem pedig az 1976-os szerzői jogi törvény nem ismerte el abban a formában, amelyben az a festőket, szobrászokat és más szerzőket részesítette. Az 1909-es törvény a terveket, azok másolatait és a modelleket úgy oltalmazta, mintha azok képek (*drawings*) vagy műanyag modellek (*plastic works*) lennének, amelyek tudományos vagy technológiai karakterrel rendelkeznek, az 1976-os törvény pedig a képi (*pictorial*), grafikai (*graphic*) és szobrászati (*sculptural*) művek közé sorolta. Ezenfelül az uralkodó felfogás szerint az a tény, hogy a tervezőket védelem illeti a tervek felett, nem jelentette egyben azt is, hogy az azokból származó épületek is oltalomban részesülnének.⁷²

A korábbiakban tehát teljes körű védelem csak a terveket (*architectural drawings*) mint képzőművészeti alkotásokat (*artistic works*), valamint az épületet díszítő szobrászati és díszítőelemeket illette meg, magát az egész épületet nem. Ennek a megközelítésnek az volt az oka, hogy az épületekre mint a belső hasznosíthatóság hordozóira tekintettek.⁷³

A hiányosságokat az 1990-ben elfogadott *Architectural Works Copyright Protection Act* (AWCPA) pótolta a védelem egy új kategóriájának a létrehozásával. Az AWCPA 102(a) cikkének (8) bekezdése a következőképpen határozza meg az építészeti alkotások (*architectural works*) fogalmát: épület azon tervei, amelyek kézzelfogható formában öltönek testet épületekként, tervrajzként vagy vázlatként. A műnek ezenfelül általános formában kell magába

⁶⁹ Faludi: i. m. (66), p. 120.

⁷⁰ David E. Shipley: The Architectural Works Copyright Protection Act at twenty: Has full protection made a difference? *Journal of Intellectual Property Law*, 18. évf. 1. sz., 2010, p. 5–6.

⁷¹ A szerző idesorolja a számunkra meglehetősen érdekesnek ható sátrakat, lakóautókat és csónakokat is. Lásd: Aura Bertoni: Public architectural art and its spirits of instability. *Queen Mary Law Journal of Intellectual Property*, 5. évf. 3. sz., 2015, p. 250.

⁷² Shipley: i. m. (70), 2010, p. 3–4.

⁷³ Bryce Clayton Newell: Freedom of panorama: a comparative look at international restrictions on public photography. *Creighton Law Review*, 44. évf. 2. sz., 2011, p. 408.

foglalnia a tér elrendezését és a terv minden elemét, azzal a kitételrel, hogy az alapvető funkcionális elemeket – ajtó, ablak, lépcsőház – nem részesíti védelemben.⁷⁴

Az Európai Unió országai – a Berni Unió Egyezmény részes országaiként – másféle megközelítést alkalmaznak. Franciaországban a védelem kiterjed mind az építészeti alkotásokra, mind pedig a közterületen elhelyezett művekre (*urban design*). Az Egyesült Királyságban a tervekben szereplő egyedi elgondolások védettek, ugyanakkor ezek másolása, amennyiben továbbfejleszti azokat, megengedett.⁷⁵ E két kiragadott és közel sem kellően körüljárt példa azért került bemutatásra, mert kiválóan szemléltetik a dilemmát, amely az építészeti alkotások szerzői jogi védelmének nemzetközi szintjén kialakult. A védelem valamilyen típusú szükségessége sehol sem vita tárgya, a mértéke azonban igen. Ennek oka, hogy az építészeti alkotások még inkább ki vannak téve a jogsértéseknek, a modern korban a szerző még nehezebben tudja nyomon követni, hogy ki, hol fényképezi és teszi hozzáférhetővé az épületek látképeit. A tér egyéni, eredeti jellegű alakítása egyrésztől lehetőséget biztosít a mérnöki elme szabad kibontakozásának, másrésztől a mértan és fizika be is határolja azt.⁷⁶ Óhatatlanul előfordul, hogy két egymástól független tervező egymáshoz hasonló tervek készítését.⁷⁷

Az építészeti alkotások szerzői jogi megítélése nemzetközi kitekintésben is igen sajátos. Aura Bertoni tanulmányában a mérnöki alkotásokat (*architectural works*) a nyilvános művészeti alkotások közé (*public arts*) sorolja. Az ilyen nyilvános helyen álló, mindenki számára elérhető munkák közé nemcsak az épületek tartoznak, hanem a szobrok, emlékhelyek, plasztikák, köztéri bútorok, a világítás, sőt a graffiti is. Az épületek és műtárgyak egyszerre hordoznak esztétikai és funkcionális tulajdonságokat. Ezekre nemcsak mint a szerzők kreativitásának a kifejeződésére, hanem mint a helyi és nemzeti tudat leképeződésére kell tekintenünk.⁷⁸ Az épületekhez tehát egyszerre több érdek is fűződik. A szerzői jogi jogosultak érdekeit kiegyenlíti a tulajdonosok érdekei és a közérdek, a tulajdonosi jogokat pedig korlátok közé szoríthatja a közérdek. Ez a közérdek pedig szintén másként ölthet testet egy világörökségi területen, és másként egy újonnan felhúzott városrészben.⁷⁹

⁷⁴ „... the design of a building as embodied in any tangible medium of expression, including a building, architectural plans, or drawings. The work includes the overall form as well as the arrangement and composition of spaces and elements in the design, but does not include individual standard features.”

⁷⁵ Bertoni: i. m. (71), p. 251.

⁷⁶ Bertoni: i. m. (71), p. 253.

⁷⁷ E gondolatmenet igen távol vezet, ám érdemes eltöprengeni rajta, hogy az egyes korstílusok – romantika, gótika, reneszánsz, barokk, klasszicizmus és a továbbiak – hogyan alakultak ki, és hogyan tértek vissza periodikusan az általuk alkalmazott formák. Vajon megtilthatta volna Suger Saint Denis-i apát, hogy az általa a 12. században elsőként alkalmazott téralakítás elterjedjen Európa-szerte, közel négy évszázadra meghatározva a kontinens nyugati keresztény felének építészetét?

⁷⁸ Bertoni: i. m. (71), p. 247–248.

⁷⁹ Bertoni: i. m. (71), p. 253.

4. Építészeti alkotások hatályos szerzői jogunkban

Az Szjt. nyomokban megőrizte elődei építészeti alkotások törvényben való elhelyezésére kialakított tradícióját, ugyanis az építészeti alkotások és műszaki létesítmények tervei egyszerre kerülnek tárgyalásra a képzőművészeti alkotásokkal. A két terület ott válik el, amikor az építészeti alkotásokra nézve a törvény nem az esztétikumot, hanem az egyéni, eredeti teralakítást várja el.⁸⁰ Az építészet vizuális művészet, beletartozik a kistárgyépítészettől kezdve az építményépítészetén át az épületépítészetig és a városépítészetig minden, ami épületek megalkotásával függ össze.⁸¹ Az alkotások a leggyakrabban egy példányban készülnek, felhasználásuk a tulajdonjog átruházásával valósul meg, ugyanakkor megjegyzendő, hogy a fényképezési és audiovizuális technológia térhódítása és fejlődése révén a reprodukálás is újabb lehetőségekkel gazdagodott.⁸²

4.1. A tervezési szerződés mint a vállalkozási szerződés egyik altípusa – avagy az építészeti tervek „alfája”

Az építészeti alkotások terveit készítő mérnökök az esetek többségében nem kedvtelésből, saját szórakozásukra ragadnak ceruzát, papírt és vonalzót, hanem alkotótévékenységüket szerződéses keretek között végzik. A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről a 6:251. §-ban a vállalkozási típusú szerződések között nevesíti a tervezési szerződést, amely alapján a vállalkozó tervezőmunka elvégzésére és a tervdokumentáció átadására, a megrendelő pedig annak átvételére és díj fizetésére vállal kötelezettséget. A tervekkel szemben elvárás, hogy azok műszakilag kivitelezhetők legyenek, továbbá gazdaságos és célszerű megoldásokat kell tartalmazniuk, amelyek alkalmasak arra, hogy a megrendelő igényeit kielégítsék.⁸³ A megrendelő a tervet csak meghatározott célra és esetben használhatja fel, nyilvánosságra pedig nem hozhatja.⁸⁴

Az 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről („rég” Ptk.) a 410. § (5) bekezdésében előírta, hogy a rendelkezésre bocsátott, jogi oltalomban részesíthető szellemi alkotásokra a kutatási szerződés megfelelő szabályait kell alkalmazni. Az „új” Ptk. ilyen szabályt ugyan

⁸⁰ Szinger András: Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti és iparművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei. In Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. Complex Kiadó, Budapest, 2006, p. 354–355.

⁸¹ Bodó Gergely: A mű integritásának sérelme építészeti aspektusban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (109.) évf. 4. sz., 2004. augusztus (az elektronikus változat elérhető: <http://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200408/01-bodo.html>, letöltés ideje: 2016.06.24.).

⁸² Szinger András: Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei. In Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a Szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2014, p. 409.

⁸³ 2013. évi V. törvény, 6:251. § (1)–(3) bekezdés.

⁸⁴ Nochtá Tibor, Kovács Bálint, Nemessányi Zoltán: Magyar polgári jog – Kötelmi jog – Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2010, p. 50.

nem tartalmaz, ám nincs okunk feltételezni, hogy a kutatási szerződés idevágó pontjait analógia alkalmazásával ne lehetne megfelelően alkalmazni. A régi szabály⁸⁵ szerint abban az esetben, ha a megrendelő a rendelkezés jogát kikötötte, a vállalkozó a szellemi alkotást csak saját belső tevékenységéhez használhatta fel, nyilvánosságra nem hozhatta, harmadik személlyel nem közölhette. Ez esetben az alkotással a megrendelő szabadon rendelkezett. Ha viszont a megrendelő a rendelkezés jogát nem kötötte ki, az imént ismertetett szabály a visszájára fordult, a megrendelő az alkotást csak saját üzemi tevékenysége körében használhatta fel, nyilvánosságra nem hozhatta, harmadik személlyel nem közölhette.

4.2. A szerzői jogi védelem alanya; a munkaviszonyban alkotott építészeti alkotások

Az építészeti alkotásokon fennálló szerzői jog a tervezőt illeti. E szabályozás oka, hogy a művet csak természetes személy hozhatja létre.⁸⁶ A hatályos szerzői jogi törvény nem tesz különbséget aszerint, hogy a tervezők milyen szakágban készítik terveiket, így akár papíralapon, akár makett formájában készíthetik terveiket az építész- és építőmérnökök mellett a táj- és kerttervezők, a belsőépítészek és a technológiai tervezők is.⁸⁷ Ahogyan a későbbiek során látni fogjuk, a tervezés és a megvalósítás több szakaszra oszlik, így gyakran előfordul, hogy az egyes fázisok tervrajzait nem ugyanaz a személy készíti. Az is megeshet, hogy akár a megrendelő, akár harmadik személy oly mértékben határozhatja meg a tervezés folyamatát, hogy beavatkozásával ő is egyéni, eredeti jellegű módon járul hozzá a tér alakításához.⁸⁸ A kreatív téralakítást ezenfelül egy sor közigazgatási és polgári jogi szabály keretezi.⁸⁹

Ehelyütt kell megemlítenünk azt a kormányzati törekvést, amely az ország különböző tájegységein az új építésű lakóházakra ún. *típusterveket* állapítana meg, amelyeket egy mintaterv-katalógusból lehetne kiválogatni. Az egyes házaknál külön-külön meghatároznák a felhasználandó anyagokat, sőt az elkészítési időt is. A típustervek a tér egyéni, eredeti alakítását leszűkítenék arra, hogy a típusterveket a telek adottságaihoz igazítsák.⁹⁰

Minden kivitelezést régészeti feltárások előznek meg. Valamennyi területet, természetes vagy mesterséges üreget és a vízmedrek azon részét, ahol régészeti lelőhely előkerülése vár-

⁸⁵ 412. § (3) bekezdés a)–b) pont.

⁸⁶ *Barta Judit*: Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 6. (116.) évf. 6. sz., 2011, p. 106.

⁸⁷ *Bakos, Nótári*: i. m. (53), p. 44.

⁸⁸ *Szinger*: i. m. (82), p. 415.

⁸⁹ E jogszabályok közé tartoznak a teljesség igénye nélkül: 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről, 1996. évi LVIII. törvény a tervező- és szakértő mérnökök, valamint építészek szakmai kamaráiról, 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, a 393/2012. (XII. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról, 2011. évi CVIII. törvény a közbeszerzésekről, 306/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet az építési beruházások közbeszerzésének részletes szabályairól, 305/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet a tervpályázati eljárások szabályairól. Lásd: *Faludi*: i. m. (66), p. 126.

⁹⁰ A családi házak kora lejárt – http://index.hu/urbanista/2016/01/12/a_csaladi_hazak_kora_lejart/ (letöltés ideje: 2016. augusztus 23.).

ható vagy feltételezhető, régészeti érdekű területnek kell tekinteni.⁹¹ A mai rekonstrukciók mind-mind olyan területen (régészeti lelőhely) találhatók, ahol a régészeti örökség történeti elemei összefüggésükben találhatók.⁹² A tervek elkészítését tehát nemcsak megelőzik a régészeti feltárások, hanem a leletek nagymértékben befolyásolhatják azokat. Minden feltárt terem, fal, oszlopfe, kőfaragvány potenciálisan magában hordozza a tervek átdolgozásának a lehetőségét, amely az egyéni, eredeti jelleget csorbíthatja, de legalábbis korlátok közé szoríthatja. Így történt ez a diósgyőri vár esetében is, ahol a Déryné-házban talált kőfaragványok meghatározó mértékben járultak hozzá az ablakkeretek és a lovagterem rekonstrukciójához.⁹³

A leleteket nemcsak a régészek, hanem a művészettörténészek, történészek is tudományos igénnyel értékelik. Ezen tanulmányok tudományos irodalmi műként állnak a szerzői jog védelme alatt. Ha a leletek alapján ugyancsak tudományos igénnyel elkészített számítógépes rekonstrukciókat is idesoroljuk, nem lehet kérdés a védelmük. Azonban egy számítógépi látványterv minden tudományos igényessége ellenére sem tekinthető irodalmi műnek. Sokkal inkább minősül látványtervnek.⁹⁴ Abban az esetben, ha nem tartalmazza az építészeti determinációkat, műszaki paramétereket, nem alkalmas arra, hogy felhasználva építészeti műveket lehessen kivitelezni. Ettől még egyéni, eredeti jelleget kétségkívül hordozva grafikai alkotásként védelmet élvezhet.⁹⁵ Ha pedig a program, amely segítségével a rekonstrukciókat elkészítették, saját fejlesztésű, mint számítógépi program-alkotás (szoftver) tarthat számot védelemre.

Az építészet körében alkotott építmények tehát minden esetben többszereplős jogviszony keretében születnek. Közös mű keletkezik, amennyiben az alkotófolyamatban több szerző vesz részt, és az egyes részek önállóan nem használhatók fel. Ilyen esetben a szerzőket együttesen és egyenlő arányban illeti meg a szerzői jogi védelem, a jogsértésekkel szemben pedig bármelyikük felléphet. Amennyiben a közös mű egyes részei önállóan is felhasználhatók (összekapcsolt művek), az egyes részek készítőit egyenként illeti védelem.⁹⁶

Együttesen létrehozott műről beszélhetünk, amennyiben az alkotófolyamat során a szerzők hozzájárulásai oly módon egyesülnek, hogy az így létrehozott egységes művön nem lehet külön-külön az egyes szerzők jogait meghatározni.⁹⁷ A szerzői jog a szerzők jogutódjaként azt a természetes vagy jogi személyt vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságot illeti meg, amelynek a kezdeményezésére és irányításával a művet létrehozták,

⁹¹ 2001. évi LXIV. törvény, 7. § 29. pont.

⁹² Uo. 35. pont.

⁹³ Botos: i. m. (28).

⁹⁴ Hogy milyen trükkökkel befolyásolják a készítőket ezen tervek megjelenését, arról lásd: Ne verjük át többet a paraszttvakító látványtervekkel! – <http://index.hu/belfold/2016/08/16/latvanyterv/> (letöltés ideje: 2016. augusztus 17.).

⁹⁵ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 37.

⁹⁶ 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban Sztj.), 5. § (1)–(2) bekezdés.

⁹⁷ Erre példaként hozhatjuk fel a diósgyőri vár kőfaragványait. Az ablakkereteket, boltozati elemeket külön kőfaragóműhely készítette, ezek a munkák önállóan is oltalom tárgyai lehetnének.

és amely azt a saját nevében létrehozta.⁹⁸ Látható tehát, hogy elsődlegesen a természetes személy tervezők élveznek szerzői jogi védelmet a tervművek felett, a tervezőiroda csak származékosan tekinthető a védelem alanyának.⁹⁹

Első két szerzői jogi törvényünk a szerző vagyoni jogainak átruházását *dualista* alapon közelítette meg. Eszerint a személyhez fűződő jogok fenntartása mellett korlátlan lehetőség nyílt a vagyoni jogok átruházására. 1969 óta mindkét napvilágot látott törvény a *monista* megközelítést alkalmazza.¹⁰⁰ A 19–20. század fordulóján az alkalmazásban álló hírlapírók egyszerre álltak munkaviszonyban és szerzői jogi jogviszonyban a kiadóval. A kiadói ügyletre vonatkozó 1875. évi XXXVII. törvénycikk a Kereskedelmi Törvénykönyvről lehetővé tette például, hogy a kiadói jogot csak korlátozott mértékben ruházza át a szerző, ami területi, időbeli és példányszámbeli, valamint fordításra vonatkozó megkötést jelentett.¹⁰¹

Az 1921-es szerzői jogi törvény a 15. §-ban említést tett a jogi személyről mint szerzőről. Palágyi azonban rámutatott, hogy a jogi személy nem végezhet irodalmi vagy művészeti alkotótévékenységet, így szerző sem lehet. Azonban az akadémiák, egyetemek, testületek és más jogi személyek a természetes személy szerző megnevezése nélkül adnak ki tudományos műveket. Mivel a gyakorlatban biztosítani kell, hogy a szerzői jogokat valaki gyakorolja, ezért a törvény elismerte a jogi személyek jogát a szerzőként való fellépésre.¹⁰²

Első ízben azonban az 1969. évi III. törvény reagált arra a kihívásra, hogy az építészeti alkotások tervei sok esetben munkaviszony keretében jönnek létre. A törvény a szerző személyhez fűződő jogait igyekezett a lehető legszélesebb körben védelemben részesíteni a munkaviszonyban elkészített művek esetében. A szerzőt megillette a név feltüntetésének vagy éppen az anonimitásnak a joga, illetve a jogosulatlan felhasználás és torzítás elleni védelem. A valóságban ezek közül azonban csak az anonimitás joga érvényesült. Ezek mellett azonban a mű elkészültét követő átadástól a munkáltató maga rendelkezhetett az alkotással, amelyet szabadon nyilvánosságra hozhatott, akár át is dolgozhatott.¹⁰³

A munkaviszony keretében alkotott művek esetében a tervező egy szervezet, egy építész tervezőiroda keretei között végzi alkotótévékenységét.¹⁰⁴ E jogviszony speciális, „szimbióziszerű”, hiszen a stúdió lehetővé teszi és elősegíti az egyéni tervek elkészítését, amelyek felhasználására később, a tervek átadásával jogosulttá válik. E jogot a munkaviszony tartalma által meghatározott körben szerzi meg, és csak működési körén belül gyakorolhatja. E körön kívül a szerző a művet csak a munkáltató hozzájárulásával használhatja fel.¹⁰⁵

⁹⁸ I. m. (96), 6. § (1)–(2) bekezdés.

⁹⁹ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 43.

¹⁰⁰ Legeza Dénes: Egy paragrafus margójára – adalékok a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásához. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 2. sz., 2014. április, p. 107.

¹⁰¹ 1875. évi XXXVII. törvénycikk, Kiadói ügylet, 515–533. §.

¹⁰² Palágyi: i. m. (60), p. 29.

¹⁰³ Legeza: i. m. (100), p. 115.

¹⁰⁴ Legeza: i. m. (100), p. 108.

¹⁰⁵ 1969. évi III. törvény, 14. § (1) bekezdés.

Amennyiben a szerző önállóan, munkaviszony keretein kívül végzi a tevékenységét, szerzői jogát maga szerzi és gyakorolja. Ez a helyzet akkor, ha a tervező egyéni vállalkozóként végzi tevékenységét.¹⁰⁶ Hatályos jogunk azonban ismeri a *munkaviszonyban létrehozott mű* (szolgálati jellegű mű) fogalmát. Az Sztj. 30. §-ának rendelkezései kimondják, hogy amennyiben a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból fakadó kötelezettsége, a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg. Amennyiben a felhasználásra a munkáltató másnak engedélyt ad, illetőleg a vagyoni jogokat átruházza, a szerzőnek megfelelő díjazás jár.¹⁰⁷ A mű átadásával a szerző a munkáltató által történő nyilvánosságra hozatalhoz is hozzájárul.¹⁰⁸ Előfordulhat, hogy a felek csak a jogok egy részének átszállását kötik ki, bizonyos jogok a szerzőnél maradnak. Az átadásnál lényeges elvárás, hogy a művet a munkáltatónál bevett szokás szerint adják át, közlésre kész állapotban. A számítógépen készített tervművek, látványtervek, részletek a munkáltató tulajdonában lévő számítógépre mentése nem minősül átadásnak.¹⁰⁹

Lényeges megjegyezni, hogy a szerző a munkaviszonyban alkotott művek esetében csak a vagyoni jogokat ruházza át, a személyhez fűződő jogok továbbra is megilletik, ám korlátozott terjedelemben. A szerzőt megilleti a név feltüntetésének joga, amelyet mellőzhet is abban az esetben, ha az átadott művön a munkáltató oly mértékben változtat, amellyel a szerző nem ért egyet. Ebben az esetben tehát a mű integritásához fűződő jog korlátozottan érvényesül.¹¹⁰ Kötelező jelleggel mellőzendő a név feltüntetése, amennyiben a szerző a mű visszavonására irányuló nyilatkozatot tesz.¹¹¹ A szerző neve az építészeti alkotásoknál különösen fontos. A 19. századtól napjainkig lehet említeni olyan építészeket, akiknek a neve összefonódott az általuk megálmodott épületekkel. A formavilág unikális jellege tehát a név feltüntetése nélkül is könnyen megkülönböztethetővé teheti az egyes tervezőket, amire kitűnő példát szolgáltat Antoni Gaudí, Friedensreich Hundertwasser vagy éppen Makovecz Imre munkássága.¹¹²

Ahogy a természetes személy szerző halála esetén a szerzői jogokban is bekövetkezhet jogutódlás, úgy a munkáltató jogi személy vagy más jogalany megszűnése esetén is gondoskodni kell a tervek feletti rendelkezési jog átszállásának biztosításáról. A munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetében a vagyoni jogok a jogutódra szállnak, az a jogelőd által kötött felhasználási szerződésben foglaltak szerint a művet felhasználhatja vagy a jogot továbbadhatja. Amennyiben a munkáltató jogutód nélkül szűnik meg, akkor a még fennálló védelmi idő hátralévő tartamára a terveken fennálló felhasználási jog a Szerzői Jogi Szakértő

¹⁰⁶ Csécsy György: A szellemi alkotások joga. Novotni Kiadó, Miskolc, 2007, p. 48.

¹⁰⁷ Sztj. 30. § (3) bekezdés.

¹⁰⁸ Uo. (5) bekezdés.

¹⁰⁹ Hepp Nóra, Fejesné Lőrincz Anna: Szerzői jog. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, p. 21.

¹¹⁰ Csécsy: i. m. (106), p. 49.

¹¹¹ Sztj. 30. § (5) bekezdés.

¹¹² Legeza Dénes: A munkaviszonyban létrehozott művek gyakorlata napjainkban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (121.) évf. 3. sz., 2016. június, p. 124.

Testület (SZJSZT) 02/05 számú szakvéleménye alapján ún. *uratlan vagyoni jogköteggé* válik. A szerzőre ugyanis az egyszer már elidegenített vagyoni jog nem szállhat vissza. Mivel pedig a vagyon uratlanná válik, a terveken birtokbavétellel bárki tulajdonjogot szerezhet.¹¹³ Pontosabban csak szerezhetne, hiszen a Ptk. 3:48. §-a kimondja, hogy a fennmaradó vagyont a vagyoni hozzájárulás arányában kell felosztani a tagok, illetve részvényesek között. Amennyiben a megszűnő társaság állami tulajdonban volt, a vagyonelemek az államra szállnak, amelyeket mint jogosult ruházhat át az újonnan alapított gazdasági társaságra.¹¹⁴

E helyütt meg kell még említenünk egy másik speciális jogviszonyt, amelyben az alkotótevékenység szép számmal eredményez szerzői műveket. A *hallgatói jogviszonyban* alkotott szellemi alkotások az oktató iránymutatása mellett születnek, éppen ezért a műveket az oktatók, az intézmény és a hallgató közösen kivitelezett műveinek kell tekinteni. A 2011. évi CCIV. törvény 44. §-a a hallgatói munkavégzés keretei között szabályozza a szellemi alkotások kérdéskörét, kimondva, hogy a szellemi alkotásokhoz fűződő vagyoni jogok a felsőoktatási intézményre, illetve az általa létrehozott gazdálkodó szervezetre az átadással szállnak át. Emellett a felsőoktatási intézmények szabályzati szinten is rendezik a szellemi alkotások kérdéskörét, amelyek hatálya a hallgatóra csak akkor terjed ki, ha az – aláírva – magára nézve kötelezőnek ismeri el. Amennyiben ezt nem teszi, akkor a hallgatót illeti az általa létrehozott szerzői művek személyhez fűződő és vagyoni jogai.¹¹⁵

4.3. A tulajdonos és a szerzői jogi jogosult jogainak szétválása

Elérkezve a szerzői jog és a tulajdonosi jog metszéspontjához, átfogó képet kívánunk adni arról, hogy a két szereplő jogainak kollíziója hogyan hat az építészeti alkotások szerzői jogi védelmére. Vannak ugyanis olyan esetek, amikor a szerzői jog gyakorlása rendeltetésellenes joggyakorlásnak minősülhet, ha az alkotás megváltoztatásához vagy megsemmisítéséhez jelentős magán- vagy társadalmi érdek fűződik.¹¹⁶ Ugyanakkor kétségtelen tény, hogy az épületek nemcsak funkcionális, hanem esztétikai létesítmények, nem ritkán szobrok, freskók, kerámiák, mozaikok díszíthetik a falakat, amelyek jelentős – nemcsak eszmei – értékkel bírnak.¹¹⁷ A tulajdonosi és szerzői jogi jogosultságok akkor ütközhetnek össze, ha az épületet a tulajdonos le kívánja bontani vagy meg kívánja változtatni.¹¹⁸

Az 1921. évi LIV. törvénycikk alapján a kész épület tulajdonosát csak közjogi és műemlékvédelmi szabályok korlátozták. A művet közzétehetette, megsemmisíthette, átdolgozhatta, ám e jogok gyakorlása során a szerző személyhez fűződő jogait nem sérthette. Az 1969. évi

¹¹³ Legeza: i. m. (100), p. 120.

¹¹⁴ Legeza: i. m. (100), p. 121.

¹¹⁵ Legeza: i. m. (100), p. 122.

¹¹⁶ Legeza: i. m. (100), p. 144.

¹¹⁷ Szinger: i. m. (80), p. 357.

¹¹⁸ Szinger: i. m. (82), p. 413.

III. törvény alapján a szerzőt megillette a kiállítási jog, amelynek keretében követelhetette a tulajdonostól, hogy a művet bocsássa a rendelkezésére.¹¹⁹

Amint arra fentebb történt utalás, a szerző személyhez fűződő jogai nem ruházhatók át, azokról érvényesen lemondani nem lehet. További sajátosságuk, hogy forgalomképtelenek és személyhez kötöttek, a jogosultat életében illetik meg, halála után pedig átalakulnak ún. kegyeleti joggá.¹²⁰ Mégis vannak olyan kivételes helyzetek, amikor e jogosultságok korlátozhatók. A bírói gyakorlat által kimunkált szabályok szerint a tulajdonosi jogok rendeltetésszerű gyakorlása nem eredményezheti a tervezőnek az építményhez fűződő szerzői joga megsértését.¹²¹ E körben a tulajdonos az épületet átépítheti, külső megjelenését, építészeti kialakítását, rendeltetését módosíthatja, vagy akár el is bonthatja.¹²² A rendeltetészerű használathoz szükséges vagy a funkcióváltozás miatt indokolt változtatások köré azonban nem illeszkedik az olyan változtatás, amelyet kizárólag a „megváltozott ízlés” vezet.¹²³ A tulajdonosnak nemcsak joga az épület átépítése, akár lebontása, hanem kötelezettség terheli arra nézve, hogy az épület megfelelő módon gondozva, karbantartva legyen. Ha ezt elmulasztja, és a mű ennek következtében leromlott állapotba kerül, az sérelmes lehet a szerzőre nézve.¹²⁴

Az építészeti művek specifikája nemcsak védelmük jogtörténeti dichotómiájában, illetve a műpéldányok kettős – tervművek és kivitelezett építészeti alkotások – természetében, hanem abban is fellelhető, hogy az Szjt. és a bírói gyakorlat leszűkítette a tervezők szerzői jogait azt követően, hogy a mű felhasználását harmadik személynek – tipikusan az épület későbbi tulajdonosának – átengedték. Ettől a pillanattól ugyanis korlátozottan érvényesül a tervező tervhez, illetve épülethez fűződő integritási joga, amely tiltja a mű mindenfajta eltorzítását, megcsonkítását vagy más olyan megváltoztatását, továbbá egyéb visszaéléseket, amelyek a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmesek lehetnek.¹²⁵

E korlátozás is kétarcú. A mű egységének védelmét ugyanis sértheti a tervek átdolgozása, illetve a már kivitelezett épület átépítése, esetleges lebontása. A felhasználási engedély megadását követően a szerzőnek túrnie kell, hogy az épület tulajdonosa az átdolgozás mértékét meg nem haladó, lényegtelen változtatásokat a művön eszközöljön. Amennyiben ezt a mértéket meghaladja, megfelelő díjazás ellenében a szerző-tervező az átdolgozási engedélyt nem tagadhatja meg.¹²⁶

¹¹⁹ *Faludi*: i. m. (66), p. 121–122.

¹²⁰ *Bodó*: i. m. (81), p. 4.

¹²¹ BH2005. 427. In: SZJSZT-15/10 számú ügy – Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részét képező általános szerződési feltételek alapján

¹²² BDT2010. 2329. Lásd: *Faludi*: i. m. (66), p. 129.

¹²³ *Bodó*: i. m. (81), p. 4.

¹²⁴ *Bodó*: i. m. (81), p. 11.

¹²⁵ Szjt. 13. §.

¹²⁶ *Faludi*: i. m. (66), p. 130.

A mű jogosulatlan megváltoztatását ugyan tiltja az Sztj.,¹²⁷ mégis előfordulnak olyan esetek, amikor a szerzői jog egyéb, a tulajdonosi jogosítványoktól eltérő jogokkal, érdekekkel kerül kollízióba. A legtipikusabb példa erre az *épületek közérdekből történő megváltoztatása*. Faludi szerint ilyen esetben kötelezően fel kellene ajánlani a szerző-tervezőnek a mű áttervezésének – átdolgozásának – a lehetőségét. Amennyiben ez elmarad, és a tervet más tervező dolgozza át, az eredeti tervező a méltányos felhasználási díjjal egyenlő mértékű kártérítésre tarthat számot.¹²⁸

Közterületen álló alkotások közérdekből történő áthelyezése, megváltoztatása többek között a Budavári Palota és környezetének felújítása kapcsán is felmerülhet. Az újjáépíteni tervezett Lovarda előtt állt ugyanis korábban ifj. Vastagh György Lófékező című szobra, amelyet a második világháborút követő átépítések során áthelyeztek a Hunyadi udvarba, ám a tervek szerint visszakerülne eredeti helyére. A kérdés szerzői jogi aspektusait a Szerzői Jogi Szakértő Testület 13/2013 számú szakvéleményének segítségével tekintjük át.

A köztéri szobor áthelyezése körül kialakult vitában a szoborművet egy város főterén állították fel, amelyet az önkormányzata szeretett volna a főtér átépítése keretében áthelyezni a tér egy másik, de a szoborhoz méltó pontjára.¹²⁹ A szobor alkotója 2008-ban elhalálozott, így a védelmi idő még nem telt el, a védelem fennáll. A szobor elkészítésére M. társaság kötött szerződést az önkormányzattal, majd a szobrot szobrászművész közreműködésével készítették el. A felek által kötött szerződés alapján a szobor tulajdonosa megszerezte a műpéldány tulajdonjogát és bizonyos felhasználási jogokat, például a kiállítás és a felállítás jogát. Az áthelyezéssel éppen a kiállítás joga sérülhet, amennyiben a szerződésben pontosan megjelölték, hogy a művet mely helyen fogják felállítani. A felek azonban azon túlmenően, hogy az alkotás helyeként a város főterét jelölték meg, a pontos helyet nem határozták meg, a felújítást követően pedig a szobor továbbra is a főtéren maradt, igaz, az addigitól eltérő, új helyen.¹³⁰

A közterületen felállított szobrok jellemzője, hogy azokat a szobrász a hely adottságainak figyelembevételével „beletervezi” a térbe – onnan való kimozdítása, áthelyezése, esetleg megsemmisítése sértheti a szerző integritáshoz fűződő jogát, sérelmes lehet a becsületére, illetve a hírnevére, hiszen csorbát szenvedhet a környezet és a beleillesztett alkotás kapcsolata.¹³¹

A kérdés eldöntéséhez a szobrász kiállítási jogának és a tulajdonos tulajdonjogának összehasonlításán át vezet az út. A kérdésben döntést hozó bíróságnak kell mérlegelni az eset összes körülményét, ennek során a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményét veszi alapul. A tulajdonos jogát erősíti, hogy a közterület rendezésénél a köz érdeke áll szemben a szerzői

¹²⁷ Sztj. 67. § (1).

¹²⁸ Faludi: i. m. (66), p. 130.

¹²⁹ SZJSZT-13/2013. Köztéri szobor áthelyezése. In Legeza: i. m. (66), p. 344.

¹³⁰ Uo. p. 345.

¹³¹ Uo. p. 346.

jogi jogosult magánérdekével.¹³² A közéri szobrok áthelyezéséről az 1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről 109. § (1)–(2) bekezdésében akként rendelkezik, hogy a művészeti alkotás közterületen való áthelyezéséről a települési önkormányzat képviselő-testülete dönt azt követően, hogy a műalkotás művészeti értékére vonatkozó szakvéleményt a Képző- és Iparművészeti Lektorátustól, illetve Budapesten a Budapest Galériától beszerezte.¹³³

A Lófékező szobrára a fenti érvelést kissé nehézkes lenne alkalmazni, hiszen a szobor éppen eredeti helyére kerül a tervek szerinti visszahelyezéssel. A jogeset mégis kiváló támpontot ad annak a megválaszolására, hogy a közterületen elhelyezett alkotásokat milyen feltételek mellett lehet eredeti helyükről egy másikra áthelyezni. Annyit azonban mindenképpen érdemes még megjegyezni, hogy ifj. Vastagh György 1946-ban bekövetkezett halála után a védelmi idő az akkor hatályban lévő 1921. évi LIV. törvénycikk 11. §-a alapján 50 évig tartott, így tehát a szobor áthelyezése pillanatában szerzői jogi jogvédelemben részesült.

4.4. A szerzői jogi védelem tárgya, a tervek egyes fázisai, a tervek felhasználása

Miután választ találtunk arra, hogy kiket kell a szerzői jogi védelem alanyának tekinteni, meg kell vizsgálnunk, hogy mi a védelem tárgya, a tervezésnek milyen fázisai vannak, és az egymást követő részfázisoknak mi a szerzői jogi megítélése, milyen szabályok vonatkoznak azok felhasználására?

Egy-egy épület történetének első mérföldköve annak megtervezése (*corpus mysticum*).¹³⁴ Amennyiben egyéni, eredeti jellegűek, megilleti a szerzői jogi védelem a vázlatterveket, a műszaki rajzokat, a tanulmányterveket, a tervdokumentációkat, az építési engedélyezési terveket és a kiviteli terveket is. Ugyanígy védettek a látványtervek is.¹³⁵ A szellemi termék tehát első ízben a tervben ölt testet, azonban a tárgyasulás valódi értelme itt nem zárul le. A végcél maga az épület vagy műszaki létesítmény,¹³⁶ amellyel a terv a védelem tekintetében egységet élvez.¹³⁷

Az Szjt. védelemben részesíti az építészeti alkotást és annak tervét, az épületegyüttest, illetve a városépítészeti együttes tervét.¹³⁸ Mivel egy épület funkciója szerint tartalmazhat olyan alkotásokat, amelyek esztétikai értéket hordoznak, így e helyütt kell citálni az Szjt. 1. § (2) bekezdésének *h*) pontját, amely a védelem tárgykörében említi a festés, a szobrászat, a

¹³² Uo. p. 347.

¹³³ Uo. p. 348.

¹³⁴ Berton: i. m. (71), p. 254.

¹³⁵ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 37.

¹³⁶ Bodó: i. m. (81), p. 6.

¹³⁷ Bodó: i. m. (81), p. 16.

¹³⁸ Szjt. 1. § (2) bekezdés *k*) pont.

metszés, a könyomás útján létrehozott alkotásokat és azok terveit, valamint az *m*) pontban az iparművészeti alkotásokat és azok terveit.

A szabályozás igyekszik tehát lefedni minden, az épített állomány szempontjából releváns tevékenységet, amely a tervezéstől a kivitelezésen át a berendezésig, sőt azon túl is tart. A végső produktumhoz vezető jogviszonyban tehát több szereplő vesz részt, akik „csatárláncban” rakják egymásra az alkotás építőköveit.¹³⁹

Amint az előző pontban történt rá utalás, az építészeti alkotások terveit mindig valamilyen szerződéses jogviszonyban készítik. Nagyobb beruházásoknál nem ritka, hogy egy-egy épület terveinek megrajzolására *tervpályázatot* írnak ki. Amennyiben így járnak el, akkor a jogviszonyra felhívható a 305/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet a tervpályázati eljárások szabályairól. A rendelet szerint kötelező pályázatot kiírni, amennyiben a beruházás becsült értéke eléri vagy meghaladja a 2011. évi CVIII. törvényben (közbeszerzési törvény) nevezett uniós értékhatárt.¹⁴⁰ A tervpályázati eljárás a pályázat kiírásával indul,¹⁴¹ amelyen a lebonyolításhoz szükséges fedezettel rendelkező ajánlatkérő, az ajánlattevő pályázó és a bírálóbizottság vesz részt.¹⁴² A pályázó – legyen az természetes vagy jogi személyiség, illetve más jogképes szervezet, a pályázati dokumentáció benyújtásával a kiírás feltételeit magára nézve kötelezőnek ismeri el.¹⁴³ A nyertes és díjazott pályamű az ajánlatkérő tulajdonába kerül, azt részben vagy egészben, további ellenszolgáltatás nélkül felhasználhatja azzal a feltétellel, hogy a szerzői jogi előírásokat be kell tartania.¹⁴⁴ Amennyiben a felek a tulajdonjog átszállását nem kötik ki, a felhasználási jogok átengedéséről a dokumentációban kell rendelkezni.¹⁴⁵

Faludi idézett cikkében rámutat, hogy az imént citált szabályozásban „összemosódik” a műpéldány tulajdonjoga és a műpéldányban foglalt mű felhasználásának a joga. Ezen anomália felveti a kérdést, hogy milyen mértékű, meddig terjedhet a felhasználás joga, kizárólagos vagy nem kizárólagos, azt harmadik személyre át lehet-e ruházni? Lényegi kérdés továbbá, hogy magába foglalja-e az átdolgozás jogát?¹⁴⁶ A feltett kérdésekre az Szjt. 43. §-a tartalmaz válaszokat. Eszerint a felhasználási szerződés megfelelő díjazás kikötése esetén csak akkor ad kizárólagos jogot a felhasználásra, ha azt kifejezetten kikötik. Ekkor a felhasználó további felhasználási engedélyt nem adhat.¹⁴⁷ A felek eltérhetnek tőle, de főszabály szerint a felhasználási engedély hatálya Magyarország területére terjed ki, időtartama a felhasználási szerződések szokásos tartamához igazodik.¹⁴⁸ Ha a felek a felhasználás módját,

¹³⁹ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 13.

¹⁴⁰ Kbt. 1. § (4) bekezdés.

¹⁴¹ Uo. 3. §.

¹⁴² Uo. 6. §.

¹⁴³ Uo. 12. §.

¹⁴⁴ Uo. 18. § (4) bekezdés.

¹⁴⁵ Uo. 20/A. § (7) bekezdés.

¹⁴⁶ Faludi: i. m. (66), p. 128.

¹⁴⁷ Szjt. 43. § (1) bekezdés.

¹⁴⁸ Uo. (4) bekezdés.

mértékét nem kötötték ki, úgy kell tekinteni, hogy az engedélyt a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre adták.¹⁴⁹

A 306/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet tovább finomítja a közbeszerzési eljárások részlet-szabályait építési beruházások esetében. Az 5. § (4) bekezdése arra hívja fel a feleket, hogy az ajánlatkérő biztosítsa, hogy a rendelkezésre bocsátott tervek a tervpályázat nyertese jogdíj fizetése nélkül jogosult legyen továbbtervezni, átdolgozni.¹⁵⁰

Az építészeti alkotások tervezési fázisa is több szakaszra osztható. Az alábbiakban néhány példán keresztül mutatjuk be a különböző tervtípusokat és azok felhasználásának módját. Mielőtt azonban ezt megtennénk, szükséges, hogy tisztázzuk, az építészeti alkotásoknál is maradéktalanul szem előtt kell tartani a szerzői jogi jogosultak személyéhez fűződő és vagyoni jogait.

Amennyiben adott egy üres telek vagy egy átépítésre, esetleg lebontásra ítélt épület, a helyére kerülő új épületről a tervezők *látványtervet* készítenek, amely egyfajta előrevetítése a majdan ott álló építménynek. Látványtervek alatt Faludi olyan rajzokat, ábrákat ért, amelyek pontosan nem kifejtettek, a közigazgatási szabályoknak megfelelő tervdokumentáció követelményeit nem érik el. Amint az fentebb megállapítást nyert, ezek a művek grafikai alkotásként állnak oltalom alatt.¹⁵¹ A Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-26/2004 számú szakvéleményében arra kereste a választ, hogy védelem illeti-e az építészeti látványterveket készítő alkotókat. Az eljáró tanács kifejtette, hogy a szerzői jogi védelem – amennyiben a mű eléri az egyéni, eredeti jelleg minimális szintjét, akkor is megilleti a szerzőt, amennyiben a vázlatok és tervek kidolgozottsági szintje nem éri el sem az engedélyezési, sem pedig a kivitelezési tervek követelményeit. A hangsúly tehát az egyéni, eredeti jellegen van, azonban a szakvéleményből kitűnik, hogy a tervjelleghez elengedhetetlen, hogy legalább részben tartalmazzon műszaki megoldásokat.¹⁵² A szóban forgó ügyben a látványtervek nemcsak a tervezett épületek grafikai vázlatait tartalmazták, hanem a téralkotás módja és stílusa is kitűnt belőlük, a tervek nemcsak külső, hanem belső látványterveket is tartalmaztak, hozzájuk részleges alaprajz és a műszaki megoldások vázlatos feltüntetése is kapcsolódott.¹⁵³ E levezetés után megerősítést nyer az a fenti vélekedés, hogy az egyes várrekonstrukciókat megelőző látványtervek, számítógépes rekonstrukciók grafikai alkotásként állnak a szerzői jog védelme alatt.

Egy másik, az SZJSZT-03/2011 számú ügyben a testület a *beépítési és vázlattervek* egyéni, eredeti jellegét és felhasználásuk eseteit vizsgálta. A tényállás szerint a megrendelő tervezői munka ellátására kérte fel a felperest. A szerződésben rögzítették, hogy az elkészítendő

¹⁴⁹ Uo. (5) bekezdés.

¹⁵⁰ Faludi: i. m. (66), p. 129.

¹⁵¹ Faludi: i. m. (66), p. 132.

¹⁵² SZJSZT-26/2004 – Építészeti látványterv szerzői jogi oltalma. In Ficsor Mihály, Kiss Zoltán: A szerzői jog gyakorlati alkalmazása digitális online környezetben. A Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményeinek gyűjteménye (2004–2009). Complex Kiadó, Budapest, 2010, p. 114.

¹⁵³ Uo. p. 115.

vázlatterv szellemi alkotómunka eredménye.¹⁵⁴ A szerződés tárgyát képező vázlatterv a kivitelezést nem szolgálhatta, azonban a későbbi fázisok számára determinálta az épületek elhelyezkedését.¹⁵⁵ Az első kérdéskörben megerősítést nyert, hogy mű eredetisége, a mű formája teszi az alkotást a külvilág számára érzékelhetővé, azonosíthatóvá. A jogesetben szereplő terv egyéni, eredeti jellege az épületegyüttes és az utak elhelyezésének sajátosságában, a közlekedési rendszerben, a helyiségek kialakításában, a nyílászárók helyzetében rejlik. Ezt a mérnökségi telep kialakítását determináló szakmai előírások sem csorbitják. Sőt, a vázlatterv kellő mélységben tartalmazza azokat a funkcionális és műszaki paramétereket, amelyek kiindulópontként szolgálhatnak a további tervvázlatok elkészítéséhez.¹⁵⁶

Az ügyben szereplő alperes éppen ezt az egyéni, eredeti jelleget sértette meg, amikor az engedélyezési terv a felperes vázlatterveinek a másolásán alapult. Az alperes ugyanis a következő tervezési fázisban oly mértékben merített a felperesi terv lényegi elemeiből, hogy a nagyfokú hasonlóságra tekintettel a tervek egymásra épülése kétségtelen. A tervek ilyen mélységben történő felhasználására csak engedély birtokában és megfelelő jogdíj megfizetése mellett lett volna lehetőség. Ugyanitt az SZJSZT rámutatott arra, hogy az Szjt. 29. §-a szerint az egymásra épülő tervfázisok önállóan is védelemben részesülhetnek, ha az egyéni, eredeti jelleget magukon viselik. Amennyiben tehát az időben később megszülető termű hordoz ugyan egyéni, eredeti jelleget, de emellett jelentős mértékben épít a korábbi terműre, akkor annak átdolgozásával van dolgunk, amely szintén engedélyköteles tevékenység. Az engedély kérése még akkor sem kerülhető meg, ha a megrendelőnek joga volt az első tervfázist készítő tervezőtől eltérő más személyt a további fázisok elkészítésével megbízni.¹⁵⁷ Ezt a vélekedést látszik alátámasztani a Magyar Építész Kamara etikai-fegyelmi szabályzata is, amely kimondja, hogy az eredeti szerző hozzájárulása nélkül a tervek további tervfázisban való továbbtervezése jogosulatlan felhasználásnak minősül.¹⁵⁸

Az SZJSZT-24/2009 számú ügyben a Szerzői Jogi Szakértő Testület a *vázrajzok, vázlatok* szerzői jogi védelmének kérdéseit taglalta. A sértett állítása szerint a jogvita alapját az szolgáltatta, hogy a vádlott által elkészített tervdokumentáció a sértett vázlatai alapján készült el. Az ügyben eljáró bíróság arra szeretett volna választ kapni, hogy oltalom alatt állhat-e a skicc, illetve a kérdéses dokumentáció valóban arra építette-e megoldásait. A rajz egyéb-iránt egy szállodaépület egy szintjének alaprajzi kialakítását ábrázolta.¹⁵⁹ A vázlat az épület egyéb tulajdonságairól nem tartalmazott információkat, az minden bizonnyal a helyszín beépítésére vonatkozó elgondolást tartalmazta. Az SZJSZT rámutatott arra, hogy a feltéte-

¹⁵⁴ SZJSZT-03/2011 – Beépítési és vázlatterv egyéni, eredeti jellege és felhasználása. In *Legeza*: i. m. (66), p. 378.

¹⁵⁵ Uo. p. 380.

¹⁵⁶ Uo. p. 373–375.

¹⁵⁷ Uo. p. 381.

¹⁵⁸ Uo. p. 376–377.

¹⁵⁹ *Ficsor, Kiss*: i. m. (152), p. 116.

lezés nem támasztotta alá, hogy az engedélyezési terv a rajz alapján készült volna.¹⁶⁰ Hiába szolgálhatott tehát alapul, túl kevés konkrét építészeti determinációt tartalmazott ahhoz, hogy a másik terv készítője eltérő megoldást ne, csak a vázlaton szereplőket alkalmazhasssa. Ugyanakkor az is megállapítást nyert, hogy egy vázlat, látványterv is tartalmazhat olyan alapvető funkcionális és esztétikai paramétereket, amelyek a megálmodott épületet előre meghatározzák, és egyéni, eredeti jelleget hordoznak. Mindezek alapján a testület azt a választ adta, hogy a sértett által készített vázlat nem tartalmazta az alapvető és szükséges építészeti determinációkat, így azokat a vádlott sem vehette át, a skicc pedig építészeti alkotásként nem élvezi a szerzői jog védelmét.¹⁶¹

A terművek funkcionálisan egymásra épülnek. A látványterveket *engedélyezési tervek* követik, amelyeknek rendeltetése a kivitelezéshez szükséges hatósági engedélyek beszerzése. Amennyiben ez megadatik, az engedélyezési terv célját betöltötte. A következő fázisban a *kiviteli tervek* elkészítésekor az engedélyezési terveket veszik alapul, amelyekből részleteket emelnek át, elhagynak elemeket, módosítanak vagy bővítenek a korábbi tervfázison. Ezeket a módosításokat a felhasználó a szerző tiltakozása ellenére is végrehajthatja, vagy a szerzőtől eltérő harmadik személyt is felkérhet azok végrehajtására. Fontos ugyanakkor, hogy a kiviteli terv nem érheti el az átdolgozás szintjét, a fő paraméterek tekintetében követnie kell az engedélyezési terv előírásait. Az előző mondatokban történt utalás arra, hogy a kiviteli terveket a szerzőtől eltérő más személy is készítheti. Ez éppen azzal indokolható, hogy az engedélyezési tervtől eltérni a fő paraméterek tekintetében nem lehet, ahhoz ugyanis már kell a szerző hozzájárulása.¹⁶²

Sajátos jogi természete van a szerző vagyoni jogainak. Az Szjt. 9. § (3) bekezdésében akként rendelkezik, hogy a vagyoni jogok nem ruházhatók át, másként sem szállhatnak át, és azokról érvényesen lemondani sem lehet, kizárólag örökölhettek, illetve róluk halál esetére lehet rendelkezni. A (6) bekezdés azonban áttöri ezt az abszolút jelleget, amikor kimondja, hogy törvényben meghatározott esetekben és feltételekkel a vagyoni jogok engedélyezés útján átszállnak, velük a jogszerezést követően az új jogosult rendelkezhet. Ilyen átszállás történik a munkaviszonyban alkotott mű munkáltató részére történő átadásakor. A szerző tehát, akinek kizárólagos joga van arra, hogy a mű egészét vagy egy jól azonosítható részét felhasználja, engedélyt adhat másoknak is. Erre felhasználási szerződés keretében kerülhet sor, amelyért megfelelő és kötelező jellegű díjazás jár. Fontos hangsúlyozni, hogy a felhasználási szerződés nem tekinthető a vagyoni jogok átruházásának. Erről csak kifejezett nyilatkozatban lehet lemondani. Az Szjt. 17. § a)–f) pontjában felsorolt felhasználási módok közül számunkra az első, vagyis a többszörözés, valamint az átdolgozás releváns. Többszörözni a

¹⁶⁰ Ficsor, Kiss: i. m. (152), p. 117.

¹⁶¹ Ficsor, Kiss: i. m. (152), p. 118.

¹⁶² SZJSZT-15/2010 – Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részét képező általános szerződési feltételek alapján – https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2010_15.pdf (letöltés ideje: 2016. július 15.). A szakvélemény elemzését lásd: Legeza: i. m. (66), p. 364.

művet nemcsak a terv lemásolásával lehet, hanem az épület kivitelezésével is, ahogyan az átdolgozás is lehetséges mind a terv, mind az épület megváltoztatásával.¹⁶³

A Szerzői Jogi Szakértő Testület az SZJSZT-15/2010 számú ügyben az engedélyezési tervek felhasználására, a kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelmére vonatkozó jogvitában formált szakvéleményt. Az alapul fekvő ügyet egy kórházi épület rekonstrukciója és bővítése szolgáltatta. Az „E.” és a „K.” Kft. tervezési szerződést kötött a rekonstrukció megvalósításához szükséges építési engedélyezési tervdokumentáció elkészítésére. A szerződésben a tervek felhasználásáról a felek nem rendelkeztek. A terveket a megbízott elkészítette, ezek alapján a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal ki is adta a jogerős építési engedélyt. A kiviteli tervek elkészítésére „E.” ajánlatkérő közbeszerzési eljárást bonyolított le. A felek által kötött generáltervezési szerződés tervezetében lefektették, hogy szerzői jogi oltalom alá eső terveken a megrendelő területi korlátozásoktól mentes, kizárólagos és harmadik személynek átadható felhasználási jogot, valamint átdolgozásra való jogot szerez.¹⁶⁴

Amennyiben a felek nem írták volna pontosan körül a felhasználási jog pontos paramétereit, akkor az Szjt. 42–55. §-ban foglalt felhasználási szerződésre vonatkozó szabályokat kellene felhívni. Azon kérdésekben, amelyekben az Szjt. nem rendelkezik, a Ptk. mögöttes normái az irányadók. Amint arra az SZJSZT is rámutatott, az Szjt. felhasználási szerződésekre irányadó szabályozása, valamint a szerződési szabadság elve alapján a felek szabadon állapodhatnak meg a felhasználás részletszabályairól, terjedelméről, harmadik személy részére történő átengedéséről, valamint az átdolgozás engedélyezéséről.¹⁶⁵ Amennyiben a megrendelő a rendelkezési jogot a tervezési szerződésben nem köti ki, a tervet csak a saját üzemi tevékenysége körén belül használhatja fel, tehát a dokumentáció elkészítése, átadása és a megrendelő részéről történő elfogadása nem keletkeztet automatikusan felhasználási jogosultságot.¹⁶⁶ Ha a felek a felhasználás jogát a szerződésben nem kötnék ki, a tervezővel szerződő fél csak a terv tulajdonjogát szerezne meg,¹⁶⁷ ami a tervművek rendeltetését tekintve életszerűtlennek hat, bár kétségtelen, hogy akadhat példa arra, hogy egy neves építész terveit gyűjtők megvásárolják.

A felek ezeket ki is kötötték a már ismertetett módon szerződéstervezetükben, azonban nem rendelkeztek a felhasználás időtartamáról. A testület e helyütt rámutatott, hogy ilyen esetben az ajánlatkérő *„a tervet csak a szerződésben meghatározott célra használhatja fel”*, vagyis egy alkalomra, a megvalósításig szól az engedély.¹⁶⁸ A felhasználási jog továbbengedélyezését csak annyiban teheti meg, amennyiben erre külön írásbeli megállapodást köt.¹⁶⁹

¹⁶³ Csécsy: i. m. (106), p. 37.

¹⁶⁴ SZJSZT-15/2010. A szerzői művek felhasználásának engedélyezése. In Legeza: i. m. (66), p. 352–354.

¹⁶⁵ Legeza: i. m. (66), p. 357.

¹⁶⁶ Legeza: i. m. (66), p. 364.

¹⁶⁷ Bodó: i. m. (81), p. 10.

¹⁶⁸ Bodó: i. m. (81), p. 358.

¹⁶⁹ Bodó: i. m. (81), p. 366.

Az SZJSZT tehát jogszerűnek találta a felhasználási jog továbbengedésének a lehetőségét, és megjegyezte azt is, hogy szükségszerű pontosan meghatározni, hogy a díj milyen mértékben foglalja magába a tervek elkészítéséért járó díjazást, illetve a felhasználási jog és az átdolgozásra adott engedélyért járó díjazást.¹⁷⁰

Egy építmény nemcsak külső megjelenésében kerül megtervezésre és megépítésre, hanem annak belső tereit is meg kell rajzolni, kivitelezni. A szerzői jogi törvény magyarázata felhívja a figyelmet, hogy a belsőépítészet ágának szerzői jogi megítélése vitatott, egyaránt elhelyezhető az építészet és az iparművészet körében. Mivel a munka téralakító jellegű, ezért az építészetre irányadó szerzői jogi normák alá szubsumálhatók, amennyiben a téralakítás egyéni, eredeti jellegű. A téralakításon túl a belsőépítészet a tér berendezésével is számol, a felhasznált bútorok külső megjelenése pedig magán hordozhatja azt az egyéni, eredeti jelleget, amelynek köszönhetően maga a bútor iparművészeti alkotásként nyerhet oltalmat.¹⁷¹ A belsőépítészet tehát egyszerre hordoz számos funkcionális elemet, ugyanakkor az esztétikum talán még nagyobb hangsúlyt nyer, mint az épületek kialakítására irányuló tervművek.¹⁷²

Az SZJSZT-15/11. számú ügyben a Szerzői Jogi Szakértő Testület arra kereste a választ, vajon megilleti-e a szerzői jogi védelem a *belsőépítészeti tervek* készítőit. A jogvita abból származott, hogy a tervező által készített belsőépítészeti tervektől a kivitelezés során jelentős mértékben eltértek. A tervek egy kávéház szecessziós motívumokat is hordozó belsőépítészeti kialakításához születtek, a formavilágot az alkotó a helyiség adottságaihoz igazította. Ebből következik, hogy a tér alakítása nemcsak az épület külső megjelenésére vonatkozott, hanem a belső tér egyéni, eredeti formákkal való felruházására is. A kivitelezés során ilyen esetben is előfordulhat, hogy a tervektől el kell térni olyan problémák miatt, amelyek a tervezés során még nem voltak előre láthatóak. Ez azonban nem jelentheti, hogy az eredeti terv a kivitelezés mint többszörözés során átdolgozáson essék át. A tárgyalat esetben ugyanis ez történt. A kivitelezők 60%-ban ugyan követték a terveket, azonban a függönyözés, a lámpák kialakítása, az asztalok lábszerkezete és a pad kivitele eltérő volt, és erre a tervezőtől nem kaptak előzetesen engedélyt.¹⁷³

Az egyes tervezési fázisok elemzésénél kitűnt, hogy a legtöbb esetben a tervek felhasználása engedély és díjfizetés ellenében történhet. A felhasználásra irányuló jogviszonyban a felek egyenrangúak, a szerzői jogi monopólium tehát ez esetben mérséklődik, sőt, bizonyos értelemben – például átdolgozáshoz való jog, tulajdonosi és szerzői jogi jogosítványok ütközése – a szerző hátrányosabb helyzetbe is kerül. Ezt Bodó szerint az építőipar akként korrigálja, hogy a „sztárépítések” díjazása jelentős mértékben emelkedett. Amennyiben

¹⁷⁰ Bodó: i. m. (81), p. 360.

¹⁷¹ Szinger: i. m. (80), p. 355.

¹⁷² Bodó: i. m. (81), p. 18.

¹⁷³ SZJSZT-15/11 – Belsőépítészeti terv felhasználása, átdolgozása – https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2011_15.pdf (letöltés ideje: 2016. július 17.).

a megrendelő és a tervező között a megállapodás létrejött, a tervek „eltávolodnak” a készítőjüktől, a felhasználásra ráhatással e pillanattól csak a személyhez fűződő jogok keretein belül lehet.¹⁷⁴

5. Az átdolgozás mint a felhasználási szerződések egyik kiragadott részjogosultsága

Az indok, hogy a szerző által a felhasználás keretében, díjazás ellenében átruházható részjogosultság külön pontban kerül tárgyalásra, egy kérdés felvetésével magyarázható. *Mi a jogi helyzete azon rekonstrukcióknak, ahol egy romként bizonyos hányadban létező, ráadásul műemléknek nyilvánított objektumra terveznek rá egy „fedőépületet” annak megóvása érdekében?* A jelenkori rekonstrukciók egyik legerősebb érve ugyanis éppen az, hogy a romokat a legeredményesebben akkor lehet konzerválni, ha belefoglalják azokat egy építménybe. Ezen érv azonban joggal veti fel a problémát: új építészeti alkotás jön létre, vagy pedig a rom átdolgozásáról beszélünk? A kérdés még tovább bonyolódik, ha olyan épületet hozunk példának, mint a Budavári Palota vagy a Közlekedési Múzeum épülete, ahol egy teljes egészében álló épület áttervezésére, átépítésére, visszabontására, illetve az eredeti tervek szerinti újraépítésére kerül sor. Minősíthetők ezek átdolgozásnak?

Az átdolgozás joga nemcsak egy külön nevesített vagyoni jog, hanem szorosan kötődik néhány igen fontos személyhez fűződő joghoz. A szerzőt a személyhez fűződő jogok az Szjt. 9. § (1) bekezdése alapján – a vagyoni jogokkal egyetemben – a mű létrejöttétől kezdve megilletik. A (2) bekezdés rendelkezése szerint a személyhez fűződő jogok nem átruházhatók, másra egyéb módon sem szállhatnak át, és a szerző sem mondhat le róluk. A személyhez fűződő jogok – első nyilvánosságra hozatal joga, visszavonás joga, név feltüntetésének joga, integritáshoz fűződő jog – azonban korlátozhatók. E részjogosultság lényege, hogy az első nyilvánosságra hozás pillanatában az alkotás elhagyja a jogosult rendelkezési körét, ezzel egy időben pedig más személyek számára hozzáférhetővé válik.

Építészeti alkotások esetében az első nyilvánosságra hozatal a megrendelőnek való átadással, a folyóiratban történő publikálással, a tervpályázatra történő benyújtással vagy a munkáltatónak történő átadással valósul meg. Ahogy a munkaviszonyban alkotott művek esetén láttuk, a szerzőnek a tervek munkáltató részére történő átadása után is lehetősége van a tervek visszavonására, amely esetben nevének a művön való feltüntetése mellőzendő. Visszavonásra csak alapos okból, írásban kerülhet sor, a felhasználás előtt vagy azt követően azzal, hogy a visszavonásig felmerült károkat a szerző köteles megtéríteni.¹⁷⁵

A név feltüntetésének joga különös súllyal esik latba. Ennek indoka, hogy a szerző és az alkotás közötti kapcsolatot senki se vonhassa kétségbe. Az elkészült építészeti alkotáson a

¹⁷⁴ Bodó: i. m. (81), p. 4.

¹⁷⁵ Bodó: i. m. (81), p. 12, illetve: Szjt. 30. §.

nevet feltüntető táblát jól látható helyen, megfelelő méretben, a művel harmonizáló stílusban kell elhelyezni.¹⁷⁶

A tervező a mű első rögzítését végzi el, majd optimális esetben felügyeli a következő fázist, a kivitelezést. Előfordulhat azonban, hogy a vázlat nem jut el a terv fázisába, vagy a terv sosem kerül kivitelezésre. Ha mégis megvalósul, akkor is fennforoghatnak olyan, előre nem látott követelmények, amelyek a terv átdolgozásához vezethetnek. Amint fentebb láttuk, átdolgozni nemcsak a terveket, hanem a már álló épületeket is lehet, sőt, bizonyos esetekben a rendeltetésszerű használat ki is kényszerítheti azt.

Az Szjt. 29. §-a kimondja, hogy a szerző kizárólagos joga a mű átdolgozása, illetve az, hogy az átdolgozásra másnak engedélyt adjon. Átdolgozás alatt értendők az építmények térszerkezetébe, homlokzatába történő olyan beavatkozások, amelyek eredményeként az eredeti műből származó új mű jön létre. Kiváló példa erre a fentebb említett Szent István-terem rekonstrukciója, ahol a megvalósítás során a tervezők a fennálló állapot jelentős megváltoztatásával számolnak.¹⁷⁷

Az építészeti művek átdolgozása és a mű integritásához fűződő jog a tulajdonosi jogosultságok és a szerzői jog ütközése miatt meglehetősen szűk mezsgyén mozog, mivel az elkészült épületeken eszközölt bármiféle változtatás igen nehezen vagy egyáltalán nem állítható helyre.¹⁷⁸ Amennyiben az átdolgozáshoz a szerző nem járul hozzá, akkor bármiféle átalakítás és beavatkozás az eredeti mű jogosulatlan megváltoztatását eredményezi. Az Szjt. 67. §-a szerint jogosulatlan megváltoztatás lehet bármilyen beavatkozás, amelyre a szerző engedélye nélkül kerül sor, és amely a mű külső megjelenését vagy rendeltetésszerű használatát befolyásolja.¹⁷⁹

Az Szjt. 50. §-a azonban kimondja, hogy amennyiben a szerző hozzájárult a mű felhasználásához, akkor a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat köteles végrehajtani. Amennyiben e kötelezettségét elmulasztja, a felhasználó maga is végrehajthatja a szükséges változtatásokat a szerző hozzájárulása nélkül. Az építészeti alkotások esetében a szerző által átruházott átdolgozási jog nemcsak a terv, hanem a már felépített épület későbbi átdolgozására is kiterjed.¹⁸⁰

A fent kifejtettek alapján most már kísérletet tehetünk arra, hogy az említett műemlék-rekonstrukciókat elemezzük. Diósgyőrben a romok első helyreállítását Ferenczy Károly Ybl-díjas építész tervezte 1964–1968 között.¹⁸¹ Ezen munkák védelmi ideje az akkor hatályban levő 1921. évi LIV. törvény cikk 11. §-a alapján 50 év volt. Ennek alapján az ötvenéves idő-

¹⁷⁶ Bodó: i. m. (81), p. 8. A név feltüntetésének jogáról bővebben lásd: Szjt. 12. §.

¹⁷⁷ A semmiből építik újjá a Szent István-termet a várban – http://index.hu/urbanista/2016/04/27/szent_istvan_terem_budai_var_helyreallitasa_hauszmann_terv_varkert_bazar/ (letöltés ideje: 2016. július 15.).

¹⁷⁸ Bodó: i. m. (81), p. 11.

¹⁷⁹ Faludi: i. m. (66), p. 123.

¹⁸⁰ SZJSZT-15/2010. A szerzői művek felhasználásának engedélyezése. In Legeza: i. m. (66), p. 359.

¹⁸¹ Botos: i. m. (28).

tartam a Ferenczi Károly 2007-ben bekövetkezett halálát követő első nappal kezdetét vette, tehát kijelenthető, hogy a diósgyőri romkonzerválások és részleges helyreállítások terveit készítő építész-szerző műve még mindig védelem alatt áll.¹⁸² Ennek megfelelően a legutóbbi rekonstrukcióra mint átdolgozására csak oly módon kerülhetett sor az új évszázadban, ha a tervek elkészültek az átdolgozás kizárólagos jogát a tervező a dokumentáció átadásával a munkáltatóra ruházta, vagy ha nem volt munkaviszonyban, akkor az átdolgozásra kizárólagos felhasználási jogot adott.¹⁸³

Ugyanez igaz a füzéri vár esetében is, ahol a rekonstrukció a feltárt és részben helyreállított falak felhasználásával történt meg. A várhegyen a 2000-es évek első nagyobb helyreállításait Oltai Péter tervei alapján készítették, amelynek során részlegesen helyreállították a kápolnát, a keleti kaputornyot, a sütőházat és a konyhát. A 2012-ben az alsó- és felsővárra készített építési engedélyezési, majd kiviteli tervek Skardelli György és a Hadas Építész Kft. készítette, sokat merítve Oltai munkáiból és az időközben felhalmozott történeti, régészeti adatokból, kőrestaurátori szakvéleményekből. Ezek a kiviteli tervek a korábbi tervek és a romépület átdolgozásának tekinthetők, hiszen egyrészt az eredetileg is ott álló épületrészeket és a korábbi tervezők épületeit is felhasználták a tervek elkészítésében és a kivitelezés során. Ugyanakkor új, egyéni, eredeti jelleg is tükröződik az újjáépített váron. Amellett, hogy a meglévő leletanyagok, a kutatások és a már álló épületrészek behatárolták a lehetőségeket, a tetőtérben modern szerkesztésű kiállítóter jött létre, a vezér- és pincszinten pedig részben az inventáriumoknak megfelelő, részben új kiállítótermeket hoztak létre. A rekonstruált terekbe a berendezést Lukács Zsófia belsőépítész tervei alapján készítették, amely álláspontunk szerint annak ellenére is egyéni, eredeti jellegű, hogy az inventáriumok itt is támpontot adtak a rekonstrukcióhoz.¹⁸⁴

Izgalmas kérdés, hogy vajon átdolgozás-e, vagy pedig új épület jön létre a Közlekedési Múzeum rekonstrukciója során? Az eredeti épületet a millennium idején építették Pfaff

¹⁸² A szerző halála után számítandó 50 éves időtartamot a régi Szjt. is meghagyta, azt csak a ma is hatályban levő Szjt. hosszabbította meg 70 évre. Érdekesség, hogy a védelmiidő-irányelv (93/98/EK) 10. cikk (2) bekezdése 20 évvel meghosszabbította a védelem idejét azon művek esetében, amelyek már közkinsbe tartoztak, de a védelem fennállt még legalább egy tagállamban az irányelv átültetésének 1995. július 1-jei határnapján. Lásd: Jogkimerülés kontra szerzői jogok újjáéledése – <https://copy21.com/2016/01/jogkimerules-kontra-szerzoi-jogok-ujjaeledese/> (letöltés ideje: 2016. szeptember 18.).

¹⁸³ A Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodási Zrt. megkeresésre adott válasza alapján a füzéri vár az MNV Zrt. közvetlen vagyongazdálkodásában áll, vagyongazdálkodási szerződés nem áll fenn Füzér Község Önkormányzatával. A diósgyőri vár 1999. november 3-a óta vagyongazdálkodási szerződés alapján Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzatának vagyongazdálkodásába tartozik. A két vár, a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény alapján „kivett romnak” minősül, nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű vagyon, műemléki védelem alatt áll. (2. Melléklet, III. 5.) Az állam tulajdonában álló ingatlanokat más szervezetek vagy képviselőtestületek (önkormányzatok) ingyenesen vagy visszatérően vagyongazdálkodásba, illetve használatba vehetik. Az állami vagyonról szóló 2007. évi XCI. törvény 27. § (2) bekezdése alapján a vagyongazdálkodó köteles gondoskodni a vagyontárgy állagának megővéséről, jó karbantartásáról, működtetéséről. A vagyontárgyat csak jogszabályban vagy szerződésben meghatározott célra használhatja.

¹⁸⁴ Rudolf Mihály: Élő történelem – a füzéri fellelővár rekonstrukciója – <http://epiteszforum.hu/elo-tortenelem-a-fuzeri-fellelvar-rekonstrukcioja#p2> (letöltés ideje: 2016. szeptember 7.).

Ferenc tervei alapján. Az épületet 1944-ben bombatalálat érte, majd az egészen 1965-ig húzóódó helyreállítások során lebontották a monumentális kupolaépítményt.¹⁸⁵ A hatvanas évek helyreállításai kétséget kizáróan átdolgozásnak minősültek.

A múzeum mára felújításra érett, a tulajdonos szeretné eredeti formájában helyreállítani. A meghívásos közbeszerzési pályázaton a nyertes stúdió megszerezte a jogot, hogy elkészítse a rekonstrukcióhoz szükséges tervdokumentációt, amely az eredeti, 19. századi terveket veszi alapul.¹⁸⁶ Adott tehát egy alig 50 esztendőös épület, amelyet most az eredeti állapotba fognak visszahelyezni. Amennyiben a most álló objektum elemeit bizonyos mértékben felhasználják, belefoglalják az új építménybe, akkor kétségtelenül átdolgozással állunk szemben, azonban ha lebontásra kerül a most álló építmény, akkor a rekonstruált építmény a Lovardához és az Udvarlaki őrshégházhoz hasonlóan új építészeti alkotásnak minősül majd. Átdolgozáson nemcsak maga a megvalósult építészeti alkotás esik át, hanem az eredeti, 19. századi tervek is. A homlokzat eredeti állapotában születik majd újjá, a belső teret viszont a legmodernebb, 21. századi belsőépítészeti megoldásokkal töltik meg tartalommal.¹⁸⁷

E helyütt kell segítségül hívni a Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-05/2013 számú szakvéleményét, amely kitűnő mintát nyújt ahhoz, hogy továbbgondoljuk a múzeum által felvetett kérdéseket. Az alapul fekvő tényállásban a tervező arra vállalt kötelezettséget, hogy az 1996-ra tervezett, később sajnos meghiúsult budapesti világkiállításra az egyetemi és sportcélokra alkalmas létesítmények engedélyezési, tender- és kiviteli terveit elkészíti. A tervezési szerződésben a felek a megrendelő egyszeri felhasználási jogát kötötték ki, valamint kimondták, hogy az ismételt felhasználáshoz a tervező előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.¹⁸⁸ A kivitelezés megkezdte az alapozás fázisában, folytatásra hosszú ideig nem került sor. Ez idő alatt az eredeti terveket készítő társaság jogutódlással megszűnt. A cölöpalapozás fázisában megkezdte mű tulajdonosa 2011-ben a munka folytatása mellett döntött. A tervezési munkálatok elkészítésével a jogutód tervezőirodát bízta meg, amely munka során az elvégzendő feladatok módosultak.¹⁸⁹ A megrendelő 2012-ben úgy döntött, hogy mégsem kívánja az eredeti terveket megvalósítani, hanem egy teljesen új uszodát építtet, amely nem alapszik a régi terveken, hanem azoktól mind funkciójában, mind külalakjában eltér.¹⁹⁰

Azonban az új uszoda kivitelezése során az első tervből megvalósult cölöpalapozás is felhasználásra került, így az SZJSZT elsőként azt a kérdést válaszolta meg, hogy szerzői műnek kell-e tekinteni az eddig megvalósult alapozást? A kérdésre adott válaszban kifejtést nyert,

¹⁸⁵ A Közlekedési Múzeum története – <http://mmkm.hu/index.php/hu/a-kiallitohely-toerteneke-kozlekedesi-muzeum> (letöltés ideje: 2016. június 20.).

¹⁸⁶ Több mint félmilliárdos megbízás a Mérték Stúdióknak – <http://epiteszforum.hu/tobb-mint-felmilliardos-megbizas-a-mertek-studionak> (letöltés ideje: 2016. június 20.).

¹⁸⁷ Bontják a Közlekedési Múzeumot – <http://epiteszforum.hu/bontjak-a-kozlekedesi-muzeumot> (letöltés ideje: 2016. július 15.).

¹⁸⁸ I. m. (2).

¹⁸⁹ I. m. (2), p. 115.

¹⁹⁰ I. m. (2), p. 116.

hogy szerzői műnek minősül az építészeti alkotások, illetve azok terveinek egésze, valamint bármely, jól beazonosítható része, vagyis a már megvalósult cölöpalapozást egyéni, eredeti jellegű szerzői műnek kell tekinteni.¹⁹¹ Ezt a vélekedést támasztja alá, hogy az alapozás is a tér egyéni, eredeti alakításának minősül, rendeltetése, hogy a megtartsa és a talaj felé közvetítse az épületben keletkező függőleges és vízszintes erőket. Egyéni, eredeti jellege tehát korlátozva van a talaj viszonyainak és a fizika törvényeinek megfelelően.¹⁹²

Mivel a szerzői jogi védelem az eredeti tervek, sőt az alapozás tekintetében is fennáll, így kérdésként merült fel, hogy kell-e az első művek szerzőjének engedélye a tervek felhasználásához. E kérdésre a Szerzői Jogi Szakértő Testület azt a választ adta, hogy az eredeti tervek lemásolása többszörözésnek minősül, amennyiben pedig az eredeti műveket az új tervek készítő mérnökök rendelkezésére bocsátják, azt terjesztésként kell értékelni, e két cselekmény pedig engedélyköteles.¹⁹³

Ami pedig a cölöpalapozást illeti, az SZJSZT a kérdésekre adott válaszában rámutatott, hogy az alapozás tulajdonosa beépítheti a már meglévő alapozást az új építménybe, azon akár még módosításokat is eszközölhet, sőt akár el is bonthatja vagy le is fedheti azt. Amennyiben úgy dönt, hogy felhasználja a már meglévő épületrészeket, akkor annak paramétereit figyelembe kell venni a felépítmény tervezésénél is. A megrendelő azonban az eredeti tervektől merőben eltérő épületet szeretett volna felépíteni, amely törekvésében a meglévő alapozás adottságai korlátozták. Ha pedig a megbízói igény megszűnt vagy megváltozott, a tervező nem akadályozhatja az átépítést vagy a bontást.¹⁹⁴

A Tüskecsarnok és a kapcsolódó létesítmények ügyében alkotott szakvéleményt a Közlekedési Múzeumra tehát akként lehet alkalmazni, hogy az épület tulajdonosa a tulajdonában álló épületet átterveztetheti, átépítheti, amennyiben annak reális igénye fennáll, illetve ha az érintett középület nem elégíti ki a vele szemben támasztott társadalmi igényeket és követelményeket. Ha pedig az átdolgozás, átépítés során valamely részcselekményhez mégis szükséges a szerző hozzájárulása, részére megfelelő díjazás jár, a hozzájárulást viszont a kitűzött határidő elteltéig meg kell adnia, ellenkező esetben magatartása joggal való visszaélésnek minősül.¹⁹⁵

Érdekes analógia, és a fentebb leírt vélekedést látszik alátámasztani a Faludi által is elemzett SZJSZT-29/2001-es számú ügyben a Szerzői Jogi Szakértő Testület által adott szakvélemény. Az alapul fekvő ügyben az eredeti tervek alapján kivitelezésre került a tervezett objektum tartószerkezete. Tíz esztendővel később az eredeti tartószerkezet fele részben törénő felhasználásával, de új tervek alapján egy másik épület megvalósítására került sor.¹⁹⁶

¹⁹¹ I. m. (2), p. 117.

¹⁹² I. m. (2), p. 118–119.

¹⁹³ I. m. (2), p. 122.

¹⁹⁴ I. m. (2), p. 124–126.

¹⁹⁵ I. m. (2), p. 127–128.

¹⁹⁶ *Faludi*: i. m. (66), p. 142.

A tanács megállapította, hogy az új épület az eredetileg ott álló elemek felhasználásával, átdolgozásával jött létre. Faludi szerint azonban nem történt olyan felhasználás, ami szerzői jogilag is releváns, mivel a tartószerkezet nem volt az eredeti mű olyan azonosítható része, amelynek esetében a felhasználás megvalósulhatott volna, mivel az új építmény terveinek elkészítésekor a helyszínen már álló elemeket mint műszaki adottságokat vették figyelembe. Ezenfelül pedig az épület tulajdonosát megillette az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet megváltoztassa, átépítse.¹⁹⁷

Az előző bekezdésben analógiát említettünk, ami jelzi, hogy az idézett megállapítás az általunk feszegetett kérdések megválaszolásában helyes kiindulási pont, azonban igényel némi kiegészítést. A Budavári Palota és a Közlekedési Múzeum átépítése során az eredeti mű jól látható, azonosítható részei kerülnek majd átépítésre, átdolgozásra, amelyek olyan terv kivitelezett alkotásai, amely felett a védelmi idő még nem telt el. Ezért kérdés, hogy hol van az a határ, amikor az épület tulajdonosa az épületet a szerző engedélye nélkül megváltoztathatja, módosíthatja, átépítheti, vagy akár lebonthatja.

Megtevesztő lehet a rekonstrukciós hullámot övező „helyreállítás”, „eredeti állapot helyreállítása” szóhasználat. A kérdéses műemlékek ugyanis eredeti formájukban háborús pusztítás áldozataivá váltak. Ahhoz, hogy a romokat új funkcióval lehessen megtölteni, a maradványok felhasználásával vagy éppen elbontásával kellett új épületet tervezni. Mind a Közlekedési Múzeum, mind pedig a Budavári Palota a háború következtében kiegétt és rommá vált, a 20. század második felében a régi maradványok bedolgozásával vagy éppen elbontásával új épület került kivitelezésre új, a régiektől lényegi elemekben eltérő tervek szerint. Éppen ezért lehet helytálló Faludinak az SZJSZT-19/2012 számú szakvéleményre alapított azon megállapítása, amely szerint a helyreállítások azon elemei miatt, amelyek a régi műtől eltérő, új, egyéni, eredeti jellegű művet hoznak létre, kell a korábbi épület szerzői jogi jogosultjának engedélye. Azonban ez az engedély megfelelő díjazás esetén nem tagadható meg.¹⁹⁸

Az eddigi gondolatmenetet és a rekonstrukciókról, valamint a közterületen felállított szobrok áthelyezéséről kialakított álláspontot alátámasztani látszik a Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-19/2012 számú szakvéleménye.¹⁹⁹ A jogesetben szereplő építményt 1947 és 1953 között tervezték és emelték, 1975-ben, valamint 1996-ban pedig felújításra került.²⁰⁰ A

¹⁹⁷ Faludi: i. m. (66), p. 143.

¹⁹⁸ Faludi: i. m. (66), p. 145.

¹⁹⁹ Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből: SZJSZT-19/2012 – A B. integrált rekonstrukciójával kapcsolatos szerzői jogi kérdések. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 3. sz., 2013. június, p. 136.

²⁰⁰ I. m. (199), p. 138.

szóban forgó ingatlant – a Puskás Ferenc Stadion és környezete – a tulajdonos magyar állam rehabilitálni, felújítani szeretné, hogy ott olimpiai központot hozhasson létre.²⁰¹

Az SZJSZT az első kérdésre adott válaszként leszögezte, hogy mind az eredeti tervek, mind pedig a két felújítás tervei, valamint a szoborcsoport szerzői műnek minősül, így a védelem rajtuk fennáll.²⁰² Ugyan a 2012-es tervek végül nem valósultak meg, de a testület által közzétett iránymutatás szemléletes támpontként szolgál a felújítás és átdolgozás elhatárolásához. Eszerint ameddig a felújítás az eredeti állapot helyreállításának minősül, nem tekinthető átdolgozásnak, hiszen nem jön létre az eredeti műtől eltérő – igaz, azzal egybeépült – más mű. Amíg tehát a felújításhoz nem kell a szerző hozzájárulása, addig az eredeti tervművek, illetve az épület átdolgozásához már szükséges, mivel a rekonstrukció során olyan beavatkozásra kerül sor az eredeti művön, amely azt érdemben változtatja meg.²⁰³ A hozzájárulás nem tagadható meg, ha az átdolgozó ajánlata a jóhiszeműség és tisztesség követelményeinek megfelelő díjazást tartalmaz. A szakvélemény a szoborcsoport áthelyezése kérdésében a fentiekhez hasonló álláspontra helyezkedett. Az engedélyhez kötött felhasználás határát ott húzza meg, ahol az eredeti alkotói koncepció egysége már felbomlana.²⁰⁴ Ilyen, az integritást sértő áthelyezés lehet, amennyiben a szobrok a közönség által nem látható helyre kerülnek.²⁰⁵ Érdekesen alakul az áthelyezés megítélése akkor, ha nem egy műről, hanem – ahogyan esetünkben – szoborcsoportról kell dönteni. A védelem ugyanis ez esetben külön-külön áll fenn az egyes szobrokra. Ha azonban egyetlen szoborról lenne szó, amelyet többen alkottak, akkor együttes jogosultságuk alá tartozó műről beszélhetünk, az egyes részek külön-külön nem használhatók fel. A szoborcsoportok további jellegzetessége, hogy nemcsak az egyes alkotórészei, hanem maga a kompozíció és a megvalósítási mód is számot tarthat védelemre.²⁰⁶ Esetünkben a teljes szoborkompozíciót kell önálló szerzői műnek tekinteni.²⁰⁷ E kompozíció felett a szoborcsoport tulajdonosa kiállítási jogot gyakorol, emellett pedig azonos súllyal helyezkednek a mérleg serpenyőiben az egyéb tulajdonosi

²⁰¹ A programról lásd: 2012. évi LXXV. törvény a budapesti Istvánmező rehabilitációs programjáról, kiemelten a Budapesti Olimpiai Központ integrált rekonstrukciójáról, 1384/2011. (XI. 15.) Korm. határozat, 1516/2011. (XII. 30.) Korm. határozat, 1482/2012. (XII. 6.) Korm. határozat. A 2012-es szándék időközben megváltozott, hiszen nem cél többé atlétikai pályává való átalakítása és a szomszédságában egy másik aréna felépítése. Az új tervek, amelyeknek a kivitelezése a Puskás Stadion bontásával már meg is kezdődött, már nem számolnak az atlétikai pályával, hanem szinte a teljes korábbi épület elbontása után egy új, 63 ezer férőhelyes labdarúgóaréna épül majd fel. Lásd: Több mint stadion – itt vannak az új Puskás látványtervei – http://www.nemzetisport.hu/magyar_valogatott/tobb-mint-stadion-itt-vannak-az-uj-puskas-latvanytervei-2353811 (letöltés ideje: 2016. augusztus 8.).

²⁰² I. m. (199), p. 140.

²⁰³ I. m. (199), p. 155.

²⁰⁴ I. m. (199), p. 141.

²⁰⁵ I. m. (199), p. 142.

²⁰⁶ I. m. (199), p. 151.

²⁰⁷ I. m. (199), p. 156.

részjogosítványok, illetve a szerző vagyoni és személyhez fűződő jogai. Ezek között dönteni csak a konkrét tényállás alapján, az eset körülményeit mérlegelve lehet.²⁰⁸

Hangsúlyozandó, hogy a most ismertetett szakvélemény egy meg nem valósult helyzetre született, azonban a műemléki rekonstrukciók kérdéskörében rendkívül fontos mankót adnak a Szerzői Jogi Szakértő Testület következő megállapításai. Ezek szerint a Puskás Stadion és környezetének rekonstrukciója a létesítmény állapotának javítását és a mai kor igényeinek való megfeleltetését tűzi ki célként, amely jogszerű tulajdonosi érdek, és társadalmi érdek is kiegészíti.²⁰⁹

A következő jogeset okkal kerül utolsóként bemutatásra, ugyanis az SZJSZT-1/2006 számú szakvélemény egy olyan műemléki rekonstrukció kérdéskörében született, amely igen közeli rokonságban áll a tanulmány alapgondolatával. A Szerecsen-házat középkori épületrészek felhasználásával az 1780-as években építették, majd 1873-ban és 1928-ban átépítették. Az épület a második világháborúban megsérült, a leomlott részek helyére pedig 1966-ban kortárs megoldásként egy háromszintes, lapos tetős, vasbeton építmény került. Ezt az építményt a tulajdonos szeretne volna lebontani, hogy helyén rekonstruálhassa az eredetileg ott állt tereket és falakat. Kiemelendő, hogy – ahogyan az akár a Lovarda és az Udvarlaki őrség épülete, akár a Szent István-terem esetében is releváns – a visszaépíteni szándékozott épületrészeket a második világháború után lebontották, nem maradt tehát vissza olyan rom vagy más elem, amely az eredeti épület egyéni, eredeti jellegét tükrözte volna.²¹⁰

Analógiaként szintén kiválóan felhasználható jelen szakvélemény a Közlekedési Múzeum és a Budavári Palota kapcsán elmondottakra. A második világháború után felhúzott épületek és azok tervei ugyanis minden esetben szerzői jogi védelemben részesülnek, vagyis a szerzőt megilletik a személyhez fűződő és vagyoni jogok, ideértve a mű integritásához fűződő jogot is. Ugyanakkor az épület tulajdonosát is megilleti a dolog megváltoztatásához, átalakításához vagy megsemmisítéséhez való jog is. Ami a mű integritását illeti, az SZJSZT kifejtette, hogy sérelmes lehet minden olyan megváltoztatás, amelynek eredményeként a külső megjelenés vagy a rendeltetésszerű használat a szerzői becsületet vagy jó hírnevet hátrányosan befolyásolja. Amint az korábban kifejtésre került, e helyütt is ki kell emelni, hogy a két, törvényben garantált jog kollízióját az eset összes körülményének vizsgálatával a bíróság eseti jelleggel oldja fel. Amennyiben megszűnt a korábbi építményt létrehozó vagy fenntartó tulajdonosi érdek, akkor a tulajdonos az építményt átépítheti vagy akár le is bonthatja. E kitétel megerősítésként értékelendő a fenti vélekedések szempontjából.²¹¹

A precedensértékű szakvélemény megállapította, hogy az épületet kiegészítő épületrész ugyan szerzői jogi védelem alatt áll, azonban stílusában elüt a történeti részekről, és nem

²⁰⁸ I. m. (199), p. 159.

²⁰⁹ I. m. (199), p. 156.

²¹⁰ Az épületre fennálló tulajdonjog és az alapul szolgáló építőművészeti műre fennálló szerzői jog viszonya. *Ficsor, Kiss: i. m. (152), p. 264.*

²¹¹ *Ficsor, Kiss: i. m. (152), p. 265–266.*

illeszkedik a budai Várnegyed építészeti együtteséhez sem, a helyreállításhoz fűződő társadalmi érdek tehát jelentős. Ami ennél még izgalmasabb, a szakvélemény felhívta a Legfelsőbb Bíróság *Pf IV. 24 712/2001/6* számú ítéletét, amely kimondta, hogy amennyiben a helyi építési szabályzat előírja egy adott épület lebontását, megváltoztatását vagy egy meghatározott stílusban történő átépítését, a tulajdonosnak – amennyiben magatartása megfelel a szabályzatban megszabott feltételeknek – a szerzőtől nem kell engedélyt kérni a személyhez fűződő jogokra tekintettel. Márpedig esetünkben a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal mint műemlékvédelmi hivatal célja az épület adott stílusban való rekonstruálása volt, tehát az átépítésre a bírói gyakorlat szerint nem kell engedélyt kérni.²¹² A tulajdonos ráadásul sem az 1960-as években épült kiegészítést, sem annak terveit nem kívánja felhasználni a rekonstrukcióhoz, így tehát a szóban forgó részletet szabadon lebonthatja. Ezen érvrendszer felettébb megfontolásra javasolt, hiszen a rekonstrukciók során ütköző tulajdonosi és szerzői jogi érdekeket a társadalmi (köz-) érdekekkel egészíti ki, mintegy elbillentve az egyensúlyt a tulajdonos felé.

Az eddig feltárt és bemutatott jogesetek alapján tehát a Közlekedési Múzeum (amennyiben a most álló épületeket a kivitelezés során nem bontják el teljesen), a diósgyőri vár és a füzéri vár esetén átdolgozással van dolgunk, ahogy ilyen megítélés alá fog esni a Budavári Palota tervezett rekonstrukciója is. Új építészeti alkotás jön létre a budai várban található Udvarlakai őrség, a Lovarda, a Stöckl-lépcső újrakepítése során. Az objektumok a második világháborút követő évtizedekben eltűntek, lebontásra kerültek. Noha az eredeti, 19. századi tervek rendelkezésre állnak, azok az eltelt idő okán immár szabadon felhasználhatók az új tervek elkészítéséhez. A tervezőmérnököket az eredeti tervekhez való igazodás jelentős mértékben köti, így egyéni, eredeti jellegről az új tervek esetében csak annyiban beszélhetünk, amennyiben azok olyan új téralakítási megoldásokat tartalmaznak, amelyek az eredetit nem jellemezték. Minden más tekintetben az új mű és kivitelezése iparjogvédelmi oltalomra tarthat számot, amennyiben a kivitelezés során új eljárásokat, technológiákat alkalmaznak.²¹³

A fenti vélekedést alátámasztani látszik Barta Judit tanulmánya, amely kitűnően elválasztja és egyúttal definiálja a különbséget a rekonstrukciók és az átdolgozások között. A miskolci Deszkatemplom leégett épületének rekonstrukciója kapcsán ugyanis kifejti, hogy az egyszerű műemléki helyreállítások és azok tervei nem tekinthetők egyéni, eredeti szerzői

²¹² *Ficsor, Kiss: i. m. (152), p. 267–268.*

²¹³ Az SZJSZT 24/2013 számú szakvéleményében olyan esetet vizsgált, amelyben a felperes által bontástéglából készített burkolatok fényképeit egy konkurens vállalkozás saját honlapján felhasználta. Az alperes védekezésében előadta, hogy sem a képek, sem pedig a burkolatok nem tarthatnak számot szerzői jogi oltalomra. Az utóbbi tekintetében ezen állítást azzal kívánta alátámasztani, hogy az Sztj. 1. § (6) bekezdése alapján az építészeti eljárás, technológia nem lehet tárgya védelemnek. Az alperesnek ezt a vélekedését a testület helytállónak tekintette, mégpedig azért, mert a fényképeken szereplő téglafalak és téglasziget nem építészeti alkotás, mert nem minősül a tér egyéni, eredeti alakításának. Lásd: SZJSZT-24/2013 – Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme. In *Legeza: i. m. (66), p. 193–201.*

alkotásoknak, csak annyiban, amennyiben az újjászületés során hozzáadnak az eredeti alkotáshoz annyit, amennyivel eléri az átdolgozás szintjét.²¹⁴

6. A kivitelezés, valamint a képző- és iparművészek szerzői jogi védelme

Kifejtésre került, hogy nemcsak a tervek, hanem az azok alapján létrejött épületek, esetleg méretarányosan épített modellek is építészeti alkotásnak minősülnek (*corpus mechanicum*).²¹⁵ Ezek szerint tehát a terveket követő fázis, a kivitelezés nem számít már szerzői jogilag releváns magatartásnak? Amennyiben a tervek szolgai módon történő megvalósításáról beszélünk, akkor a kivitelezés a termékek *többszörözésének* tekinthető, vagyis a kivitelezőket nem illeti külön szerzői jogi védelem. Ezt támasztja alá az Szjt. 18. § (2) bekezdésének utolsó fordulata, amely kimondja, hogy a tervben rögzített alkotás kivitelezése és utánépítése többszörözésnek minősül. Védelemben részesül ugyanakkor a kivitelező, ha a fentebb már említett módon, a tervek elkészítése során, tevékeny módon részt vesz a tér egyéni, eredeti jellegű alakításában.²¹⁶

Velük ellentétben az épületeket kívülről, illetve belülről díszítő berendezési tárgyakat, domborműveket, szobrászati és más alkotásokat készítő képző- és iparművészek akár önállóan is számot tarthatnak védelemre elkészített munkáik tekintetében.²¹⁷

Az Szjt. 1. § (2) bekezdés *h*) pontja *képzőművészeti alkotásként* védelemben részesíti a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyvnyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotásokat és azok terveit. A 70. § (2) bekezdése további példálózó jellegű felsorolással él: eredeti műalkotás a kép, kollázs, festmény, rajz, metszet, nyomat, litográfia, szobrászati alkotás, vagyis a vonalak, formák, színek egyéni, eredeti alkalmazása.²¹⁸ Az *iparművészeti alkotások* védelmét a törvény az 1. § (2) bekezdés *m*) pontjában rendeli, a 70. § (2) bekezdése pedig példálózó jelleggel nevesíti a falikárpitot, kerámiát, üvegtárgyat mint az iparművészet alkotásait.²¹⁹ Véleményünk szerint ide kell továbbá sorolni a fémek művészi jellegű megmunkálása során létrejött kerítés- és korlátelemekeket.²²⁰ Ehhez hasonlóan a kályhacsempéket és az azokból összeállított mives kályhákat, amelyek szép számban kerültek akár gyártásra, akár rekonstrukciónak a fennmaradt töredékek alapján mind Diósgyőrben, mind pedig Füzerén és Visegrádon.

²¹⁴ Barta: i. m. (86), p. 115.

²¹⁵ Bertoni: i. m. (71), p. 254.

²¹⁶ Legeza: i. m. (), p. 154.

²¹⁷ Mind a diósgyőri, mind pedig a füzeri vár esetében készültek olyan egyedi bútorok, kályhák, egyéb berendezési tárgyak, amelyek a megidézni kívánt kor stílusában készültek, ugyanakkor kétségtelenül egyéni, eredeti jelleget hordoznak. Ez az egyéni, eredeti jelleg hiányzik a budavári Szent István-terem esetében, ahol az enteriőröket újraalkotó művészeknek követniük kell a korabeli terveket.

²¹⁸ Szinger: i. m. (80), p. 352.

²¹⁹ Szinger: i. m. (82), p. 412.

²²⁰ A díszes korlátelemekekre kitűnő példa a szegedi Reök-palota lépcsőházát ékesítő mives lépcsőkorlát.

A képző- és iparművészeti alkotásokat elhatárolni igen nehéz, a leggyakrabban a használati funkcióval bíró tárgyakat tekinthetjük az utóbbinak, de előfordul, hogy az anyaghasználat dönti el a kategorizálást. Az iparművészeti alkotások (pl. ötvösmunkák, fazekasmunkák) több példányban készülnek, de mindig kézzel, vagy ha van gépi fázis a munkafolyamatban, az a legtöbbször csak a mester kézi munkáját segíti (pl. fazekaskorong). A fentebb említett cserépkályhák, a bútorok, drapériák és textíliák az *ipari tervezőművészet* körébe esnek, ahol a termék külső megjelenési formáit elsőként tervekben rögzítik, amelyekben az építészeti alkotásokhoz hasonlóan esztétikai és mértani szempontokat is rögzítenek.²²¹

A szerzői jogi védelem a mű keletkezése pillanatától illeti meg az alkotót, az esztétikai értékítélet pedig – legyen az negatív vagy pozitív – semmit sem számít, ha a mű egyéni, eredeti jellegű. Mégis bevett gyakorlat a vizuális műfajok területén a *zsúrizés*. Ennek lényege, hogy a közterületeken felállított vagy felállítandó, vagy önkormányzati tulajdonú épületeken elhelyezendő, lebontandó vagy áthelyezendő művekről való döntést megelőzően szakvéleményt kell kérni. Ezt a szakvéleményt a már idézett 1991. évi XX. törvény alapján a Képző és Iparművészeti Lektorátustól, Budapesten pedig a Budapest Galériától lehet beszerezni.²²²

Ahogy az építészeti alkotásoknál láhattuk, a képző- és iparművészeti műveknél is sarkalatos kérdés a tulajdonjog és a szerzői jog egymáshoz való viszonya. Nem véletlen, hogy a tanulmány tárgyává tett építészeti, valamint képző- és iparművészeti alkotások esetében kerül elő a legtöbbször e vitaforrás, hiszen a műpéldányok egyetlen példányban készülnek, értékük pedig igen magas. A freskók, kerámiák, faliképek, domborművek az építészeti mű összekapcsolt részei, alkotóelemei, így állagsérelem nélkül eltávolítani nem lehet őket, ha pedig az épületet, amelyben találhatók, lebontják, ők maguk jó eséllyel megsemmisülnek. Éppen ezért a tulajdonjog körében elmondottak itt is alkalmazandók.²²³

Többször kihangsúlyozásra került, hogy az építészet és képzőművészet körében a vizualitás rendkívül lényeges, alapvető fogalmi elem, amely az ingónak tekintendő használati és dísz tárgyak tekintetében további jogintézmények bemutatását teszi szükségessé. A műtárgy elkészítését követő első értékesítéskor a szerző kimeríti a terjesztéshez való jogát, de továbbra is gyakorolhatja a *kiállításához való jogát*, valamint rendelkezésére áll a *követőjog* intézménye.²²⁴ Az alábbiakban a nevezett jogintézmények csak röviden kerülnek bemutatásra, hiszen a tanulmány fő homlokterében az építészet-terv-művek és épületek állnak. Mégis fontos, hogy említést nyerjenek, hiszen az épületek berendezésekor olyan műtárgyak is megrendelésre, beszerzésre kerülhetnek, amelyekre már vonatkozhat a két imént nevezett jogintézmény.

²²¹ Szinger: i. m. (82).

²²² Szinger: i. m. (82), p. 413.

²²³ Szinger: i. m. (82).

²²⁴ Szinger: i. m. (82), p. 415.

Az Sztj. 69. §-a kiállításához való jog tekintetében akként rendelkezik, hogy a képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás tulajdonosa köteles a művet a szerző rendelkezésére bocsátani időleges jelleggel, a szerzői jog gyakorlása végett, ez azonban méltányos érdekére nem lehet sérelmes. A művek kiállításához a szerző hozzájárulása kell, ugyanez azonban már nem szükséges, ha a mű kiállítására közgyűjtemény tárlatán kerül sor, sőt, ez esetben díjazás sem illeti meg a szerzőt. A kiállítás joga biztosítja a szerző és műve között a fennmaradó kapcsolatot, amelyre szükség lehet például azért, mert az eredeti mű gipszmodellje megsemmisült, vagy egyéb okból reprodukálni, illetve kiállítani szeretné. A tulajdonosi és szerzői jogosultságok kiegyenlítését szolgálja, hogy a kiállítási jog gyakorlásának helyéről, idejéről és időtartamáról a feleknek előzetesen meg kell állapodniuk, a szerzőnek pedig gondoskodnia kell a mű épségéről.²²⁵ A kiállítás a szerző és a tulajdonos szempontjából kölcsönös érdek, hiszen ez a legjobb útja annak, hogy akár a szerző hírnevét, akár alkotása értékét növeljék. Ha a művet közgyűjtemény állítja ki, nem kell hozzá a szerző engedélyét kérni, mivel alapos okkal feltételezhető, hogy egy múzeumban megfelelő szakértelemmel bánnak majd a munkával.²²⁶

Az Sztj. a követőjogról²²⁷ a 70. § (1)-ben szól, kimondva, hogy az eredeti műalkotás tulajdonjogának műkereskedő közreműködésével történő első, visszterhes átruházásakor szerzői díjat kell fizetni. Nemzetközi szinten a követőjogot elsőként a Berni Unió Egyezmény 1948-as, brüsszeli felülvizsgálata során ismerték el. A 14ter cikk kimondja, hogy „az írók és zeneszerzők eredeti műalkotását és eredeti kéziratát illetően a szerzőnek ... elidegeníthetetlen joga, hogy a szerző által eszközölt első átruházást követően részt vegyen a mű eladására vonatkozó műveletekben.”²²⁸

A közgyűjteményekről szólva az Sztj. kiemeli a 70. § (8) bekezdésében, hogy ha a muzeális intézmény nem műkereskedőtől szerzi meg az eredeti műalkotást, nem kell szerzői jogdíjat fizetni, ám ennek feltétele, hogy az intézmény működése jövedelemszerzésre vagy jövedelemfokozásra közvetve sem irányul.²²⁹

Az intézmény lényegét abban kell keresni, hogy a szerzői mű értékesítését követően kapott ellenérték nem mindig áll arányban az esztétikai értékkel, amely az idő múlásával, a további felhasználások, átruházások alkalmával tovább nőhet. Erre tekintettel vezették be,

²²⁵ Szinger: i. m. (82), p. 419.

²²⁶ Szinger: i. m. (82), p. 420.

²²⁷ Mezei Péter a követőjog esetében amellet érvel, hogy a követőjog „a terjesztési jog alól adott kivétel (vagyis jogkimerülés) alóli, díjigény formájában biztosított kivétel. Lásd: Mezei Péter: Jogkimerülés a szerzői jogban. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, Médiatanács, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2016. 66.

²²⁸ Bővebben lásd: Mezei: i. m. (227), p. 66–69.

²²⁹ Ennek a kritériumnak némiképpen ellentmond, hogy a tárgyalt rekonstrukciók céljai között szerepel, hogy a műemlékek „önfenntartók” legyenek, vagyis gazdálkodják ki saját működésük költségeit, ez pedig akár jövedelemszerzésre irányuló tevékenységet is magában hordozhat.

hogy az eredeti képzőművészeti alkotás szerzője a tulajdonjog első követő további értékesítései esetén részesedni fog a vételárból. A követőjog a Nagykomentár magyarázata szerint kiegészíti a terjesztési jogot, amely a műpéldány első átruházásával kimerül, a helyére a követőjog lép, a díjról pedig törvényesen lemondani nem lehet.²³⁰

7. A szabad felhasználás esetei, különös tekintettel a panorámaszabadságra²³¹

Az egyes tervfázisok elkészítése során helye lehet a korábbi tervek szabad felhasználásának, ahogy annak is, hogy a tulajdonos a tulajdonában álló ingatlant áttervezze, átdolgozza, akár a szerző engedélye nélkül is. A szabad felhasználásnak azonban ezek mellett is ismertek egyéb kategóriái.

Ezek példálózó ismertetését rögtön egy megszorítással kell kezdeni. Az Szjt. 35. § (1) bekezdése ugyanis kimondja, hogy a tervművek magáncélra természetes személy által nem másolhatók. Ennek oka, hogy a rendes felhasználásra, háromdimenziós többszörözésre egy példányban kerül sor.²³²

Léteznek továbbá olyan esetek, amikor az oltalom alá eső tervek kiesnek a szerzői jog védelmi köréből. Tipikus példát szolgáltatnak erre a hatósági eljárások. Az engedélyezési terveket azért készítik, hogy a kivitelezéshez elengedhetetlen hatósági engedélyekre szert tegyenek. Az illetékes építésügyi hatóság előtt zajló eljárás során az eljáráshoz szükséges mértékben helye van a tervek többszörözésének, terjesztésének. Fontos hangsúlyozni az SZJSZT-15/2010 számú szakvéleménye alapján, hogy a szerzői jog ebben az esetben csak az ügyirattá vált tervek tekintetében kerül felfüggesztésre a hatósági eljárásban. A tervek hatósági eljáráson kívüli felhasználására továbbra is engedélyt kell kérni a tervező-szerzőtől.²³³ A *hivatalos irati funkciót* Faludi az Szjt. 41. § (2) bekezdéséből vezeti le, ahol a törvény akként rendelkezik, hogy a bírósági, közigazgatási vagy más hatósági eljárás keretei között a mű bizonyítás céljára, a célnak megfelelő módon és mértékben felhasználható. A tervek az engedélyezési eljárásban tehát az ügyiratok mellékleteiként az ügy egyéb iratainak jogi sorsát osztják.²³⁴

²³⁰ Szinger: i. m. (82), p. 423.

²³¹ A szabadság és annak korlátozása kifejezéseket a legtöbbször a polgári jogok és azok csorbitásaként értelmezik, pedig a köz érdekében érvényesített korlátozások e helyütt is visszaköszönnek. A szabadban álló objektumok ugyanis nemcsak esztétikai vagy kulturális funkciókat hordozhatnak, hanem biztonsági, közfeladati feladatokat is betölthetnek. Ebből következik, hogy a katonai, kormányzati, igazgatási létesítmények fényképészeti úton nem többszörözhetők és terjeszthetők. Mellettük az üzleti titok védelme is szerepet játszhat egy-egy komplexum megőrkítésének a korlátozásában. Az ilyesfajta korlátozásokra egészen extrém példát szolgáltat Észak-Korea esete, ahol a turisták kizárólag azt fényképezhetik, amire előzetesen engedélyt kaptak. Lásd: Newell: i. m. (73), p. 413.

²³² Bodó: i. m. (81), p. 5.

²³³ SZJSZT-15/2010. A szerzői művek felhasználásának engedélyezése. In Legeza: i. m. (66), p. 364.

²³⁴ Faludi: i. m. (66), p. 136.

Az építészeti alkotások számos funkciója közül az egyik legfontosabb, hogy esztétikai megjelenésükkel alakítják környezetük képét. A látkép már igen korán kitűnő témát szolgáltatott a festők számára, akik metszeteiken, festményeiken örökítették meg a városok szíluettjeit. Így tett Hartmann Schedel német humanista történész és kartográfus, aki a Nürnbergi Krónikában Nürnberg, Prága, Krakkó és egy sor más európai város mellett első ízben ábrázolta Buda városát. A metszetek és festmények a fényképezőgép megjelenésével sem tűntek el, ám helyüket kétségtelenül átvették a fényképészeti úton rögzített látképek. Az épületek nemcsak látképként szerepelhetnek fényképeken, hanem önmagukban is, ilyen jellegű többszörözésükre pedig gyakran reklámcélból kerül sor, amit indokolhat, ha az épület hírességének, formájának köszönhetően önmaga „védjegye”, mint például a párizsi Eiffel-torony, a brüsszeli Atomium, a londoni Big Ben vagy a budapesti Halászbástya.

A panorámaszabadság modern korunkban nem jelent mást, mint az ahhoz való jogot, hogy bárki, vagyis akár magánszemély, professzionális fényképész, dokumentumfilm-készítő, sőt egy hollywoodi filmstúdió felvételt készíthessen közterületen álló építményekről, amelyeket aztán az interneten posztolva nyilvánossághoz közvetíthet vagy filmalkotásként sugározhat,²³⁵ nem feledve ugyanakkor, hogy a cselekménnyel létrejött akár fotó, akár film az épített alkotásból eredő származékos műnek tekintendő, tehát önmagában hatást gyakorol az eredeti mű szerzői jogosultjának vagyoni jogaira.²³⁶

Tekintettel arra, hogy a panorámaszabadság szorosan kapcsolódik a *fotóművészeti alkotásokhoz*, így ehelyütt ismertetésre kerül ezek pontos törvényi fogalma. Az Sztj. az 1. § (2) bekezdés i) pontjában külön nevesíti a fotóművészeti alkotásokat mint védelemre érdemes szerzői műveket. Az egyéni, eredeti jelleget mégis nehezebb megállapítani, mint a hagyományos munkák esetében, mivel az elkészítésük gépi úton történik. A Kúria egy igen régi, P.I.3581/1934. számú döntése segít e kérdésben, amikor kimondja, hogy ha „*az alkotói egyéniség sajátosságait viseli*”, a művet egyéni, eredeti jellegűnek kell tekinteni. A Nagykommentár a fotóművészeti alkotások eredetiségét a fotós szubjektumában találta meg, amely alá besorolta a témaválasztás gondolatosságát, a megörökített momentum egyediségét, a képhez felhasznált beállításokat, a perspektívát, illetve a képen végrehajtott szerkesztési utómunkákat, legyen szó akár digitális, akár hagyományos, előhívandó fényképről. Műtárgyak fotóművészeti úton történő reprodukálása azonban nem minősül egyéni, eredeti jellegűnek akkor sem, ha a képkészítés technikája vagy az utómunkák hordoznak is az egyediséget.²³⁷ Átdolgozás jöhet létre, ha az utómunkák során az eredeti kép készítőjétől eltérő más személy úgy alakítja át a képet, hogy az eredetitől eltérő, más mű jön létre.²³⁸

²³⁵ Newell: i. m. (73), p. 405.

²³⁶ Newell: i. m. (73), p. 407.

²³⁷ Szinger: i. m. (82), p. 410.

²³⁸ Szinger: i. m. (80), p. 353.

A védelmi időről szóló 2006/116/EK irányelv²³⁹ (16) preambulumbekzdése utal a Berni Unió Egyezmény azon rendelkezésére, amely szerint a fényképeket eredetinek kell tekinteni, ha azok a szerző saját szellemi alkotásai, amelyek tükrözik a személyiségét. A védelemhez nem szükséges egyéb feltétel – például érték, cél – teljesítése.

Az 1921. évi szerzői jogi törvény már ismerte a ma „panorámaszabadságként” ismertté vált intézményt. A 62. § 2. pontja ugyanis akként rendelkezett, hogy a közterületen felállított képzőművészeti és építészeti alkotások közkincsnek tekintendők, így megengedett azok többszörözése, amennyiben az képes ábrázolásban (fény- vagy mozgókép, festmény, képeslap) ölt testet. Különösen összecseng ugyanakkor néhány nyugat-európai ország szabályozásával, hogy a házon elhelyezett plakát, kép, festmény, dombormű, amely nem képezi alkotórészét az épületnek, továbbra is védelmet élvez, többszörözése, terjesztése tehát a szerző engedélye nélkül tilos volt. Amíg tehát a külső látkép az említett korlátozással közkincsnek minősült a megalkotása pillanatától, addig a belsőépítészeti alkotásokra ugyanez már nem volt igaz.²⁴⁰

Ha már az 1921. évi szerzői jogi törvény is nevesítette a „panorámaszabadságot”, akkor ez joggal volt elvárható az 1969. évi III. törvénytől is, amely e „kíváncsolomnak” eleget téve kimondta, hogy a szabadban, nyilvános helyen állandó jelleggel felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotás látképe a szerző hozzájárulása és megfelelő díjazása nélkül is elkészíthető és felhasználható.²⁴¹ Ugyanez igaz volt a tervekre is, amennyiben a felhasználás tudományos vagy ismeretterjesztő előadás, illetve oktatás céljait szolgálta.²⁴²

Az Sztj. 68. § (1) bekezdésében kimondja, hogy a szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotások látképe a szerző hozzájárulása és díjazás nélkül elkészíthető és felhasználható. A felsorolt konjunktív feltételeknek együttesen kell fennállniuk. Az alkotásnak szabadban kell állnia, ami egyet jelent azzal, hogy épületen belül csak engedéllyel lehet fényképeket készíteni. Nyilvános helyen kell lennie, amiből következik, hogy magánterületen található alkotásokat akkor sem lehet fotózni, ha azok pl. a kertben állnak. Az állandó jelleg kizárja, hogy az időszakosan felállított művek szabadon többszörözhetők legyenek fényképek készítése útján.²⁴³ Az Sztj. 68. § (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy a nevezett alkotások képét, valamint a fotóművészeti alkotást a szerző hozzájárulása és díjazás nélkül tudományos, ismeretterjesztő és iskolai oktatási célra felhasználják.

Nemcsak az Sztj., hanem az Infosoc-irányelv²⁴⁴ is tartalmaz rendelkezéseket a panorámaszabadságról. Az 5. cikk (3) bekezdés a) pontja a szerző többszörözési jogának kivéte-

²³⁹ 2006/116/EK irányelv a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről.

²⁴⁰ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 27.

²⁴¹ 1969. évi III. törvény, 45. § (1) bekezdés.

²⁴² Uo. (2) bekezdés.

²⁴³ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 418.

²⁴⁴ 2001/29/EK irányelv az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

lei sorában említést tesz az oktatási, szemléltetés vagy tudományos kutatás céljából végzett felhasználásról, amennyiben a felhasználás az elérni kívánt nem kereskedelmi cél által indokolt terjedelmű, és ajánlatos a forrást is megjelölni. A *h)* pont már kifejezetten a panorámaszabadság témaköréről szól, amennyiben lehetővé teszi, hogy a közterületen tartósan elhelyezett művek szabadon felhasználhatók legyenek. Mindezen rendelkezéseket az 5. cikk (1) bekezdés *b)* pontjára tekintettel kell értelmezni, amely kimondja, hogy a jogszerű felhasználás feltétele, hogy a felhasználás önálló gazdasági jelentőséggel nem bír.

Ahogy láttuk, a szabadban, nyilvános helyen álló épületek képmása meglehetősen széles körben engedély és díjazás nélkül többszörözhető. A helyzetet bonyolítja, ha ezek a képek terjesztésre is kerülnek. Ez történt a Barta által bemutatott esetben is, amelyben egy egri épület képét készítette el és használta fel egy helyi lap az épület átadásáról szóló cikkéhez, amelyben azonban nem tüntették fel a tervező nevét. Ezt a tervező kifogásolta, az újság azonban a kérést a név feltüntetésére elutasította arra hivatkozva, hogy gazdasági reklámnak minősülne. Az Szjt. a terjesztés alatt érti a mű többszörözött példányainak nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételét forgalomba hozattal vagy erre való felkínálással.²⁴⁵

A terjesztéshez tehát az Szjt. a szerző engedélyét és megfelelő díj megfizetését írja elő, ám ezt egy kivétellel töri át. A 37. § kimondja, hogy az egyes művek időszzerű, napi eseményekről való tájékoztatás céljára a cél által indokolt terjedelemben szabadon felhasználhatók, ám elvárás, hogy a forrást és a szerző nevét fel kell tüntetni. Ez a feldolgozott jogesetben nem történt meg. Ugyancsak sok függ a kép témájától és készítésének céljától. Amennyiben a fotó készítése egy adott építészeti alkotás bemutatására szolgál, kiemelve azt környezetéből, a név feltüntetése ugyancsak kötelező, ellentétben azon esetekkel, amikor a szabadban álló épület egy nagyobb egész része.²⁴⁶

A miskolci Deszkatemplom ügyében Barta azt is kimutatta, hogy a szabad felhasználás nem irányulhat gazdasági haszon, illetve előny megszerzésére, tehát engedély nélkül az épület látképe nem használható fel arra, hogy reklámozás útján egy termék kelendőségét növeljék.²⁴⁷ Egyes épületek – például a Mátyás-templom, az Országház, a Szent István Bazilika – pedig különösen alkalmasak arra, hogy *jellegzetes és eredeti alakjuk* révén kereskedelmi értékkel bírjanak, amelynek a kiaknázása az Szjt. 16. § (3) bekezdése értelmében a szerző kiváltsága, rajta kívül más e jogot csak engedély és díjfizetés ellenében gyakorolhatja. Az engedély az ilyen esetekben ún. merchandising szerződés keretében adható meg, amelynek keretében az épület látképe annak ismertsége folytán eredeti funkciójától eltérő módon kerül felhasználásra.²⁴⁸

Magyarország tehát azon országok közé sorolható, amelyek a városképek fényképezése elé nem gördítenek akadályokat. Akadnak azonban kivételek – például Franciaország és

²⁴⁵ Barta: i. m. (86), p. 105.

²⁴⁶ Barta: i. m. (86), p. 106.

²⁴⁷ Barta: i. m. (86), p. 112.

²⁴⁸ Barta: i. m. (86), p. 113.

Olaszország –, amelyek eltérő módon adták meg az épületek fényképészeti úton történő többszörözésének szabályait. Mivel az Infosoc-irányelv nem kötelezően alkalmazandó uniós jogi norma, ezért az államok az átültetését különböző mértékben oldották meg. E mérték attól függ, hogyan ítélik meg az elkészített fényképek felhasználását, vagyis hogy azok magáncélra készülnek egy családi nyaralás alkalmával, vagy esetleg kereskedelmi hasznot is realizálnak az elkészítésükkel.²⁴⁹

Az egyik kivételként emlegetett Franciaországban a bíróságok dolga, hogy eseti jelleggel megítélik, vajon a képek felhasználására kereskedelmi vagy magáncélból, esetleg más, például hírközlés céljából került sor. A többszörözés tehát alapvetően engedély- és díjköteles az olyan objektumok esetében, mint például a Louvre üvegpiramisa, amelyen a védelmi idő még fennáll.²⁵⁰

A világ egyik leghíresebb építménye, az Eiffel-torony kitűnően példázza a francia gyakorlatot a kérdésben. A mára közkinccsé vált, közterületen álló épületet nappal bárki szabadon fényképezheti. Napnyugta után azonban ez a cselekmény már engedélyköteles, mivel a tornyon különféle fényjátékok, installációk kerülnek megjelenítésre, amelyek szintén egyéni, eredeti jellegű alkotások, tehát védettek, így többszörözésük már engedély- és díjköteles.²⁵¹

Az Infosoc-irányelv megfelelő átültetésének hiányát a francia törvényhozás megkísérelte korrigálni. A francia szerzői jogi törvény módosításával lehetővé kívánták tenni az állandó jelleggel a közutak mentén álló épületek és szobrok magáncélú fényképészeti többszörözését. A tervezett módosítás által limitált formában megvalósuló panorámaszabadság csak természetes személyekre vonatkozott volna.²⁵²

Olaszországban a jogalkotó a kérdés szabályozását a szerzői jogi törvényen kívül oldotta meg. A kulturális és tájképi örökség védelméről szóló 42. számú, 2004-ben²⁵³ napvilágot látott törvény a 107. cikk (1) bekezdésében akként rendelkezik, hogy azon építmények és művészeti alkotások, amelyek a nemzeti kulturális örökség listáján szerepelnek, csak engedély és díjfizetés ellenében többszörözhetők. A 108. cikk (3) bekezdés – enyhítve ezen a megkötésen – akként rendelkezik, hogy a magáncélú, oktatási célú és a köztestületek valorizációs célú többszörözései díjmentesek.²⁵⁴ A tárgyalta törvényt módosító 106/2014. számú törvény²⁵⁵ a

²⁴⁹ Freedom of panorama: what is going on at the EU level? – <http://ipkitten.blogspot.com/2015/06/freedom-of-panorama-what-is-going-on-at.html> (letöltés ideje: 2016. augusztus 4.).

²⁵⁰ Bertoni: i. m. (71), p. 257.

²⁵¹ Newell: i. m. (73), p. 407.

²⁵² Freedom of panorama in France: could even a visit to Père Lachaise become a problem? – <http://ipkitten.blogspot.hu/2016/04/freedom-of-panorama-in-france-could.html> (letöltés ideje: 2016. augusztus 4.).

²⁵³ Codice dei beni culturali e del paesaggio, ai sensi dell'articolo 10 della legge 6 luglio 2002, n. 137 (pubblicato nella Gazzetta Ufficiale n. 45 del 24 febbraio 2004 – Supplemento Ordinario n. 28).

²⁵⁴ Bertoni: i. m. (71), p. 257.

²⁵⁵ Legge 29 luglio 2014, n. 106 Conversione, con modificazioni, del decreto-legge 31 maggio 2014, n. 83 Disposizioni urgenti per la tutela del patrimonio culturale, lo sviluppo della cultura e il rilancio del turismo.

szabad felhasználás esetköreit kibővítette véleménynyilvánítás szabadságával, az egyéni, eredeti jellegű alkotói kifejezésmóddal és a kulturális örökség ismertté tételét szolgáló felhasználással, amennyiben ezek nem irányulnak kereskedelmi haszonszerzésre.²⁵⁶

Az Egyesült Királyságban az 1988-as *Copyright, Design and Patents Act* (CDPA) meg lehetőségen szabad teret enged az épületek megőrkítésének, amibe nemcsak a fényképek készítését, hanem a különféle grafikai megjelenítéseket, a filmeket, sőt a filmek kábeles úton történő továbbközvetítését is bele kell érteni. Ezt erősíti, hogy a CDPA az ilyen alkotásokat készítő szerzőket (*craftsman*) az új mű okán szintén védelemben részesíti.²⁵⁷

Németországban a szerzői jogi törvény az 59. §-ban²⁵⁸ lehetővé teszi az épületek fényképezését, ha azok közterületről is jól láthatók. Ebbe beleértendő a magánutak és magánparkok. Hangsúlyozandó továbbá, hogy e kivétel csak az épületek homlokzatára áll fenn.

Összegzés

E tanulmányt a várak és a történelem iránti szeretet ihlette. Ez az érdeklődés szerencsésen találkozott napjaink műemléki szemléletmódváltásával és a szerzői jog iránt felébredt kíváncsisággal. A tanulmány nemcsak azt mutatta be röviden, hogy mi az oka az épített örökséghez való hozzáállás megváltozásának, hanem azt is kimerítően igyekezett taglalni, hogy a rekonstrukciók mögött milyen szerzői jogi kérdések bújnak meg.

A történetiség, amely e témát áthatja, megkövetelte, hogy a középkortól kezdve szóljunk a rekonstrukciók tárgyait képező műemlékek és romok első alkotóiról, hogy aztán a 19. század és a modern kor szerzői jogát megvizsgálva tegyünk megállapításokat az épített alkotások szerzői jogi vonatkozásairól.

Ezek röviden a következők: az épületek terveken alapszanak, azok többszörözéseként emeltetnek. A szerzői jog a tér egyéni, eredeti alakítását nevezi meg a védelem első számú feltételeként, amelyet behatárolnak különféle jogszabályi előírások, a helyszín adottságai, régészeti, történeti kutatások. A különféle tervfázisok kimerítő taglalása után kiragadásra került az átdolgozás joga, amely álláspontunk szerint nemcsak a keresett választ adja meg a romvárak újjáépítésére, hanem elhatárolási szempontként is jelentkezik. Amennyiben vannak rendelkezésre álló tervek vagy épületrészek, akár teljes épületek, azok felújítása, restaurálása átdolgozásnak minősül akkor, ha az eredeti terveken vagy a helyszínen fellelhető térszerkezeteken alapszik, ám azokhoz újat tesz hozzá. Amennyiben ez az újító egyéni, eredeti jelleg hiányzik, akkor tisztán rekonstrukcióról van szó.

²⁵⁶ Mario Fabiani, Paolo Marzano: *Chronique d'Italie* 2015. *Revue Internationale du Droit d'Auteur*, no. 247. 2016, p. 109.

²⁵⁷ Newell: i. m. (73), p. 411–412.

²⁵⁸ Zulässig ist, Werke, die sich bleibend an öffentlichen Wegen, Straßen oder Plätzen befinden, mit Mitteln der Malerei oder Graphik, durch Lichtbild oder durch Film zu vervielfältigen, zu verbreiten und öffentlich wiederzugeben. Bei Bauwerken erstrecken sich diese Befugnisse nur auf die äußere Ansicht.

Az átdolgozás kifejezést is két dimenzióban kell használnunk, ugyanis az építészeti alkotás fogalma alá mind a terv, mind pedig az épület feltétlenül szubszumálandó. Éppen ezért a rekonstrukciók során vagy a terv – amennyiben még fellelhető (lásd budavári épületek) –, vagy az épület, vagy ha mind fellelhető, mindkettő átesik átdolgozáson. Amennyiben a terveken a védelmi idő még fennáll, akkor ez a cselekmény engedély- és díjköteles. Ha a védelmi idő már eltelt, a tervek szabadon felhasználhatók az olyan külsejükben és belsejükben a régiről idéző, de kivitelezésükben modern épületek esetében, amelyeket a régi helyén építenek fel akár a semmiből. Ez esetben tehát új épület jön létre átdolgozott tervekkel. Ha viszont a tervek már nincsenek meg, vannak viszont beépíthető épületrészek, akkor új tervek látnak napvilágot, de az épület a régi marad, igaz, új köntösben.

A DIGITÁLIS KÖNYV ÉS AZ ELEKTRONIKUS KÖLCSÖNZÉS

Ma már teljességgel hétköznapi látvány, ha valakit e-könyv-olvasóval a kezében látunk olvasni. Az sem rendkívüli jelenség, hogy az interneten keresztül számos digitalizált könyv vagy eleve kizárólag e-könyv formájában létrehozott írott mű érhető el. Ezzel ellentétben az viszont már korántsem megszokott, hogy valaki digitális könyveket kölcsönözzön az otthonában ülve, a világhálón keresztül. Annak ellenére nem elterjedt jelenség ez, hogy az internet használata mindennapos. Ennek oka pedig nem másban, mint a szerzői jogokban keresendő.

Mivel a kultúra ápolásához, a tudományokhoz, a kutatásokhoz és a fejlesztések előmozdításához elengedhetetlen mind a korábban, mind a pedig a legújabban megjelent írott művek megismerése, nem mindegy, hogy az ezekhez való hozzájutást miként szabályozzuk. Mint ahogy a későbbiekben bemutatásra kerül, az Európai Unió jelenleg nagy hangsúlyt fektet a szerzői jog megfelelő szabályozására és a kutatás, fejlesztés támogatására. E szabályozás nem lehet egysíkúan felhasználópárti, fontos figyelembe venni a szerzők és más jogosultak érdekeit is. Az írás célja bemutatni a különböző, a gyakorlatban felmerülő érdekeket, és ezzel kapcsolatban elemezni a jogi hátteret, illetve átfogó képet nyújtani az e-könyvek és az e-kölcsönzés jogi helyzetéről. Erre tekintettel az első részben az elektronikus könyveket és az elektronikus könyvtárakat mutatjuk be. Ezt követően kitérünk arra, hogy milyen jogi problémák merülnek fel a digitalizált könyvekkel és ezek elérhetővé tételével kapcsolatban. Bemutatjuk a könyvtári haszonkölcsönzés magyar szabályozását és annak kialakulását. Később azt elemezzük, hogy a jelen szabályok között minek kell egy könyvtárnak megfelelnie ahhoz, hogy e-kölcsönzést végezhesen, és mennyiben megfelelő ez a gyakorlati igényeket figyelembe véve. Végül kitérünk az Európai Uniónak a szerzői joggal és a digitális könyvvel való viszonyára is.

1. A könyv, a nyomtatás és az e-könyv

Azt, hogy honnan ered a könyv és pontosan mi is az, igen nehéz meghatározni. Hosszú volt az út már a barlangfestményektől az ékirásos táblákig vagy az inkák színes, csomózott zsinórjaiig is. Az ókori egyiptomi papiruszkönyveket az elsők között említik,¹ ebből is jól látszik, hogy a kézírásos és a nyomtatott könyv története több mint kétezer éves múltra

* PhD-hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar.

¹ Roderick Cave, Sara Ayard: A könyv története – a barlangfestményektől az e-könyvig. Kossuth Kiadó, Budapest, 2015, p. 10, 14, 19–20, 22.

tekint vissza.² A világ első nyomtatott könyve a Gyémánt szútra volt, amelyet 686. május 11-én nyomtatott Wang Jie, míg Európában Gutenberg csak 1450 körül lépett színre. Elektronikus könyvre az első szabadalmaztatási kérelmet Angéla Ruiz Robles adta be 1944-ben Spanyolországban. Ez a találmány még különbözik a mai e-könyvektől, de az alapvető ötlet már lényegében ekkor is ugyanaz volt.³

A könyvdigitalizálás valójában egyidős a számítógépek megjelenésével, kezdetektől fogva gondolkodtak már egy olyan bitalapú rendszerben, amely képes egész könyvet kezelni és olvashatóvá tenni.⁴ 1971-ben Michael Stern Hart, az e-könyv feltalálója, belefogott a „Gutenberg projektbe”, Project Gutenberg néven társaságot alapított, és belekezdett a könyvdigitalizálásba.⁵ Célja az volt, hogy mindenki maga rendelkezessen otthon a teljes világirodalommal,⁶ díjmentesen.⁷ Mára már a szerzői joggal még védett műveket el kellett távolítani a honlapról, így csak szabadon felhasználható műveket találunk a gyűjteményben.⁸ Kezdetben csak személyi számítógépekről volt elérhető a digitális gyűjtemény, manapság azonban minden erre alkalmas eszközről olvashatóak a művek. 2003 óta hangoskönyvet és digitalizált kottákat is találunk⁹ a több mint ötvenezer ingyenes mű között.¹⁰

Az e-könyv valójában szerves folytatása a kézzel írt és a nyomtatott könyvnek. Erre is tekintettel egy amerikai szerzőpáros a nyomtatott könyvet követő korszakot két nagy időszakra osztja fel. Az első a „publishing 0.2, amelyben három híres világcég (az Apple, az Aldus és az Adobe) mindenkit képessé tett rá, hogy e-könyvet állíthasson elő. A második a publishing 0.3. Ebben az időszakban az Amazon, az Apple és a Barnes & Nobles lehetővé tette, hogy a szerzők elektronikusan is publikálhassák műveiket anélkül, hogy ehhez egy kiadóval kellene szerződniük. Az elektronikus könyvek történetében nagy változást az Amazon Kindle e-könyv olvasója hozott 2007-ben. A nagy népszerűségére tekintettel más, globális jelentőségű gyártók részéről is megindultak a fejlesztések. Az Amazon saját, másolásvédtel formátuma a teljes könyvhálózatot megingatta.”¹¹ (Azóta már az Adobe PDF-e mellett a Microsoft OEB-je is írásvédett.¹²) 2013-ban az Amazon és az Apple is tervezte, hogy a közeljövőben az antikváriumok mintájára, alkalmazásokon keresztül használt e-bookot is vásárolhatnak az olvasók.¹³

² Kerekes Pál, Kizsl Péter: E-book krónika – Fejezetek az e-book történetéből. Korunk, 3. évf. 10. sz., 2014, p. 15.

³ Cave, Ayard: i. m. (1), p. 80, 94, 245.

⁴ Kerekes, Kizsl: i. m. (2), p. 16.

⁵ <http://www.gutenbergnews.org/about/history-of-project-gutenberg/>.

⁶ Kerekes Pál: E-book kalauz – Az elektronikus könyv kisenciklopédiája. Kossuth Kiadó, Budapest, p. 70.

⁷ Tószegi Zsuzsanna: Digitális könyvtári projektek: a Google és az EU reakciója, eVilág, 5. évf. 8. sz., 2006, p. 10. A digitális könyvtár honlapja elérhető: <https://www.gutenberg.org/>.

⁸ Kerekes: i. m. (6), p. 70.

⁹ Kerekes, Kizsl: i. m. (2), p. 25.

¹⁰ https://www.gutenberg.org/wiki/Main_Page.

¹¹ Kerekes, Kizsl: i. m. (2), p. 16–17, 20–21.

¹² Würsching Zoltán: E-book reader: <http://jogaszvilag.hu/rovatok/eletmod/e-book-reader>.

¹³ Kuharran Aziz: Brought to Book. Intellectual Property Magazine, 2013. április 6.

Franciaországban 2005 óta van napirenden a könyvdigitalizálás kérdése. A közkinccsé vált műveket a Bibliothèque National de France (BNF), a francia nemzeti könyvtár digitalizálja. 2012-ben született meg az a törvény, amely a kereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek digitalizálását szabályozza, hatálya a 2001 előtt megjelent, Franciaország területén kiadott könyvekre vonatkozik. A kereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek fogalma eltér az árva művektől: olyan, jogvédelem alatt álló, nyilvánosságra hozott művekről szól a jogszabály, amelyek szerzői jogi jogosultja gondos, komoly és bizonyított kutatás ellenére sem azonosítható. A törvény közös jogkezelést ír elő a könyvdigitalizálással kapcsolatban. A kereskedelmi forgalomban nem kapható művekről a BNF nyilvántartást vezet, amelybe bárki kezdeményezheti a felvételt. A könyvek digitális felhasználását egy francia közös jogkezelő, a SOFIA végzi. A törvény lehetővé teszi a szerző vagy a kiadó nyilvántartásból történő kilépését. Ennek két módja van, a tiltakozás és a kilépés. Az utóbbit a kiadó és a szerző együtt is kérheti. Tiltakozni a nyilvántartásba vételtől számított hat hónapon belül van írásbeli lehetőségük a jogosultaknak. Az eredeti kiadónak ilyen esetben kötelezettséget kell vállalnia két éven belül a digitalizálás elvégzésére. A felhasználási engedélyeket a SOFIA adja meg. Az eredeti kiadónak tíz éven át kizárólagos, míg más kiadónak öt évre vonatkozóan nem kizárólagos jogot biztosít a könyvdigitalizációra. Aki az engedélyt megkapta, minden esetben köteles jogdíjat fizetni, amelyet a SOFIA az eredeti kiadók és a szerzők között egyenlő arányban oszt fel.¹⁴ A törvénnyel kapcsolatban előzetes döntéshozatali eljárási kérelmet nyújtottak be az Európai Bíróság előtt, amelyre részletesebben később térünk ki.¹⁵

Az Europeana részben az e-könyvek hatására létrejött európai uniós kezdeményezés.¹⁶

A The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)¹⁷ 2012-es, majd ezt kiegészítő 2014-es, e-kölcsönzésekről szóló háttér tanulmánya szerint azok az országok, ahol már működik az e-kölcsönzés, leginkább két típusú rendszert üzemeltetnek. A kettő közül az elterjedtebb az, amelyben meghatározott ideig lehet kikölcsönözni egy adott e-könyvet. A második helyen az olyan kölcsönzési rendszerek állnak, ahol fix összegért lehet ezt megtenni.¹⁸

Az Amerikai Egyesült Államokban mára már lehetségessé vált az írott művek elektronikus kölcsönzése a könyvtárakból. Kezdetben úgy tűnt, hogy ez meg fog hiúsulni, mivel a szerzők az e-könyveket, a kiadók pedig az e-kölcsönzést ellenzik. A kialakult vita ellenére ma az Amerikai Egyesült Államok mindegyik közkönyvtárában biztosított az e-kölcsönzés, amelyet a beiratkozott olvasók a világon bárhol, bármikor elérhetnek. A webes felületen adott időre kölcsönözhetnek ki könyveket. Ezek a digitális tartalmak csak addig olvas-

¹⁴ Hajdú Dóra: A kereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek digitalizálása Franciaországban. Infokommunikáció és Jog, 10. évf. 55. sz., 2013. november, p. 53–56.

¹⁵ C-301/15. sz. ügy.

¹⁶ A könyvtár honlapja elérhető: <http://www.europeana.eu/portal/>.

¹⁷ A szervezet honlapja elérhető: <http://www.ifla.org/>.

¹⁸ Muzs Krisztina: E-könyvek a könyvtárban 1. rész, Tudományos és Műszaki tájékoztatás, 63. évf. 1. sz., 2016. január, p. 3, 6.

hatóak, ameddig a kölcsönzési idő szól. Az amerikai rendszernek három szereplője van: a könyvtár és a kiadó mellé belépett egy ezektől független gazdasági társaság, az OverDrive. A társaság létének lényege, hogy megvásárolja az adott könyvek szerzői jogait, amelyek alapján a könyvtárak tőle kérhetnek engedélyt a kölcsönzésre. Németországban szintén ilyen rendszert hoztak létre, ahol az Onliehétől lehet a könyvek kölcsönzésére engedélyt kérni.¹⁹

A dán modell is hasonlóságokat mutat az előbb bemutatottakkal. Dániában 2011-től az eReolen²⁰ nevű szolgáltatás közvetíti a közkönyvtárakban a nyilvánossághoz az e-könyveket, illetve itt válik lehetővé az e-könyvek letöltése is. Minden kölcsönzéskor meghatározott összeget kell fizetnie az olvasónak,²¹ vagyis a jogdíjakat az fizeti meg, aki az adott mű egy digitális példányához hozzájut. Létrehozását követően egy évvel a dán kiadók lényeges többsége azonban kilépett a rendszerből, és létrehozták az eBib-et. A könyvtárosok és a kiadók tárgyalásokba kezdtek annak érdekében, hogy az eBib-et az eReolen részévé tegyék.²² Míg az amerikai, illetve a német modell sikeres, addig a dán kevésbé működik jól.

A holland minta hasonló a dánhoz.²³ A rendszer az Online Computer Library Center (OCLC)²⁴ fejlesztése volt 2012-ben, amelyben százötven holland könyvtár vett részt,²⁵ amelyek 2014-re több mint 5000 e-könyvet tudhattak magukénak. Hollandiában szintén kölcsönzésenként fizetik meg az olvasók a díjakat. A kormány az állami költségvetés egy meghatározott részét arra szánta, hogy a közkönyvtárak e-könyveket vásároljanak, illetve arra, hogy a holland nemzeti könyvtár, a Koninklijke Bibliotheek,²⁶ a Google-al közösen holland könyvek digitalizálásába fogjon.²⁷ A holland modellt talán pont ez teszi igazán érdekessé; bár a Google lehetőségeit kiaknázva, mégis a könyvdigitalizálás egy legális útját hozta létre.

Norvégiában a nemzeti könyvtár, a Nasjonalbiblioteket,²⁸ egy kollektív engedélyezési rendszer keretében nagyszabású könyvdigitalizálási akcióba kezdett. A kedvező gazdasági helyzetnek köszönhetően 2014-ben több mint kétszázötvenezer darab 2001 előtt nyilvánosságra hozott, szerzői jog által védett mű volt elérhető ingyenesen. A jogosultak visszavonhatják a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyüket, hasonlóan mint a nyomtatott művek esetében.²⁹ A norvég könyvtár szerint a digitalizálásra a norvég nemzeti emlékezet

¹⁹ Kerekes, Kiszl: i. m. (2), p. 22–23; az Overdrive honlapja elérhető: <https://www.overdrive.com/>; az Onliehe honlapja elérhető: <http://www.onliehe.net/>.

²⁰ A szolgáltatás honlapja elérhető: <https://ereolen.dk/>.

²¹ IFLA eLending Background Paper, p. 10. (a tanulmány elérhető: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/e-lending/documents/ifla-elending-background-paper-aug-2014-rev.pdf>).

²² I. m. (21), p. 11.

²³ Muzs Krisztina: E-könyvek a könyvtárban 2. rész. Tudományos és Műszaki tájékoztatás, 63. évf., 2. sz., 2016. február, p. 54.

²⁴ A szervezet honlapja elérhető: <https://www.oclc.org/en-europe/home.html?redirect=true>.

²⁵ Muzs: i. m. (23), p. 54.

²⁶ A könyvtár honlapja elérhető: <https://www.kb.nl/en>.

²⁷ I. m. (21), p. 11.

²⁸ A könyvtár honlapja elérhető: <http://www.nb.no/English>.

²⁹ I. m. (21), p. 12.

megőrzése érdekében van szükség,³⁰ ám nem hivatkoznak az olvasók információhoz való hozzáféréseinek jogára. A norvég példa egyszerű, jogsértésektől mentes, de a kevésbé gazdag államok nehezen tudnák követni.

Kanadában két külön rendszer él egymás mellett. Az angol nyelvterületen 2011-ben az Association of Canadian Publishers léthozta eBound nevű nonprofit ügynökségét, hogy előmozdítsa a könyvdigitalizációt. Az eBound munkacsoportja a könyvtárosok képviselőivel egyeztetett, ennek eredményeként az ügynökség megállapította, hogy a feltételek nem kedvezőek az e-kölcsönzés szempontjából, egy többszereplős platform létrehozása, illetve a kapcsolódó díjak megfizetése lenne szükséges. A tárgyalások később a kiadókkal és a kereskedőkkel közösen folytak tovább. Eközben az eBound a kanadai egyetemi könyvkiadók képviselőivel is egyeztetéseket folytatott. Ennek köszönhetően pedig már létrejött egy rendszer, amelynek keretében tizenhárom egyetemi kiadó négyezer művet tett elérhetővé egy ontariói könyvtári szolgáltatásban, amelyben az újabb műveket évek szerinti gyűjteményekbe töltik fel.³¹ Mindeközben francia nyelvterületen 2011-ben a québeci közkönyvtárak a szintén québeci székhelyű De Marque céggel létrehozták a PERTNUMERIQUE.CA elnevezésű platformot. A program célja az volt, hogy megállapodás jöjjön létre a québeci székhelyű kiadók, a digitalizálást végzők és a könyvkereskedők között az e-könyvek kölcsönzésével kapcsolatosan. A kölcsönzések kivitelezése érdekében 2012-ben a PERTNUMERIQUE.CA létrehozta a nonprofit BIBLIOPRESTO.CA-t. Ez utóbbin keresztül egyszerre ötvenöt e-könyv kölcsönzése lehetséges időkorlát nélkül. A kanadai könyvesboltok a könyvtárak számára is ugyanazt az árat biztosítják e-könyvek esetében, mint a többi vásárlónak. A BIBLIOPRESTO.CA az európai kiadókkal is egyeztetésekbe kezdett.³²

A brit rendszer az amerikai OverDrive-on keresztül működik.³³ 2013. márciusában készült el a brit kormány kezdeményezésére az „An Independent Review of E-Lending in Public Libraries in England” című tanulmány,³⁴ amely szerint³⁵ a Digital Economy Act 2010 által szabályozott nyilvános haszonkölcsönzés szabályait a digitális könyvekre is szükséges lenne kiterjeszteni.³⁶ Ezzel szemben az az általános vélekedés, hogy az e-könyvekre nem alkalmazhatóak ezek a szabályok. Rita Matulionyte, az ausztráliai Newcastle egyetemének az oktatója, cikkében felhívja a figyelmet az előbbieken vázoltak veszélyeire. Eszerint az angol kormány nem tudja úgy bevonni az e-kölcsönzést a könyvtári haszonkölcsönzés szabályai

³⁰ <http://www.nb.no/English/The-Digital-Library/Why-digitize>.

³¹ I. m. (21), p.11–12.

³² I. m. (21), p.12–13; a BIBLIOPRESTO.CA honlapja elérhető: <http://bibliopresto.ca/>.

³³ Muzs: i. m. (23), p. 52.

³⁴ I. m. (21), p.14.

³⁵ A tanulmány szövege letölthető: <https://www.gov.uk/government/publications/an-independent-review-of-e-lending-in-public-libraries-in-england>.

³⁶ An Independent Review of E-Lending in Public Libraris in England, Section 4:How should the indusrtly move forward?

alá, hogy az megfeleljen az Infosoc-irányelvben foglaltaknak. Véleménye szerint ez még túlságosan korai lenne.³⁷

Ám nemcsak nemzeti, európai uniós vagy amerikai szinten gondolkodnak elektronikus könyvtárban, hanem az UNESCO támogatásával³⁸ létrejött a World Digital Library is.³⁹ Ezt a kezdeményezést a világ legnagyobb könyvtára, a Kongresszusi Könyvtár hozta létre és működteti,⁴⁰ ennek ellenére csak kevés, alig több mint tizenháromezer írott művet tudhat magáénak.⁴¹ Az ilyen jellegű, szabadon, a világon mindenhol elérhető elektronikus könyvtárral kapcsolatos kezdeményezés nem meglepő, hiszen az internetet övező legendák egyike szerint a hálózaton egyszer ingyenesen elérhetővé válik az emberiség tudása.⁴²

Magyarországon a könyvdigitalizálást a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)⁴³ kezdte el a kilencvenes években.⁴⁴ A Project Gutenberghez hasonlóan idővel innen is el kellett távolítani azokat a könyveket, amelyek feltöltését a szerző nem engedélyezte.⁴⁵ Így ma már csak olyan magyar nyelvű tudományos, oktatási, illetve kulturális célokra használható műveket találunk a gyűjteményben, amelyekkel nem sért az elektronikus könyvtár szerzői jogokat. A szöveges művek mellett kottákat és térképeket is fellelhetünk a MEK-ben.⁴⁶ Az elektronikus könyvtár 1999-ben az Országos Széchényi Könyvtárban kapott helyet.⁴⁷

Magyarországon, más külföldi országokhoz hasonlóan, a 2000-es években létrejöttek a hazai elektronikus kiadók is.⁴⁸ Említésre méltó a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA)⁴⁹ is. Ezt a gyűjteményt a Petőfi Irodalmi Múzeum működteti 1998 óta. Célja, hogy a legújabb kori szerzők műveit szabadon elérhetővé tegye a szélesebb közönség számára, népszerűsítve és a következő generációk számára megőrizve azokat.⁵⁰

³⁷ Rita Matulionyte: E-lending and public lending right: is it really time for an update? *European Intellectual Property Review*, 38. évf. 3. sz., 2015, p. 133–134, 138.

³⁸ <https://www.wdl.org/en/about/>.

³⁹ <https://www.wdl.org/en/>.

⁴⁰ <https://www.loc.gov/about/>.

⁴¹ <https://www.wdl.org/en/>.

⁴² Kerekes Pál: Az elektronikus könyv – ebook - e-könyv, e-könyvolvasó, e-könyvkereskedelem. Budapest, AD Librum, 2010, p. 51.

⁴³ <http://mek.oszk.hu/>.

⁴⁴ Tósszegi: i. m. (7), p. 10.

⁴⁵ Amberg Eszter: Művek online közzététele a könyvtárakban: megjegyzések Reiszl László cikkéhez. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 19. évf. 8. sz., 2010. augusztus, p. 35.

⁴⁶ Kerekes: i. m. (42), p. 53.

⁴⁷ <http://mek.oszk.hu/html/tortenet.html>.

⁴⁸ Bánkeszi Katalin: Lesznek-e e-könyvek a könyvtárban, *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 22. évf. 3. sz., 2013. március, p. 3.

⁴⁹ <https://pim.hu/hu/dia>.

⁵⁰ <https://pim.hu/hu/dia/az-akademiarol>.

2. Problémák a könyvdigitalizálással kapcsolatban

Mint ahogy fentebb a Project Gutenbergtel és a Magyar Elektronikus Könyvtárral kapcsolatban is láthattuk, ezen elektronikus gyűjtemények működésének joggal való komformitása vizsgálat tárgyát képezhette.

Az egyik legnagyobb, elektronikus könyvekkel kapcsolatos botrány a Google Book Projecthez kapcsolódik, amely egy könyvtári rendszeren kívüli projekt.⁵¹ Ennek keretében 2014-ben több mint tizenkétfélmillió művet digitalizáltak már. A Google ellen csoportos pert is indítottak, főleg a bestsellerírók.⁵²

A Google azt tervezi, hogy a világ összes könyvét digitalizálja.⁵³ Ennek első lépéseként 2003-ban a cég a kiadókkal szerződött, hogy létrehozassa elektronikus könyveit, 2004-ben a híres frankfurti könyvvásáron bejelentette, hogy belekezd a tömeges könyvdigitalizálásba. Projektjét Google Book Library Projectnek nevezte el. Külön honlapot hozott létre, ahol szabad szavas kereső segíti az internetezőket, hogy megtalálják azt a könyvet, amelyet keresnek.⁵⁴

A Google Books-nak,⁵⁵ tehát magának a teljes programnak, amelynek keretében a Google könyvdigitalizálással foglalkozik, két része van. Az egyik a Partner Program, a másik pedig az imént bemutatott Google Book Library Project. A Partner Program előfutára a Google Print volt. Ennek keretében 2003 végétől az óriáscég olyan szerződéseket kötött, amelyek értelmében jogosulttá vált a könyvek egy részét digitalizálni, de biztosítania kellett, hogy ezek a példányok ne lehessenek sokszorosíthatóak. Később létrehozták a Partner Programot is, amelyen belül a Google a könyvkiadók engedélyével digitalizál teljes műveket.⁵⁶ Erről a projektről tehát nyugodtan elmondhatjuk, hogy nem sért szerzői jogokat.

Bár az előbb vázolt honlap nagyban megkönnyíti a kutatók és az olvasók írott műhöz való jutását, mégis van egy rendkívül nagy problémája – a Google a Google Book Library Project megvalósításához a könyvtárakkal szerződött. A könyvtárak saját állományának digitalizálásába fogott bele, amelyre sem a kiadók, sem a szerzők nem adtak engedélyt.⁵⁷

⁵¹ Kerekes Pál: Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlet-, textlízings-konstrukciók megjelenése. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 58. évf. 5. sz., 2011, p. 191.

⁵² Pétervári Kinga: Az „árva művek” szabályozásának gazdasági jogi hatása a piacokra az új Google Books ítélet tükrében, Gazdaság és Jog, 22. évf. 1. sz., 2014. január, p. 25–27.

⁵³ Tószegi: i. m. (7), p. 11.

⁵⁴ Mezei Péter: A szerzői jog jövője (is) a tét – gondolatok a Google Books könyvdigitalizálási projektről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (116.) évf. 5. sz., 2011. október, p. 8–9.

⁵⁵ <https://books.google.com/>.

⁵⁶ Mezei Péter: A technológia és a szerzői jog szimbiozisa. Jogtudományi Közöny, 67. évf. 5. sz., 2012. május, p. 204. A Google Print és a Google Book Library Project közötti különbségekről lásd még: Danny Sullivan: Once Again – The Difference Between Google Print & Google Library: <https://searchenginewatch.com/sew/news/2060548/once-again-the-difference-between-google-print-google-library>.

⁵⁷ Mezei: i. m. (56), p. 8–9.

Az Association of American Publishers és az Authors Guild keresete kapcsán az eljáró amerikai elsőfokú bíróság 2011-es ítélete⁵⁸ kiemelte, hogy a Google gyakorlata, miszerint először digitalizálta a könyveket, és csak ezt követően lehetett a jogosultaknak kilépniük a rendszerből (opt-out rendszer), sérti az amerikai jogot. A per során egyezségi megállapodás is készült,⁵⁹ amelyet a bíróság elutasított tisztességtelen versenyelőnyökre hivatkozva. Egy 2013-as ítéletben a monopóliumhelyzetet vizsgálták. Az elsőfokú amerikai bíróság itt a Google javára döntött, és megállapította a „fair use”-t. Ítéletét Chin bíró arra alapozta, hogy a könyveknek online csak a 20%-a érhető el.⁶⁰ Ezt a másodfokon eljáró amerikai bíróság, a Second Circuit, 2015-ben jogerős ítéletében megerősítette.⁶¹

2005 őszén a Yahoo is bejelentette, hogy hozzáfogott a könyvdigitalizáláshoz, viszont a Google-lal ellentétben csak olyan művekkel foglalkozik, amelyek védelmi ideje lejárt.⁶²

Ezekről teljesen eltérő a British Library BL Labs projektje. Ez olyan platform, amely lehetőséget nyújt arra, hogy az innovatív partnerek a digitális tartalmak kapcsán tudjanak egymással találkozni.⁶³ Nem csoda, hogy ez a kezdeményezés nem a jogsértésre irányul, hiszen a British Library mindig is független közvetítőszerepet játszott. Kiáltványában is hangsúlyozta, hogy fontos, hogy meglegyen az egyensúly az alkotók jogai és a közérdek között, nincs ez másként a digitális világban sem.⁶⁴

A könyvdigitalizálással kapcsolatban nem csak a Google háza táján jelentkeztek problémák. Gondot jelentenek az olyan honlapok is, mint például a Silent Library Project. Ez az oldal olyan fájlcsereelő rendszer, amelyben a felhasználók saját maguk digitalizálnak műveket, amelyeket feltöltenek, illetve a mások által feltöltött műveket letöltik.⁶⁵

3. Könyvtári kölcsönzés

A könyvtári kölcsönzéssel kapcsolatos szerzői jogi szabályokat az 1999. évi LXXVI. törvény, az Sztj. 23/A. §-a tartalmazza, ahol a jogszabály a terjesztés jogát szabályozza. A szabályozás egyik uniós háttere a 2006/115/EK irányelv a bérleti, haszonkölcsönzési és szomszédos jogokról, de az Infosoc-irányelv is tartalmaz rendelkezést a méltányos díjazásról.⁶⁶

⁵⁸ *Tari Zsófia*: Versenyjogot érintő esetek az e-könyv piacon. Versenytükrő, 11. évf., 2. sz., 2015, p. 69.

⁵⁹ *Hajdú*: i. m. (14), p. 53–54.

⁶⁰ *Tari*: i. m. (58), p. 68–69. Az ítéletről lásd még: <https://www.eff.org/cases/authors-guild-v-google-part-ii-fair-use-proceedings>.

⁶¹ Erről lásd: *Mezei Péter*: A Google Books ítélet elemzése: <http://copyrightinthexxcentury.blogspot.hu/2016/01/a-google-books-itelet-elemzese.html>.

⁶² *Tószegi*: i. m. (7), p. 12.

⁶³ *Tóth Máté*: A digitalizálás trendjei az Európai Unióban. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 62. évf. 12. sz., 2015. október, p. 360.

⁶⁴ *Bánhegyi Zsolt*: Szellemi tulajdon: egyensúlyi állapot – A British Library kiáltványa – Az egyensúly megtalálása. Könyvtári Levelezőlap, 19. évf. 7. sz., 2007. július, p. 7.

⁶⁵ Erről részletesebben lásd *Amberg*: i. m. (45), p. 35. és *Reisz László*: A homályzóna harcosai – Egy rejtőzködő könyvtár titkai. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. évf. 8. sz., 2010. augusztus, p. 24–34.

⁶⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (35) preambulumbeközdés.

A bérleti és haszonbérleti joggal az Európai Közösség már egy 1989-es zöld könyvben is foglalkozott. Ez azonban még a Bizottság eredeti harmonizációs koncepcióját tartalmazta, ugyanis kimondottan csak a hanghordozókon rögzített audioművek bérbeadására koncentrált. Ezáltal olyan irányelv meghozatalát sürgette, amely hangfelvételek és filmek bérbeadásáról szolt volna. A zöld könyvet ért kritikák miatt az 1991-es munkaprogramban módosították az eredeti tervezetet, és ennek megfelelően nemcsak a hang- és audiovizuális művekre, hanem a Berni Unió Egyezmény 2. cikkelye alá tartozó alkotásokra is vonatkoztatták a Bizottság által a Tanács elé terjesztett irányelvtervezet rendelkezéseit. Így született meg a 92/100/EGK tanácsi irányelv, amely az uniós szerzői jogi harmonizáció második pillérévé vált. Az új jogszabályban már nemcsak gazdasági szempontok érvényesültek, hanem megjelent a Közösség kulturális fejlődése is.⁶⁷ Ez az irányelv kimondja, hogy haszonkölcsönzés esetén nem lehet szó haszonszerzésről, azt csak a nyilvánosság számára nyitva álló intézmények végezhetik.⁶⁸ A jelenleg hatályos irányelv 2. cikkének (1) b) pontja ugyanezt a definíciót tartalmazza.⁶⁹ Az említett irányelv főszabálya szerint a szerzőket illeti meg a jog, hogy műveik haszonkölcsönzését engedélyezzék.⁷⁰ Ez alól viszont a tagállamok kivételeket állapíthatnak meg, amennyiben a nyilvános haszonkölcsönzés esetéről van szó, és amennyiben legalább a szerzők díjazásban részesülnek.⁷¹ A hazai jogszabályok a díjazás tekintetében azonban nem mindig feleltek meg ezen irányelvnek.

A magyar szerzői jogi törvénybe egy 2009-es módosítás vezette be a könyvtári kölcsönzések után járó jogdíjat. Ezt a módosítást az uniós jogszabályok mellett az esetjog is szükségessé tette (például C-198/05, C-36-05, C-180/05, C-175/05). Korábban a magyar jog alapján egyik könyvtár sem volt köteles díjat fizetni a szerzőknek, szerkesztőknek, illusztrátoroknak, jogutódoknak arra tekintettel, hogy műveiket az olvasók kikölcsönzik, ezáltal a magyar jogalkotó kiüresítette a szabályozást. A szerzők ugyanis nem jutottak semmilyen díjhoz sem annak ellenére, hogy műveiket felhasználták. A szerzői jogi törvényt két módon lehetett volna módosítani. Az egyik út az lett volna, ha bizonyos könyvtárakon kívül ezek az intézmények fizetnek jogdíjat a jogosultaknak. A másik, és a könyvtárak anyagi helyzete miatt egyben járható út az, ha az állam átvállalja ennek összegét.⁷² Ezekre tekintettel a 2009-es módosítástól kezdve az állami költségvetésből évenként meghatározott összeget különítenek el erre a jogdíjra,⁷³ így a meghatározott könyvtárak adatszolgáltatásra kötelesek,⁷⁴

⁶⁷ *Bércesi Zoltán*: Bérlet és haszonkölcsön az európai szerzői jogi jogharmonizáció fókuszában, *Jogtudományi Közlöny*, 52. évf. 7–8. sz., 1997, p. 337–338.

⁶⁸ 92/100/EGK tanácsi irányelv 1. cikk 3. pont.

⁶⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve.

⁷⁰ I. m. (69), 3. cikk (1) bekezdés a) pontja.

⁷¹ I. m. (69), 6. cikk (1) bekezdés.

⁷² *Gondol Daniella*: Honnan jövünk, kik vagyunk, hová megyünk – gondolatok a szerzői jogi törvény módosításáról. *Infokommunikáció és Jog*, 6. évf. 3. sz. 2009, p. 72–74.

⁷³ 1999. évi LXXVI. törvény 23/A. § (2) bekezdés.

⁷⁴ I. m. (73), 14/2011 (IV. 7.) NEMFI rendelet.

díjfizetésre nem. Ezen jogdíjak kezelésére jött létre a Magyar Irodalmi Szerzői Jogvédő és Jogkezelő Egyesület (MISZJE) mint kötelező közös jogkezelést végző szervezet.⁷⁵

4. Elektronikus kölcsönzés

A gyakorlatban hiába tölt be az elektronikus kölcsönzés a hagyományoshoz nagyon hasonló szerepet, mégsem a jól ismert könyvtári haszonkölcsönzés egyik esete. Ennek oka pedig abban keresendő, hogy az e-könyvek jogi értelemben nem dolgok, ugyanis a fizikai valóságban nem léteznek.⁷⁶ Ahogy a fenti példákból is kiderül, az elektronikus kölcsönzés során fájlokról beszélünk, és nem papíralapú könyvekről. Így az e-bookokat haszonkölcsönbe sem lehet adni, mivel a haszonkölcsönzés Ptk.-beli fogalma⁷⁷ szerint a kölcsönbeadó meghatározott dolog használatát engedi át időlegesen. Ez pedig, a dolog fogalmára tekintettel, virtuálisan létrehozott fájlokkal kapcsolatban lehetetlen.

Az e-kölcsönzés egyik fajtája az Országos Széchenyi Könyvtár ELDORADO projektje. A könyvtár egy „on demand” szolgáltatást tervez bevezetni,⁷⁸ amely nem a haszonkölcsönzés, hanem a nyilvánossághoz közvetítés egyik esete.⁷⁹ Erre tekintettel ilyen esetekben akár a kiadó is lehet jogosult, ha a szerzővel kötött szerződésben a többszörözés joga is szerepel, amennyiben közkinccsen kívül mást digitalizálna az adott könyvtár.

Rita Matulionyte szerint a hagyományos könyvtári kölcsönzéssel kapcsolatban két jogról beszélünk. Az egyik a „distribution right”, vagyis annak a joga, hogy valaki megállapodás alapján árulja, forgalomba hozza, terjeszti más művét. A másik pedig a „lending right”, vagyis a haszonkölcsönzés joga. Az általános vélekedés szerint arra tekintettel, hogy egy könyvet online elérhetővé tettek, még nem szűnt meg a terjesztés joga. Matulionyte véleménye szerint – a hagyományos kölcsönzéssel ellentétben – az e-kölcsönzéssel kapcsolatban két másik jogról kell szót ejteni. Ebben az esetben az egyik a „reproduction right”, vagyis a többszörözés joga, a másik pedig a „communication to the public right”, vagyis a védett művek nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételének joga. Matulionyte úgy gondolja, hogy a könyvtári haszonkölcsönzésre vonatkozó szabályok kiterjesztése az e-kölcsönzésre sértené az Infosoc-irányelv rendelkezéseit.⁸⁰

Érdemes említést tenni arról, hogy nem mindenki gondolja a nyilvánossághoz közvetítés esetének az e-kölcsönzést: van, aki szerint ez szintén a haszonkölcsönzés esetkörébe tartozik.⁸¹ A gondolat helyessége gyakorlati szempontból alig vitatható. Viszont a haszon-

⁷⁵ I. m. (73), 23/A. § (3) bekezdés alapján.

⁷⁶ 2013. évi V. törvény 5:14. § (1) bekezdés.

⁷⁷ I. m. (76), 6:357. § (1) bekezdés.

⁷⁸ <http://www.oszk.hu/eldorado/projektrol>.

⁷⁹ I. m. (73), 26. § (1) bekezdése definiálja a sugárzást.

⁸⁰ Matulionyte: i. m. (38), p. 133–134.

⁸¹ Erről lásd: Mezei Péter: A könyvtárak és a változó szerzői jog: http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/a_konyvtarak_es_a_valtozo_szerzoi_jog.

kölcsön⁸² és a dolog⁸³ Ptk.-beli fogalma – szemben a modern kor elvárásaival és gyakorlattal – csak fizikai léttel bíró tárgyak esetében alkalmazható (szemben a holland bíróság egyik esetével, amikor a virtuális vagyontárgyakat dolognak minősítették⁸⁴). Az e-könyvek legfontosabb jellemzője viszont éppen digitális létükben rejlik. Tekintettel arra, hogy a 2006/115/EK irányelv a haszonkölcsönzés fogalma során a „használatba adás” kifejezést használja, a magyar szabályozás nem ellentétes az Európai Uniós joggal.⁸⁵ Ráadásul a 2001/29/EK irányelv (40) preambulumbekzdése szerint a tagállamok a nem kereskedelmi céllal működő intézmények, így a közkönyvtárak javára kivételeket állapíthatnak meg a többszörözési jog körébe tartozó különös esetekkel kapcsolatban. Viszont ezt a korlátozást nem lehet alkalmazni a védett művek online szolgáltatásaival összefüggésben.⁸⁶ Márpedig a nyilvánossághoz közvetítés elemzett esete nem létezik többszörözés nélkül,⁸⁷ az e-kölcsönzés jelenlegi, fentebb bemutatott formái pedig internetet igényelnek. A 2006/115/EK irányelv „használatba ad” fogalmát nem értelmezhetjük olyan tágan, amelybe bele kellene vagy lehetne érteni a haszonkölcsönzés mellett egy online szolgáltatáson keresztül történő felhasználási módot is. A könyvek haszonkölcsönzését az európai uniós jog jelenleg nem kezeli az e-könyvek nyilvánossághoz közvetítésével azonos kategóriaként. Ezeket figyelembe véve jelen írásban a nevezett szolgáltatást a nyilvánossághoz közvetítés egyik eseteként kezeljük.

Ha az elektronikus kölcsönzést a haszonkölcsönzés esetének minősítjük, és feltesszük, hogy a jogszabályok ezt lehetővé teszik, nagyon könnyen elindíthatóvá válik az új könyvtári rendszer. Hiszen ekkortól az e-felhasználást engedélyező, az adott közös jogkezelő – jelen esetben a MISZJE – lenne köteles a jogdíjakat kezelni. Az e-kölcsönzés ilyenfajta elindítása végtelenül kedvező lenne az olvasók számára, viszont ez nem szolgálná kellőképpen sem a szerzők, sem a kiadók érdekeit. A szerzőknek nem járna minden egyes könyvkölcsönzés után előre meghatározott összegű jogdíj, csak a közös jogkezelő felosztási szabálya szerint, utólagosan, kizárólag az állam által előre meghatározott keretösszegből kerülne kiszámolásra és kiosztásra az egy kölcsönzésre jutó jogdíj.⁸⁸ Tehát csak az adott évi keretösszeg meghatározása,⁸⁹ illetve a könyvtárak által megküldött, korábbi évre vonatkozó kölcsönzési számokat követően⁹⁰ lehet megállapítani a jogdíjakat, nem pedig egy előre meghatározott díjszabás alapján. A gyakorlatban pedig a költségvetésben szereplő összegből jóval alacso-

⁸² I. m. (76), 6:357. § (1) bekezdés.

⁸³ I. m. (76), 5:14. § (1) bekezdés.

⁸⁴ Sara M. Smyth: Back to the Future: Crime and Punishment in Second Life. Rutgers Computer and Technology Law Journal, 36. évf. 1. sz., 2009, p. 60.

⁸⁵ I. m. (69), 2. cikk (1) bekezdés a) pont.

⁸⁶ 2001/29/EK, (40) preambulumbekzdés.

⁸⁷ A nyilvánossághoz közvetítésről és a többszörözésről lásd Tattay Levente, Pintz György, Pogácsás Anett: Szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2011, p. 184.

⁸⁸ Erről lásd a MISZJE felosztási szabályzatát: <http://www.miszje.hu/tartalom/az-egyulesetrol>.

⁸⁹ Sztj. 23/A. § (2) bekezdés.

⁹⁰ 14/2011 (IV. 7.) NEMFI rendelet 1. § (1) bekezdés.

nyabb jogdíjat lehetne megállapítani, mint abban az esetben, ha az olvasók egy alacsonyabb összeget fizetnének minden e-kölcsönzés esetében. Ráadásul a szerzők nem dönthetnének arról, hogy kívánják-e engedélyezni digitális könyvként létrehozott műveik kölcsönzését,⁹¹ illetve a kölcsönzésre tekintettel a kiadóknak nem járhatna jogdíj.⁹² Az így kiesett bevételek kompenzálásával kapcsolatban az sem segítene, ha az Európai Unió szomszédos jogot hozna létre a kiadóknak.⁹³ Amennyiben létrejönne ezen új típusú jog, esetlegesen elősegíthetné más elektronikus szolgáltatások esetében a kiadók bevételeinek a növelését. Ám a könyvtári kölcsönzések ismét kivételt képeznének ezen jogdíj alól, mert az államok egy, a 2006/115/EK irányelv által nyújtotta kivétel lehetőségével élnek.

Európai uniós csatlakozásunknak köszönhetően kötelesek voltunk az uniós jogszabályokat is átvenni. Így míg korábban a közös jogkezelést az Artisjus végezte a könyvtárak által digitalizált könyvek esetén, addig ma már nincs kötelező közös jogkezelés. Ennek köszönhetően amelyik könyvtár digitalizálni kíván egy írott művet, az köteles a jogosulttal, jogosultakkal ehhez szerződést kötni.⁹⁴ Jogosultakról adatot esetlegesen a kiadóktól, a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesületétől (MASZRE), a MISZJE-től és esetenként az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesülettől lehet kapni. A szerződéskötési kötelezettség alól csak a szabad felhasználás esete képez kivételt.⁹⁵

Míg az írók az e-könyvektől,⁹⁶ addig a kiadók az elektronikus kölcsönzéstől ódzkodnak. Vita folyik közöttük és a könyvtárak között, hogy milyen módon és rendszerben lehetne a könyvtári kölcsönzést elektronikusan is lehetővé tenni.⁹⁷ A kiadók félelme nem alaptalan. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH), a Hamisítás Elleni Nemzeti Testület (HENT) és a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete (MKKE) kérésére a TÁRKI készített felmérést a 21. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon, amely kimutatta, hogy tízből négy olvasó akár illegálisan is letölt könyveket.⁹⁸

⁹¹ Ellentétben az Sztj. 16. § (1) bekezdésével.

⁹² Az Sztj. 23/A. § (1) bekezdése szerint a nyilvános haszonkölcsönzések után járó díjak csak a szerzőt illetik meg. A felek szerződésben ettől eltérően is rendelkezhetnek.

⁹³ Az Európai Bizottság 2016. március 23-án közzétett, a kiadók szerzői jogi értékláncban betöltött szerepéről, valamint a látképek szabad felhasználásáról („panorámaszabadság”) szóló nyilvános konzultációja az alábbi linken érhető el: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/public-consultation-role-publishers-copyright-value-chain-and-panorama-exception>. A kiadók bevételeinek kiesésével kapcsolatban érdemes megemlíteni az Európai Bíróság C-572/13 számú ítéletét, amelyben kimondta, hogy a művek engedély nélkül történő többszörözése miatt a kiadók nem szenvednek el hátrányt, így nem jogosultak az ezt kompenzáló reprográfiai díj címén fizetett jogdíjakra sem. A kiadókat az Sztj. 21. § (1) bekezdése szerint sem illeti meg már főszabály szerint ez a jog.

⁹⁴ Legeza Dénes: A digitális könyvtár a szerzői jog tükrében, a digitális könyvtár létrejötte. Könyvtári Levelezőlap, 17. évf. 1. sz., 2005, p. 10–13. Az árva művek esetén a közkönyvtárak a jogosultkeresés lefolytatása után az Európai Unió Szellemi Tulajdon Hivatala nyilvántartásán keresztül kérhetnek engedélyt a könyvek digitalizálására. Ennek részletes szabályait a 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet tartalmazza.

⁹⁵ Az Sztj. 35. § (4) bekezdése alapján.

⁹⁶ Ács Zoltán, Halaska Gábor: Gondolatok az e-könyvtárban. Figyelő, 55. évf. 9. sz., 2011. március, p. 34.

⁹⁷ Bánkeszi: i. m. (48), p. 3, 5.

⁹⁸ Wellek Margit: Felmérés az e-könyv olvasási szokásairól. Technika, 57. évf. 5. sz., 2014. május, p. 29.

Egyelőre a könyvtárak csak helyben használatra adhatnak oda e-könyveket az olvasóiknak. A DRM-technológiák – vagyis ezeknek az a része, ami a hatásos műszaki intézkedés Szjt. 95. § (3) bekezdésében szereplő fogalma alá tartozik – olyan technológiák, amelyek megakadályozzák a szerző által nem engedélyezett cselekmények végrehajtását az adott művön. De fontos látni, hogy ez önmagában nem elég. Elengedhetetlen, hogy az amerikai OverDrive vagy a német Onliehe mintájához, vagy akár a holland Koninklijke Bibliotheek működéséhez hasonlóan megfelelő, jól biztosított rendszer jöjjön létre, akár a tartalmat, akár az e-olvasót⁹⁹ lehet majd kölcsönözni a későbbiekben. A e-kölcsönzés haszonkölcsönzés alá vonását nem engedi meg az uniós jog sem. Fontos, hogy se a szerzők, se a kiadók ne essenek el a jogdíjaktól. A korábban bemutatott és az imént is hivatkozott német, amerikai és holland modellekből is kiderül, hogy egyikben sem történt meg a haszonkölcsönzés alá vonás. Mindegyikben van vagy egy szervezet, vagy egy nemzeti könyvtár, amelyik irányít, és mindenütt léteznek a felhasználási jogok megszerzéséért cserébe a jogosultaknak járó jogdíjak. Ez utóbbit, ahogy az már bemutatásra került, az európai uniós jogszabályoknak megfelelően a magyar jog is tartalmazza. Az e-kölcsönzés előmozdítása érdekében a bemutatott jogszabályoknak megfelelően Magyarországon egy olyan rendszer létrehozása és elindítása lehetséges, ahol a jogosultakkal egyenként történik meg a szerződéskötés. Ráadásul, amennyiben kölcsönzésenként járna jogdíj, és nem csak a felhasználási jogokat vásárolnák meg a jogosultaktól, a valóban kölcsönzött művek jogosultjai részesednének magasabb díjazásban. A jelenlegi szabályok között ez a modell a legalkalmasabb arra, hogy elinduljon az új szolgáltatás. Fontos kiemelni, hogy a kiadói vagy esetleg a szerzői tiltakozások elkerülése és a kölcsönzések tényleges elindítása érdekében a megfelelő mértékű jogdíjak megfizetésére lenne szükség. Amennyiben az állam ezt nem akarja az olvasókra hárítani, akkor – egy törvénymódosítás következtében – az Szjt. 23/A. §-ának mintájára köteleznie kellene magát egy költségvetési fejezetben külön törvényi soron meghatározott összeg, az elektronikus kölcsönzés jogdíjának megfizetésére. Ezáltal, mint Norvégiában, az olvasók számára ingyenesen hozzáférhetővé válnának a könyvtári rendszerben elérhető e-könyvek. Ez alól csak akkor mentesülne, ha egy OverDrive vagy Onliehe mintájára működő nonprofit cég megvásárolná az e-könyvek felhasználási jogait.

5. Az Európai Unió Bíróságának legújabb gyakorlata az e-kölcsönzés, könyvdigitalizálás kapcsán

Természetesen az Európai Unió Bírósága a szerzői jog területén is mindig kész ítéleteivel a joganyagot alakítani. Az első bírósági ügy, amely az e-könyveket érintette a C-502/13 számú ügy volt. Ez az eset azonban nem a szerzői jog felől közelítette meg az e-könyvek terjesztését, hanem az adójog felől. A Bizottság keresetet nyújtott be Luxemburg ellen, mivel az a

⁹⁹ A kétféle konstrukcióról lásd Kerekes: i. m. (51), p. 191.

könyvekre vonatkozó kedvezményes mértéket az e-könyvek kapcsán is alkalmazta. A Bíróság ítéletében megállapította, hogy tekintettel arra, hogy az e-könyvek értékesítése elektronikus úton nyújtott szolgáltatás, és a fizikai adatszolgáltató nem képezi ennek részét, ezért nem tartozik a nyomtatott könyvekkel egy kategóriába. Így Luxemburg megsértette mind a 2006/112/EK tanács irányelvet, mind pedig a 282/2011/EU tanácsi végrehajtási irányelvet.¹⁰⁰

2015. júniusában előzetes döntéshozatal iránti kérelmet nyújtottak be C-301/15 számon a korábbiakban bemutatott, francia, kereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek digitalizálásának szabályozásával kapcsolatban.¹⁰¹

Az alapeljárás felperesei, Marc Soulier és Sara Doke 2013-ban keresetet nyújtott be a Conseil d'État előtt. Keresetükben a vitatott rendelet hatáskörtúllépés miatti megsemmisítését kérték. A felperesek véleménye szerint a kereskedelmi forgalomban nem elérhető könyvekről szóló törvényt végrehajtó rendelet összeegyeztethetetlen a 2001/29/EK irányelvben a szerzőknek biztosított mű többszörözésének engedélyezéséhez való joggal, illetve az ez alóli, kimerítő jelleggel felsorolt korlátozásokkal és kivételekkel. Az alperes kultúráért és kommunikációért felelős miniszter és a kormányfő ezzel szemben a kereset elutasítását kérte, mivel úgy látták, hogy a szabályozás nem ellentétes a 2001/29/EK irányelv céljaival, tekintettel arra, hogy nem hoz létre a mű többszörözéséhez való kizárólagos jog tekintetében az irányelvben meghatározott kivételt vagy korlátozást.¹⁰²

A feltett kérdéssel arra keresi a Conseil d'État a választ, hogy a 2001/29/EK irányelvvel ellentétes-e a nevezett francia szabályozás, amely a „nem elérhető könyvek” digitális formában történő többszörözésére vagy megjelenítésére vonatkozó engedély megadását a közös jogkezelő szervezetekre bízva azzal, hogy meghatározott feltételek mellett lehetővé teszi a szerzők vagy jogutódai számára, hogy tiltakozzanak az engedély megadása ellen, vagy véget vessenek annak.¹⁰³ Az ügyben ítélet nem, viszont főtanácsnoki indítvány már született. Melchior Wathelet főtanácsnok indítványában kiemeli, hogy a könyv digitális formában történő felhasználása, amennyiben ahhoz a nyilvánosság hozzáférhet, a nyilvánossághoz közvetítés esete. Véleménye szerint ez a szerzői jogi védelem alatt álló művek esetében többszörözésnek és nyilvánossághoz közvetítésnek minősül. Ez pedig, a 2001/09/EK irányelv 5. cikkében szereplő kivételeket leszámítva, minden esetben a szerző engedélyéhez kötött. Ezek között a kivételek között pedig nem szerepel a francia jog által alkalmazott korlátozás és kivétel, amelynek kiterjesztésére egyik állam sem jogosult. Wathelet kiemelte, hogy a

¹⁰⁰ Lásd az Európai Unió Bíróságának honlapján: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d5bf2b13ef3ab24d119771d404c4dbc3f6.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuTc390?text=&docid=162692&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=39328>.

¹⁰¹ A kérelmet lásd az Európai Unió Bíróságának honlapján: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=166602&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=41447>.

¹⁰² Lásd. az Európai Unió Bíróságának honlapján: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=181445&pageIndex=0&doclang=hu&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=802533>.

¹⁰³ I. m. (XXX).

többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés engedélyezése, illetve megtiltása minden esetben a szerzőket megillető kizárólagos jog. A 2001/29/EK irányelv 2. cikkének a) pontja és 3. cikkének (1) bekezdése megköveteli a szerzők előzetes és kifejezett hozzájárulását a többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés esetében. Utólagos díjazás ezen alapvető jogot nem írja felül, amire nincs hatással az sem, ha egy mű kereskedelmi forgalomban nem kapható. Az említett irányelv egyetlen szankciót sem ír elő arra tekintettel, ha egy szerző nem használja a művét. A 2012/28/EK irányelvvel kapcsolatban a főtanácsnok megjegyzi, hogy a jogszabályt abból kiindulva fogadták el, hogy az előzetes hozzájárulás az árva művek szerzőitől nem szerezhető meg. Így Wathelet végkövetkeztetése az, hogy az olyan jogszabály, amely a közös jogkezelőre, és nem a szerzőkre bízta a könyvek digitalizálásának engedélyezését, ellentétes a 2001/29/EK irányelv rendelkezéseivel.¹⁰⁴

A holland bíróság 2015. áprilisában nyújtotta be C-174/15 számú, előzetes döntéshozatal iránti kérelmét. Ebben kérdésként szerepel, hogy a haszonkölcsönzés fogalmába beletartozik-e az elektronikus kölcsönzés esete is. A későbbiek folyamán a Bíróság válaszával akár befolyásolni is tudja a tagállamok szerzői jogát és a jövőbeli könyvtári kölcsönzés modelljét is.¹⁰⁵

A holland kormány olyan törvénytervezetet dolgozott ki, amely szerint az e-könyvek haszonkölcsönzése nem tartozik a 2006/115/EK irányelvet a holland jogba átültető rendelkezések szerinti haszonkölcsönzési jog hatálya alá. Az alapeljárás felperese, a Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB), amely az összes holland közkönyvtárt magában foglalja, nem ért egyet a tervezettel. A VOB megítélése szerint az e-könyvek haszonkölcsönzésére is ugyanazokat a holland jogszabályokat szükséges alkalmazni, mint amelyek a nyomtatott könyvekre vonatkoznak. A VOB pert indított a holland közös jogkezelő ellen, amelyben kérte a holland bíróságtól, hogy állapítsa meg, hogy az e-könyvek „one copy one user” formában, közkönyvtárak által, méltányos díjazás ellenében történő haszonkölcsönzése nem sérti a szerzői jogokat.¹⁰⁶

Június 16-án megismerhettük az erre az ügyre vonatkozó főtanácsnoki indítványt. Maciej Szpunar főtanácsnok szerint a könyvdigitalizálás elősegítheti a könyvtárak túlélését. Az indítvány szerint több tagállamban élénk vita folyik az e-könyvek haszonkölcsönzéséről. Míg a holland minisztérium arra a következtetésre jutott, hogy a könyvtári haszonkölcsönzés körébe nem tartozhat az e-kölcsönzés, addig az alapeljárás felperese, a VOB ép az ellenkezőjét gondolja. Szpunar véleménye szerint az elektronikus kölcsönzésre vonatkozó szabályokat minden könyvtípusra egyformán kell értelmezni. Ezenfelül azt is gondolja, hogy a 2006/115/EK irányelvet a modern társadalom igényeinek megfelelően kell értelmezni. Ezt

¹⁰⁴ I. m. (102).

¹⁰⁵ Lásd az Európai Unió Bíróságának honlapján: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=164990&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=728332>.

¹⁰⁶ Lásd az Európai Unió Bíróságának honlapján: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=180332&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=953874>.

arra alapozza, hogy nem lehet eltekinteni a jogi aktusok olyan értelmezésétől, amely figyelembe veszi a technológia és a piac változásait. A főtanácsnok úgy véli, hogy az e-könyvek haszonkölcsönzése a papíralapú könyvek haszonkölcsönzésének modern változata csupán. Ezt azért is látja alátámasztottnak, mivel a szerzői jog célja a szerzők érdekeinek védelme, és ennek a felhasználási módnak a piaca már létezik, erre tekintettel az új értelmezés csak javítana a szerzők helyzetén. Szpunar arra a következtetésre jutott, hogy az e-kölcsönzésre is a haszonkölcsönzés szabályait kell alkalmazni. Az e-könyvek esetében a 2006/115/EK irányelvet azért látja alkalmazhatónak, mivel az a könyvek többszörözött példányaira is vonatkozik. Meglátása szerint ez az értelmezés sem az irányelv szövegével, sem pedig a céljával nem ellentétes. A főtanácsnok az Európai Bíróság elektronikus és papíralapú könyvek kapcsán megfogalmazott különbségtételéről azt gondolja, hogy az nem alkalmazható. A Usedsoft-ítélettel kapcsolatban pedig felhívja a figyelmet, hogy a jogkimerülés digitális környezetben is létezik, ráadásul a terjesztési jog kimerülése nem feltétele a haszonkölcsönbe adásnak.¹⁰⁷ Szpunar ugyanakkor kiemeli azt is, hogy nem ellentétes az olyan szabályozás, amely előírja, hogy az e-könyv első nyilvánosságra hozatalát a nemzeti jog a jogosult engedélyétől tegye függővé.¹⁰⁸

6. Összegzés

Mint ahogy a fentebb kifejtettekből is jól látszik, az e-könyv kimondottan az olyan korreprezentáns találmányok közé tartozik,¹⁰⁹ amelyek újításként megváltoztatták a szerzői jogot vagy annak alkalmazását.¹¹⁰ A digitális tartalmak iránti megnövekedett keresletre és igényre mint egyfajta infokommunikációs forradalomra is tekinthetünk,¹¹¹ amelynek megfelelő jogi szabályozása az egész társadalomra pozitív kihatással lehet. Ezt igazolja az is, hogy a 2015 őszi Hágában megtartott PLR International Network által rendezett konferencián is foglalkoztak a kérdéssel.¹¹²

¹⁰⁷ A német bírósági gyakorlat szerint ezt az ítéletet softwarekkel kapcsolatban hozták, ezért megfontolandó, hogy más digitális tartalmakra, mint például az e-könyvekre, kiterjeszthető-e. Erről lásd.: *Nils Rauer, Lea Kaase*: DSM: losing the plot over e-books. *Intellectual Property Magazine*, 2016, április, p. 42.

¹⁰⁸ I. m. (106).

¹⁰⁹ *F. Tóth Krisztina*: Könyv, szöveg, dokumentum, e-könyv, az elektronikus könyv helye a digitális kultúrában. *Médiakutató*, 2002, 9. sz., p. 115.

¹¹⁰ *Philippe Gilliéron*: Collecting Societies and the digital environment. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 37. évf. 8. sz., 2006, p. 940.

¹¹¹ *Horváth Sándor Domonkos*: Digitalizációs ködfoltok – avagy eltévedt csodák az úton. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 21. évf. 6. sz., p. 40.

¹¹² *Rita Matulionyte*: E-books and public lending right: is it time for an update? Elérhető: <http://kluwercopyrightblog.com/2015/11/13/e-books-and-a-public-lending-right-is-it-time-for-an-update/>.

A kulturális ipar a magyar nemzetgazdaság egyik legjelentősebb ágazata.¹¹³ Különösen fontos, hogy egy jól működő elektronikus kölcsönzési rendszer ennek súlyát tovább növelje, és ne csökkentse azt. Nem lehet a könyvek digitalizálását csak arra tekintettel könyvtáraknak engedélyezni, hogy lenne rá olvasói igény. A szerzői jog mindig is arra volt hivatott, hogy megtalálja az egyensúlyt a jogosultak, a felhasználók és a köz érdeke között.¹¹⁴ A szerzői jog alkalmazása vagy esetleges változtatása során ugyanúgy figyelembe kell venni ezen szereplők érdekeit. A nyilvánossághoz való közvetítés során mind a szerzőknek, mind az esetlegesen érintett kiadóknak is engedélyt kell adniuk a könyvtáraknak, hogy műveikből e-könyveket készítsenek, illetve hogy digitalizált műveiket kölcsönözni engedjék.¹¹⁵ Ezért minden esetben díjazás illeti meg a jogosultakat.¹¹⁶ A jelenlegi szabályozás kellőképpen figyelembe veszi a jogosultak érdekeit. Ahhoz viszont, hogy az e-kölcsönzés elindulhasson, elengedhetetlenül szükséges egy olyan rendszer kialakítása, amelyben a jogosultak legalább annyira biztosítva látják jogdíjaik kifizetését és digitalizált műveik írásvédettségét, mint például a fentebb bemutatott amerikai, német vagy holland modellben. Nem mindegy, hogy hogyan történik az e-kölcsönzés, már csak azért sem, mivel Magyarország nem tartozik az Európai Unió digitálisan fejlett országai közé.¹¹⁷ Ezen nagymértékben képes lenne javítani egy jól működő e-kölcsönzési szisztéma is.

Az e-könyvkölcsönzés bevezetése fontos a felhasználók szempontjából is, akik egy megfelelő rendszerben csak tovább erősíthetik a kulturális ipart, ezzel segítve az ország és az egész térség gazdasági erősödését. Ennek ellenére jelenleg még vita folyik arról, hogy az elemzett felhasználási mód a könyvtári haszonkölcsönzés vagy a nyilvánossághoz közvetítés esete. Az Európai Bíróság válaszával eldöntheti a kérdést, és akár változást is hozhat a nemzeti jogszabályokban és a gyakorlatban is.

¹¹³ Gyertyánfi Péter: Jog nélkül kultúra sem terem – kultúrpolitika és szerzői jog. Magyar Jog, 53. évf. 8. sz., 2006, p. 449. Erről lásd. még Simon Dorottya, dr. Pusztaszeri Katalin, dr. Tarr Péter: A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 3. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2012, p. 7, 9. Simon Dorottya: A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 4. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, p. 9, 15.

¹¹⁴ Az érdekekről lásd Ujhelyi Dávid: A szerzői jog célja és emberképe a szellemi alkotásokat megalapozó elméletek tükrében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 5. sz, 2014. október, p. 36.

¹¹⁵ Sztj. 16. § (1).

¹¹⁶ Sztj. 16. § (4).

¹¹⁷ Mennyire digitális országban él Ön? A legfrissebb adatok szerint Európának van még mit fejlődnie. Brüsszel, 2015. február 24: <http://hirlevel.egov.hu/2015/02/26/mennyire-digitalis-orzagban-el-on-a-legfrissebb-adatok-szerint-europanak-van-meg-mit-fejlodnie/>.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága (US Supreme Court, SC) egy nemrég hozott döntésében megtagadta a *Sequenom Inc.* (Sequenom) keresetét, hogy vizsgálja felül a Szövetségi Kerületi Fellebbezési Bíróság (Court of Appeals for the Federal Circuit, CAFC) 2015. évi döntését az *Ariosa Diagnostics Inc. v. Sequenom Inc.*-ügyben. A Sequenom szabadalmát az alsófokú bíróságok azért semmisítették meg, mert azt az amerikai szabadalmi törvény szabadalmazhatóságot szabályozó 101. cikke alapján nem tartották szabadalmazhatónak, megállapítva, hogy a szabadalom igénypontjai csupán egy természetben előforduló jelenséget „fedeznek fel”.

A Sequenom kérelmének a megtagadása továbbra is fenntartja azt a bizonytalanságot, amely 2012-ben kezdődött az SC *Mayo Collaborative v. Prometheus Labs.*-ügyben hozott döntésével, amely az amerikai szabadalmi törvény 101. cikkét a diagnosztikai technológia területére alkalmazta, hogy megakadályozza szabadalmak engedélyezését a sajátos természeti törvényekre, természeti jelenségekre vagy elvont ötletekre – amelyek közül egyik sem szabadalmazható. A *Mayo v. Prometheus*-döntés azt eredményezte, hogy mind az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (USPTO, United States Patent and Trademark Office), mind az amerikai bíróságok a diagnosztika területén megtagadták a találmányok szabadalmazhatóságát. A *Mayo v. Prometheus*-üggyel az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemlében több alkalommal foglalkoztunk (lásd e folyóirat 2012. augusztusi számának 107–108. oldalát és decemberi számának 90. oldalát; a 2013. februári szám 67–69. oldalát; a 2014. decemberi szám 169–170. oldalát; és a 2015. júniusi szám 158–159. oldalát).

A *Mayo v. Prometheus*-ügyben az SC-nek arról kellett döntenie, hogy engedélyezhető-e szabadalom a Prometheus számára egy gyógyszer anyagcsereszintjei és a páciens egészsége közötti összefüggés diagnosztikai célra való felhasználására. A Prometheus arra hivatkozott, hogy a jövőbeli orvosi újdonságok egyéni genetikai felépítésen alapuló, „sajátosan célzott kezelésekre” vonatkoznak majd, és a fejlődés előmozdítása érdekében ezeket a felfedezéseket szabadalmi oltalommal kell elősegíteni. A kerületi bíróság a Prometheus szabadalmát érvénytelennek nyilvánította, a CAFC azonban megváltoztatta a döntést, mert úgy értelmezte a gyógyszer adagolásából és az így kapott metabolitszint meghatározásából álló lépéseket, hogy azok magukban foglalják az emberi test vagy az abból vett vér átalakítását,

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

és így a szabadalmi törvény 101. szakasza szerint szabadalmazható tárgyat képeznek. A szabadalombitorlással vádolt Mayo a CAFC döntésének az SC által történő felülvizsgálatát kérte. E kérésnek az SC helyt adott, és 2012. március 20-án hozott döntésében azt állapította meg, hogy Prometheus szabadalmi igénypontjai arra ösztönzik az orvosokat, hogy alkalmazzanak olyan természeti törvényeket, amelyek leírják az összefüggéseket a vérben levő bizonyos metabolitok koncentrációja és az alkalmazandó gyógyszer szintje között. Az SC szerint az igényelt eljárási lépések ismert természeti törvényeken alapulnak, és a Prometheus szabadalmának érvényben tartása ezen természeti törvények felhasználásának a gátlását jelentené, korlátozva azok felhasználását további felfedezések létrehozásában. Az SC döntéséből következik, hogy a szabadalmazáshoz több kell a természeti törvények egyszerű felhasználásánál, azokat új módon kell alkalmazni.

A *Prometheus*-döntés óta bizonytalanság uralkodik szakmai körökben azzal kapcsolatban, hogy új diagnosztikai eljárásokat lehet-e szabadalmaztatni. Az igénypontokban a „diagnózis” szó használata a *Prometheus v. Mayo*-döntésre emlékeztet, és végül az ilyen tárgyú szabadalmi bejelentés elutasítását okozza. Azonban sem az USPTO, sem az amerikai bíróságok nem határozták meg azóta sem, hogy egy diagnosztikai találmány esetében milyen tárgyat lehet szabadalmaztatni. A diagnosztikai találmányok fontossága miatt ez a bizonytalanság a biotechnológiai iparban azóta is csaldódottságot okoz, és vita tárgyát képezi.

Bár most az SC elutasította a Sequenom kérését, elengedhetetlen, hogy a CAFC visszatérjen erre a kérdésre. Ha azonban a CAFC a Prometheus-döntés által korlátozva van – amit sok szabadalmi szakember gondol –, talán csak a Kongresszus mint törvényalkotó hozhat megoldást.

B) Az *Apple* és a *Samsung* közötti harc okostelefonok kivitelezési részletei fölött tovább folytatódik, mert 2016 márciusában az SC helyt adott a Samsung fellebbezésének. Az Apple azt reméli, hogy a legfelsőbb bíróság megerősíti a korábbi bírósági döntéseket, míg a Samsung azt reméli, hogy sikerül azokat megváltoztatnia.

A Samsung szerint az ügyet alapvetően új szempontból kell megítélni, és ehhez legalább egy új tárgyalás szükséges. Az elmúlt évben a Samsung azzal érvelt, hogy mintaszabadalmak bitorlása esetén a kártérítést csupán a termék – a vizsgált esetben egy okostelefon – megjelenése alapján indokolt megítélni. A Samsung érvelése szerint ha érvényben maradna a jelenlegi döntés, ez azt jelentené, hogy „egyetlen mintaszabadalom többet érne, mint több százezer úttörő technológiai szabadalom”. A Samsung hozzátette, hogy „ezek az erősen túljutalmazott mintaszabadalmak a jövőben nagymértékben túlértékelt mintaszabadalmakhoz vezetnének”.

A két műszaki óriás közötti küzdelmet igen sokan kísérik figyelemmel. Az SC döntése messze ható következményekkel jár a mintaszabadalmak általános megítélése vonatkozásában, és konkrétan befolyásolja az ilyen szabadalmak bitorlása esetén megítélt kártérítés összegét.

C) Az *Amgen Inc.* (Amgen), a kaliforniai gyógyszergyár két szabadalommal rendelkezik a *Repatha* nevű gyógyszer előállítására, amely a PCSK9 jelű protein blokkolásával csökkenti a rossz koleszterin szintjét. Az Amgen 2014 októberében beperelte a francia *Sanofi* és az amerikai *Regeneron* gyógyszergyárat, azt állítva, hogy azok a *Praluent* nevű gyógyszer forgalmazásával bitorolják az ő *Repatha* gyógyszerre vonatkozó két szabadalmát. A bitorlóként megjelölt két vállalat ellenintézkedésként az Amgen két szabadalmának a megsemmisítését kérte a Delaware-i Wilmington Kerületi Bíróságtól, amelynek esküdtszéke egyheti tárgyalás után érvényesnek minősítette mind a két szabadalmat. A bíróság még nem állapította meg a bitorlásért fizetendő kártérítés összegét.

Sue Robinson, a bíróság tárgyalást vezető bírója a szabadalmak érvényességére vonatkozó döntése után abban a kérdésben fog határozni, hogy eleget tegyen-e az Amgen keresetének, amelyben a *Praluent* gyógyszer *Sanofi* és *Regeneron* általi árusításának az eltiltását kérte. A bitorlással vádolt két vállalat a döntés után kijelentette, hogy nem szüntetik be a *Praluent* árusítását, és fellebbeznek a körzeti bíróság döntése ellen, azonban fontolóra veszik, hogy ha a pereskedés a fellebbezés után az Amgen javára dőlne el, royaltyt fizetnek.

Mind a *Praluent*, mind a *Repatha* gyógyszer drágább, mint a rossz koleszterin szintjét csökkentő egyéb gyógyszerek: egy évig tartó alkalmazásuk 14 000 USD-be kerül. A gyógyszerek korlátozott felhasználása annak is tulajdonítható, hogy még nem szerepelnek a biztosítók listáján. Sok orvos egyelőre olyan klinikai próbák eredményeire vár, amelyek annak a tisztázását célozzák, hogy a kezelések csökkentik-e a szívroham és a szélütés kockázatát is.

Egy szakember most úgy nyilatkozott, hogy a per befejezésekor nem várható tartós eltiltásra vonatkozó döntés, azonban lényegesen növekedett a megegyezés esélye az Amgen és két versenytársa, a *Sanofi* és a *Regeneron* között.

D) Tizenhárom évig tartó küzdelem után a *Coca-Cola Company* (Coca-Cola) zéró kalóriatartalmú italai számára az USPTO lajstromozta a ZERO védjegyet, vagyis a COCA-COLA ZERO, a SPRITE ZERO és a POWERADE ZERO védjegyet.

A Coca-Cola az Egyesült Államokban 2003 óta próbálta lajstromoztatni a ZERO védjegyet, azonban ez ellen 2007-ben felszólalt a *Dr. Pepper*, amely DIET RITE PURE ZERO névvel árusított egy diétás szódát. A *Dr. Pepper* azzal érvelt, hogy a „zero” szó egy generikus kifejezés, amelyet gyakran használnak italkészítő cégek kalóriát nem tartalmazó italokra. Azzal is érvelt, hogy a „zero” általános angol szó, amelyet senki sem sajátíthat ki.

A Coca-Cola védekezésésként azzal az érveléssel válaszolt, hogy a „zero” szó a megkülönböztető címkéje az ő zéró kalóriát tartalmazó italainak, és a „zero” szó része a termékein levő márkanévnek. Emellett arra is hivatkozott, hogy széles körű hirdetési tevékenységet fejtett ki a márkanév népszerűsítésére, és ezért kéri annak lajstromozását.

Az USPTO Védjegyfellebbezési Tanácsa (Trademark Appellate Board, TAB) az alábbi okok alapján a Coca-Colára nézve kedvező végzést adott ki.

1. A Coca-Cola bizonyítani tudta, hogy a „zero” szó széles körű használat és népszerűsítés révén megkülönböztetőképességre tett szert.

2. A Dr. Pepper nem tudta meggyőzően bizonyítani, hogy a „zero” egy általános kifejezés, amelyet italkészítő társaságok használnak.

A TAB azonban úgy döntött, hogy a Dr. Peppernek nem tiltja meg a „zero” szó használatát, mert a Coca-Cola nem tudta bizonyítani, hogy a Dr. Pepper terméke a fogyasztók megtévesztését okozná. A TAB egyetértett a Dr. Peppernek azzal az érvelésével, hogy a DIET RITE PURE ZERO terméknév lényegénél fogva megkülönböztető jellegű, és közölte, hogy Coca-Colának nincs kizárólagos joga a ZERO védjegy használatára, de egyetértett annak lajstromozásával a Coca-Cola diétás szódáitálára és sportitalaira. A TAB arra is felhívta azonban a figyelmet, hogy döntését nem lehet precedensnek tekinteni, és hogy a „zero” szó használatával kapcsolatos vitákat az italiparban azok saját értékei alapján kell eldönteni.

Az ügy kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az Egyesült Királyság és Kína védjegyhatóságai elutasították a Coca-Cola kérelmét a ZERO védjegy lajstromozása iránt.

E) Nem gyakran történik meg, hogy egy női ruha megjelenik egy bíróság előtt, azonban a *Katy Perry* választása egy 2015. évi bálra, egy *Moschino* által tervezett, vállpánt nélküli, földig érő ruha egy folyamatban levő olyan jogi vita középpontjába került, amelyet valószínűleg nem fognak gyorsan megoldani.

Joseph „Rime” Tierney, egy graffitiművész 2015 augusztusában beperelte a Moschino tervező igazgatóját, *Jeremy Scott* alperest, mert engedély nélkül beépítette egy művének motívumát 2015. évi őszi/téli kollekciójába. Tierney azt állította, hogy graffitiművészi hitelét kompromittálta művének ilyen durva és kereskedelmileg nyilvános használata.

Az alperesek azzal érveltek, hogy a keresetet el kell utasítani, mert a „Vandal szemek” című kérdéses graffitiművet vandalizmus szülte, és azt nem védi szerzői jog. „Nyilvánosság és alapvető logika szempontjából értelmetlen lenne jogi oltalmat adni olyan mű számára, amelyet teljesen törvénytelenül hoztak létre”.

2016. április 19-én mindkét fél bejelentette a kaliforniai Szövetségi Bíróságnak, hogy egyezsége jutottak. Nemrég azonban Tierney ügyvédei kijelentették, hogy Scott új követelésekkel „megtorpedózta a megállapodást”. Így a pereskedés tovább folyik a bíróságon, amelynek abban a kérdésben kell döntenie, hogy az amerikai szerzői jogi törvény védi-e a graffitiket.

Argentína

Az argentin kongresszus által jóváhagyott, 27 222 sz. új törvény rendelkezése szerint, amely 2016. március 22-én lépett hatályba, a közvetítési eljárások nem függesztik fel a védjegy-felszólalási eljárások rendezésére előírt egyéves időtartamot.

Argentínában a védjegybejelentések hivatali intézését korábban önműködően befagyasztotta egy felszólalás benyújtása, és a bejelentőnek a felszólalásra vonatkozó értesítéstől számítva egy éve volt arra, hogy a felszólalóval megtárgyalja a felszólalás visszavo-

nását. Megegyezés hiányában a bejelentőnek a bíróságon pert kellett indítania a felszólalás elutasításáért, hogy elkerülje a bejelentés megszűnését.

Az új törvény hatálybalépése előtt tehát a közvetítési eljárás felfüggesztette az eljárás befejezésére engedélyezett egyéves határidőt a felszólalás elintézésére, ami ténylegesen meghosszabbította a védjegy törvényben előírt időt, amely alatt a felszólalóval barátságosan meg kellett egyezni, vagy pedig – ilyen megegyezés hiányában – a bírósághoz kellett fordulni.

Az új törvény gyakorlati hatása, hogy a bejelentőnek az egyéves határidő lejárta előtt kezdeményeznie kell és le is kell zárnia a közvetítési eljárást, és megegyezés hiányában meg kell indítania a felszólalás elutasítására irányuló bírósági eljárást. E határidő elmulasztása esetén a felszólalás tárgyát képező bejelentést a hivatal elutasítja.

Az új törvény nem rendelkezik az olyan ügyekről, ahol a közvetítési eljárást már megindították, és ennek megfelelően a törvényes egyéves határidőt felfüggesztették.

Egyesült Arab Emirátusok

Az Egyesült Arab Emirátusok Gazdasági Minisztériuma bejelentette, hogy be fogja vezetni az online szabadalmi és mintabejelentési szolgáltatást.

Az új szolgáltatás lehetővé fogja tenni az Egyesült Arab Emirátusok helyi ügyvivőinek, hogy online nyújtsanak be szabadalmi és mintabejelentéseket. Ennek megfelelően felhívták az ország összes ügyvivőjét, hogy jegyeztessék be magukat erre a szolgáltatásra. Egyelőre azonban hivatalosan még nem jelentették be ennek a gyakorlatnak a megkezdését.

Egységes Szabadalmi Bíróság

Az Egyesült Királyságban 2016. június 23-án lefolytatott szavazás az Európai Unióból való kilépésről elkerülhetetlenül befolyásolja az Egységes Szabadalmi Bíróság (Unitary Patent Court, UPC) létrehozását. Az Európai Szabadalmi Hivatal (European Patent Office, ESZH) képviselői és az UPC Előkészítő Bizottsága 2016. június 7-én Münchenben megbeszélést folytattak, ahol az ESZH képviselői kedvezően nyilatkoztak az egységes hatályú európai szabadalom (unitary patent) megvalósításáról. Az UPC Előkészítő Bizottságának képviselői kijelentették, hogy az UPC műszaki megvalósítása érdekében folytatott odaadó munka céltudatosan folytatódik, bár ezt természetesen késlelteti a Brexitet támogató angol népszavazás.

Jelenleg nehéz megmondani, hogy az Egyesült Királyság kormánya az Európai Unióból való kilépés előtt ratifikálja-e az UPC-egyezményt, aminek révén az Egyesült Királyság jobb helyzetben lenne, ha arról kívánna tárgyalni, hogy az EU elhagyása után is tagja lehessen az egyezménynek. Sok jogász szakember van azon a véleményen, hogy ez a választás megnyithatná az utat ahhoz, hogy az UPC a jövőben nyitva állhasson nem EU-tagállamok számára is, bár az EU Bíróságának (Court of Justice of the EU, CJEU) 1/09 sz. véleménye azt állapí-

totta meg, hogy nem EU-tagországok nem vehetnek részt az egyezményben. Jelenleg az az általános vélemény, hogy az új szabadalmi és bírósági rendszer az Egyesült Királyság nélkül kevésbé vonzó lesz a felhasználók számára. Ennek ellenére egy olyan rendszer, amelynek 24 ország a tagja, a korábbinál alacsonyabb költségek mellett még mindig érdekes lehet a felhasználók számára, különösen, ha az Egyesült Királyság kilépése után csökkentik a megújítási díjakat.

Ha az Egyesült Királyság nem ratifikálja az UPC-egyezményt az EU-ból való kilépés előtt, akkor annak szerződő államai előtt két lehetőség áll: *a)* újrakezdeni a tárgyalásokat az egyezmény módosítása céljából, hogy háromról kettőre csökkentsék azoknak az államoknak a számát, amelyeknek a ratifikálása elengedhetetlenül szükséges, továbbá, hogy a Központi Divízió egyik részlegének londoni székhelyét egy másik tagállamba helyezték át; vagy *b)* megvárni, amíg az Egyesült Királyság kilép az EU-ból, ami önműködően azt eredményezné, hogy Olaszország lenne az a harmadik állam, amelynek a ratifikálása szükséges a rendszer megindításához (Olaszország volt a negyedik legnagyobb EU-tagállam 2012-ben az európai szabadalmak validálásának száma tekintetében). Az olasz parlament 2016. szeptember 15-én hagyta jóvá a ratifikációs törvénytervezetet, és az várható, hogy rövidesen a szenátus is ezt fogja tenni.

A Brexitre vonatkozó népszavazás után bizonytalan az Egyesült Királyság helyzete. Bár az ország mindaddig teljesen szabadon ratifikálhat, amíg tagja az EU-nak, még nem döntött arról, hogyan fog eljárni. Várható, hogy néhány hónap eltelte után világosabb lesz a helyzet. Az Egyesült Királyság kilépése esetén két ország, Hollandia és Olaszország, illetve Hága és Milánó szándékozik pályázni arra, hogy London helyett vállalja az UPC Központi Divíziójának az ún. emberi szükségletekre vonatkozó ügyeket (ideértve a vegyészetet és a gyógyszerkémiai) intéző székhelyét. Az európai szabadalmak validálásának száma szempontjából 2012 óta Olaszország továbbra is tartja a negyedik helyét.

Az olasz törvényhozás 2003-ban rendelkezett különleges iparjogvédelmi bíróságok felállításáról. A Milánói Bíróság egyike a szabadalmi jogban legaktívabbnak és legtapasztaltabbnak, különösen azért, mert Milánó körzete Olaszország üzleti központja, és az Európai Unióban is egyike a legfontosabb helyeknek. A Milánói Bíróság intézi az olasz szabadalmi perek mintegy 70%-át, és különleges gyakorlata van azon a műszaki területen, amely jelenleg a londoni székhely számára van fenntartva. Milánóban már kijelölték az új bíróság épületét, ezért fennáll annak a lehetősége, hogy Olaszország lesz a székhelye az UPC Központi Divíziója londoni részlegének. 2016. július 12-én Matteo Renzi olasz miniszterelnök találkozott Giuseppe Salával, Milánó újonnan megválasztott polgármesterével, és meg tárgyalták, hogy Milánó és az olasz kormány hogyan tud együttműködni annak érdekében, hogy Milánó vonzó székhelye legyen a jelenleg Londonban székelő és a Brexit után új helyre kerülő európai intézménynek. Az Olasz Szabadalmi Ügyvivők Egyesülete külön felhívta a figyelmet erre a lehetőségre.

Hollandia 2016. szeptember 14-én befejezte az UPC-egyezmény ratifikálási eljárását azáltal, hogy az Európai Unió Tanácsánál Brüsszelben letétbe helyezte a ratifikációs okmányt.

Hollandia a tizennegyedik ratifikáló ország, és előreláthatóan Olaszország lesz a tizenkettedik. Az egyezmény hatálybalépéséhez legalább 13 ország ratifikálása szükséges, közöttük az Egyesült Királyságé, Franciaországé és Németországé. Minthogy Franciaország már 2014-ben ratifikált, már csupán az Egyesült Királyság és Németország ratifikálása szükséges. A várakozások szerint Németország a közeljövőben befejezi az egyezmény ratifikálását, mert a német ratifikálási eljárás formailag 2016 júniusában kezdődött el.

Szlovénia parlamentjének alsóháza 2016. szeptember 22-én fogadta el 48 igenlő és 11 ellenző szavazattal az UPC-egyezmény ratifikálásához szükséges törvénytervezetet. Az alsóház által elfogadott törvénytervezetet még ugyanazon a napon terjesztették a felsőház elé, amely nem támasztott kifogást a törvénytervezet ellen. Ezt követően Szlovénia elnöke 2016. szeptember 30-án hagyta jóvá az UPC-egyezmény ratifikálásához szükséges törvénytervezetet.

Ezek után a szlovén kormány bármikor letétbe helyezheti a csatlakozási okmányt az Európai Unió Tanácsának Általános Titkárságán. Így lehetséges, hogy Szlovénia megelőzi Olaszországot, és 12. államként ratifikálja az egyezményt.

Európai Szabadalmi Hivatal

Az Európai Szabadalmi Hivatal olcsó felszólalási eljárást tesz lehetővé, amelynek segítségével kétségbe lehet vonni egy európai szabadalom engedélyezését. Ha a felszólalás eredményes, egyetlen ilyen eljárás az európai szabadalom megsemmisítéséhez vezethet az összes megjelölt államban.

A felszólalást a szabadalom engedélyezésének az Európai Szabadalmi Közlönyben való meghirdetésétől számított kilenc hónapon belül kell benyújtani.

Az ESZH nemrég két közleményt publikált, amelyek a felszólalási eljárás változásait ismertetik. A közlemények áttekintést nyújtanak a 2016. július 1-jétől hatályba lépett módosított felszólalási eljárásról, amelynek főbb változásait az alábbiakban ismertetjük.

- Korábban biztosra lehetett venni, hogy határidőket egyszerű kérelemmel meg lehet hosszabbítani. A módosítás után azonban határidőket csak különleges esetekben, kellően megalapozott kérelmek alapján hosszabbít a hivatal.
- A felszólalási osztály csak kivételesen vesz figyelembe a felszólalási iratban megadottaktól eltérő felszólalási okokat, ha azok első pillantásra (*prima facie*) hátrányosan befolyásolják a szabadalmazhatóságot.
- A Bővített Fellebbezési Tanács egy újabb döntése megerősítette, hogy a szabadalom szövegének világosságát érintő kifogások csak akkor vehetők figyelembe, ha a szabadalom engedélyezése után végzett módosítással vezettek be hibát a szabadalom leírásába. Ezt most formailag beiktatták az új eljárásba.

- Végső írott beadványt a szóbeli tárgyalás előtt egy vagy két hónappal lehetett benyújtani. A módosított eljárás szerint írott beadvány legkésőbb a szóbeli tárgyalás előtt két hónappal nyújtható be.
- Az ESZH egy új követelménye, hogy a szóbeli eljárás alatt módosításokat csak gépelt dokumentumok formájában lehet benyújtani. Az erre vonatkozó közlemény azonban megerősíti, hogy szóbeli tárgyalásokon a döntés alapozható kézzel írott módosításokra is, és az alakilag megfelelő dokumentumok később is benyújthatók.

A fentiek nem jelentenek komoly változást az eljárásban; az általános cél a felszólalási eljárás egyszerűsítése.

Az új eljárásban a felszólalási osztály a szabadalomtulajdonos válaszána kézhezvételét követően azonnal megteszi a következő lépést, amely vagy egy végzés kiadása, vagy pedig – gyakrabban – felhívás szóbeli tárgyalásra. Az utóbbi esetben a feleket legalább 6 hónappal korábban értesítik az időpontról.

A módosított eljárással az ESZH azt kívánja elérni, hogy a felszólalás benyújtásának határidejétől számított 15 hónapon belül döntést hozzanak, ami annyit jelent, hogy – fellebbezés esetétől eltekintve – a felszólalást az európai szabadalom engedélyezésétől számított két éven belül be kell fejezni. Ez mindkét fél számára biztonságot szolgáltat.

Az Európai Unió Bírósága

Az Európai Bizottság 2015-ben számos vizsgálatot folytatott le uralkodó helyzettel való visszaélési ügyekben, és a 2016. év ezen a téren várhatóan tisztább helyzetet teremt. A Bizottság vizsgálatai csúcstechnológiájú vállalatokra (pl. Google, Qualcomm) összpontosulnak. A Bizottság különös figyelmet fordít a vállalatok uralkodó helyzetére.

Az Európai Bizottság 2015 áprilisában nyilvánosságra hozta, hogy vizsgálatot kezdett annak megállapítására, vajon a *Gazprom* Közép- és Kelet-Európa gázpiacán nem élt-e vissza uralkodó piaci helyzetével.

A Bolgár Energhiaholding 2015 márciusában kifogásokat ismertető levelet kapott a Bizottságtól, amely megállapítja, hogy a holding és annak leányvállalatai gátolják a versenytársakat a gázhálózathoz való hozzáférésben. A Bizottság aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban is, hogy 2014-ben a villamosenergia-piacon visszaélt uralkodó helyzetével.

Az Európai Unió Bírósága fontos döntést hozott a *Post Danmark II*-ügyben. Itt a bíróság nem tekintette szükségesnek a „hatékonyság” követelmény alkalmazását ahhoz, hogy egy árleszállítási rendszert uralkodó helyzettel való visszaélésnek minősítsen. Emellett a bíróság általánosabb szempontból azt is megállapította, hogy visszaélés megállapításakor a viselkedés mellett döntőek a valószínű következmények is. Ilyen vonatkozásban elegendő, ha a viselkedés versenyellenes hatást fejthet ki. Ez az ítélet érdekes adalékot képez egy sor olyan esetjogi döntéshez, amely az Európai Unió működéséről szóló szerződés (Treaty on the Functioning of the Union, TFEU) 102. cikke hatálapú megközelítésének szükséges-

ségére vonatkozott, minthogy a CJEU 2014-ben megállapította, hogy az Európai Bizottság nem volt köteles figyelembe venni a magatartás következményeit. A vita 2016-ban is folytatódik, amikor a CJEU-nak döntenie kell az Európai Unió Törvényszéke (General Court of the European Union) által 2015-ben az *Intel*-ügyben hozott döntése ellen benyújtott fellebbezés ügyében.

A CJEU 2015. július 6-án hozott ítéletet a *Huawei v. ZTE*-ügyben, amelyben kifejtette, hogy milyen körülmények között lehet az uralkodó helyzettel való visszaélésnek tekinteni jogi eljárás megindítását egy „szabvány szempontjából lényeges szabadalom” (standard-essential patent) tulajdonosa által egy használati engedéllyel nem rendelkező felhasználóval szemben. A CJEU szerint a TFEU 102. cikke nem alkalmazható, ha a szabadalomtulajdonos a per megindítása előtt értesíti a harmadik felet arról, hogy bitorolja a szabadalmat. A szabadalmasnak ekkor konkrét ajánlatot kell tennie licencadásra tisztességes, észszerű és nem diszkriminatív (fair, reasonable and non-discriminatory, FRAND) feltételekkel. A TFEU 102. cikke nem alkalmazható abban az esetben, amikor a harmadik fél mindezek ellenére folytatja a bitorlást, és nem válaszol elfogadható időn belül a javaslatra. Másrészt a bitorló fél csak akkor indíthat eljárást a szabadalomtulajdonos ellen, ha időben és írásban válaszolt észszerű ellenajánlattal a javaslatra.

A Huawei-döntés nagyon fontos a licencadó és a licencvevő közötti viszonylatokra a lényeges szabadalmak területén. Feltételezhető, hogy a Huawei-döntés pontos következményeit 2016-ban új eljárásokban vitatni fogják. 2016 előreláthatólag olyan év lesz, amelyben világosabbá fog válni a helyzet az Európai Bizottság a Google-lal szembeni vizsgálatairól. A Bizottság 2015-ben hosszú vizsgálatok után megküldte Google-nak a kifogásait tartalmazó nyilatkozatát, amelyben azzal érvel, hogy a vállalat visszaél uralkodó helyzetével az online keresőmotorok piacán azzal, hogy reklámozza saját online összehasonlító vásárlási szolgáltatásait (Google Shopping), azokat egyéb összehasonlító helyekhez viszonyítva. Emellett a Bizottság folytatni fogja kutatásait a Google Android szolgáltatásával kapcsolatban is. Ez a kutatás főleg annak a felderítésére irányul, hogy Google gátolja-e a versengő mobil operációs szolgáltatások piaci hozzáféréseinek a fejlesztését. A Bizottság meg fogja állapítani többek között azt, hogy a Google visszaél-e uralkodó helyzetével, amikor gyakori Android-használatát összeköti egyéb Google-termékek, így egy mobilalkalmazás használatával.

Az Európai Unió Törvényszéke

A) Az *August Storck KG* (Storck) 2013-ban egy olyan védjegyet kívánt lajstromoztatni a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál (OHIM), amely lényegileg egy ferde hullámvonal fölötti kék színt és alatta levő fehér színt foglalt magában. Az oltalmat a 30. áruosztályban kérte édességekre, csokoládéra, csokoládétermékekre, illetve azok csomagolására.

A bejelentést már az OHIM-jogutód, az EU Szellemi Tulajdoni Hivatalának (EUIPO) fellebbezési tanácsa utasította el. A döntés ellen a Storck az Európai Unió Törvényszékénél (General Court of the European Union, GC) nyújtott be fellebbezést, amely azonban megállapította, hogy az ilyen csomagolási minta nem alkalmas arra, hogy azonosítsa az áruk eredetét, és ennek következtében a 207/2009 sz. rendelet 7(1)(b) cikke alapján nem lajstromozható, mert nélkülözi a megkülönböztetőképességet.

A bejelentő szerint az EUIPO helytelenül feltételezte, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy háromdimenziós, nem pedig egy ábrás védjegy. A bejelentő arra is hivatkozott, hogy az édességiparban a színek általában nagy jelentőséggel bírnak, és hogy a csomagolási minta hóval borított dombokat mutat kék ég háttérrel, ami a védjegynek megkülönböztető jelleget kölcsönöz. A bejelentő azzal is érvelt, hogy az édesipar átlagos fogyasztói nagyfokú figyelmet tanúsítanak, mert az árukat élvezeti célból vásárolják és fogyasztják, és azok egészségüket is befolyásolják.

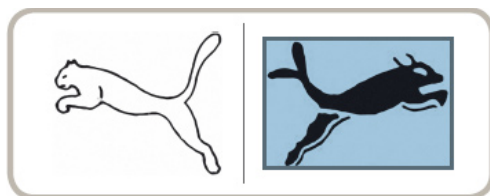
A GC-t ezek az érvek nem győzték meg, és megállapította, hogy a vonatkozó áruk mindennapi olcsó fogyasztási cikkek, amelyeket általában az élelmiszer-áruházak árúsítanak. Ezért azt a következtetést vonta le, hogy mind az eladás, mind a vásárlás csekély figyelemmel történik. A GC azt a jól megalapozott joggyakorlatot is megerősítette, hogy amikor egy ábrás védjegy az áruk vagy csomagolásuk kétdimenziós ábrázolásából áll, a háromdimenziós védjegyekre vonatkozó joggyakorlatot alkalmazzák, és ezért az áruk alakjának kiemelt jelentősége van. Ami az édességiparban a színek jelentőségét illeti, a GC fenntartotta a fellebbezési tanácsnak azt a megállapítását, hogy az alkalmazott színek szokásosak és általánosak, aminek következtében azokat a fogyasztók csupán esztétikai elemként érzékelik. A GC a fellebbezési tanácsnak azt a nézetét is megerősítette, hogy a kék ég háttérében álló, hóval borított dombokat a fogyasztók inkább egyszerű díszítőelemként látják, amely egy görbe vonalból áll, és semmiképpen sem utal az áru eredetére. Végül a GC támogatta a fellebbezési tanácsnak azt a megállapítását, hogy az alapvető geometriai alakzatok, így a négyszögek vagy a négyzetek kézenfekvően használatosak csokoládéáruk vagy édességcsomagolására, és ezért a lajstromoztatni kívánt védjegy alakját fontosnak kell tekinteni a vonatkozó áruk szempontjából.

A védjegyet alkotó alak, színek és grafikai elem kombinációja által nyújtott általános benyomás fényében a GC megerősítette, hogy az EUIPO jogosult volt a lajstromozási kérelmet azon az alapon elutasítani, hogy az a vonatkozó árukkal kapcsolatban nélkülözi a megkülönböztető jelleget.

B) Az Európai Unió Törvényszéke 2016. február 25-i döntésében megváltoztatta az EUIPO fellebbezési tanácsának a döntését, amely elutasította a Puma SE (Puma) felszólalását. Az utóbbiban a Puma kifogásolta egy lengyel vállalat ábrás védjegyének a lajstromozását lábbelikre a 25. áruosztályban.

Az ügy előzménye, hogy a Puma 2012 novemberében a 207/2009 sz. rendelet 8(1) cikke alapján felszólalt az említett védjegy lajstromozása ellen az említett áruosztályban.

Az ütköző védjegyek a következők voltak:

A Puma védjegye

A lengyel vállalat védjegye

Az OHIM felszólalási osztálya 2013. szeptember 30-án elutasította a felszólalást, megállapítva, hogy a két védjegy egészében véve eltérő.

Ezután a Puma az OHIM ötödik fellebbezési tanácsánál nyújtott be fellebbezést. Ez úgy döntött, hogy az ábrák eltérők, megjegyezve, hogy a korábbi védjegy egy olyan állatot ábrázol, amely balra ugró vadmacskaként vagy pumaként azonosítható, és hogy a felszólalás tárgyát képező védjegyet a látszat szerint két vagy több állatból olvasztották össze eggyé. Ezért lehetetlen egyetlen sajátos teremtményt egy olyannal azonosítani, amelynek a testrészei nyilvánvalóan számos állat különböző részeiből vannak összeállítva. A tanács megállapította továbbá, hogy vizuálisan az ábrák teljesen különböznek, és nem vonatkoznak ugyanarra a fogalomra. Tekintettel arra, hogy a 207/2009 sz. rendelet 8(1)(b) cikke szerint abszolút követelmény, hogy a jelzések azonosak vagy hasonlóak legyenek, a tanács szerint azt a tényt, hogy egészként tekintve az ábrák különböznek, nem kompenzálhatja a megkülönböztető jellemzők nagy száma vagy a korábbi védjegy hírneve, illetve az a tény, hogy a vonatkozó áruk feltehetően azonosak.

A tanács döntése ellen a Puma a GC-nél nyújtott be fellebbezést, érveit kizárólag a 8(1)(b) cikk szerinti bitorlásra alapozva. E cikk szerint egy korábbi védjegy tulajdonosa általi felszólalást követően egy védjegyet nem lehet lajstromozni, ha a korábbi védjeggyel való azonossága vagy ahhoz való hasonlósága miatt és az áruk vagy szolgáltatások azonossága vagy hasonlósága következtében a közönség részéről fennáll az összetévesztés valószínűsége azon a területen, ahol a korábbi védjegy oltalmazva van.

A GC 2016. február 25-i ítéletében megsemmisítette az OHIM fellebbezési tanácsának a döntését, a következő hibákat emelve ki az utóbbinak a két védjegy hasonlóságát megállapító döntésében.

Az összetévesztés valószínűségének az általános megállapítása a két védjegy vizuális, fonetikai vagy fogalmi hasonlósága vonatkozásában azon az általános benyomáson alapszik, amelyet akkor keltenek, ha különösen megkülönböztető és uralkodó elemeiket veszik számításba. A védjegyek észlelése a kérdéses áruk vagy szolgáltatások átlagos fogyasztói által döntő szerepet játszik az ilyen valószínűség általános megítélésénél. Ilyenkor az átlagos fogyasztók egy védjegyet rendszerint egészként fognak fel, és nem elemzik annak egyéni

részleteit, minthogy ritkán van lehetőségük arra, hogy közvetlenül összehasonlítsák a különböző védjegyeket, és ehelyett tökéletlen emlékképre kell támaszkodniuk.

Miként a jelen ügyben láthatjuk, mind a lajstromoztatni kívánt védjegy, mind a korábbi védjegy állatok fekete körvonalait mutatja hasonló ugró helyzetben, hátsó lábaik a talajon nyugszanak, míg elülső lábaik állkapcsuk alatt láthatók, és farkuk testükkel hasonló szöveget képez. A két ábrázolt állat hátának és hasának a görbülete nem azonos, azonban tagadhatatlan hasonlóságokat mutat.

Ennek ellenére a fellebbezési tanács az összehasonlításnál nem vette figyelembe ezeket a vizuális hasonlóságokat, hanem a vizuális elemzésnél nem mérlegelte a két ábra közötti hasonlósági elemeket, vagyis elmulasztotta elemzését a két védjegy által keltett általános benyomásra alapozni.

A bíróság szerint az OHIM azzal követett el hibát, hogy kizárólag az elemek eltéréseire összpontosított, és nem értékelte az átlagos figyelmi szintű vonatkozó közönség általános benyomását a hasonlóság elemeire is figyelemmel. Az egy védjegy által a szemlélőre gyakorolt benyomást a kompozíció különálló elemei közötti viszony határozza meg, ha ugyanazt a személyt felhívják arra, hogy emlékezzék a védjegyre, és írja azt le egy másik helyen egy bizonyos idő eltelte után.

Értelmezve a bíróság tudományos megállapításait, meg kell jegyezni, hogy az ítélet alapjai nem tükrözik a német puma képének rekonstrukcióját és az utóbbi egyéni elemeinek megfejtését (például az ábrázolt állatok támadó és dinamikus testtartását, a mozdulatok rugalmasságát, az átvitt üzenet jelentését, a védjegy hírnevének a fogyasztó emlékezetébe való beágyazódását és még egyéb dolgokat, amelyek lehetővé tennék egy valódi és igaz összehasonlító próba elvégzését).

C) A *Karl-May-Verlag GmbH* (May Verlag) 2003-ban európai uniós védjegyként lajstromoztatta a WINNETOU védjegyet a 3., 9., 14., 16., 18., 21., 24., 25., 28., 29., 30., 39., 41., 42. és 43. áruosztályba tartozó árukra és szolgáltatásokra. 2010-ben a *Constantin Film Produktion GmbH* (Constantin) törlési keresetet nyújtott be a lajstromozás ellen, azt állítva, hogy a védjegy leíró jellegű, és nélkülözi a megkülönböztető jelleget, ezért nem kellett volna lajstromozni. Kezdetben a törlési osztály elutasította a keresetet. A May Verlag azonban a döntés ellen fellebbezett. Az első fellebbezési tanács 2012-ben hatályon kívül helyezte a döntést, és a lajstromozást érvénytelennek nyilvánította, kivéve korlátozott körű árukra a 16. áruosztályban.

A védjegy leíró jellegével kapcsolatban megállapította, hogy Winnetou Karl May számos regényének, valamint filmnek és színdarabnak volt a főszereplője, és ezért az érintett fogyasztó a védjegyzett szót úgy értené, hogy az a kitalált indiánra vonatkozik. Erre a következtetésre a tanács a német nemzeti bíróságok azonos védjegyre vonatkozó korábbi döntései alapján jutott. A védjegyet bizonyos árukkal és szolgáltatásokkal, így filmekkel, nyomtatványokkal, fényképekkel és szórakoztató ipari szolgáltatásokkal kapcsolatban értékelve leíró jellegűnek találta, mert az érintett fogyasztó a szolgáltatást Winnetou jellemével társítaná.

A fennmaradó árukat és szolgáltatásokat, kivéve a nyomdai betűket és a nyomtatókat, árucikkeknek lehetne tekinteni, és mint ilyeneket társítani lehetne Winnetou képzeletbeli jellemével. Ennek következtében a tanács a védjegyet mindezekre az árukra és szolgáltatásokra leíró jellegűnek és nem disztinktívnek tekintette, és ezért érvénytelennek nyilvánította.

A kiadó a tanács döntése ellen a GC-nél nyújtott be fellebbezést. A GC érvelésének az alábbi két gondolat volt az alapja:

- a fellebbezési tanács megsértette az autonómia és függetlenség elvét; és
- nem volt helyes az okfejtése.

Az ügy vizsgálata alapján nyilvánvaló volt, hogy a tanács erősen támaszkodott a német nemzeti bíróságok döntéseire, amelyek ugyanezzel a döntéssel foglalkoztak röviddel azt követően, hogy a megtámadott európai uniós védjegybejelentést benyújtották. A GC azonban arra a következtetésre jutott, hogy a fellebbezési tanács támaszkodása a korábbi német döntésekre megsértette az európai uniós védjegy autonómiájának és függetlenségének elveit. A GC megállapította, hogy a tanács elfogadta a német bíróságnak a WINNETOU védjegy lajstromozhatóságával kapcsolatos döntéseiben foglalt megállapításokat anélkül, hogy a felek által benyújtott érvek és bizonyítékok fényében önálló értékelést végzett volna. Az a megállapítás, hogy a védjegy nem volt lajstromozható, nem a fellebbezési tanács önálló értékelésének volt az eredménye. A GC szerint a tanácsnak figyelembe kellett volna vennie, hogy a német döntések

- azonos védjeggyel foglalkoztak;
- egy magasabb nemzeti bíróságtól jöttek;
- részben azonos árukra és szolgáltatásokra vonatkoztak; és
- azokat röviddel a megtámadott európai uniós védjegy benyújtását követően hozták.

A GC azonban azt állapította meg, hogy a fellebbezési tanács a német döntéseket mint kötelezőket kezelte ahelyett, hogy azoknak csak tájékoztató értéket tulajdonított volna. Emellett azt is megállapította, hogy a tanács helytelenül érvelt a WINNETOU védjegy értékelésével kapcsolatban. A GC különösen az áruk általános forgalmazási kategóriája vonatkozásában azt állapította meg, hogy különböző áruk közös csoportosítása a „forgalmazás” általános kifejezés alatt helytelen volt, figyelembe véve az érintett áruk sokféleségét és azt, hogy közülük némelyek teljesen eltérő jellegűek voltak. Így például a forgalmazás ebben az esetben magában foglalt 11 különböző áruosztályba tartozó árukat, így illatszereket, ékszereket, írószereket, textiliákat, játékokat és élelmiszereket. A GC nem látott sajátos okot arra nézve, hogy miért lehetne mindezeket az árukat „értékesítés” címszó alatt együtt osztályozni, tekintettel a kérdéses áruk nyilvánvalóan eltérő tulajdonságaira és felhasználási céljaira. Az ilyen kategorizálást és a fellebbezési tanács által az értékesítésre vonatkozóan tett megállapításokat a GC olyan általános kijelentéseknek tekintette, amelyek nélkülöztek minden sajátos elemzést a kérdéses áruk vonatkozásában, amelyeket nem lehetett homogén kategóriát képezőknek tekinteni.

A fentiek következtében a GC hatályon kívül helyezte a fellebbezési tanács döntését, és az ügyet új döntés meghozatala céljából visszautalta.

Fehéroroszország

Fehéroroszország Szellemi Tulajdoni Nemzeti Központja bejelentette, hogy a védjegytvényt 2016. július 15-i hatállyal módosították. A főbb változásokat az alábbiakban foglaljuk össze.

- A védjegybejelentéssel egyidejűleg vagy a bejelentés napjától számított két hónapon belül be kell nyújtani a központnál a meghatalmazást és az előírt illeték befizetésének igazolását.
- A védjegybejelentésben meg kell adni a bejelentés nemzetközi osztályozás szerinti osztályát.
- A védjegybejelentéseket a központ weboldalán publikálni kell két hónapon belül attól az időponttól számítva, amikor kiadták a bejelentés vizsgálatára vonatkozó döntést.
- A védjegy lajstromozására vonatkozó információt a hivatalos lapban publikálni kell a lajstromozás napjától számított két hónapon belül.

A módosított törvény lehetővé teszi kérelem alapján a következő határidők újbóli érvénybehelyezését: (i) hivatali végzések megválaszolására adott határidő; (ii) újbóli vizsgálat lefolytatására vonatkozó kérelem határideje; és (iii) a fellebbezési tanácsnál panasz benyújtásának határideje. Az említett határidőket a lejárati napjától számított három hónapon belül lehet újból érvénybe helyezni, feltéve, hogy megfizetik a hivatali díjat, és hogy a bejelentő érvényes okokkal tudja bizonyítani a határidő elmulasztását.

- A módosított törvény lehetővé teszi egy nemzetközi védjegy lajstromozás nemzetközi bejelentéssé és egy nemzeti védjegy lajstromozás nemzetközi lajstromozássá való átalakítását.

Hollandia

A Hágai Fellebbezési Bíróság 2016. március 29-én olyan ítéletet hozott, amely azt értelmezi, hogy egy minta jellemzőjét mikor diktálja csupán annak műszaki funkciója. Ez az ítélet egy ideiglenes intézkedésre vonatkozó eljárást követett, amelyet a dán *Koz Products* (Koz) indított korábbi elosztója, az *Adinco BV* (Adinco) ellen, és amelynek során azt állította, hogy az Adinco bitorlta elektromos kábelekhez használt kábelblokkokra vonatkozó mintajogait.

A Koz a pereskedést a körzeti bíróság előtt indította arra hivatkozva, hogy az Adinco bitorlta az ő (Koz) 2005-ben és 2006-ban lajstromozott, kábelblokkokra vonatkozó mintáit, és emellett szolgálai utánzást is elkövetett.

A bíróság elutasította a Koz ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelmét, mert megállapította, hogy a 2006-ban lajstromozott közösségi mintákat az Európai Unió Szellemi Tulajdon

Hivatala érdemi eljárásban érvénytelennek nyilvánítaná. Ezek a minták ugyanis nélkülözik az egyéni jelleget, ha összehasonlítják a Koz által 2005-ben lajstromoztatott mintákkal.

A bíróság azt is megállapította, hogy komoly esélye volt annak, hogy a 2005-ben lajstromozott közösségi mintákat egyéni jelleg hiánya miatt érvénytelennek nyilvánítsák, mert azok egy német vállalat korábbi mintájával összehasonlítva nem keltettek eltérő általános benyomást. Ilyen vonatkozásban a Koz hangsúlyozta a kábelblokk alján levő rétegek különbségeit, azonban a bíróság azon a nézeten volt, hogy ezek a rétegek nem adhattak a mintáknak egyéni jelleget, mert azokat csupán műszaki funkciójuk írta elő.

Ezután a Koz a Hágai Fellebbezési Bíróságnál nyújtott be fellebbezést, amelyben csupán a 2005-ben benyújtott mintáira hivatkozott. Az Adinco megismételte e minták érvénytelenségére vonatkozó védekezését, azt állítva, hogy a Koz mintái a német vállalat korábbi mintáinak ismeretében nélkülözik az egyéni jelleget.

A Koz elismerte, hogy mintáinak egyes vonásai megegyeznek ugyan a korábbi mintákéival, azonban azt állította, hogy ennek ellenére mintái egyéni jellegűek, mert a korábbi mintákban nem volt megtalálható kettő mintáinak legjellemzőbb vonásaiból.

A Hágai Fellebbezési Bíróság döntése megállapította, hogy a közösségi mintarendelet 8(1) cikke szerint mintaoltalom nem adható egy termék olyan megjelenési jellemzőire, amelyeket csupán a termék műszaki funkciója tesz szükségessé. A bíróság szerint „műszaki funkcióról” van szó, ha a minta a terméket alkalmasabbá teszi funkcionális használatára.

Az Adinco azzal is érvelt, hogy az ún. „eredményorientációs tan” szerint ki van zárva az olyan megjelenési jellemzők oltalma, amelyeket elsődlegesen egy műszaki funkció határoz meg, függetlenül attól, hogy ugyanez a műszaki hatás elérhető lenne más minták által. A bíróság ezt az „eredményorientációs tan” szerint magyarázta: egy elemet csupán műszaki funkciója tesz szükségessé, ha sok változat létezik a műszaki megoldás kialakítására.

A bíróság azonban nem osztotta ezt a nézetet. Ehelyett azt állapította meg, hogy ha több változat áll rendelkezésre, a következők lehetségesek:

Egy minta elemét, amelyet elvben egy műszaki funkció határoz meg, csupán egy műszaki funkció diktál, ha

- I. van egy vagy több alternatív megoldás, amely ugyanazt a műszaki hatást eredményezheti; vagy
- II. csupán egy vagy csak korlátozott számú valódi alternatíva van ugyanannak a műszaki megoldásnak a mintájában; egy ilyen alternatíva nem valós, ha csupán a következőt foglalja magában:
 - a) adalékként egy műszaki szempontból céltalan elemet (így egy díszítést vagy egy vastagítást) a műszakilag meghatározott elemhez;
 - b) a műszakilag meghatározott elem megjelenésében egy olyan eltérést, amely felesleges, és nincs egyéni jellege a mintához viszonyítva (ami azt okozza, hogy ez a változat a minta oltalmi körébe esik).

A bíróság megállapította, hogy ez bármilyen más szempontból nézve is azt jelenti, hogy egy mintának majdnem sohasem lehet olyan eleme, amelyet csupán egy műszaki funkció okoz, mert majdnem mindig hozzá lehetne adni felesleges vagy céltalan kiegészítéseket. A bíróság szerint a mintatörvényt nem lehet felhasználni egy bizonyos műszaki hatás kisajátítására ahhoz, hogy másokat megakadályozzanak műszaki eredmények hasznosításában.

A fenti tények alapján a bíróság megállapította, hogy a Koz mintáiban az elemeket csupán műszaki funkciók írták elő, mert hiányoztak valódi alternatívák. Így komoly esélye volt annak, hogy a 2006. évi mintákat hiányzó műszaki jelleg miatt érvénytelennek nyilvánítsák.

India

2016. május 16-i hatállyal módosították az indiai szabadalmi törvény végrehajtási utasítását. A főbb változásokat az alábbiakban foglaljuk össze.

- Megszüntették iratok képviselők által történő benyújtásának a lehetőségét. Így a képviselők csak elektronikus úton nyújthatnak be iratokat.
- A hivatal visszafizetheti az azonos eljárásért elektronikusan másodszor befizetett összeget.
- A vizsgálati kérelemért vagy gyorsított vizsgálatért befizetett díj 90%-át a hivatal a bejelentő visszavonási kérelme alapján visszafizeti, ha időközben a bejelentés vizsgálatát nem kezdték még el.
- Az igénypontokban hivatkozott minden egyes jellemzőt a rajzon használt számokra hivatkozva kell azonosítani.
- A bejelentő a nemzeti szakasz megindításakor törölhet igénypontokat a nemzetközi (PCT-) bejelentésből.
- Egy megosztott bejelentés benyújtásakor kérni kell annak vizsgálatát, ha az alapbejelentés már vizsgálat alatt áll.
- Az elővizsgálati végzés elkészítésére az elővizsgálónak engedélyezett időtartam a korábbi három hónapról egy hónapra csökkent, de nem haladhatja meg a két hónapot. A bejelentés engedélyezésre kész állapotba helyezéséhez az elővizsgálati végzés kibocsátásától engedélyezett idő a korábbi 12 hónapról 6 hónapra csökkent, de ez az idő a bejelentő kérésére három hónappal meghosszabbítható. Ez a változás csökkenti az indiai szabadalmak feldolgozásához és engedélyezéséhez szükséges időt.
- Egy nemzetközi (PCT-) bejelentés bejelentője jogosult törölni olyan igénypontokat, amelyek Indiában nem engedélyezhetők. Ez a bejelentő számára gyorsítja az elővizsgálati eljárást, és egyúttal csökkenti a fizetendő díjat.
- Gyorsított vizsgálati kérelmet csak akkor lehet benyújtani, ha a bejelentő egy induló vállalat, vagy ha az Indiai Szabadalmi Hivalt választja nemzetközi kutatási hatóságként (ISA) vagy nemzetközi vizsgálóhatóságként (IPEA).

- Szóbeli meghallgatást videokonferenciával vagy audiovizuális eszközökkel is meg lehet tartani.
- Szóbeli meghallgatás elhalasztása díjfizetés ellenében lehetséges. Az erre irányuló kérelmet a meghallgatásra kitűzött határidő előtt legalább három nappal kell kérni. Csupán két halasztás lehetséges, és egyik sem lehet hosszabb harminc napnál.
- Egy dokumentumnak a hivataltól kért hiteles másolatát egy héten belül ki kell adni, ha a kérelmet a megfelelő díj befizetésével együtt nyújtották be.
- Az ügyvivői meghatalmazást három hónapon belül kell benyújtani.

Japán

A) 2016. június 2-án a Japán Szabadalmi Hivatal Tokióban összejövetelen látta vendégül az öt legnagyobb szabadalmi hivatal, tehát az amerikai, a dél-koreai, az európai, a japán és a kínai hivatal vezetőit.

Az összejövetelen megtárgyalták az öt hivatal közötti együttműködésre vonatkozó kéréseket, és egyetértettek abban, hogy erősíteniük kell az együttműködést, és célul kell kitűzniük *(i)* kapcsolataik erősítését a felhasználókkal; *(ii)* magas minőségű és megbízható vizsgálati eredmények szolgáltatását; és *(iii)* szellemi tulajdoni hivatalokként fejlődő új technológiák alkalmazását. Ezt a három célt rögzítették a 2016. évi közös nyilatkozatban (tokiói nyilatkozat).

Ezeket a célokat szem előtt tartva, a japán hivatal igazgatója kijelentette, hogy hivatala a japán vállalatok fejlődését kívánja előmozdítani olyan környezet létrehozásával, amelyben megkönnyíti szellemi tulajdon megszerzését és hasznosítását külföldön az alábbi célok kitűzésével:

- megvalósítani a világ leggyorsabb és legmagasabb minőségű szabadalmi vizsgálatait, és azokat nemzetközileg továbbítani, valamint elősegíteni azok használatát;
- vezető szerepet betölteni a rendszerek és az igazgatás harmonizálásában, elősegíteni a vizsgálati know-how növelését, és támogatni a szellemi tulajdoni rendszerek fejlesztését;
- egy lépésben szolgáltatni külföldi szabadalmi tájékoztatást és erősíteni a szellemi tulajdon-jogok tengerentúli bitorlása elleni harcot.

B) A *Taiho Pharmaceutical Co., Ltd.* (felperes) v. *AntiCancer Inc.* (alperes)-ügyben a Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróság 2015. február 19-én hozott döntést arról, hogy megalapozott-e a felperes megsemmisítési keresete az alperes szabadalma ellen.

Az alperes a Japán Szabadalmi Hivatalnál szabadalmat kapott „Állati modell humán betegségekre” tárgyú találmányára. A felperes 2012-ben nyújtott be keresetet a hivatalnál a szabadalom megsemmisítése iránt, az azonban 2013-ban elutasította a felperes keresetét.

A szabadalom 1. és 2. igénypontjának szövege a következő volt.

1. Állati modell humán neoplasztikus betegségre, ahol az említett állatnak egy humán szervezetből – kizárva az agyat – kapott neoplasztikus szövete van az említett állat megfelelő szövetébe implantálva, és elegendő immunhiánya van ahhoz, hogy lehetővé tegye az említett beültetett neoplasztikus szövet tenyésztését és áttételeződését (metasztázisát).
2. Az 1. igénypont szerinti állati modell, ahol az említett állat csecsemőmirigy nélküli egér.

A találmányt orvosi kutatás céljára használják humán tumorszövet izotópos transzplantációjára olyan csupasz egereken, amelyek immunhiányos állati modellek, és amelyekben az említett szövetet tenyésztik és hagyják áttételeződni. Az 1. sz. anterioritás szerint a transzplantált humán szövetet hagyják tenyészni és a csupasz egér szövetébe beszűrődni.

A Szellemitulajdon-védelmi Felsőbíróóság döntése megállapítja, hogy a hivatal döntését hatályon kívül kell helyezni, mert az azt a megállapítást tartalmazza, hogy a találmányt a következő ok miatt nem lehet az 1. anterioritás ismeretében könnyen kigondolhatónak tekinteni.

- (i) A találmány szerinti tumor „metasztázisa” eltérő jelenség az 1. sz. anterioritás szerinti „infiltrációtól”. Nem volt általános műszaki tudás, hogy „infiltráció” után „metasztázis” jön létre.
- (ii) Az 1. sz. anterioritás nem teszi lehetővé metastázis létrejöttét humán tumoros szövet transzplantációja után sem. Ezért, még ha egy szakember ismeri is a 3. és a 4. sz. anterioritást, amelyek lehetővé teszik, hogy metastázis jöjjön létre szubkulturális tumorszövet transzplantációja után, a szakember nem tudja kigondolni a találmányt.

A felperes azt állította, hogy még ha vannak is különbségek a találmány és az 1. sz. anterioritás között, vagyis egy tumor metastázisa és infiltrációja között, egy szakember könnyen ki tudta gondolni a találmányt, és így hibás a Japán Szabadalmi Hivatal megállapítása, hogy a találmány feltalálói tevékenységen alapszik.

Másrészről az alperes azt állította, hogy a hivatal döntése nem hibás azzal a megállapítással kapcsolatban, hogy *a)* az „infiltrációt”, amely az első szakasza a metastázis folyamatának, meg kell különböztetni az inváziótól, és fel kell használni az 1. sz. anterioritás leírására, és *b)* az 1. sz. anterioritás szerinti transzplantációs módszer eltér az izotópos transzplantációtól, ezért különbözik a találmány szerinti eljárástól is.

A felsőbíróóság ítélete a következő tényeket tartalmazza:

- (i) A szabadalom elsőbbségi időpontjától kezdve ismerték, hogy az egérbe, bőr alá transzplantált humán tumorszövet ritkán infiltrálódik vagy áttételeződik.
- (ii) Az 1. sz. anterioritás szerinti humán infiltráló karcinóma infiltrálódni kezdett egy zsírpárnába.
- (iii) A szabadalommal kapcsolatban említett rákprogressziós biológiai folyamat, így (1) egy tumor kialakulása, (2) beszűrődése a szomszédos szövetbe, és (3) áttételeződése

véredényeken és nyirokedényeken keresztül más szövetekbe általános műszaki tudásnak volt tekinthető.

(iv) Általánosan ismert volt, hogy humán tumorszövet izotópos transzplantációja a 3. és a 4. sz. anterioritás szerint csupasz egér felhasználásával infiltrációs rákot és áttételképződést okozna.

A fenti (i)–(iv) előfeltétel alapján bármely szakember könnyen feltételezheti, hogy az 1. sz. anterioritás szerinti tumor további infiltrációja valószínűleg áttételt okoz. Ezért megállapítható, hogy a Japán Szabadalmi Hivatal döntése hibás, amikor különbségeket határoz meg a találmány és egyéb találmányok, vagyis az 1. és a 2. sz. anterioritás, valamint a 11. és a 12. sz. anterioritás szerinti találmányok között, ahol az utóbbiak az 1. és a 2. sz. anterioritás szerinti találmány megvalósítására szolgáló eljárásra vonatkoznak. Minthogy ez a következtetés valószínűleg befolyásolja a hivatal döntését, hogy a találmány feltalálói tevékenységen alapszik, valamennyi döntését hatálytalanítani kell.

Kanada

A) A Szövetségi Bíróság (Federal Court, FC) bírāja, Russell bíró elutasította a *TearLab Corporation* (TeerLab) arra irányuló keresetét, hogy a bíróság gátolja meg a 2 494 540 sz. ('540-es) kanadai szabadalom bizonyos igénypontjainak a bitorlását az alperesek által, amit az i-Pen rendszer importálásával és eladásával követnek el. Az említett szabadalom folyadékminták, így könnyofolyadék ozmolaritásának a mérésére szolgáló eljárásra vonatkozik. A felperes szerint az alperes könnyozmolaritás mérésére szolgáló i-Pen rendszere bitorolni fogja az ő '540-es szabadalmát.

Russell bíró döntése azon a feltételezésen alapult, hogy a felperes az eltiltás elmaradása esetén nem szenvedne helyrehozhatatlan kárt. A felperes erre vonatkozó bizonyítékai azonban nem elégítették ki a bírót, mert eskü alatti nyilatkozata nem vonatkozott arra az időszakra, amelyre vonatkozólag a TearLab az ideiglenes intézkedés elrendelését kérte, és nem olyan személyek írták alá, akik jogosultak lettek volna meggyőzni a bíróságot arról, hogy a TearLabot nem lehetne kompenzálni a felmerülő károkért. Bár megjegyezte, hogy érthetők a felperes aggályai az elvesztett lehetőségek, az elvesztett eladások és az elvesztett goodwill miatt, a bíró megállapította, hogy a TearLab érvei nélkülözik a tárgyilagos alapot. Ezzel szemben az alperes egy kellően képesített szakértő bizonyítékát nyújtotta be, amely azt igazolta, hogy a TearLab kára számszerűsíthető.

B) A Szövetségi Fellebbezési Bíróság (Federal Court of Appeal, FCA) 2016. április 20-án döntést hozott a *Mylan Pharmaceuticals ULC* (Mylan) v. *Eli Lilly Canada Inc.* (Lilly)-ügyben, amely a merevedési zavar kezelésére szolgáló *tadalafilra* (a Lilly Cialis nevű gyógyszere) vonatkozik. Az FCA elutasította a Mylan fellebbezését, vagyis helybenhagyta a Szövetségi Bíróság döntését, amely megállapította, hogy a Lilly 2 226 784 sz. ('784-es) kanadai szabadalma érvényes.

Döntésében az FCA tisztázta a kézenfekvőség-típusú kettős szabadalmazásra vonatkozó próbát, és több fontos megállapítást tett a technika állásával, valamint a technika állása és a közös általános tudás közötti különbséggel kapcsolatban.

A '784-es szabadalom a tadalafile és a 3-metil-tadalafile használatát igényelte merevedési zavar kezelésére. A szabadalmazott gyógyszerekre vonatkozó törvény alapján a Lilly által kezdeményezett bírósági eljárásban a Mylan azt állította, hogy a szabadalom lényeges igénypontjai érvénytelenek kettős szabadalmazás és hasznosság hiánya miatt józan jóslás (sound prediction) hiánya alapján.

A Lilly-nek volt egy korábbi, 2 181 377 sz. ('377-es) kanadai szabadalma is, amely a tadalafilet új vegyületként, valamint a tadalafile felhasználását bizonyos rendellenességek – de nem merevedési zavar – kezelésére igényelte. A '377-es szabadalom leírása a tadalafilet mint PDE V-inhibitorot ismertette, bár ezt nem igényelte.

A '377-es szabadalom elsőbbségi időpontja és a '784-es szabadalom elsőbbségi időpontja között publikálták a Pfizer *sildenafil* (a Pfizer Viagrája) vonatkozó, WO 1994/028902 sz. ('902-es) nemzetközi (PCT-) bejelentését. A '902-es bejelentés többek között azt is tanította, hogy a PDE V-inhibitorok alkalmasak a merevedési zavar kezelésére.

Első fokon az FC bírójá, *de Montigny J.* engedélyezte a Lilly bejelentését, megállapítva, hogy a Mylan kettős szabadalmazásra és hasznosság hiányára alapozott állításai a szabadalom érvénytelenségéről nem voltak megalapozottak. E döntés ellen a Mylan az FCA-nál nyújtott be fellebbezést.

Az FCA elutasította a Mylan fellebbezését. Bár ez a bíróság megállapította, hogy az elsőfokú bíró a jogi keret bizonyos szempontjaiban tévedett, végül arra a következtetésre jutott, hogy a Lilly '784-es szabadalma nem volt érvénytelen sem kettős szabadalmazás, sem újdonság hiánya miatt. Elemzésében a bíróság tisztázta és megerősítette a szabadalmi törvény néhány fontos pontját.

Az FCA előzetes megjegyzéseiben összegezte a jogtudomány állását a technika állása és a közös általános tudás megkülönböztetéséről, és megállapította, hogy a technika állása a tudás gyűjteménye azon a területen, amely „magában foglal bármilyen nyilvánosan hozzáférhető tudást, bármennyire homályos vagy általánosan nem elfogadott legyen is az”. A technika állásának sajátos céljai vannak, így az, hogy elősegítse az újdonságrontásra vagy a feltalálói tevékenység hiányára vonatkozó állítás megalapozását.

Ezzel szemben a közös általános tudás „a vonatkozó területen és a vonatkozó időben a szakemberek által általánosan ismert tudás” és, ellentétben a technika állásával, „a közös általános tudásba csak akkor jut be egy információ, ha egy szakember tudomást szerez róla, és azt elfogadja további cselekvés jó alapjaként”. A bíróság megjegyezte továbbá, hogy „egy szakember szempontjából a szabadalmi jogban végzett bármilyen vizsgálódás hozzáad a közös általános tudáshoz”.

Az FCA néhány fontos megkülönböztetést is tett a kézenfekvőség-típusú kettős szabadalmazás és a „klasszikus” kézenfekvőség között.

A kézenfekvőség-típusú kettős szabadalmazás alapján létrejövő érvénytelenség nem azonos a kézenfekvőség alapján létrejövő érvénytelenséggel. A kézenfekvőség arra a kérdésre irányul, hogy egy „találmány” (jogi értelemben) egyáltalán létezik-e. A kézenfekvőség-típusú kettős szabadalmazásnak eltérő a gyakorlati igazolása: egy létező szabadalom továbbélésének megakadályozása egy különben érvényes szabadalom esetében, ahol a továbbélés valójában egy már megadott szabadalom oltalmi idejének a meghosszabbítása lenne.

Ezen megfontolások alapján a bíróság a két próba között két fontos különbségre mutatott rá.

1. Kézenfekvőség esetén a technika állásának bármely része idézhető, ideértve művek gyűjteményét is. Kézenfekvőség-típusú kettős szabadalmazás esetén csupán a korábbi szabadalom idézhető, és bármilyen egyéb technika állása csak annyiban érvényes, amennyiben hozzájárul a közös általános tudáshoz.
2. Kézenfekvőség vizsgálata esetén a szabadalmi törvény 28.3(a) cikke tiltja, hogy a szabadalmas a bejelentés napjától számított egy éven belül kinyilvánítson bármit a szabadalma ellen. Ez nem vonatkozik azonban a kettős szabadalmazásra, ahol az egyéves türelmi időn belül egy korábbi szabadalom ilyen célokra idézhető a későbbi szabadalom ellen.

E bevezető megjegyzéseket követően a bíróság ismertette a kézenfekvőség-típusú kettős szabadalmazásra vonatkozó helyes jogi próbát. A Mylan azzal érvelt, hogy a kézenfekvőségre vonatkozó próbát kell alkalmazni, ahol a korábbi szabadalom lép a technika állásának a helyébe. Ezzel ellentétben a Lilly azzal érvelt, hogy a vizsgálattal azt kell megállapítani, vajon a második találmány nem képezi-e az eredeti szabadalom oltalmi idejének „helytelen” kiterjesztését, más szavakkal, hogy azt, amit a második szabadalomban igényelnek, nem lehetett vagy kellett volna-e már az első szabadalomban igényelni.

A bíróság ezen érvek alapján megállapította, hogy „a két megközelítés között nem volt lényegi különbség”, mert azok ugyanannak a kérdésnek az átfogalmazásai. Mindkét esetben az a kérdés, hogy „van-e feltalálói tevékenység az első szabadalomtól a másodikig”.

Mindazonáltal van néhány lényeges megfontolás a kettős szabadalmazás elemzésével kapcsolatban. A bíróság a *Merck v. Pharmascience*-ügyben 2010-ben hozott döntésére támaszkodva hangsúlyozta, hogy a kettős szabadalmazás kézenfekvőségének elemzésekor az első szabadalom *igénypontjait* kell összehasonlítani annak meghatározásához, hogy a második szabadalom *igénypontjai* az első szabadaloméihoz viszonyítva feltalálói tevékenységen alapulnak-e.

A hasznosság kérdésével kapcsolatban az FCA megismételte, hogy a hasznosságot nem kell bizonyítani, hanem elegendő józanul megjósolni a bejelentés napján. A bíróság megállapította, hogy az elsőfokú bíróság tévedett, amikor nem vette figyelembe a 18. *igénypontban* említett 3-metil-tadalafil hasznosságát annak az értelmezésének az alapján, hogy egy Markush-csoportban csak egy vegyületnek kell hasznosságot mutatnia. Ezzel szemben egy

igényelt osztályban az összes vegyületnek hasznosságot kell mutatnia. Ugyanakkor a bíróság rámutatott, hogy a józan jóslást ténybeli alap és józan okoskodás támasztotta alá.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az FCA döntése világossá teszi a jogi helyzetet kézenfekvőség-típusú kettős szabadalmazás esetén, azzal a fontos megkötéssel, hogy a kettős szabadalmazás esetén figyelembe veendő technika állása a korábbi szabadalom igénypontjaira korlátozódik, és hogy a korábbi szabadalmat kettős szabadalmazás esetén idézni lehet akkor is, ha a második szabadalom benyújtási napja előtt egy éven belül publikálták.

A Mylan csak akkor fellebbezhet e döntés ellen, ha a Kanadai Legfelsőbb Bíróságtól erre engedélyt kér, és azt meg is kapja.

C) Az FC 2016. április 1-jén elutasította az *Allergan* kérelmét, amely arra irányult, hogy a bíróság a 2 307 632 sz. ('632-es) kanadai szabadalom oltalmi idejének lejártáig tiltsa meg a *gatifloxacin*t tartalmazó szemeszeti termék *Apotex* általi forgalmazását. Az *Allergan* nem tudta cáfolni az *Apotex* azon állítását, hogy a '632-es szabadalom 10. igénypontja kézenfekvő volt, és nélkülözte a hasznosságot. A 10. igénypont egy szemcseppeként használható gyógyászati kompozíció vizes oldatára vonatkozott, amely 0,1–1,0 tömeg/térf.% koncentrációban *gatifloxacin*t vagy annak gyógyászatilag elfogadható sóját és 0,01–0,1 tömeg/térf.% koncentrációban nátrium-edetátot (Na-EDTA) tartalmazott.

Az FC előnyben részesítette az *Apotex* szakértő tanújának, dr. Sheardownnak a bizonyítékát, aki azon a véleményen volt, hogy a 10. igénypont az Na-EDTA nélküli eljárással kapcsolatban három előnyt ígért: megnövelt szaruhártya-permeabilitást a *gatifloxacin*ra nézve; a *gatifloxacin* kicsapódásának meggátlását; és a *gatifloxacin* elszíneződésének meggátlását. A kézenfekvőséggel kapcsolatban az említett három előny „bizonyos mértékig ismert volt” a technika állásából, és „nem volt váratlan következménye a kombinációnak”. Egy szakember a kézenfekvőség szintjén észszerűen azt várta volna, hogy a *gatifloxacin* és a Na-EDTA kombinációja hatékony szemeszeti kompozíciót eredményez a három fenti előnnyel.

A hasznosság vonatkozásában a bíróság elutasította a 2014. évi *AstraZeneca Canada Inc. v. Apotex Inc.*-ügyben hozott döntésnek azt a megállapítását, hogy egészséges jósláshoz a tény-szerű alap és egy egészséges érvelési vonal kinyilvánítása csak új alkalmazásra vonatkozó szabadalmak esetén szükséges. Ennek eredményeként nem lehetett józanul azt feltételezni, hogy a Na-EDTA igényelt alacsonyabb, például 0,01%-os koncentrációi megakadályozták volna a *gatifloxacin* kicsapódását, mert a '632-es szabadalomban vizsgált legalacsonyabb Na-EDTA-koncentráció 0,05% volt.

Az *Allergan* e döntés ellen fellebbezést nyújtott be a Szövetségi Fellebbezési Bíróságnál.

D) Az FC az *Airbus Helicopter* (*Airbus*) (korábban *Eurocopter*) v. *Bell Helicopter Textron Canada Limited* (*Bell*)-ügyben hozott döntése leszögezi, hogy egy peres eljárásban az egyes felek legfeljebb öt szakértő tanút vehetnek igénybe tekintet nélkül arra, hogy az ügy egy vagy több szakaszban folyik-e. Ez a megfellebbezhető döntés bonyolultabb eljárásokban csökkentheti a pereskedési költségeket, de azt várja el a felektől, hogy a szakértői bizonyítást gondosan intézzék.

Bonyolultabb szabadalmi perek esetében, így gyógyszerügyekben a felek által igénybe vehető szakértők száma döntően befolyásolhatja az eljárás kimenetelét. A kanadai bizonyítási törvény 7. cikke egy „tárgyaláson vagy eljárásban” ötnél nem több tanú igénybevételére jogosítja fel a feleket, és nem teszi lehetővé, hogy a bíróság további tanúkat vegyen igénybe. A 7. cikket általában úgy értelmezik, hogy az előmozdítja az igazsághoz való eljutást, mert biztosítja, hogy a bíróság és a felek ne legyenek túlterhelve tanúkihallgatásokkal azon a mértéken túl, amely arányos a per bonyolultságával és fontosságával.

A kettéágazó ügyekben vitatták a 7. cikk helyes értelmezését. Kettéágazó ügyek azok, amelyekben a bíróság elrendeli, hogy egy tárgyalást egy kérdéssorozattal kapcsolatban folytassanak le (például arról, hogy érvényes szabadalmat bitoroltak-e) mielőtt – ha szükséges – egy második tárgyalást tartanának egy második kérdéssorozatról (például a szabadalom-bitorlásból eredő károk mennyiségéről). A kétfelé ágazás kedvez az igazságügyi adminisztrációnak, mert hozzásegíti a bíróságot, hogy ne kelljen a károkozással foglalkoznia, ha a szabadalom érvényessége még nincs megállapítva, és arra ösztönözheti a feleket, hogy meg egyezésre jussanak, mielőtt megoldottak egy alapkérdést (például, hogy érvényes szabadalmat bitoroltak-e, vagy hogy a felperes jogosult-e kártérítésre).

Az FC 2016. május 27-én a szabadalombitorlási ügy kártérítési szakaszának megtárgyalása előtt röviden arról is döntött, hogy mindegyik fél legfeljebb öt tanút vehet igénybe a per felelősségi és kármegállapítási szakaszában.

Az ügy háttere, hogy az Airbus (akkor még Eurocopter) bitorlási pert indított a Bell ellen. Ez a per 2009-ben kettéágazott felelősségi és kártérítési szakaszra. A felelősségi szakaszban, amely arra irányult, hogy megállapítsák, vajon érvényes szabadalmat bitoroltak-e, a Bell 2011-ben három szakértő tanút nevezett meg, de csak négy szakértő szakvéleményének a benyújtása után. A felelősségi szakasz befejezését követően a bíróság megállapította, hogy a Bell bitorolta az Airbus szabadalmát, és ezért az utóbbi javára kártalanítási és büntető pénzbírságot ítélt meg. A kár nagyságát egy 2016. május 30-án kezdődött kártérítési szakaszban kellett meghatározni.

A kártérítési szakaszban a Bell négy szakvéleményt nyújtott be, aminek eredményeként a két fázisban összesen 8 különböző szakértőt vett volna igénybe. Az Airbus kifogásolta a szakértők számát, mert az ellenkezett a bizonyítási törvény 7. cikkében foglaltakkal. Ezzel szemben a Bell azzal érvelt, hogy a 7. cikk „tárgyalásonként” vagy „eljárásonként” öt szakértőt engedélyez, és e cikk szempontjából mind a felelősségi, mind a kártérítési szakasz különállóan jogosult öt-öt szakértőre.

A bíróság az Airbus-szal értett egyet, és megállapította, hogy a kanadai bizonyítási törvény egy perben mindegyik oldalt legfeljebb öt szakértő igénybevételére korlátozza, együtt értve a tárgyalási és az eljárási szakaszt, vagyis egy fél nem jogosult öt tanúra egy eljárás minden egyes szakaszában. A bíróság azt is megerősítette, hogy egy szakértőt megnevezettnek tekintenek, ha szakvéleményét benyújtották, tekintet nélkül arra, hogy a szakértő valóban tanúskodik-e a tárgyaláson.

Másrésről a Bell azt kérte a bíróságtól, hogy engedélyezze további szakvélemények benyújtását. Az FC a Bell számára csupán egyetlen további szakértő megnevezését engedélyezte, vagyis négy szakértője közül csak kettőre támaszkodhatott néhány nappal azt megelőzően, hogy elkezdődött a kártérítési szakasz tárgyalása.

E) Az FC 2016. február 4-i döntésében megállapította, hogy a szabadalomengedélyezés „végdíjának” (final fee) téves alulfizetése nem érvényteleníti a megadott szabadalmat.

Ha egy elővizsgáló azon a véleményen van, hogy egy szabadalmi bejelentés kielégíti a szabadalmi törvény és a szabadalmi szabályok előírásait, a Kanadai Szabadalmi Hivatal engedélyezési értesítést ad ki, amely előírja, hogy a bejelentő fizessen végdíjat a szabadalom megadásáért. Jelenleg a szabadalmi szabályokban kétféle díj szerepel: az egyik egy kisebb díj kisvállalatok esetén, és a másik egy nagyobb díj nagyvállalatok esetén. Ha a végdíjat nem fizetik meg az engedélyezési értesítéstől számított hat hónapon belül, a bejelentést a törvény 73(1)(f) cikke alapján ejtettnek tekintik.

Az *Apotex Inc.* (Apotex) v. *Pfizer Inc.* (Pfizer)-ügyben az FC azt vizsgálta, hogy egy téves végdíj érvényteleníthet-e egy a díjfizetést követően megadott szabadalmat. A Pfizer a jelenlegi tulajdonosa az 1 339 132 sz. kanadai szabadalomnak, amelyet 1997. július 29-én engedélyeztek, és amely a *latanaprost* nevű gyógyszerre vonatkozik, amelyet glaukóma kezelésére használnak, és *Xalatan* néven forgalmaznak. A végdíjat tévesen kisvállalati státusz alapján fizették be, és a bíróság megállapította, hogy nem fizették be a nagyvállalati státusz esetén fizetendő díjnak megfelelő kiegészítést.

Az Apotex gyorsított eljárásban kért ítéletet hozni a következő állítások alapján:

- nem fizették be a végdíj teljes összegét;
- a Pfizer elmulasztotta helyesbíteni ezt a hibát az előírt határidőn belül; és
- minthogy a végdíj előfeltétele volt a szabadalom érvényes megadásának, a szabadalom érvénytelen.

Annak a kérdésnek a megválaszolása érdekében, hogy a megfelelő végdíj befizetésének elmulasztása érvénytelenít-e egy megadott szabadalmat, az FC a joggyakorlat két ütköző irányvonalát vizsgálta. A 2003. évi *Dutch Industries Ltd. v. Canada*-ügyben az FC és az FCA azt állapította meg, hogy a hivatal vezetője nem bírt hivatalos felhatalmazással ahhoz, hogy a hat hónapos határidő lejáratát után elfogadjon fenntartásdíj-kiegészítést egy olyan ügyben, amelyben tévesen kisvállalati fenntartási díjat fizettek be. Ilyen elvi alapon a kisvállalati státusz téves meghatározása a szabadalmi bejelentés és az abból eredő szabadalom alapján szerzett minden jog elvesztéséhez vezethet, hacsak a hibát fel nem fedezik, és nem helyesbítik a késedelmes díjfizetésre megadott törvényes határidőn belül.

Az Apotex a *Dutch Industries*-féle irányvonalra támaszkodva azzal érvelt, hogy a Pfizer elvesztette a szabadalmi bejelentésből és a szabadalomból származó minden jogát, ha elmulasztotta befizetni a szabadalom megadásához szükséges teljes végdíjat.

Az FC elutasította az Apotex érvelését, rámutatva, hogy a *Dutch Industries*-féle irányvonal csupán szabadalmi bejelentésekre alkalmazható, és hogy a joggyakorlatban jól megala-

pozott elv, hogy különbséget tesznek egy szabadalmi bejelentés státusza és egy megadott szabadalom státusza között. Az FC az általa 2011-ben a *Corlac Inc. v. Weatherford Canada Inc.*-ügyben hozott döntést követte, amely ügyben az FCA megállapította, hogy egy szabadalmi bejelentés elővizsgálati eljárásában a 73(1)(a) cikkben foglaltak nem követése nem érvénytelenít egy azt követően megadott szabadalmat. Az FC megjegyezte továbbá, hogy bármilyen ellentmondást a *Weatherford*- és a *Dutch Industries*-féle irányvonal között az újabb *Weatherford*-döntés javára kell feloldani.

Az Apotex azzal érvelt továbbá, hogy a *Weatherford*-ügyet nem kell követni, mert az a törvény 73(1)(a) cikkével foglalkozik, és azt vizsgálta, hogy jóhiszeműen mulasztották-e el egy elővizsgáló kérését, de nem foglalkozik a törvény 73(1)(f) cikkében foglaltaknak megfelelően egy előírt díj fizetésével. Az Apotex hozzátette, hogy abban az időben, amikor a Pfizer benyújtotta szabadalmi bejelentését, a hatályos szabadalmi törvény „megszűnt”, nem pedig „ejtettnek vélt” szabadalmi bejelentésre vonatkozott, ha a végdíjat nem fizették be.

Az FC elutasította az Apotex érvelését, és megállapította, hogy a 73(1) cikk különböző alcikkei nem voltak annyira eltérőek, hogy *Weatherford*-ügy következtetéseit ne lehetne a 73(1)(a) cikkről átvinni a 73(1)(f) cikkre. Az FC azt is megállapította, hogy nem volt jelentéssel bíró különbség az 1996. évi szabadalmi törvény szerinti „megszűnt” és a jelenlegi törvény szerinti „ejtettnek vélt” státusz között.

Az FC végül arra a következtetésre jutott, hogy a helyes díj fizetésének az elmulasztása nem érvénytelenítette a Pfizer szabadalmát, és a Pfizer javára engedélyezte a gyorsított vizsgálatot. Az Apotex az FCA-nál nyújtott be fellebbezést az FC döntése ellen.

F) A kanadai kormány tervbe vette az ipari minták nemzetközi lajstromozását lehetővé tevő Hágai Megállapodáshoz való csatlakozást. Ennek megkönnyítése, valamint az ipariminta-törvény korszerűsítése érdekében törvénytervezet készült, amely már elnyerte a királyi hozzájárulást, azonban a módosított törvény hatálybalépése előtt az új törvénynek megfelelően módosítani kell az ipariminta-rendeletet is. A módosított törvény hatálybalépéséhez nem szabtak határidőt, azonban megemlítjük, hogy a Kanadai Szellemtulajdonvédelmi Hivatal (Canadian Intellectual Property Office, CIPO) 2016 vége előtt konzultációkat kíván kezdeni a végrehajtási utasítás módosításáról, és arra számít, hogy a módosított törvényt 2018. első felében hatályba tudja léptetni.

Az új törvény néhány fontosabb változását az alábbiakban foglaljuk össze.

- Jelenleg egy lajstromozott minta oltalmi ideje a lajstromozás napjától számított tíz év elteltével jár le. A módosított törvény szerint ez a határidő a mintabejelentés napjától számított tizenöt év elteltével fog lejárni, de semmiképp nem lehet rövidebb a lajstromozás napjától számított tíz évnél.
- A hatályos törvény szerint lajstromozott mintákat és függő mintabejelentéseket át lehet ruházni egy átruházási okirat benyújtásával a CIPO-nál és az előírt illeték (jelenleg 100 CAD) befizetésével. Ezután a CIPO bejegyzí az átruházást. A módosított törvény szerint az új jogosult számára fontos, hogy az átruházás lajstromozva legyen

a CIPO-nál, mert a lajstromozatlan átruházás érvénytelen egy későbbi lajstromozott átruházással szemben. A CIPO ugyanis nem jogosult lajstromozni egy átruházást, ha a jogtulajdonos korábban egy másik személyre ruházta át a mintát.

- A CIPO az új törvény hatálybalépése után nem fog kiadni lajstromozási bizonylatokat, és a bejelentők számára csak hat hónap áll majd rendelkezésre ahhoz, hogy ellenőrizték a lajstromozást, és kérjék az esetleges hibák kijavítását.
- Jelenleg Kanadában titkosak a mintabejelentések, és azokat a minta lajstromozásáig nem publikálják. A módosított törvény szerint a mintabejelentéseket a bejelentés (vagy az elsőbbség) napjától számított hat hónap és harminc hónap közötti idő eltelté után publikálni fogják. A konkrét időtartamot a végrehajtási rendelet fogja meghatározni. Jelenleg nem világos, hogy egy mintabejelentést publikálni kell-e a vizsgálat megkezdése előtt (miként a szabadalmi bejelentések esetében). Mindenesetre egy bejelentő meg tudja majd akadályozni a publikálást azáltal, hogy bejelentését a publikálás előtt visszavonja.
- Változni fognak a minta lajstromozásának követelményei is. Jelenleg a CIPO-nak lajstromoznia kell egy mintát, ha az nem azonos vagy nem közel hasonló egy már lajstromozott mintához, vagy arra nem emlékeztet olyan mértékben, hogy azzal össze lehet téveszteni, de a hivatalnak el kell utasítania egy minta lajstromozását, ha a lajstromozási kérelmet Kanadában a minta kanadai vagy máshol történt publikációja után több mint egy évvel nyújtották be.

A módosított törvény szerint egy lajstromozandó mintának újnak kell lennie. Egy minta akkor minősül újnak, ha ugyanazt a mintát vagy attól lényegesen nem eltérő mintát még nem hoztak nyilvánosságra sehol a világon a bejelentés elsőbbségi időpontja előtt vagy egy korábbi elsőbbségű kanadai bejelentésben. A bejelentő általi publikációra egy év türelmi időt fognak engedélyezni.

Továbbra is meg fog maradni az a kikötés, hogy egy minta nem lajstromozható, ha csak olyan jellemzői vannak, amelyeket csupán a végtermék hasznos funkciója határoz meg.

G) A Szövetségi Fellebbezési Bíróság által az *MC Imports Inc. (Imports) v. Afod Ltd.* (Afod)-ügyben 2016 márciusában hozott ítélet azt a kérdést dönti el, hogy a földrajzilag deskriptív szavak védjegyként lajstromozhatók-e, vagy pedig ezt tiltja a védjegy törvény 12(1)(b) cikke. Az ítélet az FCA arra irányuló kísérletét képviseli, hogy iránymutatást nyújtson olyan védjegyek lajstromozhatóságáról, amelyek áruk vagy szolgáltatások származási helyét írják le.

Lingayen egy kb. 100 000 lakosú város a Fülöp-szigeteken, amely garnélarákpástétom-termékeiről ismert.

A felperes Imports a Kanadai Védjegy hivatalnál lajstromoztatta a LINGAYEN védjegyet Fülöp-szigeteki élelmiszertermékekkel kapcsolatban, ideértve a halmártást és a halpástétomot. Az alperes Afod haltermékeket importált a Fülöp-szigetéről és egyéb ázsiai országokból saját NAPAKASARAP védjegyével. Az Afod által importált néhány termék címkéje

tartalmazta a „Lingayen style” szavakat is. Ezért az Imports az FC-nél keresetet indított az Afod ellen a LINGAYEN védjegy bitorlása miatt.

Az FC megállapította, hogy a kérdéses áruk Lingayenből származtak, és ennek a helységnek „a kérdéses áruk átlagos kanadai fogyasztóinak szempontjából általánosan elismert kapcsolata van a halmártástermékekkel”, ami miatt a védjegy nyilvánvalóan deszkriptív volt. Az FC azonban nem foglalkozott azzal a felek közötti ellentéttel, hogy vajon a helyes próba szerint azt kell-e figyelembe venni, hogy egy szokásos fogyasztó a védjegyet az eredeti helyére utalóként ismeri el, vagy pedig a szokásos fogyasztó szempontja lényegtelen, és az a kérdés, hogy a védjegy valóban az áruk vagy szolgáltatások eredetének a helyét írja-e le.

Az FC elutasította az Import bitorlási keresetét, és a védjegy lajstromozását törölte. Az Imports e döntés ellen az FCA-nál nyújtott be fellebbezést.

Az FCA felismerte, hogy szükség van iránymutatásra olyan védjegyek területén, amelyekről azt állítják, hogy nyilvánvalóan deszkriptívek a vonatkozó áruk vagy szolgáltatások eredetét illetően. Megállapította, hogy – ellentétben azzal a próbával, amellyel azt kívánják megállapítani, hogy egy védjegy egyértelműen deszkriptív vagy megtévesztően miszdeszkriptív-e a vonatkozó áruk vagy szolgáltatások jellegével vagy minőségével kapcsolatban – a próba kevésbé nyilvánvaló olyan védjegy vonatkozásában, amelyről azt állítják, hogy egyértelműen deszkriptív az eredet helye vonatkozásában.

Az FCA ezután kifejtette azt a háromszakaszos próbát, amely annak a meghatározására szolgál, hogy egy földrajzi név egyértelműen deszkriptív-e a származási hely vonatkozásában.

- Meg kell határozni, hogy a védjegy földrajzi név-e, vagy ilyet tartalmaz-e.
- Meg kell határozni, hogy a vonatkozó áruk vagy szolgáltatások erről a földrajzi területről származnak-e.
- Igenlő esetben a védjegy még lajstromozható lehet, ha kellő mértékben használják Kanadában ahhoz, hogy a tulajdonosra nézve disztinktív legyen.

Az első lépéssel kapcsolatban az FCA nyilvánvalóvá tette, hogy amikor a védjegy egy földrajzi hely neve, és más jelentése is van, az a kérdés, hogy a földrajzi név elsődleges vagy döntő-e. Ezt a kérdést azon áruk vagy szolgáltatások sajátos típusa fogyasztójának a szempontjából kell megítélni, amellyel kapcsolatban a védjegyet használják.

Az FCA nézete szerint az áruk vagy szolgáltatások szempontja mellékes az elemzés első és második lépésénél. E véleményének magyarázataként az FCA kifejtette, hogy különbséget kell tenni az egyértelműen deszkriptív eredetűnek mondott védjegyekre alkalmazható próba és azon próba között, amely megtévesztően miszdeszkriptív eredetűnek tartott védjegyekre alkalmazható, minthogy a fogyasztó felfogása csupán megtévesztően miszdeszkriptív esetekben lényeges.

Az FCA megállapította, hogy az Imports lajstromozásával társított áruk Lingayen városból származnak. Nem nyújtottak azonban be arra vonatkozó bizonyítékot, hogy a „Lingayen” szó a városon kívül bármi egyébre is vonatkozna. Ennek megfelelően az FCA arra a kö-

vetkeztetésre jutott, hogy a védjegy világosan leírja az áruk eredetét. Ennek következtében viszont az Imports által a használatról benyújtott bizonyíték nem volt elegendő annak meg-alapozásához, hogy a védjegytörvény alapján bizonyítani lehessen a szerzett megkülönböz-tetőképességet. Ezért az FCA a fellebbezést elutasította, és elrendelte a LINGAYEN védjegy törlését.

Kolumbia

Kolumbia ipari és kereskedelmi minisztere, *Pablo Felipe Robledo* és az Európai Szabadalmi Hivatal elnöke, *Benoît Battistelli* 2016 januárjában alapmegállapodást írt alá gyorsított sza-badalmi vizsgálatra (PPH) vonatkozó kísérleti programról, amely 2016. második felében indult, és három évre szól.

A Kolumbiai Szabadalmi és Védjegyhivatalnak folyamatban levő PPH-megállapodásai vannak az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalával 2012 óta, a Spanyol Szaba-dalmi és Védjegyhivatallal 2013 óta és a Japán Szabadalmi Hivatallal 2014 óta.

Németország

A) Az Európai Unió Bírósága a *Huawei v. ZTE*-ügyben 2015. július 16-án a szabványokra nézve fontos szabadalmak (Standard Essential Patents, SEP) vonatkozásában új rendszert állapított meg, amelynek alapján egy SEP-tulajdonos felléphet egy bitorló ellen anélkül, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés 102. cikke szerint visszaélne domináns helyzetével. Annak érdekében, hogy a felek érdekei egyaránt figyelembe legyenek véve, a CJEU egy hatlépéses megközelítést alapozott meg.

1. A szabadalmasnak először értesítenie kell az alperest az állítólagos bitorlásról.
2. Az alperesnek ezután hajlandóságot kell mutatnia licencmegállapodásra FRAND-feltételek alapján.
3. A szabadalmasnak konkrét írott ajánlatot kell tennie licencmegállapodásra FRAND-feltételek alapján.
4. Az alperesnek iparkodva kell válaszolnia erre az ajánlatra, összhangban a terület elis-mert kereskedelmi gyakorlatával, és késleltető szándék nélkül.
5. Ha az alperes elutasítja a szabadalmas ajánlatát, FRAND-alapon ellenajánlatot kell tennie.
6. Ha a szabadalmas elutasítja az ellenajánlatot, az alperesnek megfelelő biztosítékkal kell szolgálnia (beleértve a korábbi használatot is), és képesnek kell lennie arra, hogy számot adjon cselekedeteiről.

Ennek a hat lépésnek a lefektetésével a CJEU nagyon várt tisztázást nyújtott az SEP-k érvényesítéséhez és az ilyen érvényesítések elleni védekezéshez is azt követően, hogy az Eu-rópai Bizottság korábbi közléseiben jelezte, hogy nem követi azt a megközelítést, amelyet

a német bíróságok alkalmaztak a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) 2009. évi *Orange Book*-döntése után. A CJEU döntését követően a német bíróságok egy fél év múlva hozták meg az első döntést az új szabályok alapján.

A CJEU döntésében már jelezte, hogy a fentebb említett szabályok nem alkalmazhatók kártérítési igényekre. Ezt a nézetet osztotta a Mannheimer Kerületi Bíróság egy 2016. február 26-i döntésében, ahol a felperes az alperes kártérítési kötelezettségének megállapítását kérte.

A *Sisvel v. Haier*-ügyben a Düsseldorf-i Kerületi Bíróság 2015. november 3-i döntésével elutasította az alperesek FRAND-védekezését, és megállapította, hogy az alperesek nem teljesítették a CJEU által előírt kötelezettségüket, mert elutasították a felperes licencajánlatát arra hivatkozva, hogy az állítólág nem teljesíti a FRAND-követelményeket. Az alperesek számos ellenajánlatot tettek, amelyeket a szabadalmas különböző okokból elutasított, például azért, mert a felperes valamennyi leányvállalatával licencmegállapodást akartak kötni, egy leányvállalat helyett (5. lépés). A bíróság nem tartotta lényegesnek, hogy a szabadalmas által tett első ajánlat FRAND-alapon történt-e (3. lépés). Ehelyett megállapította, hogy az alperesnek mindenképpen FRAND-alapon kell ellenajánlatot tennie, tehát még akkor is, ha jogosult volt elutasítani a szabadalmas ajánlatát, mert az nem FRAND-alapon történt. Emellett a bíróság megállapította, hogy az alperesnek eleget kellett volna tennie a 6. lépés követelményeinek attól az időponttól kezdve, amikor a felperes elutasította ellenjavaslatait.

A döntés ellen az alperes a Düsseldorf-i Fellebbezési Bíróságnál nyújtott be fellebbezést. Ez hatálytalanította a kerületi döntését, mert megállapította, hogy utóbbi nem volt összhangban a CJEU által lefektetett elvekkel. A fellebbezési bíróság szerint a *Huawei v. ZTE*-ügyben a CJEU által előírt lépések szigorúan szekvenciálisak, vagyis sorrendjüket be kell tartani. A vélt bitorlót csak azt követően hívják fel a rá vonatkozó feltételek kielégítésére, hogy az SEP-tulajdonos először kielégítette a saját kötelezettségét. Az a tény, hogy a kerületi bíróság nem vette figyelembe azt a kérdést, hogy az SEP-tulajdonos első licencajánlata összhangban volt-e a FRAND-elvekkel, azt jelentette, hogy helytelenül alkalmazta a CJEU által a *Huawei v. ZTE*-ügyben lefektetett szabályokat.

Néhány héttel a kerületi bíróság döntése után a Mannheimi Kerületi Bíróság is egy SEP-tulajdonos javára döntött a *Saint Lawrence Communications v. Deutsche Telekom*-ügyben 2015. november 27-én hozott ítéletével. Megállapította, hogy mellékes körülmény, ha a felperes csupán keresetének benyújtása után, de még annak kézbesítése előtt tájékoztatja az alperest az állítólagos bitorlásról (1. lépés), mert az alperesnek mindenképpen készséget kellett volna mutatnia licencszerződésre az eljárás alatt, de ezt elmulasztotta, és ezért nem elégítette ki a CJEU által lefektetett követelményeket. Közelebbről, az alperes nem hivatkozhatott a szállítók licenckötési készségére, azonban neki magának kellett bizonyítania, hogy kész a licencmegállapodásra, különösen ha kétségei voltak afelől, hogy a szállítók licencvevőként megfelelnek a CJEU követelményeinek. A bíróság túl későinek tekintette a licenckészség nyilvánítását három hónappal a bitorlásra vonatkozó értesítés után. Emellett a

bíróság egyetértett a Düsseldorf Kerületi Bírósággal abban, hogy mellékes az a tény, vajon a szabadalmas első javaslata valójában megfelelt-e a FRAND-feltételeknek. A fellebbezés lapzártánk idején függőben volt.

Az eddigi döntések azt mutatják, hogy a német bíróságok még nem találták meg az egybehangzó megközelítési módját a CJEU által a *Huawei v. ZTE*-ügyben lefektetett elvek alkalmazásának. Még nincs eldöntve, hogy a CJEU által megállapított hat lépésnek szigorúan egymást kell-e követnie, vagyis egy fél csak akkor tehet-e meg egy lépést, ha a másik fél már teljesítette az előző lépés megtételére vonatkozó kötelezettségét. A BGH-nak az *Orange Book*-ügyben követett megközelítésétől eltérően a CJEU mindkét felet egyformán terhelte meg.

A fentiekből következik, hogy nem csupán az SEP-tulajdonosok számára fontos megfelelő stratégiát kidolgozni annak érdekében, hogy bizonyítsák készségüket a CJEU követelményeinek való megfelelésre, hanem az alperesek számára is.

B) A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság 2016. június 14-én egy szóbeli tárgyalás után az *Eli Lilly v. Actavis*-ügyben hatályon kívül helyezte a Düsseldorf Fellebbezési Bíróság döntését, és az ügyet újabb megfontolásra visszautalta a Düsseldorf Kerületi Bíróságnak.

Az ügy háttere, hogy az Eli Lilly 2012-ben pert indított az Actavis ellen azt állítva, hogy az utóbbinak egy pemetrexedet (pemetrexed = egy folsavantagonista citosztatikum) tartalmazó terméke bitorolja az ő EP 1 313 508 sz. (EP '508-as) európai szabadalmát, amely a dinátrium-pemetrex felhasználására vonatkozik egy olyan gyógyszer előállításában, amelyet emlősökben tumornövekedés gátlására szolgáló kombinációs terápiában használnak. Az Actavis azzal érvelt, hogy az ő pemetrexelt terméke nem esik az EP '508-as szabadalom oltalmi köre alá, mert nem dinátrium-pemetrexet, hanem dikálium-pemetrexet tartalmaz.

A kerületi bíróság 2014. április 3-i döntésében megállapította, hogy a dikálium-pemetrex használata dinátrium-pemetrex helyett az ekvivalensek tana alapján az EP '508-as szabadalom bitorlását képezi.

Az elsőfokú döntést azonban fellebbezés után megváltoztatta a fellebbezési bíróság, amelynek 2015. március 5-i döntése az Actavis érvelési irányát követte, és tagadta, hogy az Actavis az ekvivalensek tana alapján bitorlást követett volna el. Érvelésében a bíróság a BGH *Okklusionsvorrichtung* (záróberendezés) -döntésére utalt, amely kimondja, hogy ha egy szabadalom több utat nyilvánít ki egy bizonyos hatás elérésére, azonban ezen utak közül csupán egyet igényel, egy másik út általában nem képezhet bitorlást az ekvivalensek tana alapján, mert egy szakembernek figyelembe kell vennie a szabadalmas által kínált választási lehetőséget. A fellebbezési bíróság rámutatott, hogy a vizsgált ügyben nyilvánvaló eltérés van a szabadalmi leírás és a szabadalom igénypontjai között, mert a leírás azt mondja, hogy a találmány szerinti hatásokat el lehet érni bármilyen folsavantagonistával, vagyis magával a pemetrexszel vagy annak bármilyen származékával, míg a szabadalmi igénypont kimondottan csupán a dinátrium-pemetrexre utal. Ha azonban a bejelentő az engedélyezési eljárás

alatt nem korlátozza a szabadalom által védett tárgyat ilyen módon, az oltalmi kört egy későbbi bitorlási eljárásban nem lehet kiterjeszteni az ekvivalensek tana alapján.

A BGH ítélete megállapította, hogy a fellebbezési bíróság döntését hatályon kívül kell helyezni, és hogy e bíróságnak újból meg kell vizsgálnia azt a kérdést, hogy vajon az Actavis terméke bitorolja-e az EP 509-as szabadalmat.

C) A Karlsruhe-i Fellebbezési Bíróság részben helyt adott egy alperes kérésének, hogy mérsékeljék egy elsőfokú döntés ideiglenes érvényesítését. Megállapította, hogy a Mannheimeri Kerületi Bíróság gyakorlata, amely – vita felmerülésekor – csupán a felperes állítólag FRAND-ajánlatát bírálta el felületesen egy nyilvánvalóan nem FRAND-ügyben, nem tartatható fenn az Európai Unió Bírósága által a *Huawei v. ZTE*-ügyben (lásd 2016. évi 3. szám 169–170. oldalát) hozott döntésének megállapításaira tekintettel.

Az ügy lényeges tényei röviden összefoglalva a következők. A felperes még a *Huawei v. ZTE*-ügy döntésének meghozatala előtt beperelte az alperest egy DVD-tárgyú szabadalom állítólagos bitorlása miatt. A felperes az érvényesített szabadalmat nem mutatta meg, és annak bitorlását nem magyarázta meg az alperesnek bíróságon kívüli megbeszélésen; ez a tájékoztatás csupán a benyújtott keresetben szerepelt. Az eljárás folyamán az alperes hajlandóságot mutatott egy FRAND-licencia megtárgyalására. A felperes egy általa FRAND-jellegűnek minősített ajánlatot nyújtott át az alperesnek, amelyet az alperes vitatott, mielőtt átadta volna saját ajánlatát.

A Mannheimi Kerületi Bíróság megvizsgálta a keresetet, és megállapította, hogy nem lehetett FRAND-védekezést eredményesen kifejteni. Döntésében csak felületesen tekintette át a felperes vitatott FRAND-ajánlatát a FRAND-feltételeknek nyilvánvalóan nem megfelelő pontot keresve és anélkül, hogy a tényleges számítás részleteibe ment volna.

A Karlsruhe-i Fellebbezési Bíróságnak 2016. május 31-i döntésében – a teljes fellebbezési eljárást megelőzve – el kellett döntenie, hogy elrendelje-e az elsőfokú határozat előzetes végrehajtásának az enyhítését. Egy ilyen kérelem sikerének a küszöbe magasan van, mert az elsőfokú bíróság döntésében nyilvánvaló jogi hibára van szükség ahhoz, hogy a fellebbezési bíróság döntése azt valószínűleg hatálytalanítsa, és arra is szükség van, hogy az érdekek egyensúlya az alperes javára mutasson.

A Karlsruhe-i Fellebbezési Bíróság figyelembe vette azt a tényt, hogy a kerületi bíróság az alperes kérése ellenére sem tekintette minden részletre kiterjedően át a felperes ajánlatát abból a szempontból, hogy az megfelel-e a FRAND-követelményeknek. A kerületi bíróság a *Huawei v. ZTE*-döntés értelmezését követte, aminek megfelelően egy bitorlási eljárás nem tolódhat el csupán FRAND-számítási eljárásba, mert ez bonyolult és időt rabló lenne. Ennek az értelmezésnek az alapján csupán egy szabványos áttekintést alkalmazott, és így az ajánlatot csak felületesen vizsgálta arra nézve, hogy az nyilvánvalóan megfelel-e a FRAND-feltételeknek. A fellebbezési bíróság azon a véleményen volt, hogy ez az értelmezés nem igazolható, és nem egyeztethető össze a *Huawei v. ZTE*-ügyben hozott megállapításokkal. Ehelyett teljes és alapos áttekintésre lenne szükség annak meghatározásához, hogy az aján-

lat valóban megfelel-e a FRAND-feltételeknek. Mellékesen megjegyezte (ebben nem kellett döntenie), hogy a felperesnek bizonyos mértékű megfontolási joga van azt eldönteni, hogy mit tekint FRAND-feltételeknek.

Egy másik szempont, amely az elsőfokú döntés ideiglenes érvényesítésének a mérséklésére irányuló kérelem kapcsán merült fel, az volt, hogy a felperes – ellentétben a *Huawei v. ZTE*-ügy szerinti kötelezettségekkel – a kereset benyújtása előtt nem szolgált bíróságon kívüli magyarázattal az állítólagos bitorlással kapcsolatban. A fellebbezési bíróság ezzel nem törődött, jóllehet, leszögezve, hogy a *Huawei v. ZTE*-döntés előtt a német jogi megközelítésben nem volt titokvédelem, megállapította, hogy az eljárás folyamán a versenyellenes magatartást meg lehetett szüntetni. Különösen a *Huawei v. ZTE*-döntés előtt megindult ügyekkel kapcsolatban a fellebbezési bíróság azon az állásponton volt, hogy nem túlságosan formalisztikus megközelítést kell alkalmazni a CJEU-követelmények vonatkozásában fennálló lehetséges hiányosságokra tekintettel mindaddig, amíg az utóbbiakat orvosolni lehet a függő eljárásokban. Később fog eldőlni, hogy ez a megközelítés alkalmazható-e a CJEU döntése után benyújtott esetekre is.

Jelenlegi döntésével a Karlsruhei Fellebbezési Bíróság helyt adott az elsőfokú bírósági döntés ideiglenes érvényesítésének enyhítésére irányuló kérelemnek, azonban azzal a korlátozással, hogy ez csak a visszahívásra és megsemmisítésre vonatkozó igényekre alkalmazható. Az elsőfokú döntéssel kapcsolatban megállapította, hogy az érdekegyensúly nem szolgálja az alperes érdekeit, ezért nem világos, hogy miért kellene kérni az ideiglenes intézkedés folyamatosan megvalósuló érvényesülésének az enyhítését.

Olaszország

A) A Milánói Bíróság egy újabb döntése megerősítette azt az esetjogi irányzatot, hogy egy szabadalmazott találmány által megoldott műszaki probléma átfogalmazása egy jogi eljárásban nem megengedett.

Az olasz szellemi tulajdon-védelmi törvény 51(2) cikke megállapítja, hogy egy találmánynak elég világosan és teljesen kell leírva lennie ahhoz, hogy a terület szakembere meg tudja valósítani.

Az iparjogvédelmi törvény végrehajtási utasításának 21(3) cikke szerint egy szabadalom leírásának a „találmányt olyan módon kell kifejeznie, hogy a műszaki probléma és a javasolt megoldás megérthető legyen”.

Az európai szabadalmaktól tehát azt várják, hogy azok a leírásban a műszaki problémát olyan módon ismertessék, hogy azt világosan meg lehessen érteni. Az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 12(1)(c) szabálya szerint a leírásnak legalább közvetve meg kell említenie a találmány által megoldani szándékolt műszaki problémát és annak megoldását a találmány előnyös hatásaival együtt, utalva a technika állására. Az Európai Szabadalmi Hi-

vatal vizsgálati irányelvei alapján ez lehetővé teszi a találmány szerinti műszaki probléma felismerését annak ellenére, hogy az igénypontokból az nem mindig tűnik azonnal ki.

A fenti rendelkezések betartásának elmulasztása a bejelentés elutasítását vonja maga után.

Mind az olasz iparjogvédelmi törvényben, mind az ESZE-ben jól megalapozott a szabadalmazható találmánynak az a meghatározása, hogy az „egy műszaki probléma új és eredeti megoldása”.

Egy európai szabadalmi bejelentés ESZH előtti vizsgálata során az is jól megalapozott gyakorlat, hogy egy műszaki probléma meghatározását meg lehet változtatni a feltárt technika állásának a függvényében, viszont a technika állása idővel változhat további kutatások következtében (vagy felszólalási eljárás alatt újonnan benyújtott technika állásának eredményeképpen). A fentiek fényében annak a műszaki problémának a meghatározása, amelyet a találmány meg kíván oldani, gyakran inkább dinamikus, mint statikus az ESZH engedélyezés előtti vagy felszólalási eljárásában.

Olasz szabadalmak műszaki problémájának az átszövegezése bírósági eljárásokban számos esetben előfordult, különösen olyankor, amikor egy újonnan javasolt műszaki probléma nem tűnik ki nyilvánvalóan a szabadalmi leírásból.

2009-ben, összhangban a Milánói Bíróság egy 2005. évi döntésével, a fellebbezési bíróság két döntése megerősítette, hogy a szabadalom által megoldani kívánt műszaki probléma érthetlensége lehetetlenné tette annak a feltalálói tevékenységnek az azonosítását, amelyre a szabadalom érvényességének a megállapításához szükség lett volna, még ha a probléma megoldása új volt is a technika állásához viszonyítva. Emellett a bíróság megállapította, hogy a feltalálói tevékenységet csak akkor lehet felismerni, ha egy konkrét műszaki probléma megoldását igénylik a szabadalomban.

A Milánói Bíróság és a Bolognai Bíróság 2010. évi és újabb döntései megerősítették azt az irányzatot, hogy egy műszaki probléma kinyilvánításának az elmulasztása egy szabadalmi leírásban nem orvosolható később a bírósági eljárások folyamán.

A Milánói Bíróság 2010-ben konkrétan leszögezte, hogy a műszaki probléma világos és teljes leírásának a formai követelményét egy műszaki szakember később nem elégítheti ki egy műszaki szakértő következtetéseinek vagy kutatásainak a felhasználásával. A Bolognai Bíróság 2012-ben hasonló tények alapján azonos következtetésre jutott.

Egy 2015. évi döntésében, amelynek az indokolását 2016 áprilisában publikálták, a Milánói Bíróság megerősítette ezt az irányzatot.

2012 októberében a *Whirpool Corporation* és a *Whirpool Europe s.r.l.* (Whirpool) beperelte a *Samsung Electronics Italiát* (Samsung) a mosógépdobokra vonatkozó EP 1 925 704 sz. európai szabadalom olasz részének bitorlása miatt. A Samsung azzal válaszolt, hogy ellenkeresetként a szabadalom megsemmisítését kérte. A megsemmisítési eljárás alatt a Whirpool megkísérelte átfogalmazni a találmány által megoldandó műszaki feladatot. A Whirpool azzal érvelt, hogy a műszaki probléma nem arra vonatkozott, hogy a technika

állásához viszonyítva jobb megoldást nyújtsanak, hanem elfogadható és hatékony alternatív megoldást kívántak nyújtani az ESZH vizsgálati irányelveinek G-1.3 és G-VII,5.2 pontjával összhangban.

A Milánói Bíróság 2015-ben olyan döntést adott ki, amelyben feltalálói tevékenység hiánya miatt megsemmisített egy igénypontosorozatot. Annak ellenére, hogy a bíróság a megsemmisítést a technika állásához tartozó két dokumentumban kinyilvánított műszaki megoldások kézenfekvő kombinációjára alapozta, a döntés a továbbiakban a műszaki probléma átszövegezésével foglalkozott. A döntés megállapította, hogy „az olasz esetjog következetes abban, hogy törvénytelennek tekinti a pereskedés folyamán a szabadalmi leírásban azonosított műszaki probléma átszövegezését. A bíróság ragaszkodik ehhez az irányzathoz, és osztja a Samsungnak azt a véleményét, hogy az átszövegezés megtiltása teljesen összeegyeztethető az ESZH irányelveivel. A műszaki előnyök vagy egyéb műszaki hatások jelenlétének a bizonyítási terhe teljesen a Whirpoolra hárul.

B) Az Olasz Szabadalmi és Védjegy hivatal a védjegybejelentések kezelésénél új, szigorúbb eljárást vezetett be, mert – ellentétben a korábbi gyakorlattal – a 2016. július 1-jétől kezdve benyújtott bejelentések közül nem fogadja el azokat, amelyek az 1957. évi Nizzai Egyezményvel megalapozott Nizzai Osztályozás szerint termékek vagy szolgáltatások egész osztályára igényelnek oltalmat. Ennek megfelelően a bejelentők részletes és kimerítő listát kötelesek benyújtani a termékekről és a szolgáltatásokról minden egyes osztályban, amelylyel kapcsolatban védjegyvoltalmat igényelnek.

Ez az új megközelítés az Európai Unió Bíróságának „*IP translator*” elnevezésű, 2012. évi döntésén alapszik, amely a Nizzai Osztályozás osztályainak értelmezésével kapcsolatban új követelményeket állapított meg.

Olaszországban a kiskereskedők és a védjegy tulajdonosok számára, akik korábban azt a lehetőséget élvezték, hogy széles körű osztályoltalmat kaphattak, amikor védjegyeiket Olaszországban lajstromoztatták, ez az új megközelítés valójában védjegyeik oltalmának a korlátozását jelenti, ami egyúttal azt is szükségessé teszi, hogy megfelelő jogi tanácsot vegyenek igénybe, mielőtt az Olasz Szabadalmi és Védjegy hivatalnál védjegybejelentést nyújtanak be.

C) A Torinói Szellemi Tulajdoni Bíróság 2016. április 22-én azonos termékekre használt azonos védjegyek hosszú ideig tartó együttélése ügyében hozott döntést. A kérdéses védjegyek valóban azonosak voltak, és mindkettőt borral kapcsolatban használták:

A felperes tulajdonát képező korábbi védjegyet a '70-es évek óta lajstromozatlan védjegyként használták az egész országban, majd 2011-ben mind Olaszországban, mind az Európai Unióban lajstromozták. Az alperes védjegyét viszont a '90-es évek óta használták lajstromozatlan védjegyként, és további szöveges és grafikai elemek hozzáadásával 2002-ben lajstromozták nemzeti védjegyként, azonban a 2012. évi lejáratkor nem újították meg.

A felperes annak a megállapítását kérte a bíróságtól, hogy az alperes bitorolta mind lajstromozott, mind lajstromozatlan védjegyét. Az alperes viszont ellenkeresetben azt kérte, hogy a bíróság nyilvánítsa a felperes védjegyeit érvénytelennek, mert azokat akkor lajstromoztatták, amikor az alperes hasonló lajstromozott védjegyei még érvényben voltak. Valójában annak ellenére, hogy az utóbbiak lejártak, az alperes még jogosult volt ilyen kérelemmel élni, mert még nem járt le az a kétéves határidő, amely alatt a védjegy törvény 12(2) cikke alapján egy korábbi védjegyre alapozni lehet a későbbi védjegy érvényességének kétségbevonását. Az alperes azt is kérte, hogy a bíróság mindenképpen nyilvánítsa ki, hogy az ő védjegyét a védjegy törvény 28. cikke szerint „érvényesítették” (a 207/2009 sz. európai rendelet 54. cikke szerint a belenyugvás korlátozásának megfelelően), mert a felperes egymást követő öt évnél hosszabb ideig tűrte annak használatát. Alternatívaként az alperes azt kérte, hogy a bíróság erősítse meg a felek védjegyei közötti együttlélés törvényességét.

A tárgyalat döntésben a bírók rámutattak elsősorban arra, hogy az elsőfokú bíróság előtt kellően bizonyítást nyert a két védjegy nem csupán helyi jelentőségű egyidejű kereskedelmi használata, mert a felek a '70-es, illetve a '90-es évek óta ugyanazt a védjegyet azonos termékekre több mint 20 éven keresztül használták. A bírók azt is megállapították, hogy teljesen valószínűtlen, hogy a két vállalat nem tudott egymásról, tekintve földrajzi közelségüket, részvételüket ugyanazokon a kereskedelmi vásárokon, valamint azt a tényt, hogy mindketten szerepeltek a kereskedelmi kamara egy szőlészetet támogató publikációjában.

A fenti körülmények fényében a Torinói Szellemi Tulajdoni Bíróság döntése kizárta, hogy a korábbi védjegyeket birtokló felperes érvényesítheti lajstromozott vagy lajstromozatlan védjegyét az alperessel szemben.

A felperes lajstromozatlan védjegyével kapcsolatban a bírók kifejtették, hogy azt a közönség körében csak zavart okozva lehetne használni, és hivatkoztak az Európai Unió Bíróságának C-482/09 sz. *Budweiser*-döntésére, amely szerint „egy korábbi védjegy tulajdonosa nem érheti el egy olyan azonos későbbi védjegy törlését, amely azonos árukat jelöl meg, ha ezt a két védjegyet hosszú időn keresztül tisztességesen használták, és ha a fő eljárás körülményei között ez a használat nem okozott és nem is alkalmas arra, hogy okozzon hátrányos hatást a védjegy fő funkciójára, amely abban áll, hogy a fogyasztók számára garantálja az áruk vagy szolgáltatások eredetét”. A vizsgált esetben a bíróság megállapította, hogy a védjegyek húsz évnél hosszabb ideig békésen együtt léteztek, ami azt mutatja, hogy képesek voltak helyesen azonosítani a vonatkozó termékek eredetét, és így nem lépett fel zavar a fogyasztóközönség részéről.

Az ítélet megállapítja továbbá, hogy az alperes a felperes lajstromozott védjegyének bitorlásával szemben azzal védekezhet, hogy korábban helyi jelentőségűnél nagyobb mértékben használta a védjegyet, ami a védjegytvény 12(1)(a) cikke alapján feljogosította őt a további használatra. Az ilyen korábbi használat arra is feljogosítja az alperest, hogy azonos korábbi lajstromozatlan védjegy alapján kérje a felperes védjegyének törlését. Az alperes azonban ezt nem kérte, hanem csupán azt, hogy a bíróság mondja ki azon védjegyek érvénytelenségét, amelyek zavart okozhatnak az ő korábbi lajstromozott védjegyeivel kapcsolatban.

Végül a bírók kizárták, hogy az alperes 2002-ben lajstromozott védjegyei megfoszthatják a felperes 2011. évi bejelentéseit az újdonságtól. Az előbbieket ugyanis csupán azért kellett érvényesnek tekinteni, mert megkülönböztető jellemzőkkel rendelkeztek a lajstromozatlan védjegyhez viszonyítva, amely utóbbi viszont azonos a felperes korábbi lajstromozatlan védjegyével.

A fentiek alapján a Torinói Szellemi Tulajdoni Bíróság teljes terjedelmében elutasította mindkét fél keresetét, megosztva a költségeket a kölcsönös veszteségek miatt.

Oroszország

Az Orosz Szabadalmi Hivatal (Rospatent) Kamarája 2015 áprilisában olyan döntést hozott, amely különleges grafikai megoldás segítségével megnyitotta az utat földrajzi nevek lajstromozásához.

A Rospatent megtagadta az 1 133 633 sz. alábbi nemzetközi védjegylajstromozás jogi oltalmát Oroszországban arra hivatkozva, hogy a lajstromoztatni kért szó az olaszországi Velence város angol megfelelője, és így földrajzi név. Ezen az alapon a hivatal úgy döntött, hogy a „Venice” olyan szóként érthető, ahol árukat állítanak elő, ezért nem adható rá külön jogi oltalom.

VENICE

Fellebbezés után a Rospatent Kamarája ezt az elutasítási okot hatálytalanította, mert megállapította, hogy a szó sajátos grafikai írásmódja eléggé eredeti és emlékezetes ahhoz, hogy Oroszországban jogi oltalmat lehessen rá adni. Ebben a döntésben fontos szerepet játszott a „Venice” szó harmadik betűje, amely többféle értelmezésre ad lehetőséget, és ez azt jelentette, hogy a védjegy nem kapcsolódott egy földrajzi névhez.

Svédország

Egy 2015. évi, az adott tárgyban első döntésében a Svéd Fellebbezési Bíróság tanácsa (amely magában foglalta a bíróság elnökét és a Szellemi Tulajdoni Részleg vezetőjét is) megállapította, hogy a gépkocsiabroncsok a 6/2002 sz. közösségi mintarendelet 110(1) cikke alapján nem képeznek tartalékalkatrészeket, és így a rendelet által nyújtott oltalomban részesülnek.

Az ügy előzménye, hogy egy nagyobb svéd autógyár pert indított egy gépkocsiabroncsokkal kereskedő svéd vállalat ellen, azt állítva, hogy az bitorolja számos lajstromozott közösségi mintáját. Az állított bitorlás mértékének megállapítása céljából az autógyár a bíróságtól kérte, hogy az kötelezze az alperest információ adására többek között az abroncsok eredetéről, valamint az importált és eladott abroncsok számáról.

A Stockholmi Kerületi Bíróság a gépkocsigyártó javára ítélt, és elrendelte, hogy az alperes tegyen eleget az információ adására vonatkozó bírósági rendelkezésnek.

Az alperes e rendelkezés ellen a fellebbezési bíróságnál nyújtott be fellebbezést azzal érvelve, hogy az abroncsok egy összetett termék (gépkocsi) alkatrészei, amelyeket ezen bonyolult termék eredeti megjelenésének a helyreállítására és kijavítására használnak. Ezért az abroncsok a közösségi mintarendelet 110(1) cikke szerint pótalkatrésznek minősülnek, és így az egy abroncsot leíró közösségi minta tulajdonosa el van tiltva attól, hogy a rendelet által nyújtott jogokat gyakorolja. Az alperes továbbá azzal érvelt, hogy erre a következtetésre egy olasz bíróság jutott, bár az alperes nem nyújtott be ilyen vonatkozású bizonyítékot. Az alperes továbbá azzal érvelt, hogy az abroncsokat törvényesen gyártották Olaszországban, illetve importálták Olaszországból, ezért azokat szabadon lehet exportálni és eladni az Európai Unió területén.

A közösségi mintarendelet 110(1) bekezdése szerint az oltalom nem terjed ki az olyan mintára, amely egy összetett termék olyan alkatrészét képezi, amelyet ennek az összetett terméknek a javítása céljából használnak fel, hogy helyreállítsák annak eredeti megjelenését. Ha az lenne megállapítható, hogy az abroncsok ilyen részeket képeznek, az információs rendelkezés hatályát vesztené.

A fellebbezési bíróság megállapította, hogy az abroncsok rendes körülmények között a gépkocsi többi részéhez viszonyítva független mintával rendelkeznek. Egy gépkocsi megjelenése rendszerint nem független egy abroncstól abban az értelemben, hogy egy konkrét gépkocsimodellhez csupán egyetlen lehetséges abroncs tartozik. Ezzel szemben egy gépkocsi megjelenése változtatható az abroncsok független megválasztása által. Ezért az abroncsok rendes körülmények között nem alkatrészek, amelyeknek az egyetlen céljuk az lenne, hogy helyreállítsák egy gépkocsi eredeti megjelenését, és így a 110(1) cikk szerint nem képeznek pótalkatrészeket.

Ilyen körülmények között a Svéd Fellebbezési Bíróság fenntartotta az alperes információs kötelezettségét, és az ügyet érdemi döntés céljából visszaküldte a Stockholmi Kerületi Bíróságnak.

Tajvan

A) Több anterioritás esetén a szabadalmazhatóságot a dél-koreai szabadalmi vizsgálati irányelvek szerint a következőképpen kell meghatározni.

„Ha egy igényelt találmányt könnyen ki lehetett volna dolgozni egy vagy több, a technika állásához tartozó hivatkozás tanításának a kombinálásával, módosításával, helyettesítésével vagy átdolgozásával, figyelembe véve az általános ismereteket a bejelentés benyújtásának időpontjában, akkor az igényelt találmány mint egész kézenfekvő. Ebben az esetben az elővizsgálónak úgy kell döntenie, hogy könnyen el lehetett jutni az igényelt találmányhoz.”

E szabályok miatt az elővizsgálók gyakran mozaikdarabokként kezelik a technika állásához tartozó hivatkozásokat, és azokat az elsődleges hivatkozás megjelölése nélkül kombinálják. Emellett az elővizsgálók gyakran figyelmen kívül hagyják a technika állásától való „eltanítást”. Ezek a gyakorlatok utólagos bölcsességre alapozott megállapításokhoz vezettek.

A Tajvani Szellemtulajdon-védelmi Hivatal képviselője egy nemrég tartott szellemi tulajdoni konferencián a szabadalmi vizsgálati irányelvek lehetséges módosításait tárgyalta meg, amelyeknek célja, hogy elkerüljék az utólagos bölcsességet. A javasolt módosítások egyértelműen meghatározzák egy átlagos tudású szakember (a *person ordinary skill in the art*, „POSITA”) műszaki szintjét a bejelentés benyújtásának időpontjában, és elveket szolgáltatnak ahhoz, hogy segítsék a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján az elővizsgálók tárgyilagos gondolkodását. A javasolt módosítások, amelyekről azt várják, hogy tárgyilagosabbá teszik a szabadalmi vizsgálatot, a következő területeket érintik.

– *A POSITA meghatározása*

Az irányelvek szerint a POSITA egy képzelt személy. A műszaki fejlődés azonban gyakran több szakmára kiterjedő tudást és ennek megfelelően több szakember erőfeszítését igényli – egy kutató- és fejlesztő- vagy gyártócsoporthoz – inkább, mint egyetlen személyét. Ezért azt tervezi, hogy európai szabványokat fogad el, és a POSITA meghatározását a feltalálói tevékenység vizsgálatakor kiterjeszti különböző területek szakembereinek a csoportjára.

– *Az elsődleges hivatkozás azonosítása*

A hivatal azt tervezi, hogy azt kívánja elővizsgálóitól: elsődleges hivatkozásként a technika állásának legközelebbi vagy a technika állásának legmegfelelőbb hivatkozását válasszák, ami lehetővé fogja tenni az elővizsgálók számára, hogy meghatározzák a vizsgálat kiindulási pontját.

– *A feltalálói tevékenység megállapítása*

A javasolt módosítások szerint az elővizsgálók a feltalálói tevékenység megállapításakor a következő tényezőket vegyék figyelembe, amikor azt határozzák meg, hogy van-e indíték két vagy több hivatkozás kombinálására:

- a hivatkozások ugyanarra a területre vonatkoznak-e;
- a hivatkozások által érintett műszaki kérdések azonosak vagy kapcsolódóak-e;
- a hivatkozások hatásai vagy funkciói azonosak vagy vonatkozóak-e; és
- a technika állásának tanításai vagy javaslatai az igényelt találmányra vonatkoznak-e?

Ha az állapítható meg, hogy van indíték két vagy több hivatkozás kombinálására, az elővizsgálónak meg kell határoznia, hogy az igényelt találmány váratlan eredményekhez vezet-e.

A hivatal elővizsgálóinak – hasonlóan a japán elővizsgálókhoz – figyelembe kell venniük a „gátló tényezőket”, vagyis a technika állásának „eltanítását”, amikor azt határozzák meg, hogy két vagy több hivatkozás kombinálható-e. A gátló tényezők a következők lehetnek:

- a másodlagos hivatkozások célja eltérő az elsődleges hivatkozásokétól;
- az elsődleges és a másodlagos hivatkozások kombinációja alkalmazhatatlanná teszi az elsődleges hivatkozásokat;
- a másodlagos hivatkozások tanításai nem egyeztethetők össze az elsődleges hivatkozásokéival; és
- a technika állásában már ismertette van, hogy a másodlagos hivatkozások tanításai nem kombinálhatók az elsődleges hivatkozásokéival, és ezért a POSITA nem vehetne figyelembe egy ilyen kombinációt.

B) A Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal 2016 februárjában a szabadalombitorlások minősítésére vonatkozó új irányelveket publikált, amelyek a 2004-ben kiadott irányelvek helyébe léptek. Az irányelvek vonatkozási alapként szolgálnak bíróságok számára szabadalombitorlási ügyekben. Emellett a 2004. évi irányelvekben az ekvivalencián vizsgálatára előírt egyetlen háromrészes próba mellett a 2016. évi irányelvek két új próbát is bevezetnek:

- a „lényegtelen különbség” próbát; és
- a felcserélhetőségi próbát.

A háromrészes próba szerint egy bitorlással vádolt termék vagy eljárás egy jellemzője ekvivalens az igénypont megfelelő jellemzőjével, ha a bitorlással vádolt jellemző lényegileg ugyanazt a funkciót végzi lényegileg azonos módon, és így lényegileg ugyanazt az eredményt adja, mint az igényelt jellemző.

A lényegtelen különbség próba szerint egy bitorlással vádolt termék vagy eljárás egy jellemzője ekvivalens egy igénypont megfelelő jellemzőjével, ha a bitorlással vádolt jellemző és az igényelt jellemző közötti különbség lényegtelen.

A felcserélhetőségi próba szerint az ekvivalencián akkor alkalmazható, ha egy bitorlással vádolt termék vagy eljárás jellemzője és egy igénypont megfelelő jellemzője felcserélhető, és egy szakember fel tudja ismerni, hogy a jellemzők a bitorlás időpontjában felcserélhetők voltak, és lényegileg ugyanazt a funkciót végzik.

Ahelyett, hogy sajátos követelményeket írnának elő azzal kapcsolatban, hogy melyik próbát kell alkalmazni annak meghatározására, hogy egy konkrét esetben alkalmazható-e az ekvivalencián, az irányelvek szerint a próba kiválasztását esetről esetre kell eldönteni az adott technológia és tények függvényében.

C) A Tajvani Szellemtulajdon-védelmi Hivatal 2015-ben 78 523 védjegybejelentést kapott. Ez a szám rekordot jelent, és az előző évi bejelentések számához viszonyítva 3,4%-os növekedésnek felel meg.

A védjegybejelentések vizsgálatának megkezdéséhez szükséges idő az elmúlt öt év folyamatos erőfeszítéseinek eredményeképpen a bejelentések számának évenkénti növekedése ellenére 7,5 hónapra csökkent.

A 2015. évi védjegybejelentésekből 57 356-ot nyújtottak be hazai és 21 167-et külföldi bejelentők; 2014-hez viszonyítva mind a két szám növekedett.

A külföldi bejelentők élére 2015-ben Kína ugrott 3919 védjegybejelentéssel, megelőzve az Amerikai Egyesült Államokat és Japánt.

D) A tajvani Taichung City motel, amelynek angol neve Channel (csatorna) (kínai neve az angol névhez hasonlóan olvasandó), ágyneműi és egyes berendezési tárgyai a „Channel” nyomtatott felirattal vannak ellátva, amely majdnem azonos a svájci *Chanel Sarl* és a francia *Chanel S.A.* (Chanel) (a továbbiakban együtt: Chanel Társaság) által birtokolt védjegyekkel, az egyetlen különbség, hogy a motel vitatott nevében egy „n” betűvel több van. A Chanel Társaság ezért pert indított a motel ellen, és az ügy a Tajvani Szellemtulajdon-védelmi Bíróság elé került.

Ennek döntése szerint a motel tulajdonosai sohasem használhatnak a CHANEL védjegy angol vagy kínai változatához hasonló nevet, és publikálniuk kell helyi újságokban a bíróság ítéletének főbb részeit. Emellett 3 millió TWD kártérítést kell fizetniük amiatt, hogy a vitatott név motel általi használata ártott a Chanel Társaság üzleti hírnevének, és hátrányosan befolyásolta a társaság márkanevének imázsát, amely divatot, minőségi árukat, fényűzést és eleganciát képvisel.

A Tajvani Szellemtulajdon-védelmi Bíróság döntése megállapítja, hogy a Chanel Társaság világhírű illatszereket, kozmetikumokat és konfekciós terméket gyárt és forgalmaz. 1960 óta folyamatosan lajstromoztatták a CHANEL és az annak megfelelő, három kínai betűből álló védjegyet. Másrészről 2002 augusztusában számos üzlettárs megnyitotta Taichung City-ben az angolul Channelnek olvasandó, három kínai betűből álló nevet használó motelt. A Chanel Társaság véleménye szerint ez a fogyasztók körében zavart okozott, és hígította is kínai védjegyük megkülönböztetőképességét és üzleti hírnevét. Ezért 4 millió TWD kártérítés megítélését és a motel eltiltását kérték a saját kínai vagy angol védjegyükhöz hasonló név vagy védjegy használatától.

A motel azt állította, hogy – főleg a motelüzletben lévén érdekelve – jövedelmük legnagyobb részét szobák kiadásából szerzik, és a kifogásolt nevet üzleti névként használták anélkül, hogy ilyen névvel bármilyen terméket árusítottak volna. Emellett a motel nevet 2015-ben meg is változtatták. Arra is rámutatott, hogy a Chanel Társaság luxustermékek és ruházati cikkek eladásában, nem pedig motelekben van érdekelve, ezért motelük fogyasztói eltérnek a Chanel Társaság vásárlóitól. A fenti érvek alapján a motel tagadta a zavarkeltés lehetőségét.

A bíróság döntése szerint a motel tulajdonosainak és a motelnek közösen és többszörösen meg kell fizetniük a Chanel Társaság kárát 3 millió TWD összegben, mert az említett motel potyautasként kihasználta a Chanel Társaság kínai és angol védjegyének hírnevét. Emellett a védjegyek hasonlósága a fogyasztókat is megtévesztette, továbbá a motel tulajdonosai ártottak a Chanel Társaság védjegyei üzleti hírnevének és megkülönböztetőképességének, valamint hígították a társaság védjegyeit.

Thaiföld

A thaiföldi védjegy törvényt 2016. április 29-én publikálták a Királyi Közlönyben. A módosítások a publikálás napját követő 90 nap elteltével, vagyis 2016. július 28-án léptek hatályba. A módosítások között egy új fejezet vonatkozik a védjegylajstromozásra, és ennek kapcsán számos változást vezettek be, amely lehetővé teszi Thaiföld számára, hogy 2016-ban csatlakozzék a Madridi Jegyzőkönyvhöz.

A Szellemi Tulajdon Minisztériuma jelenleg egy rendelettervezetet készít elő, amelynek feladata lesz: *a)* nemzetközi bejelentések benyújtásának intézése a Szellemi Tulajdon Világszervezeténél (WIPO); és *b)* a WIPO-tól érkező, Thaiföldet megjelölő nemzetközi lajstromozások fogadása és vizsgálata.

A módosított thaiföldi védjegy törvény főbb változásai a következők.

– Bejelentési eljárás

A régi törvény szerint egy korábbi bejelentés önműködően megvonta más bejelentők jogát arra, hogy később kérhessék ugyanannak a védjegynek a lajstromozását. Az új törvény világosabb eljárást tesz lehetővé olyan esetekben, amikor azonos vagy hasonló védjegyek lajstromozását kérik egymást követően, mert most a későbbi bejelentést felfüggesztik, tehát nem utasítják el, míg a korábbi bejelentést vizsgálatnak vetik alá.

A lajstromozó az összes osztályt vizsgálja, vagyis nem csak a bejelentésben megjelölt osztály(oka)t, feltéve, hogy a bejelentésben és a megnevezett osztály(ok)ban az áruk azonos jellemzőkkel bírnak. Így a védjegyoltalom köre tágul, és nagyobb figyelmet fordítanak a lajstromozott hasonló védjegyek együttlérésére.

– Megújítási eljárás

Az új törvény a lajstromozás megújítására a lajstromozás lejártának időpontjától számítva hat hónap türelmi időt engedélyez késedelmi megújítási díj lefizetése mellett.

– Hangvédjegyek

A „védjegy” meghatározását tartalmazó 4. cikk a hangvédjegyekre is vonatkozik, amelyek tehát lajstromozhatók. Az olyan hangvédjegyeket tekintik megkülönböztető jellegűnek, amelyeknél a hang nem utal közvetlenül az áruk vagy szolgáltatások jellemzőire vagy minőségére. (A javasolt módosítások figyelembe vették az illatvédjegyek oltalmát is, azonban ütköző vélemények miatt ezt a védjegyfajtát törölték a végleges szövegből.)

– *Megkülönböztető védjegyek*

A 7(2) cikk világosan megállapítja, hogy a különböző védjegytypusok esetében milyen követelmények kielégítése szükséges az ilyen védjegyeknél; ezek: a tárgyak alakja vagy háromdimenziós kiterjedése, amely nem természetes alakja a vonatkozó áruknak, funkcionálisan nem szükséges, és nem kölcsönöz értéket az áruknak. Emellett a hangvédjegyek nem lehetnek deszkriptívek a vonatkozó árukra nézve.

Azok a védjegyek, amelyek nem tekinthetők eléggé disztinktívnek, lajstromozhatók, ha bizonyítható, hogy alapvetően eladják, elosztják vagy hirdetik őket Thaiföldön.

– *Többosztályú bejelentések*

A törvény megszüntette azt a korábbi előírást, hogy egy védjegybejelentést csak az áruk vagy szolgáltatások egyetlen osztályában lehetett benyújtani, vagyis lehetővé vált a többosztályos védjegybejelentés. A törvény megszüntette azt a korábbi követelményt is, hogy egy azonos tulajdonos hasonló védjegyeinek a társítását kellett kérni.

– *Felszólalások és válaszok hivatali végzésekre*

A hivatali végzések megválaszolására és a hivatal rendelkezései elleni kérelmek benyújtására, továbbá a felszólalásra és a felszólalások megválaszolására engedélyezett időtartam 90 napról 60 napra csökkent.

A lajstromozási díj befizetésére engedélyezett időtartam azonban 30 napról 60 napra növekedett.

– *Részleges átruházás*

Az összes lajstromozott áru vagy szolgáltatás vagy azok egy részének a részleges átruházása megengedett.

– *Más védjegyének a használata*

A törvény szerint az olyan személyek, akik saját áruik csomagolására olyan csomagolóanyagot használnak, amely másnak a védjegyét tünteti fel, és ezzel félrevezetik a vásárlóközönséget, amely így azt hiheti, hogy az említett áruk a védjegytulajdonostól származnak, négy év börtönbüntetéssel vagy legfeljebb 400 000 THB pénzbírsággal vagy mindkettővel sújthatók.

Törökország

A) Törökországban 2016 májusában publikálták az új termékek vagy anyagok előállítására vonatkozó rendelkezések módosításait tárgyaló törvénytervezetet. A változások lényegét az alábbiakban foglaljuk össze.

A szellemi tulajdon-védelmi törvény tervezetének 141(2) cikke megállapítja, hogy ha egy szabadalmat egy termék vagy anyag előállítására vagy gyártására engedélyeztek, a bíróság annak bizonyítását kívánhatja az alperestől, hogy az azonos tulajdonságokkal rendelkező terméket a szabadalmazott eljárás bitorlása nélkül állították elő.

Ha egy szabadalmat egy új termék vagy anyag előállítására vagy gyártására engedélyeztek, az azonos tulajdonságokkal rendelkező minden terméket a szabadalmazott eljárással előállítottanak vagy gyártottanak fognak tekinteni. A bizonyítás terhe arra az alperesre hárul, aki azt állítja, hogy a terméket a szabadalmazott eljárás bitorlása nélkül gyártotta vagy állította elő.

B) A szabadalmak oltalmára vonatkozó 551. sz. törvényerejű rendelet nem tartalmaz külön utalást a biotechnológiai találmányok szabadalmazhatóságára. A rendelet 5. és 6. cikke a „szabadalmazható találmányokat” és a „nem szabadalmazható tárgyakat” határozza meg, összhangban az 1973. évi Európai Szabadalmi Egyezmény 52. cikkével.

A módosított szellemi tulajdon-védelmi törvény tervezete a biotechnológiai találmányokkal kapcsolatban megállapítja, hogy nem szabadalmazható a humán génszekvenciák egyszerű felfedezése. A törvénytervezet az Európai Unió 98/44 sz. biotechnológiai irányelvének 5. cikkére és az Európai Szabadalmi Egyezmény belső irányelveinek 29. szabályára utal, azonban nem határozza meg a „biotechnológiai találmányokat”, hanem azt az esetjogra hagyja.

A Szellemi tulajdon-védelmi Bíróság egy újabb döntése szerint a nukleinsavak kimutására szolgáló próba és eljárás szabadalmazható, amennyiben kielégíti az újdonságra és a feltalálói tevékenységre vonatkozó követelményeket, de ez a döntés – a törvénytervezettel összhangban – azt is leszögezi, hogy a génszekvenciák nem szabadalmazhatók. Jelenleg ez a döntés függőben van a legfelsőbb bíróság előtt.

Vietnam

A Vietnami Szellemi Tulajdoni Hivatal gyorsított szabadalmi vizsgálatra (Patent Prosecution Highway, PPH) vonatkozó megállapodást kötött a Japán Szabadalmi Hivatallal.

A megállapodás alapján elősegítik a két hivatal közötti munkamegosztást, és lehetővé teszik a vietnami, illetve a japán szabadalmi bejelentők számára, hogy nemzetközi bejelentésük gyorsított vizsgálatát kérjék Japánban, illetve Vietnamban.

A megállapodás 2016. április 1-jén lépett hatályba.

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Richard Branson: A Virgin-módszer. Minden, amit a vezetésről tudok. HVG Könyvek 2016; ISBN 978-963-304-333-2

„*Forbes: A világ milliárdosai: #286 Richard Branson* – Vagyona pillanatnyi nettó értéke 2016. október 18-án 4,9 Md USD; életkora 66 év; gazdagságának forrása a Virgin Csoport, a maga erejéből; képzettsége: középiskola, kimaradt. Egyike az Egyesült Királyság legismertebb milliárdosainak, vagyonát a Virgin márkát viselő cégek konglomerátumának köszönheti, amelyek közül sokat többé már nem irányít. Leghíresebb cégeladásai egyike a Virgin Records 1 Md US dollárért.”

„*Szeretném magam megmutatni, / Hogy látva lássanak, / Hogy látva lássanak.*” Ady Endre szavai (Sem utódja, sem boldog őse...) szerencsénkre kiválóan illenek korunk számos korszakalkotó birodalomépítőjére. Ebben a könyvében Branson valóban megmutatja magát, méghozzá lényének a világ számára legfontosabb – mert legtanulságosabb – vetületét: vezetői képességét, tudását, tapasztalatát. Amint könyvének alcíme mondja, „mindent, amit a vezetésről tud”, ezt pedig az teszi kiemelkedően értékesé, hogy e tudás alkotói és vezetői hatékonyságát az új utak keresésén épült kiemelkedő üzleti sikereinek sora igazolja. A gyakorta helytálló mondással szemben ő itt úgy tanít, hogy már sokszorosan bizonyította üzleti és innovátori alkotóképességét.

A kiadó ajánlójából: „Mi jelentheti a globális Virgin-cégbirodalom sikerének zálogát? A Virgin-cégcsoport a világ 50 országában van jelen, és több mint ötvenezer alkalmazottja van. A saját területén úttörőnek számító tagjai többek között a Virgin Megastores, a Virgin Atlantic, a Virgin Mobile, a Virgin Money és a Virgin Train. A zeneipartól a vonat-, légi- és tengeri közlekedési iparon, valamint a bankszektoron át a kereskedelmi úrhajózásig a legkülönbébb ágazatokban nyújt magas szintű szolgáltatásokat. A profittermelés helyett a Virgin Unite a jótékonyásra, a Virgin Startup pedig a fiatal vállalkozók támogatására helyezi a hangsúlyt.

Sir Richard Branson tizenhat évesen, diszlexiás és figyelemzavaros kamaszként kimaradt az iskolából, és egy diákmagazint alapított. Később egy lemezküldő vállalkozásból indulva építette fel a ma több mint négyszáz vállalatból álló Virgin-cégbirodalmat. A márkateremtés nagy mestere: a hírverés érdekében kész motorcsónakkal átkelni az óceánon, vagy körbepúlni a világot léghajóval. Elkötelezett a folyamatos tanulás iránt, és minden eszközt megragad a világ jobbá tételére.”

Az Encyclopaedia róla szóló terjedelmes szócikke sorolja is extrém kalandteljesítményeit: 1986-ban kétszemélyes motorcsónakkal rekord az Atlanti-óceán átszelésében; 1987-ben el-

sőként hőlégballonnal az Atlanti-óceánon át, 1991-ben a Csendes-óceánon át; három kísérlet hőlégballonnal a Föld körülrepülésére, a harmadiknál elsőként Ázsia teljes hosszán át.

Jöjjön most pár karakteres idézet a könyvből!

- „A szerencse akkor következik be, amikor az előkészületek találkoznak a lehetőséggel” – Seneca idézett mondása a mottója is lehet Branson életművének.

- „Ha valamit meg sem próbálsz, akkor garantáltan nem fog összejönni” – úgyszintén!

- „A jegyzetelés szokásának elsajátítása csodálatosan kiegészíti az odafigyelés képességét” – Branson részletesen elmondja, hogyan fejlesztette emlékezetének jegyzeteléssel történő támogatását, s vezetőként is, üzleti ügyeiben is milyen nagy hasznát vette ennek.

- „Nemcsak ahhoz kell bátorság, hogy az ember kiálljon és beszéljen, hanem ahhoz is, hogy leüljön, és meghallgassa a másikat” – elmondásából az is kiviláglik, hogy az utóbbi gyakran még fontosabb és hasznosabb.

- „Furcsa, de állandó vonása az emberi természetnek, hogy ha 30 percet beszélgetünk valakivel, és úgy terelgetjük a társalgást, hogy 25 percen át hagyjuk a másik felet beszélni, az illetőnek nagy valószínűséggel az lesz rólunk a véleménye, hogy remek társalgók vagyunk. Ha viszont a 30 percből mi magunk beszélünk végig 25 percet, feltehetően azt fogja gondolni: 'Milyen bőbeszédű alak! Alig tudtam szóhoz jutni mellette.'”

- „Az a helyzet, hogy *abból még soha senki nem tanult semmit, ha csak a saját mondani-valójára figyelt oda*. Emellett, ha egy irodaház legfelső emeletén ücsörgünk az irodánkban, onnan nézve talán remek kilátás tárul elénk, de ha nem mozdulunk ki onnan rendszeresen, soha nem lesz reális elképzelésünk arról, mi is történik valójában a vállalatunknál. Menjünk tehát oda az emberekhez, hallgassuk őket értő figyelemmel, és gondosan jegyezzük meg (és fel) mindazt, ami miatt a jövőben is alig várják majd, hogy beszélhessenek velünk. Ha pedig valaki furcsának találná, hogy miért kezdünk hirtelen 'keveredni a pórnéppel', akkor csak annyit mondjunk: 'Richard küldött!'” (Kiemelések mindenhol a recenzió szerzőjétől.)

- „Mindig igyekezzünk tetteinket az ügyfelek nézőpontjából szemlélni!” – ez az egyik legjobb tanács, amely bármely cégvezető tevékenységéhez adható.

- „Nálunk minden a stílusos funkcionalitásról szól. Mindent hasznosítunk, ami jól működik, ami pedig nem, azt átalakítjuk” – a kelepce, a bajok kezdete ebben ott van, ha az átalakítás öncélúvá válik, netán annak leplezésére használják, hogy a vezető képességei már nem elegendőek.

- „Cseszd szét nyugodtan, ha úgy érzed, ezt kell tenned, de akkor lássunk is hozzá!” – Branson utat nyit a megújításhoz. S ebben: „*Semmi sem lehet teljesen szent.*”

- „Beszédet rögtönözni nem könnyű. Én a következőképpen szoktam csinálni: egy héttel korábban megírom a rögtönzött beszédemet, aztán pedig megtanulom kívülről.” Mark Twaintól idézi, a saját, jól bevált gyakorlataként is, akárcsak szintén Twaintól, hogy „a helyes szóhasználat is célravezető, de egyik szavunk sem annyira hatásos, mint a jól időzített szünet” és „csupán kétfajta szónok létezik a világon: az izgulós és a hazug” – e három együtt

már egész kis szónoklattan, és Branson e 408 oldalas „vezetői módszertani útmutatójában” még sok hasznosat elmond a verbális kommunikáció és meggyőzés művészetéről.

- „A kiemelkedő teljesítmény elismeréseként időnként szeretek meglepetést szerezni az alkalmazottainknak (és a partnerüknek, a házastársuknak) azzal, hogy egy levélnél valamivel impozánsabb formában fejezem ki a köszönetemet. ... *Ha az ember veszi a fáradságot, hogy megtegyen egy bizonyos gesztust, az sokkal fontosabb, mint a gesztus mértéke.* Ha, tegyük fel, nincs saját szigetünk, ahová meghívhatjuk az embereinket, akkor próbáljunk valami mást tenni értük, például adjunk nekik egy meglepetés szabadnapot, vigyük el őket ebédelni, vagy adjuk át nekik a jegyeinket arra a sporteseményre, amelyre valószínűleg egyébként sem mentünk volna el. De az a legkevesebb, hogy odamegyünk hozzájuk, kezet rázunk velük, és szívből jövő köszönetet mondunk nekik.”

- „A Virgin Megát a fanatikusoknak hoztuk létre. Hogy beinduljanak. ... Limitált kiadású és számozott termékeket árulunk. Bizony, nem könnyű máshol rábukkanni arra, amit nálunk meg lehet találni. Ha nem figyelsz, az orrod elől vihetik el az utolsót. És nem lesz belőle több. Résen kell lenned! Be kell bizonyítanod, hogy igazi rajongó vagy! Sorban kell állnod! Sokat. De imádni fogod minden percét. Lógj nálunk! Király lesz, meglátod!” – És nem, ez nem kiáltvány a tébolydából, hanem Branson egyik vállalkozásának sikeres koncepciója!

- „Amikor egy autoriter vezető ül a csúcson, akkor valószínű, hogy az alatta lévő szinteken sokkal kevésbé mernek ösztönös és azonnali döntéseket hozni, inkább előszeretettel ’felfelé’ nyomnak mindent, így mérsékelve annak az esélyét, hogy hibázzanak és/vagy túllépjék a hatáskörüket” – ez bizony a vezetés egyik nagy kihívása. Rossz az a vezető, aki nem képes a döntéseket észszerűen delegálni, ám még rosszabb, aki hagyja, hogy a beosztottai rá tolják azokat, mert így elaprózza magát, és nem tud az igazán fontos dolgokra összpontosítani.

- „Mindegy milyen jól működik valami az egyik piacon, *igen kevés olyan termék vagy szolgáltatás létezik, amit New Yorkban és Új-Guineában ugyanolyan jól fogadnának.*” Branson e tétele tökéletesen beleillik a jó piaci munka és az észszerű termékfejlesztési stratégia bibliájába is.

Sikereinek kulcsa egy rövid bekezdésben és még két mondatban „Amikor 1984-ben elindultunk a Virgin Atlantickel, jól emlékszem a The New York Times légi közlekedési tudósítójának gúnyos kérdésére: ’Hogy az ördögbe képes azt hinni, Mr. Branson, hogy a világnak éppen az ön légitársaságára van szüksége, amikor ezek a vállalkozások manapság tipikusan a túlélésükért küzdenek?’ Szerintem nem kis meglepetéssel fogadta a válaszom: ’Teljes mértékben igaza van. Úgyhogy nyugodtan elhiheti nekem, hogy a Virgin Atlanticken épp ezért semmi sem lesz »tipikus«. Az újságíró alig leplezett vigyora arról árulkodott, hogy egy szavamat sem hitte el. Ám az elmúlt 30 évben az egykor lesajnált kis légitársaság sokaknak okozott meglepetést azzal, hogy tényleg nem csak egy lett a sok közül.” „Meglehetősen közismert Virgin-berkekben, hogy *elvi okok miatt nálam semmi sem lehet tökéletes, vagyis tízből*

tízpontos, még az sem, amiben az átlagnál jobban teljesítünk. Függetlenül attól, hogy valami mennyire jó, a fejlődésre mindig van lehetőség.”

Branson ars poeticája néhány idézetben:

„Azóta, hogy tizenhat éves koromban beindítottam első vállalkozásomat, a Student című folyóiratot, és eljutottam odáig, hogy napjainkban már jóval nagyratörőbb vállalkozásaim vannak, mint például a Virgin Galactic és az űrturizmus, *alapfilozófiám mindig is az volt: ha egy új projekt vagy üzleti lehetőség nem hoz lázba, nem pezsdíti fel a bennem élő vállalkozó és újító vérét, ha valamiről nem érzem azt, hogy úgy tudok általa letenni valamit az asztalra, hogy közben a kreatív énemnek is maximális örömforrást jelent, akkor passzolom az egészet, és inkább olyasmibe fogok, ami valóban képes lázba hozni.*”

„Valaki egyszer igen bölcsen azt mondta: az élet nem főpróba, hanem már maga az előadás. Hogy mennyire így van! Hacsak nem számítunk arra, hogy a következő életünkben majd jobban alakulnak a dolgok – már ha olyan szerencsések vagyunk, hogy lesz egyáltalán második esélyünk –, akkor minek vesztegessük rövid földi létünket olyasmire, ami nem hoz lázba?”

„Gyakran hallok efféléket másoktól: 'Persze, Richard, könnyű neked ilyeneket mondanod, hiszen jól menő vállalkozásaid vannak, és elértél már egyet s mást az életben.' Erre én valami olyasmit szoktam válaszolni: 'Igen, igazad van – de csak részben. Szerinted miért vannak ilyen cégeim? Szinte egész biztos, hogy nem lennének, ha időnként nem állnék a sarkamra, hogy nem vagyok hajlandó olyasmikre fordítani az időmet, amik egész egyszerűen nem nekem valók.'”

„Paradox módon, mióta kimaradtam az iskolából, kérlelhetetlenül hajt a tudásvágy – szomjazom az új ismeretekre, üzleti lehetőségekre és arra, hogy új emberekkel, kultúrákkal ismerkedhessek meg. Van azonban egy nagy különbség: a tanulás számomra mindezek közvetlen, személyes megtapasztalásán alapul, nem pedig tankönyveken vagy olyasvalakik előadásain, akik soha nem hagyták még el az egyetemek zárt világát.”

„Hiszek benne – még ha ez kihalófélben lévő tulajdonságnak tűnhet is –, hogy *kevés fontosabb dolog van annál, mint hogy képesek legyünk másokat figyelemmel hallgatni, akár tanárok, akár szülők, vezetők, vállalkozók vagy egyszerű halandók vagyunk.*”

Ami pedig igazán kritikus jelentőségű e szép új világunkban, amelyben gyártani már szinte bárki bármit képes, s az igazi tudást az jelenti, ha azt jól el is adja: „*Fontos, hogy a vevőink mindig nagyszerű ügyfélszolgálatban részesüljenek, akárhányszor csak felveszik a kapcsolatot az alkalmazottainkkal. Az Apple-éhez hasonló, kiváló termékek nyilvánvalóan nagyon jó alapot jelentenek, de mindezt megkoronázza, ha nagyszerű emberek munkálkodnak a frontvonalban.* Ha erre nem ügyelünk, akkor a tipikusan gyenge minőségű ügyfélszolgálat még a legjobb és legegységesebb termékek 'pályafutását' is képes aláásni.” Igen, bármit is vennénk, ma egyszerre küzdünk a kínálatban a bőség zavarával és a választáshoz szükséges információk hiányával. A tapasztalt és megfontolt felhasználó jól tudja, hogy már a márkanévnek, a

„brand”-nak is legfeljebb csak presztízshordozó értéke van, így pusztán annak alapján sem célszerű választani. Az igényes és „kiművelődött” vásárló számára, hacsak nem egyszerűen az ár alapján dönt, az vált meghatározóvá, hogyan bánnak vele az eladók a tényleges vagy a virtuális (internetes) boltban.

„Ma már mérhetetlenül sok adat áll rendelkezésünkre bármilyen témáról, és ez még több indokkal szolgál a legtöbb embernek arra, miért ne kövessenek olyan célokat, amelyek akár csak egy picivel is lemaradtak a térképről. *Egész életemben azon igyekeztem, hogy ilyen, térképeken nem szereplő célokat hajszoljak, és olyan helyekre jussak el, amelyeket barátaim és kollégáim nem minősítettek túl jó ötletnek.* Lehet, hogy ez csupán annyit jelent, hogy mindennek megrogzotten ellentmondó fickó vagyok? Lehet. Ugyanakkor *mindig a határokat feszegetem, és ha valamiről mindenki azt mondja, hogy fehér, akkor én hajlamos vagyok azt állítani, hogy fekete; ez valahogy a génjeimben van, és eddig egész jól működött nálam – legalábbis a legtöbb esetben.*”

Ars vivendi Branson módján: „Ha hiszünk benne, hogy a saját utunkat kell járnunk, és ezt a lehető legnagyobb élvezettel kell tennünk, máris sínen vagyunk, és senkinek sincs igazán esélye, hogy letérítsen erről a pályáról. Mindenkit arra biztatok, hogy inkább másokra figyeljen, mint beszéljen, és bátran vállalja fel a szenvedélyét mindenki előtt. Ha pedig kétségei vannak, akkor bízson az ösztöneiben.”

„Az biztos, hogy az én csillagom jó néhány sziklaszirt és rázós helyzet irányába vezetett engem, úgyhogy azt is be kell vallanom, hogy a ’szórakozásról’ alkotott elképzeléseim sem feltétlenül egyeznek sok más emberével. Akár fizikai, akár pénzügyi jellegű élvezetet, vagyis izgalmat nyújtottak nekem ezek az erőpróbák – néha egyébként mindkettőt –, mindez kibogozhatatlanul összefonódott a kockázatvállalással, olykor az esztelennek tűnő kockázatvállalással. *Az a probléma, hogy ha azt mondják, ’már maga a gondolat is örülség’, az mindig olyan nekem, mint bikának a vörös posztó.* Akármibe vágok is bele, legyen az ’karácsonyfa-ültetvény’, valamilyen tökeigényes üzletág, például egy légitársaság, netán hogy hatvanon túl sárkányszörffel átkelek a La Manche csatornán, hogy a Földünket fojtogató szén-dioxid-kibocsátás csökkentéséért harcolok vagy hogy igyekszem megteremtetni a kereskedelmi úrutazások lehetőségét – semmit sem szeretek jobban a szokatlan kihívásoknál. A Virginnél sok kollégám tanúsíthatja, hogy *szóhasználatomban a látszólag lehetetlen kifejezés olyasvalamit takar, aminek a megcáfolása rengeteg élvezettel fog járni.*”

A vezetésről a maga módján, s ahogy a könyve szól róla: „Nem végeztem üzleti kurzusokat, és menedzsmentkönyveket sem olvastam annak érdekében, hogy boldoguljak az életben, úgyhogy szeretném felhívni a figyelmet: a könyv bizonyos részei nem mindenkihez szólnak. Bár nem feltétlenül sorolnám ezt a kötetet a ’menedzsmentirodalom’ tárgykörébe, egy hirtelen ötlettől vezérelve rákerestem erre a kifejezésre az Amazonon, és bizony padlót fogtam az eredménytől: aznap nem kevesebb, mint 93 467 találat jött ki! Ráadásul azt is be kell

vallanom, hogy azt hiszem, egyet sem olvastam közülük. Így hát nem tudom, mi lehet a többi 93 467 szerző mondandója, de *kötve hiszem, hogy sokan lennének, ha egyáltalán akad köztük, aki annyi élvezetet lelt volna a munkájában, mint amennyihez nekem volt szerencsém az alatt a negyven-egynéhány év alatt, amióta a Virgin-cégcsoport vezetésére kapott megbízássomat ellátom.*

Aztán elgondolkodtam azon is, hogy a 'vezetés' szó talán nem fedi le egész pontosan azt a tevékenységet, amit én végzek. Úgyhogy fogtam magam, visszatértem az Amazon honlapjára, és rákerestem a 'remekül szórakozni fantasztikus emberekkel, mint egy nagy család egy nagymértékben diverzifikált nemzetközi cég felépítése közben' kifejezésre. Kitalálják, hány találat volt? Egyetlenegy sem – legalábbis mostanáig.

A mondandó íve: Ráérezvén immár könyvének zamatára és várható hasznosságára, idézzük ide a fejezetcímekkel és -alcímekkel, a helyenként nyitó mottóval is mondandójának ívét! Mindez négy pilléren nyugszik, amelyek a könyv négy részének címét adják, és öt szó dióhéjában összefoglalják Branson élet- és vezetői filozófiájának kvintesszenciáját. Ezek: *Figyeld oda! / Tanulj! / Neved! / Vezess!*

A fejezetcímek pedig Előszó: Az élet túl rövid – Nem élvezed? Akkor ne csináld! / Apák és fiúk – A menedzsmentkurzus otthon kezdődik / Az odafigyelés elfeledett művészete – Hallgass figyelmesen – máris okosabbakat mondasz! / Tükröm, tükröm – Milyennek látnak minket az ügyfeleink? / Egyszerűen és nagyszerűen – A tömörség mindig nyerő – Mottója: „A nagy vezetők csaknem mindig nagy egyszerűsítők, akik elvágják az okoskodás, a viták és a kétségek útját, hogy mindenkinek érthető megoldást kínáljanak” – Colin Powell / Burn Down the Mission! – Le a küldetésekkel! / A vezetés fogalma – A vezetéskörülengő mítoszokról – Mottója: „A vezetés képesség, hogy palástolni tudjuk mások előtt, ha kétségbeestünk” – az i. e. 6. században élt kínai filozófusnak, Lao-cének tulajdonított mondás / Született mázlisták – Bátraké a szerencse! / Tipikusan atipikus – Irtózom az átlagostól / Kis kutya, nagy kutya – Nem mindig a nagykutyaakra kell fogadni – Mottója: „Nem az számít a küzdelemben, mekkora a kutya – sokkal inkább az, a kutyaiban mekkora a küzdeni tudás” / Az innováció nem újdonság – A dongó csak tudja / Felvenni és megtartani – Elkötelezettség a digitális világban / Kultúrafejlesztés – Idő- és munkaigényes folyamat / A szenvedély gyümölcsei – Több mint fogalom / Mikor buli igazán a buli? – „Április elseje van!” / A jövő vezetői – Új készségek egy új világért / Jelen lenni – A harci szekér vezetése / A kulcs az együttműködés – Együtt könnyebb / Döntések – Legyen értelme a halogatásnak! / A jó üzlet – ...jó az üzletnek / Epilógus: Indítsuk be! – A tervezők tervezése.

A Virgin-módszer: „A vállalatainknál csak 'Virgin-módszerként' ismertté vált gyakorlat a kezdet kezdetétől, fokozatosan alakult ki. Manapság, amikor egy máshonnan érkezett új kollégánk kijön az első, rendszerint nagyon informális stratégiai vagy termékfejlesztési ér-

tekezetlétéről, és olyanokat mond, hogy 'Húha, itt aztán másként mennek a dolgok', akkor gyakran kíséri mosoly és cinkos kacscintás a választ: 'Hát igen, ez a Virgin-módszer!'

Ahogy az olvasó (reményeim szerint) látni fogja, a 'módszer' egyik *lényeges eleme egyáltalán nem bonyolult: nemcsak az önjelölt szakértőket kell értő figyelemmel hallgatnunk, hanem bárkit, aki meg szeretné osztani velünk a véleményét. Ez kiterjed arra is, hogy tanulnunk kell egymástól, a piaci visszajelzésekből, valamint az eredeti és szokatlan dolgok létrehozása során elkerülhetetlenül elkövetett hibáinkból. És ami talán a legfontosabb: élveznünk is kell, amit csinálunk.* A Virgin-módszer követése sokszor meglehetősen kiszámíthatatlan következményekkel jár, és emiatt gyakran tévedünk olyan vizekre, ahová az 'észszerűbben' működő szervezetek nem igazán merészkednek. Egy mára közismertté vált márka zászlaja alatt hajózva pedig ez azt jelenti, hogy a legismeretlenebb vizeken vállalunk tengernyi kockázatot, amit a legtöbb vezetési stílus nem igazán tart 'körültekintőnek' – igazság szerint én már magát a szót is ritkán használom."

Van itt egy kis bibi. Branson egyik legfőbb alapvetése, hogy „élveznünk is kell, amit csinálunk” – ami igazán jogos igénye lehet mindenkinek, ám a valóságban csak viszonylag keveseknek adatik meg, legalábbis rendszeresen, azok közül, akik azért „csinálják”, mert ez kell a létfenntartásukhoz. Branson végül is maga írja, hogy ami nem kedvére való, azt nem is teszi, tehát bármi keményen dolgozik és küzd is, valójában játszik, önmegvalósít, beszerzi a szükséges adrenalinadagját, a vezetői székben éppúgy, mint az óceánon száguldó motorcsónakban vagy a szeleken hanykolódó hőlégballonban. Jó vezetőként igyekezni kell, hogy a beosztottak is élvezhessék, amit csinálnak, ám ez igencsak nehezen megvalósítható vállalati keretek között. Igazából talán csak a felső vezetőknek jut az ilyesfajta élvezetből, akik – a magas pozíció minden terhével fizetve ezért – többé-kevésbé kiélhetik a kreativitás és a kreatív vezetés iránti igényeiket. Vannak ugyan módszerek, amelyek a cég egészét, valamennyi alkalmazottját igyekeznek bevonni a teljesítmény javításához való kreatív hozzájárulásba – ilyen pl. a *minőségi körök* és a Total Quality Management Japánból kiindult mozgalma, valamint a híres Toyota-kata (Mike Rother: Toyota-kata – Hogyan ösztönözzük munkatársainkat fejlődésre, alkalmazkodásra és kiváló eredményekre? L. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2015/5. sz.), de igen valószínű, hogy ezt a csodálatos követelményt, a munka élvezetét, a Virgin Csoportnál sem sikerülhetett a dolgozók napi valóságává tenni. Branson teljes joggal mondja el, egyebek közt, hogy mennyire fontos, hogy az alkalmazottak barátságosan, segítőkészen kezeljék a vásárlókat és az érdeklődőket, az előbbieken azonban elmondhatják, hogy az emberiséget könnyű szeretni, az egyes konkrét embereket viszont gyakran nagyon is nehéz.

Erről szól a könyv: „Egy pillanatig sem állítom, hogy valamiféle titkos receptúra vagy csodaszer birtokában szállnék szembe mindezekkel a kihívásokkal. A következő oldalakon egyszerűen azokról a széles körű tapasztalataimról fogok írni, amelyek rendkívül jó szolgálatot tettek nekem, illetve a Virginnek – legalábbis az esetek túlnyomó többségében. A Virgin-módszer

mélyén az a fajta mentalitás húzódik, amelyet mi magunk szeretünk 'komoly mulatságnak' hívni, s amely miatt soha nem fogom úgy érezni, hogy mentegetőznöm kellene. Az, hogy képesek vagyunk-e belevetni magunkat valamibe, aztán minden percét élvezni annak, amit csinálunk, hozzáállás kérdése, tehát attól függ, hogy megvan-e bennünk az a bizonyos tűz. Ezt nem lehet előírni valakinek, nem lehet megtanulni, nem lehet munkaköri leírásba vagy alkalmazotti kézikönyvbe foglalni. Vagy megvan valakinek a génjeiben, vagy nincs – ennek belülről kell jönnie. Ha hiszünk benne, hogy a saját utunkat kell járnunk, és ezt a lehető legnagyobb élvezettel kell tennünk, máris sínen vagyunk, és senkinek sincs igazán esélye, hogy letérítsen erről a pályáról. Mindenkit arra biztatok, hogy inkább másokra figyeljen, mint beszéljen, és bátran vállalja fel a szenvedélyét mindenki előtt. Ha pedig kétségei vannak, akkor bízson az ösztöneiben.

Mindezeket csak azért említem meg, hogy teljesen átlátható legyen, miként élem az életemet. *A megfelelő kontextusba helyezve szeretném ugyanis kifejtetni azt a talán merőben szokatlan felfogást, ahogyan az odafigyelésről, életről, nevetésről és a vállalatvezetésről gondolkodom.* Sok örültséget műveltem már eddig hajókkal, hőlégballonokkal, toronyházakról leugrálva, és bizony benne volt a pakliban, hogy derekasan lerövidítem a várható élettartamomat. Egyesek ezt talán vakmerőségnek nevezik; én jobban szeretem kiszámított kockázatnak hívni. Akárhogy is van, az biztos, hogy sok múltbéli kalandom követésétől magam is eltanácsolnám az átlagembereket. *Alapvetően fontosnak érzem azonban, hogy különösen azok, akik vállalkozói ambíciókkal rendelkeznek, mindenféle béklyóktól mentesen bízzanak az ösztöneikben, és kövessék saját csillagukat még akkor is, ha időnként látszólag a szakadék felé vezeti őket.*

Itt ismét kritikus tételhez jutottunk: „kövessék saját csillagukat”. Van a monetarizált gazdaságban egy piaci képződmény, amelynek vészterhes sajátossága, hogy csak utólag lehet felismerni: ez a piaci buborék. Ilyen volt a századfordulón a híres dotcombuborék, amikor a nagy növekedési képességűnek remélt internetes és más csúcstechnológiai cégek részvényeinek tőzsdei árai az egekbe szöktek, majd gyorsulva összeomlottak, elfüstölve ezzel a becslések szerint kb. nyolcezer milliárd USD nagyságú tőzsdei kapitalizációt. (Szegény hajdani hollandok pedig már a 17. sz. közepén megtapasztalták a tőzsdei buborékot egy feltehetőbb sajátos árucikkkel, a tulipánhagymával.) Amíg az árak emelkednek, nem tudni, vajon erős élénkülés, netán tartós átrendeződés megy végbe – a buborék csak a kipukkadásáról ismerhető fel. Alighanem hasonlóképp működik a „saját csillag követése” is. Alighanem a gazdaság valóságában bőven akadnak, akik a csillaguk nyomán tényleg a szakadékba vitték a cégüket, csak épp róluk nem szól hősének. Branson nyilvánvalóan zseniális vezető és birodalomépítő, ám egy percre sem feledhető: a csillagot követve a szakadék valahol mindig ott rejtőzik, s a vezetőnek minden idegszálával, minden tudásával és tapasztalatával dolgoznia kell azon, hogy még idejében elkerülje. Az idézett Mark Twain mondás mintájára: csupán kétfajta vezető létezik a világon: az észszerűen bátor és egyben észszerűen óvatos is, és az alkalmatlan. Száz, talán 60-70 évvel ezelőtt is mondhattunk volna még észszerűen előrelátót

is, ám a legmodernebb technológiák és egyéb innovációk mai közegében gyorsulva rövidül az időtáv, amelyen úgy-ahogy prognosztizálni lehet a jövőt.

A vállalatok fejlődésének folyamatáról: „A vállalatok fejlődésének folyamatára mindig úgy tekintettem, mint a felnőtté válás folyamatára. A csecsemők és a kisgyerekek jellemzően mindent megúsznak, bármit is tesznek, hiszen még csak keresgélnek a világban, ezért általában megbocsátanak nekik. Ha a vállalatok túljutnak ezen a korszakon (sok már itt elbukik), akkor a tinédzserekhez hasonlóan pattanások és kisebb jellembéli fogyatékoságok alakulnak ki náluk; elszemtelenednek és mindentudónak képzelik magukat. Mindezt egy érettebb korszak követi, amikor remélhetőleg tanulnak a hibáikból, és lehiggadnak. Ez az időszak azonban a legkülönfélébb kockázatokat rejt magában, amelyek közül talán az önelégültség a legnagyobb probléma. Amikor pedig egy vállalat a változó korba lép, könnyen előfordulhat, hogy ellustul, túlsúlyossá és merevvé válik, és a felnőttekhez hasonlóan egyre többször pillant a múltba, ahelyett hogy inkább az új megoldásokra összpontosítana, vagy megpróbálna felkészülni az előtte álló kihívásokra.”

Önelégültség? A vállalatokat emberek vezetik, és nincs olyan vezetési struktúra, technológia, amely ki tudná zárni az emberi gyengeségek és gyarlóságok hatását a vezetésre. Ha a cég már eléggé jól működik és remélhetőleg így is marad, s ez viszonylag jó egzisztenciát biztosít a vezetőknek, azokat nagyon is befolyásolja, hogy ne vállaljanak be és ne is engedjenek olyan változtatásokat, újdonságokat, amelyek veszteségbe, netán romlásba vihetik a céget és vele őket. Ezért vált már klasszikus megoldássá, hogy a nagyvállalatok önálló szervezetben működő kisebb cégekbe helyezik ki fejlesztési törekvéseik és útkereséseik megvalósítását, akár maguk segítenek ehhez életre start-upokat.

A mnemotechnikájáról: odafigyelés, megjegyzés: Branson elmondja, hogy 16 évesen indított saját folyóiratánál interjúkat készített, és – a magnója megbízhatatlanságának megfelelően – azokon hatalmas erőfeszítéssel jegyzetelte az elhangzottakat. „Akkoriban alakult ki az a szokásom, amely végigkísérte az egész életemet: elkezdem egy kemény fedeles jegyzetfüzetbe feljegyezni a gondolataimat, a megfigyeléseimet és szinte minden érdekes dolgot, amit valaki tett vagy mondott. Az alatt a negyven-egynéhány év alatt, amióta az üzleti életben mozgok (ahogy ezt leírtam, hirtelen vénembernek kezdtem érezni magam), rendkívül nagy hasznát vettem ezeknek a feljegyzéseknek. Mára már több száz jegyzetfüzetet töltöttem meg. Nemcsak a mindennapokban használtam őket emlékeztetőként, hanem nagy pereinkben is igen hasznosnak bizonyultak. Az odafigyelés remek képesség, ám tekintettel arra, hogy az átlagos emberi agy jellemzően csak nagyon kis százalékát raktározza el az adott időben jelentéktelennek tűnő kijelentéseknek és elképzeléseknek, e jegyzetek voltaképpen afféle memóriabankként szolgálnak számomra.”

És „Diszlexiás gyerekként nagyon korán megtanultam, hogy ha bármilyen tudást magamba akarok szívni, rá kell kényszerítenem magam a feszült figyelemre. És ha még emlékezni is

szerettem volna arra, amit hallottam, akkor törekednem kellett rá, hogy hosszú jegyzeteket készítssek. Ezzel a szokásommal, ahogy már említettem, a mai napig sem hagytam fel. Fel-nőttként hatalmas előnyöm származott ebből a felismerésből az üzleti életben. Arra is rá-jöttem: amellett, hogy odafigyelek az emberek mondandójára, *üzleti trükkjeim tárházának egyik leghatékonyabb eszköze a mára híressé vált és ódivatúnak tekintett jegyzetfüzetem.*”

Virgin jegyzetelési üzemmód: „Gyanítom, hogy az évek múlásával ez a 'Richard-féle jegyzetelési mánia' a Virgin vállalatcsalád cégévé vált, hiszen jóval nagyobb arányban látok jegyzetelő embereket a belső értekezleteken, mint a külső felekkel folytatott tárgyalásokon. Nemrég például egy egész napos értekezletsorozaton vettem részt a Necker-szigeten, nagyjából húsz, magas beosztású vezetővel, és nem tudtam nem észrevenni, hogy csakis a saját embereink jegyzeteltek komolyabban.

Kommunikációs stratégia: „Akik igazán értőn figyelnek, nemcsak azt fogadják be, ami elhangzik, hanem azt is meghallják, amit a másik nem mondott ki. Még érdekesebb, amikor a ki nem mondott szavakra figyelve észrevevesszük, hogy valaki szándékosan kerül egy olyan témát, amellyel igenis foglalkoznia kellene. ... Ha nemcsak annak szentelünk nagy figyelmet, amit valaki elmond, hanem annak is, ahogyan mondja, könnyebben olvashatunk a sorok között. A valóság ugyanis gyakran megrendítő mértékben különbözik attól, amit a nemtörődöm hallgató az elhangzottak alapján megérteni vél. A beszélő mondanivalójának többrétű jelentéstartalma lehet, ám az előadás módja árulkodhat a mögöttes tartalomról. Mindig is érdekfeszítőnek találtam az emberek testbeszédének, arckifejezésének, artikulációjának és finom célzásainak megfigyelését, mert ezek időnként nagyon más megvilágításba helyezik a kimondott szavak üzenetét.”

Kommunikáció és HR: „Ha kifejezetten törekszünk rá, hogy akár alkalmilag, akár félhivatalos módon tartalmas beszélgetéseket folytassunk a beosztottainkkal (ahelyett, hogy kioktatnánk őket), és valóban nagy figyelemmel hallgatjuk a válaszaikat, annak hihetetlenül pozitív következményei lehetnek. Azon túl, hogy első kézből jutunk olyan információkhoz, amelyek semmiféle jelentésben nem szerepelnek, minden munkatárs számára hatalmas értéket képvisel az a tény, ha egy felső vezető törődik annyira a véleményével, hogy kifejezetten kikéri, aztán pedig időt és figyelmet nem sajnálva meg is hallgatja. Bár talán nehéz lesz elhinni, még azt a kijelentést is megkockáztatom, hogy az ilyen beszélgetések sokkal nagyobb hatást gyakorolnak a legtöbb ember hangulatára, mint egy fizetésemelés. Egy olyan cégnél, ahol egymás figyelmes meghallgatása a napi rutin része, a vállalati kultúra is jobban működik, mint máshol.”

Ami a Virgint különleges munkahellyé teszi „Hiszünk abban, hogy az egyik legfontosabb dolog, amely a Virgint különleges munkahellyé teszi, a véleménynyilvánítás szabadsága és örö-

me. Ez pedig a máshol létező és egyfajta vállalati büntető törvénykönyvként funkcionáló munkavállalói kézikönyvek hiányából fakad. Természetesen akadnak, akik az alaposan szabályozott munkahelyi környezetet, fegyelmet és rendet részesítik előnyben. Őket a szabályzatok irányítják, a vezetők szerepét pedig abban látják, hogy nekik kell érvényre juttatniuk a szabályokat – ha kell, mindazok fejébe beleverni az említett (jó vaskos) kézikönyv tartalmát, akik eltérni merészelnék a vállalati dogmáktól. A Virgin-módszer nem az ilyen embereknek való.” Ez igen szépen hangzik, ám az a valóság, hogy a munkahely nem az ott dolgozók öröme van, hanem igen határozott célok szolgálatára. Ezért a véleménynyilvánítás szabadsága csak addig működhet, amíg segíti, nem pedig akadályozza ezt. A vezetés művészete e vonatkozásban éppen abban áll, hogy összeegyeztesse az alkalmazottak elégedettségének és javító igyekezetének e forrását a céggel szembeni elvárások teljesítésével. Ezek az elvárások pedig nem a szépen felcicomázott küldetésnyilatkozatokban rejlenek, hanem a hozzá fűzött érdekek szolgálatában. Ha pedig valakinek kételyei vannak e kényszerűségek tekintetében, az kiélezett példaként gondoljon a munkahelyi demokrácia érvényesülésére egy nyitott szív- vagy agyműtétnél.

A Virgin-vezető legfontosabb tulajdonságai: „Anyavállalatunk, a Virgin Management nemrégiben fontos felmérést végzett, amely kiterjedt a cégcsoport valamennyi vállalatára világszerte, és a célja az volt, hogy tisztább képet nyerjünk arról, hogyan határozzák meg munkatársaink a vezetés szerepét a Virginnél. A kollégáink által jelenleg tapasztalt vezetési stílusok átfogó és mélyreható elemzését vártuk ettől, valamint arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen elvárásokat támasztanak a vezetőkkel szemben. A Virgin-vállalatok valamennyi vezetési szintjét górcső alá vette. Az alkalmazottak által összeállított lista elemei az alábbi kategóriákba sorolhatók:

- támogatja az egyéniségeket
- vállalkozó szellemű
- elősegíti a beosztottak érvényesülését
- bizalmat ébreszt
- támogatja az 'egy csónakban evezünk' szemléletet
- valódi odafigyeléssel gondoskodik a beosztottakról
- lelkesítően szenvedélyes
- fesztelen és közvetlen.”

Munkatársak kezelése Branson-módra: „A leginkább kézenfekvő megoldás erre, ha beszüntetjük a 'magunkhoz rendeléseket', és inkább mi keressük fel az alkalmazottakat. Nehéz elképzelni, milyen hatása van annak, amikor egy fejes bejelentés nélkül megjelenik egy középvezető vagy egy egyszerű alkalmazott asztalánál, és így szól: 'Jó napot kívánok! Mario, ugye, nem tévedek? Maggie Cohen informatikai igazgató vagyok, és csak azért jöttem, hogy megkérdezzem, válthatnánk-e pár szót a disztribúciós szoftverrel kapcsolatos új ötletéről' – aztán

leül, figyelmesen hallgatja, amit a munkatárs mond, és közben jegyzetel. Biztosíthatom az olvasót, hogy az a pillanat mindent megváltoztat, és az értéke felbecsülhetetlen. Egy ilyen 20 perces megbeszélés jóval túlmegegy a 'megközelíthetőség' kérdésén. *Mély meggyőződésem, hogy a kiváló vezetőket a középszerűektől az effajta, látszólag jelentéktelen epizódok különböztetik meg, amelyeknek nem marad nyomuk sem a személyzeti dossziékban, sem a vállalati mérlegekben.* Ha pedig egy cégnél ilyen epizódok szárai, ezrei zajlanak, egy kiemelkedő vállalati kultúra alakul ki, amely megkülönbözteti az elég jó céget az igazán nagyszerű vállalatától."

Fejlesztési stratégia Virgin-módra: itt épp a szállodáikról szólva „Ami pedig a nem működő dolgok megváltoztatását illeti: mint minden vállalkozásunk esetében, a szállodákban is tág terünk nyílik az optimális megoldások megtalálására. Különösen odafigyeltünk például a hölgyvendégeink szükségleteire és elvárásaira. E téren igen könnyű elsiklani az apró részletek felett, pedig épp ezek jelenthetik azt a pluszt a vendégeknek, ami miatt nem csupán úgy értékelik majd a nálunk töltött időt, hogy 'éleg jó volt', hanem valahogy így: 'Húha, el sem hiszem, hogy még erre meg arra az apróságra is gondoltak...'. És bizony, a Virgin-családban rengeteg női vezető dolgozik – sokan közülük állandóan úton vannak –, úgyhogy rengeteg ragyogó ötletet kaptunk utazási tapasztalatokban bővelkedő nővéreinktől."

Ebben pedig a pozicionálás és a HR ötvözése: „Míg a patinás, nagy szállodaláncokat 'megbízhatóan unalmasnak' lehetne minősíteni, néhány befutottabb 'életmód'-hotel pedig talán kissé önelégülten szemléli a világot, a mi szállodáink áthidalják majd a kettő közötti szakadékot. Nem akarunk olyan helyeket teremteni, ahol 'hölgyek és urak szolgálják ki a hölgyeket és az urakat', és annyira menők sem szeretnénk lenni, hogy szinte meg se érdemeljenek minket a vendégek. Inkább mókás, picit pimaszul fesztelen közeget teremtünk, ahol mind a vendégeknek, mind a munkatársaknak élmény lesz tartózkodniuk. Azonos erőbedobással dolgozunk azon, hogy mindkét csoport úgy érezze, a legnagyobb kincset jelentik a cégnek, mivel tudjuk, hogy megszállott rajongótábort csak úgy alakíthatunk ki a vendégeink körében, ha a saját dolgozóinknál is képesek vagyunk elérni ugyanezt az elkötelezettséget."

Lefelé terjedő minőségbiztosítás: „Mindig úgy véltem, hasznos, ha egy szervezetnek vannak olyan tapasztalt felső vezetői, akik ügyfélközpontú mentalitásuknak köszönhetően nem csupán a cég részvényeinek tőzsdei árfolyamával, hanem a sokszor csekélységnek tűnő részletekkel is képesek látványosan törődni. Ez ugyanis a többi munkatársat is arra ösztönzi, hogy magukévá tegyenek egy új szokást: olykor kívülről szemléljék a vállalatot. Így aztán, a dominóelv működésének pozitív hatásaként, a középvezetők is kénytelenek elejét venni, hogy rangidős vezetőktől kelljen megtudniuk, elég zöld-e a fű a hatáskörükbe tartozó területen a kerítés túloldaláról nézve. Főleg ne úgy, hogy korábban maguk soha nem vették a fáradságot, hogy egyáltalán betegyék oda a lábukat."

Branson stratégiai krédója: „Régi meggyőződése, hogy nem létezik olyasmi, amit ne lehetne tovább javítani, és gyakran csak olyasvalaki képes jó értelemben véve felforgatni egy stabilan működő szervezetet, aki külső szemlélőként már megfigyelte a működését. Ne töltsük hát minden időnköt azzal, hogy megszállottan próbáljuk kisakkozni versenytársaink várható lépéseit! Inkább fordítsuk arra az energiánkat, hogy a tükörbe nézve megpróbáljuk kitalálni, milyennek láthatnak minket a munkatársaink, a versenytársaink és az ügyfeleink. Nem kell megvárunk, hogy a gumik kezdjenek leválni a kocsink kerekeiről; szálljunk ki, és rugdossuk meg néha őket akkor is, ha minden rendben van, már amennyiben azt akarjuk, hogy a jövőben is minden rendben legyen. Ha szokásunkká válik, hogy időnként külső szemlélőként tekintünk a vállalkozásunkra, sokat megtudhatunk arról, hogy jó eredményeink várhatóan tartósan bizonyulnak-e, vagy sem.”

Dr. Osman Péter

* * *

Dr. Meskó Bertalan: Az orvoslás jövője. Ember és technológia. HVG Könyvek, 2016; ISBN 978-963-304-342-4

Dr. Meskó Bertalan *The Medical Futurist* című, megragadó lendületű honlapjáról (<http://medicalfuturist.com/>):

„Dr. Meskó Bertalan vagyok, egy technológiaszerelmes („geek”) orvos, akinek PhD-fokozata van genomikából, és az Amazon Top 100 szerzője között szerepel. A digitális egészségtechnológiáknak az egészségügyi ellátás jövőjére gyakorolt hatásával foglalkozom, és segítem a pácienseket, az orvosokat, a kormányzati szabályozókat és a cégeket, hogy ezt valósággá tegyék.”

Valószínűleg nem tévedünk nagyot mondván, hogy könyvének egyik legnagyobb tanulsága az a belőle áradó, lenyűgöző magabiztosság és könnyedség, amellyel a voltaképp még nagyon fiatal szerző mozog és érvényesül világszerte. Könyvéből is kiérződik, hogy a tehetőség mellett rengeteg munka áll emögött.

Ugyanezen a honlapon: „Szakértők és látnokok, mint pl. Elon Musk (SpaceX), a közeljövőre várják a Mars-utazást. Én, ismerve az orvostudományt és az egészségügyi ellátást orvosként is, orvosi jövőkutatóként is úgy találom, hogy e cél elérésének legnagyobb akadályát nem a rakéatechnológia jelenti. Az orvostudomány tökéletesítése a digitális egészségügyi technológiák segítségével nagyobb kihívás, mint (nem megbántva a fizikusokat) maga a rakéta-tudomány az űrhajózásban.”

Meskó *Med IQ – Az orvosi jövőkutatás naplója* c. blogjáról <http://mediq.blog.hu/>: „Ez Dr. Meskó Bertalan, PhD orvosi jövőkutató blogja. Azon dolgozom, hogy orvosi jövőkutatóként

globálisan csökkentsem az egészségügy és a digitális technológiák közötti űrt. Nemzetközi díjnyertes angol blogot írok (ez a fentebb említett Medical Futurist – Osman P.), a világ első közösségi médiáról és orvoslásról szóló egyetemi kurzusának oktatója vagyok a Semmelweis Egyetemen (The Social Media Course – <http://thecourse.webicina.com/> – Osman P.), és a Webicina.com vezetője (ez kutatható egészségügyi weboldal – Osman P.)”

Felkészültsége, könyve előszavából: „Sajátos hármás háttérrel – az, hogy egyszerre vagyok orvos, kutató és a technológia szerelmese – kivételes rálátást enged a jövő orvoslására.”

Erről szól a könyv: „Orvosi jövőkutatóként folyamatosan keresem és elemzem azokat a lehetőségeket, melyek a páciensek, orvosok és az egészségügy minden szereplőjének életét könnyebbé tehetik. Ma már nyilvánvaló, hogy egy technológiai cunami tart felénk, mely azzal fenyeget, hogy az emberi viszony, a személyes orvos-beteg kapcsolat eltűnik az orvoslásból. Ugyanakkor szilárdan hiszem, hogy csak a változást hozó technológiákkal hozhatunk létre hatékony, megfizethető és emberséges egészségügyet.

Azért írtam meg e könyvemet, hogy könnyebbé tegyem az eligazodást a témák fejlesztés, kutatás és technológia között. Azokat az irányokat fejttem ki részletesen, melyek a legnagyobb változásokhoz vezethetnek. Olyan útmutatónak szánom, mely az orvoslás jövőjének már ma is kézzel tapintható világába vezeti el az olvasót. 3D-nyomtatók, személyre szabott kezelések, otthon használható orvosi szenzorok és sok más izgalmas történet mutatja be, hogy mi vár ránk a következő hónapokban és években. A változás ugyanis már nem évtizedek alatt mérhető, ezért nekünk is gyorsabban kell reagálnunk rá.

Az emberek általában tartanak a változástól, még akkor is, ha tudják, hogy vannak jó változások, amelyek értékes újításokat hoznak. A kihívás, amellyel ma szembe kell néznünk, minden idők legnagyobb előnyével járhat úgy az orvosi szakma, mint a betegek számára. Szeretném hangsúlyozni, hogy optimizmusom a kibontakozó trendeken és nem a világ jelenlegi egészségügyének állapotán nyugszik, hanem a technológia fejlődés tendenciáin, már ma is látható irányain. Ha elolvassák a könyvet, Önök is belátják majd, hogy a technológia mennyire hasznos lehet, ha kellőképpen előre készülünk a jövőre, és mérlegre tesszük a lehetséges kockázati tényezőket.

Orvos énem azt súgja, hogy a gyorsan haladó változások súlyos fenyegetést jelentenek az emberi érintésre, vagyis arra, amit úgy hívunk: 'a gyógyítás művészete'. Nem hagyhatjuk, hogy ez a fenyegetés valósággá váljon. Az emberekben velük született igény van az egymással való érintkezésre, ezért, amikor betegek és kiszolgáltatottak vagyunk, különösen rászorulunk az empátiára és a meghitt szavakra azoktól, akik gondoskodnak rólunk.

Az orvoslás jövőjét épp a gyógyítás művészete és az innováció között gondosan kialakított egyensúly teheti élhetővé. Ennek a könyvnek az a rendeltetése, hogy felkészítse az olvasót a változás hullámaihoz. Senki nem jósolhatja meg pontosan, hogy mi fog történni, hogy miképp rajzolódik újra az egészségügy, de igenis lehetséges vázolni a fő irányokat, és hasznos

’idegenvezetőként’ szolgálni azok számára, akik megfelelő tudás és szakértelem birtokában megalapozott döntéseket szeretnének hozni.

Céлом az, hogy beszélgetéseket és vitákat indítsak el otthon, a munkahelyen és a társadalom szintjén is arról, hogyan készüljünk fel a technológiai változásokra úgy, hogy az egészségügy egyre emberségesebb lesz. Ez egy olyan jövőkép, amiről érdemes beszélgetni.” (Kiemelések mindenhol a recenzió szerzőjétől.)

A technológia ígérete, és ami azon túl van: „Olyan korban élek, amikor a technológia hihetetlen ütemben fejlődik. ... Online dolgozom, sőt, olykor mintha úgy is élnék, hogy kitapasztalhassem ezt a végtelennek tűnő világot. Az okostelefonok nyomon követik az egészségi állapot mutatóit és rögzítik az EKG eredményeket. A mesterséges intelligencia egyre inkább képes bonyolult esetek diagnosztizálására és a Google Maps minden nap eljuttat a megbeszéléseimre perc pontossággal. A Netflix olyan filmet, az Amazon pedig olyan könyvet ajánl, ami a lehető legjobban van rám szabva. A Twitteren válogatott szakértők éveken át tartó követésével közösségileg keressük a megoldást a problémákra és több száz szakértő segítségével találtunk rá egy ritka diagnózisra.

Habár geek vagyok, és mint ilyen, szenvedélyesen rajongok a technológiáért, mégis tudom, hogy az nem fogja megoldani a problémákat, amelyekkel az egészségügy mostanában szembesül. Könnyebbé teheti az egészségügy megújulását azzal, hogy hatékony eszközöket, adatokat és megoldásokat kínál fel ... Világszerte küzdünk az emberek és az egészségügyi intézmények közötti kapcsolódási nehézségek alapvető problémájával. Azt gondolom, hogy 10 év múlva a gyerekeimnek úgy kell majd beszélnem a 2010-es évek elejéről, mint egy bárbar korszakról, amikor még sem az orvosok, sem a betegek nem értek hozzá a szükséges információkhoz.” Mindenképp idekívánczik: az orvoslás és az egészségügy „fogyasztójaként” azonban a „kapcsolódási nehézségeken” túl, azoknál nagyobb és sokkal gorombább hatású problémának érzünk és tudunk egy másik tényezőt: az alulfinanszírozottságot. Kevésbé szerencsés társadalmi szegmensekben ez a legfőbb akadálya annak is, hogy a rászorulóknak hozzájussanak a technológia fejlődésének áldásaihoz.”

A valódi megoldás szakmai részéhez: „A gyógyítással kapcsolatos, exponenciálisan növekvő információtömeget az orvosok nem képesek naprakészen feldolgozni, és így kiégnek. De megtehetjük, hogy néhány hasznosnak tűnő cikk elolvasása helyett az adott orvos elé tárljuk a szakterületén zajló kutatások legjavának testre szabott gyűjteményét. Ahelyett, hogy a keresőbe kézzel kelljen begépelnie, amit keres, a kiterjesztett valóságot segítségül hívva felgyorsíthatjuk és interaktívvá tehetjük a folyamatot. Ha ezt tesszük, az orvosnak módja és ideje lesz a betegre szemébe nézve, személyes beszélgetésben megtárgyalni a problémákat. Nem létezik mobilalkalmazás az empátiára és az érzelmi gondoskodásra, de az információs túlterheltségre igen.

Érjük el, hogy az érintettek hozzájussanak minden információhoz az egészségi állapotot és a kezeléseket illetően. Juttassuk hozzá őket az összes nyilvános egészségügyi adathoz, amelyek segítségével lehetségessé válik a monitorozás és az abból következő, személyre szóló riasztás és életviteli tanácsadás. Hadd állítsák az orvosok ezeket az információkat a jobb betegellátás szolgálatába, a betegek pedig hadd használják az otthoni egészségmegfigyelő szolgáltatásokat arra, hogy jobban tudjanak gondoskodni magukról. Ezen mindenki csak nyerhet.

Az orvosok az új technológia segítségével végre a beteg emberi lényre fókuszálhatnak, ahelyett, hogy idejük jelentős részét az érvényes információk kiadására kéne fordítaniuk. Végre arra koncentrálhatnak, amihez a legjobban értenek: szakszerűen gondoskodhatnak a betegeikről. Ehhez viszont az is nélkülözhetetlen, hogy a finanszírozó intézmények a lehető legkevésbé terheljék a gyógyítókat adminisztrációs munkákkal.

Egyenrangú partner? Az előbbieket követő mondat erős kérdésekre vezet az orvosok betegeiről szólva: „Azok pedig egyenrangú partnerekké előlépve a maguk kezébe vehetik ügyeik rájuk eső részének intézését.” „Egyenrangú partnerek”? Nos, bármi vagy bárki tett is bennünket, embereket ilyenné, elkövetett egy csúf hibát (többet is, de az más kérdés): intelligenciának nevezett adottságunk teljesítőképessége a Gauss-eloszlást követi ahelyett, hogy a Cauchy-eloszlás szerint az átlagosnál jobbak lennének túlsúlyban, vagyis a legtöbbünk egyszerűen nem lehet az orvosok egyenrangú partnere olyan ügyekben, amelyek kezelésére azok sokéves tanulással, folyamatos továbbképzéssel és tapasztalatok felhalmozásával készültek fel. Tekinthetjük ugyan a tétel kulcsának a „rájuk eső rész” értelmezését, ez viszont az emberek nagy hányadánál kisebb-nagyobb „hatásköri” konfliktushoz vezet beteg és orvos között, akár jelentősen is megnehezítve az orvos dolgát. A ma is általánosan használt „páciens” jelentése a latin eredeti szerint „türelmes, valamit eltűrő”, lexikonaink öregapja, a Pallas Nagylexikon megfogalmazásában „aki tűr; a beteg”. Tűrni általában rossz, főként ha azt érezzük, hogy az egészségügyi ellátásban munkadarabnak tekintenek, másrészt ha tűrni kényszerítenek annak az elvárhatónál gyakran messze rosszabb minőségét. Egy vonatkozásban viszont a páciensnek igenis tűrnie kell: annak elfogadásában, hogy az ő dolgában az orvos az, aki birtokában van a szükséges felkészültségnek, ő pedig, aki – kivételes esetektől eltekintve – nincs. Igaz ugyan, hogy ma már az interneten ott van gyakorlatilag minden törzskönyvezett gyógyszer részletes használati útmutatója, s mérhetetlenül sok egyéb információ, ám értelmes ember pusztán az internetről szerzett ismeretekkel még gépjárműféket sem javít, nemhogy a gyógyításban barkácsoljon.

„A betegek hamarosan bármilyen egészségi adatot képesek lesznek magukról otthonukban beszerezni, mérni, követni. Ez igencsak felülírja a kétezzer éves rendszert.” Ez igazán öröndetes, ámde nem mindenben az. A rendszernek természetes része, hogy mindannyian hajlamosak vagyunk aggódni, vajon miféle betegségek bujkálhatnak bennünk. A szóbeszéd szerint az orvostanhallgatók rendre felfedezik magukon azoknak a betegségeknek a tüne-

teit, amelyekről épp tanulnak, Molière pedig már majd' 350 éve máig népszerű darabot írt a képzelt betegről. Könnyű belátni, mit tehet a hipochondriára hajlamosakkal, ha beszabdulnak az információk ilyen tárházába.

Az intelligens megoldáshoz: „Ezeknek a betegeknek – nevezzük őket e-pácienseknek –, akik meghekkkelhetik és lebonthatják az egészségügyet, meg kell tanítanunk, hogyan használják a digitális világot, hiszen vannak köztük, akik nem képesek a hálón rátalálni a nekik kellő adatokra, ettől frusztrálttá válnak, és cserébe frusztrálttá teszik az orvosukat is. Mások viszont épp a túl sok választási lehetőség problémájába gabalyodnak bele. Máshonnan nézve: ha a páciensek nem válnak képessé betegségük vagy éppen egészségük karbantartására, nem lesz lehetséges a gyakorló orvoslás szerkezetének megújítása sem – hiszen ehhez is a páciensek aktív részvételére lesz szükség.” Kemény feladat! Valójában szinte azt mondja, hogy vagy csaknem orvossá képezzük az embereket, hogy képesek legyenek helyesen élni az új lehetőségekkel, és ismerni és tiszteletben is tartani ebben a saját korlátaikat, vagy pedig a gyakorló orvoslásban nem sikerülhet a remélt minőségi ugrás. Lehet, hogy az „e-páciens” a jövő orvoslásának egyik nagy fenyegetése? Meskó maga is kimondja, hogy ha a páciens a technológia világában keres majd orvosi segítséget, olyan világban kutat, *„ami nincs ellenőrizve, biztosítva, felügyelve”*. Amint írja: *„a gyógyítás betegközpontúbbá tehető azzal, ha a páciens tudatos, informálódó hozzáállását támogatjuk, de fontos, hogy mindeközben megőrizzük a tudományos szakmaiság hátterét”* – kétségtelenül ez a helyes út.

A cél: *„A bizonyíték-alapú orvoslásnak azt kell elérnie, hogy a diagnózis felállítása és a minőségi kezelés kialakítása a személyes sugallat helyett kézzelfogható, tapasztalati tényekre támaszkodjon.”* „Személyes sugallat” – ez lényegében az orvosnak az emberi szervezetre és annak működésére, gyógyítására vonatkozó rendszerinformációk mai ismeretében meglévő hiányosságok áthidalására szolgáló próbálkozása, intuíciója.

És a hozzá vezető út: „Ám ez a terület a többi iparágnál lassabban alkalmazkodik a változásokhoz. A technikai fejlődés legvadabb megszállottjai sem gondolják, hogy létezhet gyógyítás emberi érintés nélkül, ugyanakkor a legelszántabb ellenzők se hiszik, hogy napjainkban technológia nélkül létezhet egészségügyi ellátás. Csak egy megoldás maradt: *fel kell készítenünk a betegeket, orvosokat, ápolókat, döntéshozókat és az összes többi szereplőt a változás közelítő hullámai*ra. Bízom abban, hogy ez még lehetséges, hogy maradt rá elég időnk.” Bízunk abban is, hogy megtaláljuk ennek működőképes, észszerű mikéntjét!

A könyv felépítéséről: „A következő fejezetekben azokat a témákat gyűjtöttem össze, melyek véleményem szerint a jövő legfontosabb változásait hozzák, az orvoslás fejlődésének szempontjából meghatározó új jelenségeket, és szó lesz arról is, hogy milyen lépések vagy technikai újítások vezettek a kialakulásukhoz. Az egyes trendeket tárgyaló fejezetek a gyakorlati példák

és személyes történetek mellett vázlatosan bemutatják a technológiát, kitérnek a mögöttük rejlő elgondolásra is, amely meghatározza szerepüket az orvoslásban és az egészségügyben, beleértve a lehetséges jövőbeni fejleményeket is. A témakörök végén külön rovat értékeli az egyes technológiák hasznosságát.

- A realitás azt jelöli, mekkora a tendencia valószínűsége: a 10-es skála 1-es értéke a túl futurisztikus elgondolást, míg a 10-es a már megvalósultat jelöli.
- A célcsoport jelzi, hogy mely szereplők profitálhatnak elsődlegesen az adott trendből.
- A források címszó alatt olyan weblapokat és egyéb online forrásokat gyűjtöttem össze, melyek követésével az információfolyam részeseivé válhatunk és nyomon követhetjük fejlődésüket.
- A cégek azon üzleti vállalkozásokat veszik sorra melyek az adott irány fejlesztésében élen járnak.
- A könyvek és filmek az egyes trendek hasznáról és veszélyeiről adhatnak képet.”

A gondolatmenet áttekintésére részletek a tartalomjegyzékből

- *Tudatos beteg* – benne, egyebek közt: Új típusú online közösségek; Az e-páciensek: az egészségügy hackerei
- *Játékos egészség*: Játékok az egészség megőrzéséért; Videójátékok a kórházban; Nehéz végigvinni a kezelést
- *Táplálkozás a jövőben*: Össejt-burgerek és a világ legegészségesebb tápláléka
- *Kiterjesztett és virtuális valóság*: A szemüvegektől a kontaktlencsékig
- *Távgyógyítás és távgondozás*: Házhoz jön a 21. század orvosa
- *Sebész- és humanoid robotok*: A széles körű felhasználás akadályai; Robotok a mindennapi életben
- *Genomika és személyre szabott orvoslás*: Genetikai kód mindenkinek; A genomika átalakítja az életünket
- *Testszenzorok kívül-belül*: Láthatatlan viselhető szenzorok; Folyamatos egészség-ellenőrzés?
- *Az orvosi trikorder és a hordozható diagnosztika*: Otthoni labor- és röntgenvizsgálatok; Bizonyíték-alapú, egyénre szabott mobilorvoslás
- *Laborban tenyésztett szervek*: Az összegek világa
- *Barkács-biotechnológia*: „Csináld magad”-biotechnológia; Az orvoslást forradalmasító biotech startupok
- *A 3D nyomtatás forradalma*: Nyomtass bármit 3D-ben!
- *Vasember: mesterséges külső vázak*: Személyre szabott protézisek; Neuroprotézisek; Etiikai dilemmák
- *Az emberkísérletek vége*: Szervszimuláció csipeken
- *Orvosi döntések mesterséges intelligenciával*: Költségek; Barátságos és barátságtalan MI

- *Nanorobotok a vérünkben*: Végtelen lehetőségek; Új közösség alakul
- *A jövő kórházai*
- *Virtuális-digitális agyak*: Optogenetika: idegsejtvizsgálat fénnel; Agyi implantátumok és idegerősítés; Az agy és a számítógép összekapcsolása
- *A rekreációs cyborgok felemelkedése*: A legbedrótozottabb ember; Az emberi képességek fokozása
- *Hibernálás és hosszú élet*
- *Milyen lesz a vadonatúj társadalom?*: Technoszexualitás és ami azon túl van
- *Felkészülés a jövő orvoslására*

Néhány részletről kissé bővebben

Új típusú online közösségek, „önjáró” e-páciensek: „Ha az egészségügy tökéletesen kiszolgáltatná a betegek szükségleteit és jogait, nem jelent volna meg az igény a saját sorsukra aktív befolyással bíró páciensek mozgalmára. (Túl azon, hogy a ’tökéletest’ a legjobb esetben is csak aszimptotikusan közelíteni lehet, s az a fejlődéssel mindig tovább is mozdul, természetes jelenség, hogy mindig lesznek, akik elégedetlenek azzal, amit kapnak. A dolog pozitívuma, hogy nélkülük a fejlődés is lassabb lenne – Osman P.) Nyilvánvaló, hogy nem ez a helyzet. A betegeknek maguknak kell kiállniuk azért, hogy orvosukkal való kapcsolatuk inkább egyenrangú partnerkapcsolat legyen, semmint alárendeltség, ahogyan mindezidáig megszokott volt.

A 2000-es évek elején a betegek elkezdtek kezükbe venni az egészségükkel kapcsolatos ügyeket, egészséges életformát támogató és a nyitott információkezelést propagáló mozgalmak indultak. A betegek rákerestek állapotukra az interneten, részletesen informálódtak betegségeikről, hogy jobban kezelhessék azt; digitális eszközöket és csatornákat kezdtek használni, hogy adatokat szerezzenek a testükről. Leginkább olyan információkra vadásztak, melyekhez korábban hozzáférésük sem volt, mert a tudás a hivatásosok kiváltsága volt. (Akik, ahogy már érintettük, hosszú felkészüléssel, állandó tapasztalatszerzéssel és továbbképzéssel fizetnek azért, amit a 21. sz. gyermekei ’ingyen’ igyekeznek beszerezni az internet minőségbiztosítás nélküli gigakazlában – Osman P.)

Az online talált adatokkal aztán a róluk gondoskodó szakemberekhez fordultak, csakhogy ennek korántsem örült mindenki. Személyesen is tanúja voltam olyan eseteknek, amikor a professzor, miután a beteg elmondta, hogy mit talált a tüneteiről az interneten, kivonult a szobából, mondván: ’itt rám már nincs is szükség’. Ezzel azonban nem lehet segíteni az online forrásokból már úgyis tájékozódó beteget. Sokkal előremutatóbb és hatékonyabb, ha az orvos is jártasságot szerez a digitális világban, hogy felmérhesse egy adott weboldal minőségét, és hiteles információkkal támogathassa a páciensét. Ma még hatalmas kihívást jelent, ha az interneten szeretnénk megbízható információt találni betegségről és egészségről. Orvosi tapasztalat és szem kell ahhoz, hogy a források minőségét meg lehessen ítélni.

A betegeknek azonban nehéz lenne megtanítani ezt a látásmódot, így más megoldás kell: az orvosnak kellene segítenie a betegnek abban, hogy megfelelő minőségű, szakmaiságú és olvasható anyaghoz jusson. ... Egy amerikai kutatás szerint az elmúlt évben a felhasználók 72%-a keresett rá az interneten az egészségére vonatkozó információkra. *Mostantól az is az egészségügyi szakemberek felelőssége – részben legalábbis –, hogy megtanítsák a felhasználókat a közösségi média, és általában az internet értelmes használatára. Az orvosoknak meg kell tanulniuk mindent, ami ehhez szükséges.*” Ez majdnem olyan szép célkitűzés, mint a világbéke, ám a megvalósításának látszik egynémely akadály. Ceterum censeo mi lesz a hipochonderekkel? Még őket leszámítva is, mennyire kötik le a gyógyítókat a neten képzett képzett betegek? Mennyire fenyeget az online közösségekben az „egy bolond százat csinál” mechanizmusa, és mennyire válnak ezek a közösségek, általában az interneten gyógyulást keresők a kereskedelmi marketing és az eladásösztönzés prédáivá? Ami pedig ennél is sokkal nagyobb kihívás, szakmai tudásuk folyamatos tökéletesítése, a kapcsolódó (orvos)technológiai ismereteik csúcsrajárátása, s nem utolsósorban a minőségi betegellátás mellett hogyan lehetnek képesek szegény orvosok még arra is, hogy folyamatosan kövessék az internet exponenciálisan növekvő információtömegében a pácienseiket informáló vagy épp félrevezető weboldalakat, megbízható véleményt alkossanak azok kínálatáról, és megtanítsák a pácienseiket „a közösségi média, és általában az internet értelmes használatára”? Alighanem helytálló azt mondani, hogy az exponenciálisan bővülő tudományos és szakmai ismereteknek, másrészt az internet féktelenül burjánzó információkínálatának kettős szorításában ez már önmagában egy külön szakma.

„A frusztrált beteg hajlamos az internethez fordulni segítségért. Ahelyett, hogy hivatalos másodvéleményt kérne, online közösségek segítségével próbálja megtalálni a tünete mögötti kórismét. Ennek a speciális igénynek a kiszolgálására született meg a CrowdMed. A felhasználók tüneteik és egyéb, állapotukkal kapcsolatos részletek leírásával esetet hozhatnak létre, az orvosszakértők pedig díjazás ellenében lehetséges megoldásokat javasolnak, majd együtt szavazzák meg, hogy melyik a legvalószínűbb scenárió. A CrowdMed szabadalmaztatott, piaci becslésen alapuló technológiája összesíti a tudásanyagot, majd konszenzusos alapon meghatározza az adott megoldás várható hatékonyságát.” Nos, cinikus vélemény szerint a tevét eredetileg az arabs telivér csúcspéldányának szánták, ám bizottság tervezte konszenzusos alapon.

Tiszta forrásból! „A dinamikus forrásokat szakembereknek vagy hozzáértő betegeknek kell felügyelniük, mert rengeteg a téves online információ. A webicina.com-on, melyet magam alapítottam, a szakértők által ellenőrzött forrásokhoz a betegek és az őket ellátó szakemberek több mint húsz nyelven férhetnek hozzá, mert csak így segíthetjük az érdekelteket.”

Quantified Self, azaz „Mérd magad” annak a mozgalomnak a neve, amely azt szorgalmazza, hogy a naponta mért, egészséggel kapcsolatos adatokra támaszkodjunk, amikor életmó-

dunkkal kapcsolatos döntéseket hozunk. ... *Lassan elárasztják a piacot azok az eszközök, amelyekkel az általános erőnlét, az alvás minősége vagy a vércukorszint is mérhető, ugyanakkor egyre nehezebb lesz kiválasztani közülük a legmegfelelőbbet.*” A választás problémája voltaképp messze több mint pusztán a bőség zavara. Igen komoly hozzáértésre kell szert tenni ahhoz, hogy valóban össze tudjunk hasonlítani két eszközt, jelentőségük szerint súlyozva azok paramétereit, különösen, ha az utóbbiak megadása nem szabványos, nem egymásnak megfeleltethető. Melyik laikus tud ma igazán összehasonlítani két bonyolultabb elektronikus eszközt?

„Nem nehéz elképzelni, hogy a megfelelő információk birtokában bárki kiderítheti, mitől aludt az előző este olyan rosszul, egy epilepsziás beteg pedig maga is rájöhet, mi volt legutolsó rohamának kiváltó oka. *A technológiában számtalan lehetőség rejlik, kiaknázásuk útjában már csak néhány akadály áll.* Nagyon fontos például a rögzített adatok minősége, és az is, hogy mértékkel használjuk a mindennapokban ezeket az eszközöket, mivel a túl sok adat félrevezető is lehet.” – „Bárki kiderítheti”? Ehhez nagyon „megfelelő” információk kellenek!

„*Játékosítás*” az elfogadtatásért: Meskó bemutatja, hogy az ember gondolkodási sajátosságait figyelembe véve a különféle egészségügyi alkalmazásokat úgy alakítják ki, hogy azokban a felhasználók megtalálják a játék örömet. „A Wellapets [játékos alkalmazás] azzal segíti a klinikusok és a gyerekek kommunikációját, hogy a kicsiket természetes nyelvükön, játékkal szólítja meg. A segítségével az egészségügyi szakemberek a gyakran komor szakzsargon helyett játékos, könnyen érthető módon taníthatják meg a gyerekeket arra, hogyan figyelhetnek magukra és az állapotukra. Azt is észrevettük, hogy a játék társas jellege támogatja a gyerekek közötti párbeszédet is. Elkezdhettek természetesen, szégyenérzet nélkül beszélgetni egymással betegségről, egészségről és arról, mit tehetnek a megőrzéséért.”

Megtarthatassák a munkájukat? „A játékosítás hatékonyságát már a nagyvállalatok is felismerték, és eszközként fel is használják, hogy ösztönözzék alkalmazottaikat egészségük megőrzésében: a Gartner információtechnológiai kutató és tanácsadó cég adatai szerint a világ 2000 legnagyobb vállalatának több mint 70%-a indított el legalább egy játékosított alkalmazást 2014 végéig. A Keas nevű program például a munkavállalók egészségével foglalkozik. Az alkalmazás a játékosítás módszerét biometrikus eszközökkel kapcsolja össze, hogy a nagyvállalatoknál dolgozókat egészségesebb életmódra ösztönözze. Sőt, *a személyes egészségügyi adatokat felhasználva arra is képes, hogy kockázati tényezőket ismerjen fel, és azok kezelésére javaslatokat tegyen. Akár már a közeljövőben is bekövetkezhet, hogy nem lesz elegendő pusztán jól dolgozni, a jó munkaerőnek egészségét is meg kell őriznie, hogy megtarthassa a munkáját.*” Nagyjából itt van, hogy az ész megáll és egyhelyben zokog: a munkavállalók alapvető személyiségi jogai és érdekei sérülnek meg, ha munkáltatójuk ilyen közelről figyelheti egészségügyi adataikat. Ekkor már legfeljebb a jogi szabályozás akadályozhatja

meg abban, hogy megszabaduljon attól, aki így problémás vagy azzá lehet, s ez vajmi kevés védelem az embereknek.

A Nagy Testvér segít, ámde...: „Az orvosi javaslatok betartásának mértéke óriási szerepet játszik az általános egészségi állapot javításában és az egészségügyi ellátás költségeinek csökkentésében. *Jelenleg 50%-ra becsülik azoknak a krónikus betegeknek arányát, akik nem követik a kezelésükben előírt orvosi utasításokat. Nem nehéz belátni, hogy ez nyilvánvaló gazdasági károkat okoz.*” Meskó vázolja, hogy sorra fejlesztik a technológiai megoldásokat ennek nyomán követésére. „Ha a beteg előzetesen beleegyezett a terápiába, a jövőben lényegesen nehezebben hagyhatja figyelmen kívül az orvosi utasításokat és azok pontos betartását. ... A valódi cél az, hogy képessé váljunk az egészségünkkel kapcsolatos mutatók folyamatos mérésére és ellenőrzésére, így azonnal reagálhassunk és megtehetjük a megfelelő lépéseket. Mi történne, ha egészségügyi mutatónk felhasználása mindennapossá válna? A paramétereinket folyamatosan ellenőrizhetnénk, és azonnal visszajelzést kapnánk, ha valami nincs rendben.” Ez igen hasznos is lehet, ám, a hipochonderekre itt vissza sem térve, mi történne, ha az adatainkhoz olyanok is hozzáférnének, akiket nem szeretnénk? A már említett munkáltatón túl gondoljunk pl. az egészségpénztárakra, a biztosítókra vagy épp az egészségügyi termékeket árusító cégek ügynökeinek kérésre megkereséseire.

Hasznos alkalmazások „A Kognito cég Start the Talk nevű oktató szerepjátéka a szülők és gyerekek közötti párbeszédet segíti a fiatalok alkoholfogyasztása témában. *A felhasználók a játék során olyan stratégiákat fedeznek fel és fejlesztenek ki, melyekkel elnyerhetik a gyerekek bizalmát, megszólíthatják, tájékoztathatják, képezhetik őket.*”

„A Nintendo Wii kontrollere egy kézzel is használható, és a játékos mozgását is érzékelő technológiát alkalmaz. Számos kutatás vizsgálta a felhasználhatóságát az idegrendszeri rehabilitációban és a Parkinson-kór kezelésében. *Időotthonokban például sikerrel alkalmazták arra, hogy a lakókat fizikai aktivitásra sarkallják a teniszből vagy tekéből szokásos mozgások imitálásával.*”

„A Microsoft Kinect 3D érzékelője valós időben figyeli és elemzi a betegek fizikai teljesítményét feladatvégzésük és testgyakorlásuk során. A mozgáskövető érzékelőkkel játszott interaktív játék alatt az orvosok a beteg testének 24 pontjáról nyert adatokat követhetik le. A Kinectet sikerrel alkalmazzák a fizioterápiában és a rehabilitációban, emellett az egészséges életmód elősegítésére és az általános fizikai erőnlét javítására használják. *A Kinect arra is jó, hogy a betegeket virtuálisan meglátogathassák a róluk gondoskodó egészségügyi szakemberek, de rögzíti és jelzi az autisztikus spektrumzavarral élő gyermekek tüneteit is.*”

„A videójátékokkal jól fejleszthető képességek nagyon hasznosnak bizonyultak a sebész-képzésben is. A magyarázat egyszerű: az újfajta sebészeti eszközöket is játékokkal fejleszthető új készségekkel kell használni. A laparoszkópos vagy minimálisan invazív sebészeti

eljárások során a hasfalon vágott apró nyílásokon keresztül végzik az operációt. Az eljárás nagyon finom mozdulatokat kíván, ráadásul a sebész a műtét közben a saját keze helyett egy kamera képét nézi a képernyőn. Kísérleti úton is igazolták, hogy a heti három óránál többet videojátékokkal töltő sebészek 37%-al kevesebb hibát vétettek, és 27%-al gyorsabban oldották meg a feladatokat, mint nem játsszó társaik. Néhány amerikai orvosi egyetem kifejezetten szorgalmazza, hogy klinikai körülményeket imitáló játékokat vonjanak be a sebészek oktatásába.”

Eszközök „szupertudatos” táplálkozáshoz: „2014-ben a TED rendezvénysorozat keretében megtartott előadásában Isabel Hoffmann, a TellSpec alapítója és vezérigazgatója bemutatta egy karóraszerű szerkezet koncepcióját, mely a TellSpec ételt elemző adatait integrálná a genomról és a mikrobiómáról, az emésztőrendszerben élő mikroba-kolóniák genetikai ujjlenyomatáról gyűjtött adatokkal. Egy ilyen eszköz segítségével táplálkozásunkkal kapcsolatban valóban megalapozott és valós idejű adatokon alapuló döntéseket hozhatnánk. *Ezen értékek ismeretében egyértelmű volna például, hogy aznap mit kellene reggeliznünk, mi lenne szervezetünk számára a leghasznosabb.* Olyan tudást, hatalmat és lehetőséget biztosítana mindez számunkra, melyre a jelen társadalmának is nagy szüksége lenne.

Vannak olyan új eszközök is, melyek abban segítenek, hogy a megfelelő ételt a lehető legmegfelelőbb módon vegyük magunkhoz. Ezt teszi például a HapiFork is, mely rezgéssel figyelmeztet rá, ha túl gyorsan eszünk. Segít az étkezési szokások követésében, monitorozza például, hogy mennyi ideig tartott az étel elfogyasztása, emellett azt is figyeli, hogy mennyi idő telt el, míg a következő falatot a villával a szánkhoz emeltük. Ahogyan biztosan sokan mások sem, sokszor én sem tudok elég időt fordítani az étkezésre. A HapiFork tanított meg lassítani, és beláttam, milyen kapkodva és helytelenül étkeztem korábban.”

„Étkezési szokásainkat, táplálkozásunk mikéntjét számtalan új találmány változtathatja meg. Az okos kés a tápanyagok, a cukor, a vitaminok és fehérjék szintjét méri. A készülék a jövőben ellenőrizhetné emellett az ártalmas baktériumok és a növényvédő szerek szintjét, de kibocsáthatna negatív ionokat is, hogy frissen tartsa az ételt.” Nem kell különösebb fantázia ahhoz, hogy magunk előtt lássuk az intelligens evőeszközt, amely figyelmeztet pl. ha túl sok kalóriát veszünk magunkhoz. Még jó, hogy a csokoládét kézzel esszük!

Optikai étvágycsökkentés!! „Az augmentált valóság a jövőben a diéta betartásában is segíthet. Japán kutatók nemrégiben olyan látványsíkokat teszteltek, mely az ételt valóságos méreténél másfélszer nagyobboknak mutatta. Az optikai trükknek köszönhetően 10%-kal csökkent a tényleges fogyasztás.”

A fortélyos technológia igazgat: „A kiterjesztett vagy augmentált valóság (augmented reality – AR) a valós környezet valós idejű leképezése, melyet számítógép által generált hangok,

videók, grafikák, feliratok, GPS-adatok vagy bármi egyéb, ma még ismeretlen forrásból származó plusz információk egészíthetnek ki. Képzeliük el, hogy AR-szemüvegben boltok mellett sétálunk el, és a kijelzőről azonnal leolvashatjuk aktuális ajánlataikat is. Egyszerre észleljük a valódi és az arra rétegződő virtuális világot.” Ez bizony félelmetes távlatokat nyit meg az ún. „szubliminális üzenetek” és a rájuk alapozott manipuláció előtt. Ezt a technológiát már fél évszázada ismerik: a tudatos felismerés számára érzékelhetetlen információkat közölve igyekszik irányítani a célközönség döntéseit úgy, hogy az érintettek ennek nincsenek tudatában. Etikátlan alkalmazása tiltható, ám hol az a tilalom, amelyet nem kerülnek meg azok, akiket eléggé erős érdek hajt erre?

Agyunk működése AR-csatolásban: „A Metaio cég például olyan alkalmazást kínál, amely lehetővé teszi, hogy a szerelő anélkül javítson meg egy autót, hogy a típusról bármilyen előzetes tudással rendelkezne, úgy, hogy az éppen szerelt járművön minden szükséges digitális információ megjelenik.” Innen már csak lépésekre lehet, hogy, egyebek közt, nyelveket sem kell tanulnunk, mert a fordítótechnológiák az AR-eszközökkel elvégzik nekünk a fordítást. [A horizonton pedig felsejlik Philippe de Villiers de L’Isle-Adam, a Máltai Lovagrend Nagymestere Szerb Antal által idézett mondása: „Ami pedig az életet illeti, majd a szolgálaink elvégzik helyettünk” (A Pendragon-legenda)].

„Akadálymentesített nézet: „A Google Glass segítségével vagy a digitális kontaktlencsén át kapott információk nagyot lendíthetnek az orvoslás gyakorlatán is. Dr. Rafael Grossmann sebészként praktizál az Egyesült Államokban. A Google-szemüvegnek köszönhetően immár százaknak tudja egyszerre szemléltetni, hogyan operál, mivel hallgatói pontosan azt látják, amit ő – óriásképernyőn követhetik a nézőpontjából készült felvételt. Hozzá hasonlóan Dr. Abraham Verghese, a Stanford orvosprofesszora is azért kezdte használni az eszközt, hogy az oktatási folyamatot támogassa vele. A Google Glass videórögzítő funkciójának használatával saját nézőpontjából mutathatja be az orvostanhallgatóknak, miként zajlik egy beteg vizsgálata.”

„Ha valaki hirtelen összeesik, a Google Glass képes megállapítani, hogy van-e pulzusa. [Ha] azt jelzi, nincs, megszólal a Bee Geestől a Staying Alive, hogy vezérelje a percenkénti 100 mellkaskompresszió tempóját. A Glass beépített mozgásérzékelője kiértékeli, hogy megfelelő-e a nyomások erőssége, és jelzi számukat is. Ezzel párhuzamosan riasztja a mentőket, megadja a pontos GPS koordinátákat, és közli a legközelebbi kórházakkal a beteg állapotával kapcsolatos adatokat, hogy fel tudjanak készülni a fogadására.”

„A Glass azt is lehetővé teszi, hogy a páciens azonnal kapcsolatba lépjen az egészségügyi szakemberekkel, ráadásul pontosan azt láthatják, amit ő. Egy amerikai kórház pedig azért vezette be a Google Glass használatát a sürgősségi szobában, hogy orvosaiak szükség esetén azonnal távkapcsolatba léphessenek más orvosszakértőkkel.”

A távorvoslás távlatai: „A videokonferenciák egy stanfordi kórházban már a mindennapi klinikai rutin részét képezik. A páciensek a kórház weblapján át jelentkezhetnek be videovizitre, ugyanitt oszthatnak meg előzetes információkat az egészségügyi szakemberekkel, az előjegyzett időpontban pedig internetes távkonzultáción találkozhatnak orvosukkal egy webkamerával ellátott számítógép vagy mobil segítségével.”

„A Microsoft valamennyi fontosabb egészségügyi és kommunikációs termékét úgy használta fel, hogy fejlesztése, a Kinect megfelelően a távgyógyító fizioterápia céljaira is. A Kinect mozgáskövető rendszerét a Skype-pal kombinálták, és összekapcsolták a Microsoft elektronikus orvosi dokumentációs rendszerével. Ennek köszönhetően a betegek pontosan láthatják is, mi a teendőjük a kezelés során. Az eredmények felkerülnek a felhőbe, hatékonyságuk naplózhatóvá és megoszthatóvá válik.

A hasonló eszközök, szolgáltatások arra valók, hogy gondoskodjanak a beteg és az orvos közötti kapcsolatról akkor is, ha személyes konzultációra vagy ellátásra nincs mód. A páciensek letölthetik a rájuk vonatkozó orvosi feljegyzéseket. *Az egészségügyi szakemberek lehetőségei korlátlanok az egymással konzultálás és a kommunikáció terén.* Minden jel arra mutat, hogy a szakszerű orvosi vizsgálat a laboreredményekhez hasonlóan hamarosan otthonról is elérhető lesz. Világszerte jelentős az orvoshiány, különösen a kevésbé fejlett régiókban nehéz megfelelő egészségügyi ellátáshoz jutni. Mindez azt eredményezi, hogy egyre nagyobb hangsúlyt kap a betegek és orvosok online kapcsolatának biztosítása.”

Infokommunikációs Kwisatz Haderach: A sci-fi-klasszikus Frank Herbert *A Dűne* c. könyvében írja le az ember genetikai fejlesztésének megcélzott csúcsát: Kwisatz Haderach, aki egyszerre sok helyen ott tud lenni. Meskó bemutatja, hogy a kiterjesztett valóság eszközeivel lényegében korlátlanra válnak a konzultációk és a teammunkák lehetőségei, másrészt az egyéneké is abban, hány ilyenben tudnak egyidejűleg részt venni.

Bábel mai problémái: „A hasonló szolgáltatások számának folyamatos növekedésével igény mutatkozott arra, hogy az egyes orvosok és a nyilvántartás valamiképp összekapcsolódhasson. 2005-ben Ryan Howard úgy látta, hogy szükség van egy olyan megfizethető, felhasználóbarát technológiára, amely a kisebb orvosi praxisokat kapcsolja össze. 2016-ra a cégnek 110 ezer orvos specialistája lett, és 110 millió beteg kórtörténetét tárolta. Hamarosan jókora mennyiségű adat keletkezett a szakemberek által vezetett elektronikus orvosi nyilvántartásokból és azon személyes egészségügyi feljegyzésekből, melyeket a betegek frissítettek. A hatalmas információtömeg rávilágított egy természetes nyelvekkel kapcsolatos problémára is. A bejegyzésekben használt szavak és kifejezések pontos jelentését a rendszer számára tisztán és világosan kell definiálni, csak így lehet képes ugyanis arra, hogy hatékonyan be-

avatkozzon a páciens ellátásába, amikor szükséges. Ez a kíváncsi nagy kihívás elé állítja a nemzetközi cégeket.

2014-ben Kanadában tartottak egy TED konferenciát, ahol Larry Page, a Google elnöke is interjút adott. Page úgy nyilatkozott, hogy *egyetlen év alatt százezer életet menthetne meg, ha a megfelelő szakemberek a megfelelő módon osztanák meg egymás közt az orvosi nyilvánosságokból nyerhető információkat.*

Több információt e kitűnő kötetről itt már nem osztunk meg, de nagy kár lenne kihagynia bárkinek is, akit e téma érdekel.

Dr. Osman Péter

* * *

Robert Greene: A kiválóság hatalma. Mindenki ott a lehetőség. HVG Könyvek, 2016; ISBN 978-963-304-344-8

Prológusként: „Létezik a hatalomnak és az intelligenciának egy formája, amely az emberi potenciál csúcsát képviseli. Ez a történelem legnagyobb teljesítményeinek és felfedezéseinek forrása. Ezt az intelligenciát nem tanítják az iskolában, és professzorok sem elemzik, de egyszer szinte mindegyikünk megtapasztalja, még ha csak egy pillanatra is. Gyakran nehéz időszakban találkozunk vele: egy határidő szorításában, egy sürgető probléma megoldását keresve, illetve valamilyen válsághelyzetben. De egy projekten való folyamatos munkálkodás hozadéka is lehet. Bárhogynak történjen is, nehéz körülmények között meglepő módon feltöltődünk, és szokatlan összpontosításra vagyunk képesek. Agyunk teljes egészében az előttünk álló feladatra koncentrál. Ez az intenzív összpontosítás pedig seregnyi ötletet szül, amelyek elalvás közben, szinte a semmiből bukannak fel, mintha a tudattalanból pattannának ki. Ilyenkor mintha a többi ember is kevésbé lenne képes ellenállni a befolyásunknak; talán jobban figyelünk másokra, vagy valamilyen különleges képességre teszünk szert, amellyel kiváltjuk a tiszteletüket. Lehet, hogy általában passzívan viszonyulunk az élethez, vagyis legtöbbször csak reagálunk a bennünket érő hatásokra, ezekben a napokban vagy hetekben azonban úgy érezzük, mi határozzuk meg az események menetét, s az történik, amit mi akarunk.

A következőképpen fejezhetjük ki ezt a hatalmat. Időnk legnagyobb részét álmunk, vágyaink és rögeszméink belső világában töltjük. Az ilyen, kivételesen kreatív időszakokban azonban ösztönzőleg hat ránk, hogy meg kell tennünk valamit, aminek gyakorlati jelentősége van. Kényszerítjük magunkat, hogy kilépjünk megszokott gondolataink sötét szobájából, és ráhangolódjunk a világra, a többi emberre, a valóságra. Ahelyett, hogy szétszórta-

folyton ide-oda csaponganánk, elménket egyetlen valós problémára összpontosítjuk, és képesek vagyunk annak a mélyére hatolni. Immár kifelé tekintő elménket mintha elárasztaná a bennünket körülvevő világ fénye, és a hirtelen felbukkanó új részletek és ötletek hatására ihletet nyerünk és kreatívabbá válunk.

Ezt az állapotot – amikor úgy érezzük, nagyobb befolyással bírunk a valóságra, a többi emberre és saját magunkra – hívjuk a kiválóság hatalmának.”

A könyv eredeti címe többet mond – és lefordíthatatlan, csak körülírható: *Mastery*. Felmenője az a fogalom, amely még egyben kezelte a művészetet és a magas színvonalú mesterségbeli tudást, ahogyan tiszteletadásként ma is „Mester”-nek nevezünk kiemelkedő művészt, tudóst, szakembert. Ahogyan *mesteri* az egyszavas angol cím, és messze nem az a magyar, különösen a rossz marketinget idéző alcímmel. Ám legyünk igazságosak – észszerűen hozzáállva ez utóbbi tétel kettébontható: 1. kisebb-nagyobb mértékben mindenki bír bizonyos képességekkel, több-kevesebb tehetséggel, tehát *valóban* mindenkiben vannak lehetőségek; 2. mindenkinek vannak fejleszthető képességei, tehetsége.

A könyv valóban arra tanít, hiteles példákból merített valódi tanulságokkal, hogyan fejlesszük a képességeinket, s ennek *mesteri* gyakorlásával hogyan válhat kiválóvá az is, aki hátrányból indul, viszont megvan benne az adottság. Felettébb *érdekes* olvasata, hogyan érték el ismert emberek a kiválóságot. Igazán *hasznos* olvasata, hogyan fejleszthető az ember tehetsége, bontakoztathatók ki az adottságai, és mit tanulhat ehhez az előbbiektől. (Meg kell jegyeznünk, hogy helyenként kissé kacifántos a mondandó előadásmódja: mintha egy próféta és egy kereskedelmi ügynök ötvözete szólna – de hisz a kettő majdhogynem ugyanaz!)

A hatalom sokféle lehet, és nem minden változata pozitív. Amiről viszont a könyv szól, az nagyon is az: arról beszél, hogy intellektuális képességeink erejével, a szellemi teljesítményünkkel tudunk befolyást gyakorolni a valóság alakulására, más emberekre és saját magunkra. Meg is kockáztatjuk: címnek jobb lett volna, s a mondandó lényegét jobban adná vissza *A kiválóság ereje*.

Fontos tényező ebben a szilárdan, következetesen működő akaraterő. Az igazán tehetségesek közül is a legtöbбекnek hosszú, kemény, következetes munkával, az ezzel járó viszonytagságok tűrésével kell kimagasló szintre fejleszteniük mindama képességüket és tudásukat, amelyek *mesterré* teszik őket, s újra és újra kivételes kreatív teljesítményben testesülnek meg. S e kimagasló képességek és tudás adja azt az erőt, amellyel a *mesterek* magukkal ragadják az alkotásban a többieket – befolyást gyakorolnak ebben fölöttük –, hiszen az alkotás a szakterületek túlnyomó többségén csapatmunka. Nem baj, talán még hasznos is lehet, ha olykor megérzik rajtunk, hogy nincs kész válaszuk, megoldásunk az előttünk álló feladatra – ám érződnie kell, hogy megingathatatlanul képesek vagyunk azt megtalálni, illetve kimunkálni. Az, hogy képesek vagyunk másokban éltetni ezt a meggyőződést, s kiteljesíteni a megcélzott befolyásunkat a valóságra, ez a kiválóság hatalma.

A kiadó ajánlójából: „Mit tanulhatunk Darwintól, Mozarttól vagy épp a neorobotika fel-találójától életünk feladatának megtalálásáról? Hogyan használhatjuk jól mentorunk tudá-sát, és milyen stratégiákkal fejlesszük társas intelligenciánkat?

A kiválóság elérésének lehetősége nem a született zsenik kiváltsága, és nem is a szeren-csén múlik. Robert Greene közel ötven, a maga nemében páratlan történelmi alak és kortárs kiválóság élettörténetén keresztül mutatja be a kiemelkedően sikeres emberekre jellemző tulajdonságokat és szemléletmódot. Inspiráló olvasmány mindenkinek, aki elszánta magát, hogy a kiválóságra tör, de még nem tudja, hogyan fogjon hozzá.

Greene nemzetközileg elismert tanácsadó és előadó. A Berkleyn és a Wisconsini Egyete-men szerzett diplomát klasszika-filológiából. Számos provokatív könyve felkerült a The New York Times sikerlistájára, a Gengsztertörvények – Egy rapperből lett üzletember tanácsai a sikerhez című kötete magyarul is megjelent.” (Ez utóbbi: HVG Könyvek, 2014 – Osman P.)

A mesteri szinthez vezető stratégia: „Ha erősségek és elhivatottság helyett fogyatékosága-inkkal vagyunk kénytelenek szembesülni, a következő stratégiához kell folyamodnunk: *ne törődjünk a gyengeségeinkkel, és álljunk ellen a kísértésnek, hogy minél jobban hasonlítani akarjunk a többiekre. Irányítsuk a figyelmünket azokra az apró dolgokra, amelyekben jók va-gyunk.* Ne álmodozunk, és ne szövögezzünk nagyszabású terveket a jövőre nézve, hanem összpontosítsunk arra, hogy ezeket az egyszerű és közvetlen képességeket minél inkább tökélyre fejlesszük. Ez önbizalmat ad, és kiindulási pontként szolgálhat a nyitáshoz más területek felé. Ha így, lépésről lépésre haladunk előre, előbb-utóbb rátalálunk életünk fel-adatára.

Értsük meg: életünk feladata nem mindig valami grandiózus vagy ígéretes elhivatottságon keresztül jelenik meg. (Ez az 'életünk feladata' sokaknak ködösnek vagy épp misztikusnak hat, viszont egyik kedvenc fogalma az önfejlesztéssel foglalkozó szakirodalomnak. Lényege talán abban ragadható meg a legjobban, hogy az a tevékenység, amelyik hosszú távon is a legnagyobb megelégedettséggel tölt el, s ezzel nem arra sarkal., hogy leállhatunk, hanem hogy még többet tegyünk, alkossunk – Osman P.) Jelentkezhet fogyatékoságaink álcájában is, hogy kénytelenek legyünk arra az egy-két dologra fókuszálni, amelyekben biztosan jók vagyunk. Ezeknek a képességeknek a fejlesztésével megtanuljuk a fegyelem értékét, és meg-tapasztaljuk erőfeszítéseink gyümölcsét is. Az erő és magabiztosság remek kiindulópontot jelent, tudásunk innen gyarapodhat minden irányban, akár a lótuszvirág. Ne irigykedjünk azokra, akik természettől fogva tehetségesnek tűnnek; ez gyakran inkább átok, hiszen az ilyen típusba tartozók ritkán tanulják meg a szorgalom és összpontosítás értékét, s ennek később megfizetik az árát. Ez a stratégia az esetlegesen előforduló kudarcokra és akadályok-ra is vonatkozik. Az ilyen pillanatokban általában tanácsos kitanununk a mellett a néhány dolog mellett, amit tudunk és amit jól csinálunk, és ezek segítségével újra felépíteni az önbi-zalmunkat.” (Innen kezdve minden idézet a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

„A kiválóság felé haladtunkban elménk egyre közelebb kerül a valósághoz és magához az élethez. Minden, ami él, folyamatosan mozog és változik. Abban a pillanatban, hogy úgy gondoljuk, elértük a kívánt szintet és megpihenünk, elménk egy része hanyatlásnak indul. Elveszítjük nehezen megszerzett kreativitásunkat, és ezt mások is érzékeltetni fogják. Ez olyan erő és intelligencia, amelyet állandóan meg kell újítanunk, különben elvész.” Valójában rosszabb a helyzet: még ha elménk nem is hanyatlik, a tudomány állása kíméletlenül túllép rajtunk, elavulttá téve mesterségbeli tudásunknak azt a részét, amely az élvonalba emelt. Greene is idézi a híres tételt, amely szerint legalább tízezer óra tanulás és gyakorlás kell a mesteri szint eléréséhez. A kegyetlen valóság, hogy amint ezt teljesítettük, máris neki kell állni a következő akárhány ezernek, másként a szakma elmegy mellettünk, s ezzel a közép-szer részévé válunk.

Bele kell tanulni: „Összegezve tehát, bármi legyen is a működési területünk, gondoljunk magunkra úgy, mint építőmesterre, aki igazi anyagokkal és ötletekkel dolgozik. Munkánkkal valami kézzelfoghatót hozunk létre, olyasmit, ami közvetlen, konkrét hatást gyakorol az emberekre. Ha rendesen fel akarunk építeni bármit is – legyen az ház, politikai szervezet, vállalkozás vagy film –, tisztában kell lennünk az építés folyamatával, és rendelkezniünk kell az ehhez szükséges képességekkel. Mesteremberek vagyunk, akik igyekeznek megfelelni a legmagasabb elvárásoknak is. Mindehhez azonban alapos tanulóidőn kell átesnünk. *Nem alkothatunk semmi értékeset ebben a világban, ha előbb nem fejlesztjük és nem alakítjuk át magunkat.*” Igen, bármily kegyetlenül kényelmetlen is ez, bele kell törődni: szerfelett ritka kivételektől eltekintve nem válhatunk mesterré, ha előtte nem küzdjük végig a tanulóidőt.

Erőnk evolúciós forrása: „Az állatok az állandó jelenben élnek. Képesek tanulni a közelmúlt eseményeiből, de nagyon könnyen eltereli a figyelmüket az, ami a szemük előtt van. Őseinknek lassan, nagyon hosszú idő alatt sikerült legyőzniük ezt az alapvető állati gyengeséget. Megtanultak sokáig egy tárgyra összpontosítani anélkül, hogy figyelmük akár csak néhány másodpercre is elkalandozott volna, s így képessé váltak időlegesen elszakadni közvetlen környezetüktől. Ennek köszönhetően mintákat fedeztek fel, általánosításokat tehettek, és előre gondolkodhattak. Ez a mentális távolságtartás lehetővé tette a töprengést és mérlegelést, akár a legapróbb részleteket illetően is.

Ezeknél a korai embereknél az elvonatkoztatás és a gondolkodás képességének kialakulása vált az elsősorú előnnyé a ragadozók elleni harc és az élelemszerzés terén. Segítségével más állatok számára elérhetetlen kapcsolatot létesíthettek a valósággal. Az ilyen magas szintre fejlődött gondolkodás lett az egész evolúció legfontosabb fordulópontja: ekkor alakult ki a tudatos és logikus elme.

A másik biológiai előny kissé nehezebben megfogható, ám ugyanekkora jelentőséggel bír. A főemlősök alapvetően társas lények, ám nyílt terepen való fokozott sebezhetőségüknél fogva legkorábbi őseinknek sokkal nagyobb szükségük volt a csoport összetartására. Szükség volt a csoportra a ragadozók éber szemmel tartásához és az élelemgyűjtéshez. Általában

elmondhatjuk, hogy társadalmi életük jóval összetettebb volt a többi főemlősénél. Ez a társas intelligencia több százezer év alatt egyre kifinomultabbá vált, és őseink együttműködésének rendkívül magas szintjét tette lehetővé. A természeti környezet megértéséhez hasonlóan ez a fajta intelligencia is a megfigyelésen és összpontosításon alapult. Egy szorosan zárt csoport társas jeleinek félreértelmezése bizony igen veszélyesnek bizonyulhatott.

E két vonás – a vizuális és a társas – finomodásának köszönhetően primitív elődeink két-hárommillió évvel ezelőtt feltalálták, majd továbbfejlesztették a csoportos vadászat bonyolult mesterségét. Lassan egyre találékonyabbak lettek, és ezt az összetett képességet művészi szintre emelték. Tapasztalt vadászcsapataik egyre inkább benépesítették az eurázsiai kontinenst, és sikeresen alkalmazkodtak mindenféle éghajlathoz. E gyors evolúció során, mintegy 200 ezer évvel ezelőttre agyuk mérete gyakorlatilag elérte a modern emberét.”

Ha jól belegondolunk, van az itt idézeteknek egy másik olvasata is: mindaz a képesség, amelyet őseink így kifejlesztettek, lényegében – mutatis mutandis – nélkülözhetetlen ahhoz is, hogy sikeresek lehessünk a modern társadalomban.

A kulcskérdés: „Ha mindnyájan lényegében ugyanolyan aggyal, többé-kevésbé hasonló adottságokkal és a mindent uraló kiválóságra való potenciális képességgel születünk, akkor mi az oka, hogy a történelem során csak korlátozott számú ember volt képes kitűnni és kiaknázni ezeket a lehetőségeket? Gyakorlati értelemben természetesen ez számunkra a legfontosabb megválaszolandó kérdés.

Az általános magyarázat egy Mozart vagy egy Leonardo da Vinci esetében a velük született tehetség és zsenialitás. Mi egyébre vezethetnénk vissza lenyűgöző teljesítményüket, hacsak nem valami velük született adottságra? Ám gyerekek ezrei és ezrei mutatnak kivételes tehetséget és ügyességet valamilyen téren, s mégis viszonylag kevesen érnek el közülük bármit is, miközben azok, akik fiatalon kevésbé remekelnek, gyakran sokkal többre viszik. A természet adta tehetség vagy a magas IQ nem magyarázat a jövőbeli teljesítményre.” Van erre egy kiváló fogalom: szükséges, de nem elégséges feltétel. Mindaz, amit erről Greene elmond, kissé leegyszerűsítve szemléltethető egy hatványfüggvénnyel: ha a veleszületett tehetség és zsenialitás annak alapja, úgy az annak kibontakoztatásába, a mesterségbeli tudásba való beletanulásba fektetett munka a kitevő, s a kettő együtt adja a kiválóság mértékét. Igen, a kettő fel is cserélhető, hiszen a hatványfüggvényt itt csupán modellként használjuk.

A fentebb idézett ajánló is kiemelte: Greene a példákat és a tanulságokat a szellemi teljesítményükkel messze kimagasló zsenik példáival állítja elénk. A fenti kulcskérdés tárgyalását Sir Francis Galton és idősebb unokafivére, Charles Darwin összehasonlításával indítja. „Minden forrás egyetért abban, hogy Galton szuperzseni volt, kivételes, Darwinénál is sokkal magasabb IQ-val (ezek természetesen becslések, amelyeket szakértők végeztek évekkel a mérési rendszer megalkotása után). Galton csodagyerek volt, aki szép tudományos pályát futott be, ám sohasem sajátította el igazán mesterfokon egyik területet sem, amellyel foglalkozott. A csodagyerekek legtöbbszörhöz hasonlóan hírhedten nyughatatlan volt. Darwint

ezzel szemben joggal tartják nagyobb tudósnak, azon kevesek egyikének, aki örökre megváltoztatta az életről alkotott felfogásunkat. Ahogy azt magáról vallotta: 'meglehetősen hétköznapi fiúcska voltam, kifejezetten az általános intellektuális mérték alatt ... Nem bírok a gyors felfogás képességével ... Csak igen korlátozott mértékben áll módomban követni egy hosszú és tisztán elvonatkoztatott gondolatmenetet.' Úgy tűnik azonban, Darwinban mégiscsak volt valami, ami Galtonból hiányzott." A „valami” a szenvedély, a törekvés a kiválóság elérésére, az ehhez nélkülözhetetlen töretlen kitartás.

Biztatásul: „A tanulás természetes modellje, amely nagyrészt a tükroneuronokra épül, a másik megfigyeléséből és utánzásából, majd az adott tevékenység folyamatos ismételtetéséből állt. Agyunk kiválóan alkalmas az ilyenfajta tanulásra.”

A zseni modellje: „E történet alapelemei ismétlődnek a történelem összes nagyszerű kiválóságának életében: szeretet vagy szenvedély valami iránt a gyermekkorban, egy véletlenül adódó esély annak megvalósítására, majd tanoncévek, amelyek során megmutatkozik hatalmas energiájuk és összpontosítási képességük. Annak köszönhetik sikerüket, hogy képesek keményebben gyakorolni és gyorsabban előrehaladni a folyamatban, ez pedig a tanulás iránti csillapíthatatlan vágyukból és a működési területükhöz fűző szoros kapcsolatból ered. E koncentrált erőfeszítés alapja pedig egy velük született, örökölt minőség – nem tehetség vagy zsenialitás, amelyeket fejleszteni kell, hanem sokkal inkább mély és erőteljes vonzalom egy adott tárgy iránt. E vonzalomban tükröződik az adott személy egyedisége.” Látszik, kár is lenne elhallgatni: Greene a következetességben olykor kissé botlik. A saját példái közt is vannak, akiknél a „szenvedély” csak később jelent meg, s az esély sem mindig véletlenül jött – Mozart esetében pl. nagyon nem. S hogy örökölt minőség-e a „mély és erőteljes vonzalom egy adott tárgy iránt”, ennek fejtegetése is felettébb izgalmas tájakra vezet.

Szerzőnk nem a szilárd filozófiai alapok kifejtésében a legjobb. Az olvasó ennek példáiba többször is beleütközik. Gyakorlati következtetéseinek és az itt felvonultatott tanulságoknak az értékét azonban ez nem csökkenti.

Az előzőekben idézettek a túl félénknek épp nem mondható *Útmutató a kiválósághoz* alcímet követik. Az ott mondottak összegzéséül pedig egy Nietzsche-idézet szolgál: „Csak ne beszéljete adottságokról, született tehetségekről! Fel lehetne sorolni mindenfajta nagy embert, akinek csekély tehetsége volt. De olyan tulajdonságok révén, melyek hiányáról senki sem beszél szívesen, aki tudatában van a hiányuknak, nagyságra tettek szert, (ahogy mondani szokás) zsenik lettek: mindnyájan rendelkeztek azzal a derék mesterségbeli komolysággal, ami egyedül képes csak megtanulni a részek tökéletes kialakítását, míg aztán hozzá mer kezdeni az egész összeállításához; nem siettek, mert jobban élvezték a kicsinek, a mellékesnek a jó elkészítését, mint egy káprázató egész hatásait.” Azt azért lehetne boncolgatni, hogy a nagy alkotók, s különösképp korunk legnagyobb innovátorai vajon a részletek csiszolgatását kedvelték igazán vagy a káprázatos eredmény kiteljesedését. Többek közt Steve Jobs, Jeff Bezos (l. Richard L. Brandt: Egyetlen kattintás – Jeff Bezos és az Ama-

zon.com felemelkedése; HVG Könyvek, 2012 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012 5. sz.) is kitűnő példái annak, hogy miközben megveszekedett következetességgel tudtak egy-egy részletért, részmegoldásért harcolni – pl. egyetlen vezérlőgomb, egyetlen kattintás –, ezt csak a nagy egész elérésének szolgálatában tették.)

Az *Útmutató* amúgy visszatérő eleme a könyvnek. A hat fejezetre osztott mondandó minden részében Greene megnevezi a fejlődéshez szükséges előrelépés lényegét, s egy-egy *Útmutató* c. alfejezetben vázolja a megvalósítandó fő lépéseket. Egész műve erre az ismétlődő szerkezetre épül. Az *Útmutatót* egy *Stratégiák* c. alfejezet követi, amely az ott kitűzött előrelépés eléréséhez kínál stratégiákat; az egyes részek záró részei pedig *A másik út* címet viselik.

A könyv célja és tartalma: „Egy adott intelligenciaszintről a következőre való továbblépés sok szempontból átmenetrítusra hasonlít. Ahogy haladunk előre, a régi gondolatok és szemléletmódok elenyésznek; az új képességek szárnybontogatásával együtt pedig beavatást nyerünk egy magasabb szintű világlátásba. Tekintsük e könyvet értékes segédeszköznek, amely végigkísér bennünket az átalakulásnak ezen a folyamatán!

[A könyv] célja, hogy az olvasót a legalacsonyabb szintektől a legmagasabbakig kalauzolja. Útmutatást nyújt az első lépéshez: életünk feladata, vagyis a hivatásunk meghatározásához, illetve megmutatja, hogyan léphetünk a megvalósítás különböző szintjeihez vezető útra. Tanácsot ad, miként aknázhathatjuk ki a leghatékonyabban a tanulóidőt: megtanít az ehhez a szakaszhoz leginkább használható megfigyelési és tanulási stratégiákra; arra, hogyan találhatjuk meg a megfelelő mentorokat; fejthetjük meg a taktikázás iratlan viselkedési szabályait; fejleszthetjük társas intelligenciánkat; végül pedig arra, miről ismerjük fel a megfelelő pillanatot, amikor ki kell repülnünk a fészekből, a magunk lábára kell állnunk és neki kell vágnunk az aktív, teremtő szakasznak.

Megmutatja, hogyan folytassuk a tanulási folyamatot magasabb szinten. Megismertet bennünket a kreatív problémamegoldás időtálló stratégiáival, és megtudjuk, miként őrizhetjük meg elménk rugalmasságát és alkalmazkodóképességét. Megtanít hozzáférni intelligenciánk kevésbé tudatos, primitívebb rétegeihez, és elviselni a másokban irántunk elkerülhetetlenül felébredő irigység tüskéit. Elmagyarázza, milyen erőre tehetünk szert a kiválóság által, és az adott terület iránti intuitív, bennfentes érzék kialakítása felé terel. Végül pedig egyfajta gondolkodásmódba avat be, egy filozófiába, amely megkönnyíti az út követését.”

A példaadókról: „A könyvben található gondolatok a neurológia, a kognitív tudományok, a kreativitással foglalkozó vizsgálatok, valamint a történelem legkiválóbb mestereivel kapcsolatos kiterjedt kutatás eredményei. Ez utóbbiak közé tartozik Leonardo da Vinci, Hakuin zen-mester, Benjamin Franklin, Wolfgang Amadeus Mozart, Johann Wolfgang von Goethe, a költő John Keats, a tudós Michael Faraday, Charles Darwin, Thomas Alva Edison,

Albert Einstein, Henry Ford, az író Marcel Proust, a táncos Martha Graham, a feltaláló Buckminster Fuller, a dzsesszzenész John Coltrane és a zongorista Glenn Gould.

Hosszú interjú készült kilenc kortárs kiválósággal is, hogy világossá váljon, hogyan alkalmazható ez a fajta intelligencia a modern világban. Akik a segítségünkre lesznek: a neurológus Vilayanur S. Ramachandran; az antropológus-nyelvész Daniel Everett; a programozó, író és technológiai startup-bába Paul Graham; az építészmérnök Santiago Calatrava; az egykori ökölvívó, ma edző Freddie Roach; a robotmérnök és zöldtechnológia-tervező Yoky Matsuoka; a vizuális művész Teresita Fernández; az állattenyésztés-professzor és ipari tervező Temple Grandin; valamint az amerikai légierő ásza, a vadászpilóta Cesar Rodriguez.

Greene egy meglepetésként felvetést tesz: „Hiába nyújt jelen történelmi környezetünk témáink lehetőségét a kiválóság jelentette hatalom megvalósítására, hiába indulhatnak el egyre többen és többen áhított céljuk felé, van még egy akadály, amely utunkat állja a hatalomhoz vezető úton. Ez az akadály kulturális jellegű, és veszélyesen alattomos. *A kiválóság fogalma negatív tartalmat kapott, régimódi, sőt kellemetlen csengése lett. Általában véve nem olyasvalami, amiért törekedni illik.* Ez az ártékelődés meglehetősen új keletű, és okai modern korunk sajátos körülményeiben keresendők.” Mennyi lehet ebben az igazság, nem dolgozunk itt boncolgatni. Mondandója egyik hasznos részét viszont ehhez köti: „E kortárs személyiségek élettörténete eloszlatja a tévhitet, mely szerint a kiválóság idejétmúlt vagy elitista fogalom. Ők mindannyian különböző háttérű, különböző társadalmi osztályokból érkezett emberek, és különböző etnikumokhoz tartoznak. A hatalom, amelyre szert tettek, egyértelműen egy folyamat során mutatott erőfeszítés eredménye, nem pedig genetika vagy kiváltságok eredménye. Történetük azt is megmutatja, hogyan alkalmazható az ilyen kiválóság korunkban, és milyen roppant hatalmat hozhat a számunkra.”

A könyv szerkezete: „A kiválóság hatalma szerkezete egyszerű. Hat fejezetre tagolódik, amelyek sorban haladnak végig a folyamaton. Az első fejezet (Találjuk meg a hivatásunkat! – Életünk feladata) a kiindulópont: hivatásunk, életünk feladatának felfedezése. A második (Vessük alá magunkat a valóságnak! – Az ideális tanulóidő), a harmadik (Szívjuk magunkba tanítómesterünk erejét! – A mentordinamika) és a negyedik (Lássuk olyannak az embereket, amilyenek! – Társas intelligencia) a tanulóidőszak különböző elemeit tárgyalja. Az ötödik fejezet (Ébresszük fel a sokoldalú elmét! – Kreatív aktivitás) a kreatív-aktív szakasszal foglalkozik, a hatodik (Egyesítsük az ösztönöst az észszerűvel! – A kiválóság szintje) pedig a végső céllal, a kiválósággal. Minden fejezet egy meghatározó történelmi személy bemutatásával kezdődik, akinek az élete jól példázza az adott fejezet általános koncepcióját. Az ezt követő, Útmutató a kiválósághoz című alfejezet részletesen elemzi a tárgyalt szakaszt, illetve fázist, konkrét ötleteket ad, hogyan alkalmazzuk ezt a tudást saját körülményeink között, illetve bemutatja a tárgyalt ötletek teljes kiaknázásához szükséges gondolkodásmódot.

A következő alfejezet (az említett Stratégiák) a folyamatban való előrejutás érdekében különböző módszerekhez folyamodó kortárs és korábban élt kiválóságok stratégiáit vizsgál-

ja. Ezeknek a stratégiáknak az a céljuk, hogy a segítségükkel még jobban ráérezzünk a könyv gondolatainak gyakorlati alkalmazhatóságára, és arra ösztönözzenek bennünket, hogy e mesetek hatalmának elérhetőségén felbuzdulva mi is a nyomdokaikba lépjünk. Az összes kiváló mester története több fejezeten keresztül folytatódik.”

Néhány részlet

A hivatásról és annak elengedéséről: „Számos különböző lehetséges lénye között mindig minden ember megtalálja saját őszinte és hiteles lényét. A hangot, amely ehhez az őszinte lényhez szólítja, 'hivatásnak' nevezzük. Az emberek legtöbbször azonban minden erejével igyekszik elnémítani a hivatásnak ezt a hangját, hogy ne is hallja meg. Nagy hangzavart keltenek magukban ... hogy eltereljék saját figyelmüket, és ne kelljen meghallaniuk; és azzal csapják be önmagukat, hogy hiteles énjük helyett hamis utat vesznek az életben – José Ortega y Gasset.” Ezzel ismét a filozófia területén járunk. Valóban megszólal-e mindenkinben ez a hang, vagy sokak, talán még a többség eleve úgy szocializálódnak, hogy az meg sem jelenik, ez újabb izgalmas kérdés. Az viszont bizonyos, hogy nélküle, vagyis csupán külső késztetés hatására senki sem küzd meg a kiválóságért, még kevésbé annak csak élethosszig tartó munkával lehetséges megtartásáért.

„Életünk feladatának megvalósítása háromlépcsős folyamat: Először meg kell találnunk – vagy újra fel kell vennünk – a kapcsolatot a vágyainkkal, egyediségünk érzésével. Az *első lépés tehát mindig befelé irányul.* Át kell vizsgálnunk a múltunkat, és meg kell találnunk ennek a belső hangnak vagy erőnek a nyomait. Nem szabad odafigyelnünk a többi hangra, a szülőkre és ismerősökre, akik összezavarhatnak bennünket. Meg kell találnunk személyiségünk magját, a mögötte rejlő mintát, és meg kell értenünk, amennyire csak tudjuk.” Sajátos hozzáállást mutat ez a tanács. Tiszta képlet, amikor valakit a tudatos gondolkodása kezdetétől hajt egy ambíció. Richard Branson (l. Richard Branson: A Virgin-módszer – Minden, amit a vezetésről tudok; HVG Könyvek 2016 – ugyanebben a számban) 16 éves korában kimaradt az iskolából, s megkezdte következetesen végigvitt cégbirodalom-építést, gyakran igencsak innovatív tevékenységét. „Megtalálni vagy újra felvenni a kapcsolatot...” – itt mint-ha a belső hajtóerőnél jobban motiválna valami hiányérzet. Természetesen így is jó, ha eléggé erős és tartós ahhoz, hogy kivigyen a középszerből, egészen a kiválóságra.

„Másodszor, miután létrejött ez a kapcsolat, vegyük górcső alá jelenlegi vagy éppen tervezett karrierünket. E pálya körütekintő megválasztása, vagy irányának módosítása kulcsfontosságú. Ehhez a lépéshez tágitanunk kell a munkáról alkotott fogalmunkat. Sajnos gyakran szétválasztjuk a munkát és az azon kívüli életet, amelyben az igazi örömet és kiteljesedést éljük. A munkában sokan pusztán a pénzkeresés eszközt látják, amelynek segítségével aztán élvezhetjük azt a bizonyos másik életet. Általában még akkor is ilyen rekeszekre osztjuk az életünket, ha karrierünkben bizonyos fokú örömet lelünk. Ez elég nyomasztó hozzáállás, hiszen időnk jelentős részét munkával töltjük. Ha úgy tekintünk rá, mint amin át kell ver-

gődnünk az igazi örömök felé vezető úton, akkor a nekünk megadatott rövid életet drámai módon elpocsékoljuk a munkával töltött órák alatt. Ehelyett nagyobb inspirációt kell találnunk e tevékenységben, hivatásunk részének kell tekintenünk.” Bizonyos értelemben bölcs tanács: ha már mindenképp tennünk kell, rááldozva éber létünk nagy részét a szellemi energiáink kisebb-nagyobb hányadát, akkor igyekezzünk ezt élvezni. Ha pedig ez nem hozza meg a keresett elégedettséget, s a górcsőhoz folyamodván is azt látjuk, hogy erre kevés esély ígérkezik, szembe kell nézni a pályamódosítás kockázataival és biztos keserveivel: tudjuk-e, merjük-e vállalni azokat. Ha nem, akár le is tehetjük ezt a könyvet. Igaz, ha így tesz, Paul Gauguin megmarad tisztességes megélhetésű üzletembernek, Vincent Van Gogh kereskedőnek, s a sort hosszan folytathatnánk. Nekik többé-kevésbé „Nessus vére”, a világnak viszont nagy szerencse, hogy nem így alakult életük menete.

„Karrierünket vagy hivatásunk ösvényét egyenes vonal helyett inkább kitérőkkel és buktatókkal tarkított utazásnak fogjuk fel! Kezdetnek válasszunk egy területet vagy pozíciót, amely nagyjából megfelel a hajlamainknak. Ez a kezdeti pozíció mozgásteret nyújt és fontos képességek megszerzésének lehetőségét kínálja fel. Kezdetben nem szabad túlságosan magasröptű, túl nagyratörő terveket dédelgetni – biztosítanunk kell a megélhetésünket, és meg kell alapoznunk az önbizalmunkat. Ha egyszer már ráléptünk erre az útra, meg fogjuk találni a bennünket érdeklő mellékösvényeket, míg a terület más részei hidegen hagynak majd. Idővel talán finomítunk, esetleg rokon területre váltunk, miközben egyre többet tudunk meg saját magunkról, és folyamatosan bővítjük képességeink arzenálját. Leonardóhoz hasonlóan egyszerűen a másoknak végzett munkát a sajátunkká tesszük.” A kanyargós, olykor bukdácsolással nehezített útkeresés elfogadása bölcs tanács. A biztatás végét viszont módjával kell kezelni. Leonardóhoz a legtöbbünk csak annyiban hasonlíthatja magát, hogy nekünk is a két fülünk közt van a fejünk, ahhoz viszont a tehetségünk elismerése kell, hogy olyan munkát kapjunk, amelyet kreatív alkotóként a sajátunknak érezhetünk.

A sikeres végrehajtás öt stratégiája: „Azt gondolnánk, hogy egy olyan személyes dologgal, mint a hajlamaink vagy életünk feladata, viszonylag egyszerű és természetes kapcsolatot találni, ha egyszer megértettük a fontosságát. Sajnos azonban éppen az ellenkezője igaz. A sikeres végrehajtáshoz rengeteg tervezés és előrelátás szükséges, hiszen nagyon sok probléma merülhet fel. Az itt bemutatott különböző kiválóságok történetével szemléltetett öt stratégia célja, hogy segítsen leküzdeni az előbb-utóbb utunkba kerülő főbb nehézségeket. Ezek a következők: mások véleményének befolyása, a korlátozott erőforrásokért folytatott küzdelem, a rosszul megválasztott utak, a múlttól való elszakadásra való képtelenség és az irányvesztés. Alaposan tanulmányozzuk át őket, mert szinte biztos, hogy valamilyen formában találkozni fogunk ezekkel a problémákkal!”

E stratégiák, csak a címeikkel: Térjünk vissza a kezdetekhez! – Az alapvető hajlam stratégiája – a nyitó példák itt Albert Einstein, Marie Curie és Ingmar Bergman – Foglaljuk el a tökéletes pozíciót! – A darwini stratégia / Óvakodjunk a hamis úttól! – A lázadás straté-

giája – Wolfgang Amadeus Mozart / Engedjük el a múltat! – Az alkalmazkodás stratégiája / Találjuk meg a visszautat! – Az „élet vagy halál” stratégiája – egy különleges és különös zseni: Buckminster Fuller.

Tanulóidő: „A tanulóidőt természeténél fogva mindenkinek saját, személyre szabott módján kell letöltenie. Mások pontos utánzásával vagy egy könyv tanácsainak követésével saját magunk ellen dolgozunk. Ez az életnek az a szakasza, amelyben végre kinyilvánítjuk a függetlenségünket, és meghatározzuk, kik is vagyunk. Vannak azonban ebben a második, és jövőbeli sikereink szempontjából döntő fontosságú szakaszban olyan súlyos és lényeges leckék, amelyeknek mindannyian a hasznát látjuk, amelyek visszatárhathatnak bennünket az általános hibáktól, és értékes időt takaríthatnak meg nekünk. Ezek a leckék függetlenek működési területektől és történelmi korszakoktól, mert az emberi lélek mély, lényegi rétegéből és agyunk működésének sajátosságaiból fakadnak. A tanulóidő egyetlen, átfogó elvévé sűrítethető, és három, tágra értelmezett fázisból álló folyamatban fogható meg. (Igen, a szövegben akadnak pontatlanságok – Osman P.)

Az elv egyszerű, és alaposan az agyunkba kell vésnünk: *a tanulóidő célja nem a pénz, egy jó állás, egy cím vagy egy diploma, hanem gondolkodásunk és személyiségünk átformálása – a kiválósághoz vezető út első állomása.* Minden pályára kívülállóként érkezünk. Naivak vagyunk és tele vagyunk tévképzetekkel az új világot illetően. Elménkben hemzsegnak a jövőről szőtt álmok és ábrándok. A világról alkotott ismereteink szubjektívek, érzelmeken, bizonytalanságon és korlátozott tapasztalaton alapulnak. Lassan azonban le kell szállnunk a valóság talajára, az objektív világba, amelyet az itt sikeressé vált emberek tudása és képességei testesítenek meg. Megtanuljuk, hogyan kell együttműködni másokkal, és hogyan kezeljük a kritikát. A folyamat során türelmetlen és szétszórt személyiségünk átalakul, fegyelmeztetté, céltudatosává válunk, és elménk képes lesz átlátni a bonyolult összefüggéseket. Végül megszerezünk az uralmat saját magunk és minden gyengeségünk felett.

A következtetés egyszerű: olyan munkahelyet és pozíciót kell választanunk, amely a legtöbb lehetőséget kínálja a tanulásra. A gyakorlati tudás a legértékesebb árucikk, és évtizedeken át profitálhatunk belőle – sokkal többet, mint amennyit egy esetleges és hitvány béremelés jelent egy jövedelmezőnek tűnő állásban, ahol azonban kevesebb lehetőségünk van a tanulásra. Ez azt jelenti, hogy olyan kihívásokat kell keresnünk, amelyek megedzenek és fejlesztenek bennünket, és ahol teljesítményünket és fejlődésünket illetően a legtöbb elfogulatlan visszajelzést kapjuk. Ne válasszunk könnyűnek és kényelmesnek tűnő tanulóidőt!” Ám ne tévedjünk: a gyakorlati tudás használati és azzal együtt egzisztenciális értéke is gyorsan avul a fejlődés felgyorsult üteme mellett. „Évtizedeken át” akkor profitálhatunk belőle, ha folyamatosan tökéletesítjük, az élvonalban tartjuk. A legfontosabb, amit meg kell tanulnunk, így ennek magának – mai divatos kifejezéssel – az élethosszig tanulásnak a képessége.

Stratégiák az ideális tanulódő teljesítéséhez: „A történelem folyamán a különböző területeken kiválóságig jutott mesterek egy sor stratégiát fejlesztettek ki, hogy segítségükkel megtalálhassák és megvalósíthassák az ideális tanulódőt. Az alábbiakban élettörténetükből vett nyolc ilyen klasszikus stratégiát találunk, példákkal kiegészítve. Bár némelyik talán a többenél közelebb áll saját körülményeinkhez, mindegyikük a tanulási folyamat alapvető igazságait ragadja meg, és ismeretük hasznunkra válhat.”

Már csak e stratégiák címeit idézzük: Helyezzük a tanulást a pénz elé! – Indító példák Benjamin Franklin és Albert Einstein / Folyamatosan tágítsuk a látókörünket! / Térjünk vissza az alsóbbrendűség érzéséhez! / Bízunk a folyamatban! / Keressük az ellenállást és a fájdalmat! – az egyik példa itt John Keats, a költő / Tanuljunk meg kudarcot vallani! – Henry Ford / Kössük össze a „hogyan” és a „mit”! / Santiago Calatrava, korunk egyik kiemelkedő építésze / Fejlődjünk próbálkozás és hibák által!

Lelkesítőként a továbbiakhoz, s nem csak a tanulódőre: „A tanulódő szakaszát nem kerülhetjük meg és nem rövidíthetjük le. Az emberi agynak természeténél fogva hosszú ideig tartó kapcsolatra van szüksége egy adott területtel, hogy a bonyolult képességek rögzüljenek, és az elme szabadon láthasson hozzá a tényleges kreatív tevékenységhez. A rövidebb út utáni puszta vágyakozás teljességgel alkalmatlanná tesz bennünket bármiféle kiválóság elérésére. Ebben a folyamatban nem létezik másik út.”

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

SLEEPING BEAUTY OR ZOMBIE? SLEEPING TRADE MARKS IN HUNGARY AND THE EUROPEAN UNION

Dr Áron Márk László – Dr. Barnabás Mező

If the trademark holder has not put the trademark to genuine use within an uninterrupted period of five years, the trademark may be differently affected under Hungarian and EU laws. However, since unused trademarks remain valid as long as they are not revoked, several trademarks remain on the register, which may be subject to revocation for non-use. We can call these unused trademarks “dormant trademarks”. The revival of a dormant trademark which is held against a later identical or confusingly similar trademark will have different effects under EU and Hungarian law.

TRADE MARK PROTECTION IN THE UNITED KINGDOM – WHAT CAN WE EXPECT AFTER BREXIT?

Dr Endre Millisits

British voters, in the referendum of June 23 2016, decided that the United Kingdom should leave the European Union – an entity it has been member of since 1973. The fact remains that this decision – which is called Brexit by the press – is going to rearrange the law of the United Kingdom in the field of trade mark protection, among others. Based on the analyses published until now, this paper enumerates the possible questions raised that are still open today and waiting to be answered later on.

BREAKING THE NEWS? THE ROLE AND JUDGEMENT OF ANCILLARY COPYRIGHT

Dr Zoltán Nemessányi – Dr Dávid Ujhelyi

This paper would like to give readers a general overview on ancillary (copy)right. It presents the history of this legal instrument in Germany and Spain, and examines it from the viewpoint of copyright law. After this, the paper also reviews some additional matters and questions, like Hot News Misappropriation Doctrine established by the courts of the United States, and other countries’ civil litigations concerning news aggregator services, and their results.

RECONSTRUCTED MONUMENTS FROM A COPYRIGHT POINT OF VIEW

István Harkai

The changes regarding the Hungarian built heritage in the last couple of decades, from the preservation of the ruins, through the partial restoration to the complete reconstruction, raise a lot of interesting questions in connection with the protection of architectural creations. This study is trying to reveal the aspects of the reconstruction of castles, palaces, and other buildings through the glasses of copyright.

E-BOOKS AND E-BOOK LENDING

Eszter Anita Sándor

E-book has already become an everyday phenomenon, unlike e-lending. One of the main reasons for this is copyright. The copyright and the cultural industry are of great importance both in Hungary and in the European Union. That is why the author gives an overview in the article about what legal problems might emerge concerning e-books and e-lending.